Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

MAZÁNYI JUDIT

LIGETI MIKLÓS SZOBRÁSZMŰVÉSZ ÉLETMŰVE

Művészettörténeti Doktori Iskola Program
Témavezető: Dr. Nagy Ildikó

Budapest, 20051. Bevezető

1.1. A témaválasztás indoklása

Százszámra hevernek szobrászaink alkotásai a különböző magyar múzeumi raktárak polcain, amelyek közül néhány darab meghatározott nézőpontból szemlélt művészeti folyamatok példa értékű citátumaiként, leporolva – néha-néha önkényesen, az életmű egészének összefüggéseiből kiragadva – kerül múzeumi kiállításokra.

Nemcsak a festőknél hiányoznak az oeuvre-katalógusok, de a szobrászainknál is, sőt nekik talán még mostohább bánásmód jutott osztályrészükül. A szobrászok életműveinek feldolgozását, értékelését számos tényező hátráltatta. Nem elhanyagolható összetevője ennek a helyzetnek, hogy a gyűjtőkedv kevéssé irányult alkotásaikra. Ennek hátterében többek között az eredetiség, a kézjegy iránt táplált fokozott elvárások is rejlenek, a szobrászatban előforduló kópiák esetén ugyanis jóval vitathatóbban bizonyítható a hitelesség, mint az a festészet vagy rajzművészet kapcsán. Így maga a gyűjtés kevéssé inspirálta az életművek feldolgozását.

Jóval fontosabb ennél a művészet szemléletében bekövetkezett változások hatása, amely a művészetszociológiai tényezőkkel és az európai trendekhez viszonyított fáziseltolódásokkal összhatásban sajátos helyzetet teremtett a szobrászat megítélésében. Amíg a 19. század elején Magyarországon jóformán az egy Ferenczy Istvánt kivéve néhány közepesen képzett mesterember elégítette ki a szobrászat iránti – a klasszicizmus sajátosságaiból is adódó – mérsékelt igényeket, addig a század végére kitűnően felkészült, komoly művészöntudattal rendelkező szobrászok tucatjai szolgálták ki a tömegesen fellépő keresletet. Az alkotásból tömegtermelés lett, amely egyaránt járt pozitív és negatív következményekkel. A tömegtermeléssé váló, és így az értékek devalválódását előidéző folyamattal pöröl az autonóm művészet szemszögéből a kortársként induló Fülep Lajos, aki nézeteivel korántsem volt egyedül. Mint az először 1916-ban megfogalmazott gondolatok 1971-ben napvilágot látott változatában írja: “a szobrászat ilyen mély fokon nem volt még soha… s ha művészetként nem is szűnt meg úgy, mint az építészet, mert a hagyományból itt-ott pislákolt benne valami, nagyon vékony szálak fűzték a múlthoz, és tartották fölszínen úgy ahogy".[1] Magyarországon tehát épp abban a korszakban született meg a szobrászat iránti szélesebb körű igény, amikor a komoly hazai tradíció hiányában példaként szolgáló európai szobrászatban a plasztika belső törvényszerűségeinek érvényesülése - úgy tűnt - általánosan háttérbe szorult. Az ezek között a körülmények között éppen hogy csak lábra álló szobrászat eredményeit az autonómia hívei

türelmetlenül támadták, hogy utat nyissanak az újabb gondolkodásmódnak. Az autonómia alapelvén kidolgozott szigorú esztétikai kvalitások tisztelete hosszú időre mélyen beivódott a magyar művészettörténeti közfelfogásba, ezzel művészeten kívülre rekesztve számos jelenséget. Ez elbátortalanította a hazai kutatást is - többek között - a XIX. és XX. század fordulóján született szobrászat számbavételében. E mellett 1949 után a közismert ideológiai korlátok csak tovább szűkítették a vizsgálódás terepét, ugyanis a magyar szobrászat sok alkotása olyan tematika területén született, amely az akkori kurzus tematikai-ideológiai elvárásaiba nem volt beilleszthető.

Úgy tűnik, a külföldön folytatott kutatások sem jutottak sokkal előbbre mindaddig, míg be nem kerültek új megközelítési módok - köztük szociológiai, pszichológiai, szemantikai - a vizsgálati szempontok közé. Magyarországon a 80-as évek első felétől vált a kutatás és nem kizárólagosan a művészettörténeti kutatás tárgyává a szobrászat, de az érdeklődés homlokterébe főként a köztéri emlékmű került, mint a művészetnek olyan határterülete, amelyet szoros összefüggést mutat egy-egy korszak politika- és eszmetörténetével, valamint a közízlés változásaival. Akkoriban fogant az máig tartó - sokszor csak metakommunikatív szinten zajló - vita: meddig terjed a művészettörténet kompetenciája, bele tartozik-e például a vizuális közízlés történetének feltárása. Az újfajta megközelítések eredményeként számos szintézisre törekvő tanulmány, kiállítás született. A művészek - közöttük a szobrászok - életművének feltárásában azonban kevés történt. Sokszor tapasztalható, hogy egy-egy művésznek a művészettörténeti köztudatba - nyilván nem teljesen alaptalanul - bekerült műtárgya vándorol egyik kiállításról a másikra. Nem egy esetben azonban hiányzik mögülük az oeuvre teljes áttekintéséből eredő hitelesítő erő. Ezt a feltáró vizsgálódást azonban nem kerülheti meg a magyar művészettörténet. A kérdés számomra ma már nem ez, hanem az, hogyan lehet korszerűen megoldani a sok apró munkát igénylő feladatot, miközben kevés remény van arra, hogy a feledés teljes homályából előbukkanjon a magyar művészet összképét befolyásoló, korszakalkotó művészi személyiség életműve. A dolgozat egy ilyen hiány pótlására vállalkozott.

1.2.
Miért éppen Ligeti Miklós?

Természetesen a századforduló és a 20. század első fele plasztikai dzsungelének parkosítása bármely irányból megkezdhető, újrakezdhető, folytatható. Hasonló írások már-már kötelezően felemlegetett hiányként szólnak – ha nem számítjuk ide a pár éve megjelent, jobbára életrajzi tények bemutatására szorítkozó kötetet - Zala György életművének feldolgozatlanságáról, de említhetnénk ebben a vonatkozásban Róna Józsefet, Telcs Edét stb. A századforduló szobrászatával foglalkozva a Magyar Nemzeti Galéria XIX. századi kiállításának kéziratban maradt szakkatalógusába 1990-ben írtam először- többek között - Ligeti Miklós műveiről és munkásságáról. Ekkor pár mű: néhány arckép, figuracsoport, síremlék, az Anonymus szobor hívta fel a figyelmemet a szobrászra s életművére.

Áttekintve az életművet, bizonyossá vált, hogy nem egy elfelejtett zseni feledésbe merült életművének az újrafelfedezése várat magára, főként, ha elfogadjuk W. Hofmann megállapítását: "A nagy művészet a 19. században etikai hitvallást követel alkotójától. Minden előző korszaknál erőteljesebb önvallatást igényel: egyének teljesítménye – annak kell lennie. Nem a beképzeltség vagy az eredetieskedés sarkallja a művészt elszigetelődésre, hanem lelkiismerete és megalkuvás nélkülisége. Nem a közönség szorítja gettóba, hanem önnön meggyőződése, hogy művészete csak akkor érvényes, ha belőle magából, saját belső szükségszerűségéből fakad." [2]

Ligeti közel félévszázadot felölelő életpályája azonban olyan szerteágazónak tűnt, tekintettel arra, hogy a szobrászat szinte minden ágában dolgozott, és kerámiáival az iparművészethez is közel került, sokféle témával foglalkozott, és érzékenyen reagált a különböző stiláris változásokra, hogy életművének feldolgozása nemcsak a művész személyes motivációinak megismerésére adott lehetőséget, hanem bepillantást kínált az adott időszak művészeit foglalkoztató kérdésekbe.

1.3.

Amikor életművének feltárását megkezdtem, egyetlen összefoglaló írásról volt tudomásom, Kerényi Jenőnének 1950-es évek elején készült szakdolgozatáról. Mint kiderült, a dolgozatnak már csak a borítóját és tartalomjegyzékét őrzi a Művészettörténeti Tanszék, és sajnos a szerző sem őrzött meg belőle példányt. Így csak a művész életében megjelent nagyobb terjedelmű tanulmányok szolgáltak útmutatóul. Kutatásaimat párhuzamosan két szinten folytattam. Egyrészt a korszakra vonatkozó általános ismereteimet bővítettem. Münchenben a művészettörténeti intézet könyvtárában bibliográfiai adatokat gyűjtöttem a nemzetközi

szakirodalomból. Rövidre szabott tanulmányútjaim alatt témám szempontjából áttekintettem a párizsi Musée d'Orsay szobrászati anyagát, a Rodin múzeumot, a Louvre XIX. századi szobrászati kiállítását, a brüsszeli királyi művészeti múzeumot szobrászati anyagát, a müncheni Stuck gyűjteményt és a Schackgaleriet. Néhány fontosabb külföldi időszaki kiállítás - köztük a Jugendstil in Wien (1994) bécsi Harrach-palotában Rodin válogatott műveiből Eros *und Leidenschaft* (1996) címmel rendezettt bemutatót, a Belvedereben *Klimt és a nők* (2000), a *Párizs 1900* a Grand Palais-ban (2000), a historizmus-kiállítás a bécsi Künstlerhausban - és az olyan hazai kiállítások, mint a Magyar Nemzeti Galériában az *Aranyérmek, ezüstkoszorúk* (1995) és *A modell* (2004 -2005), valamint a Szépművészeti Múzeum *A lélek mélységei* c. belga szimbolista bemutatójának megtekintése szintén hozzájárult ismereteim elmélyítéséhez.

Célomnak tekintettem Ligeti Miklós műveinek - beleértve az elpusztult vagy lappangó alkotásokat is - összegyűjtését, valamint életrajzi adatainak bővítését és pontosítását. Ehhez a korabeli művészeti folyóiratok és napilapok áttekintése mellett kutatásokat végeztem az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Lexikongyűjteményében és Adattárában, a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában és Szoborosztályának fotógyűjteményében, a Fővárosi Képtár tervtárában és fotógyűjteményében, a Fővárosi Levéltárban, az Országos Széchényi Könyvtár Levelestárában, a művész hagyatékának - benne a saját maga által összeállított cikkgyűjteménnyel - a balatonlellei Kapoli Múzeumban őrzött részében, a pécsi Janus Pannonius Múzeum Zsolnay - gyűjteményében. Törekedtem arra, hogy a fennmaradt műveket személyesen is lássam és ha lehet hiteles adatokkal összegezem.[i] Ennek érdekében kutattam a Magyar Nemzeti Galéria Szoborosztályán és Grafikai Osztályán, az Iparművészeti Múzeumban, a Hadtörténeti Múzeumban, a bécsi Heeresmuseumban, a Göcseji Múzeumban (Zalaegerszeg), a bajai Türr István Múzeum Telcs gyűjteményében, a szegedi Móra Ferenc Múzeum szobrászati gyűjteményében. Felkerestem a budapesti temetőket, a székesfehérvári Bory-várat, a martonvásári Dreher-mauzóleumot, a Budapest Galéria szoborraktárát, Kiss Horváth László gödi gyűjteményét, a Fővárosi Képtár szoborgyűjteményét, valamint a művész egykori villáját.[ii] Tanulmányaim alatt több, rövidebb elemzést készítettem részproblémákról, például a Gellért fürdő termálcsarnokainak díszítéséről, amelyben Ligeti is közreműködött.

2001-ben jelent meg a Ligeti család felkérésére Prohászka László tollából egy életrajzi összefoglaló a szobrászról.[iii] A történész alapos kutatásokat végzett, természetesen közel ugyanazt az utat járta be, mint jómagam, ezért hivatkozni csak ott kívánok rá, ahol a részletek feltárásában általam nem ismert adatok birtokába került. A megjelent írás tovább erősítette azt az életmű sokrétűségére alapozott, korábbi szándékomat , hogy a művek tárgyalása során a hagyományos kronologikus megközelítés helyett előnyben részesítsem a főként szobrászati ágak és tematikai egységek szerinti csoportosítást, mint ezt Kerényiné is tette. Mindez lehetőséget teremtett arra, hogy a műveket tágabb művészettörténeti, illetve tömören összefoglalt kultúrtörténeti összefüggésbe helyezzem. Az ilyen jellegű tárgyalási formába szükségtelennek tartottam bevonni az összes művet és az összes életrajzi adatot. Ezeket részben a dokumentumok alapján összegzett életrajzban, részben az oeuvre-katalógusban tüntettem fel. Nem preferáltam egyetlen művészettörténeti módszert sem, mindig a rendelkezésre álló adatok és dokumentumok határozták meg az alkalmazott megközelítést. Így a szobrász tanulmányait vagy portrészobrászatát tárgyaló fejezetben a művészetszociológia, míg az önarcképei vagy szimbolikus alkotásai esetén az ikonográfiai, síremlékeinél pedig az esztétikai nézőpont ígért több eredményt.

Mindvégig fontos volt számomra, hogy a művész személyiségéhez közelebb férkőzzek, és - amennyire lehet - személyes kapcsolatrendszerét is feltérképezzem. Erre azért volt szükség, mert Ligetinek csak kevés közvetlen, egyéni gondolkodásmódjáról valló megnyilatkozása maradt fenn. Ezek közül az egyik legfontosabb dokumentuma, az 1930-as évek vége felé írt szubjektív önéletrajzi emlékezés munkám legutolsó fázisában került hozzám a család jóvoltából.

Sajnos nem maradtak fenn a művésztől sem rajzvázlatok, sem számottevő mennyiségű szoborvázlatok, amelyeken ideáinak kialakulása követhető lett volna. Sok száz rajza a családtagok téves megítélésének esett áldozatául, akik az akkori, háború utáni kultúrpolitikai helyzetben úgy gondolhatták, nincs esély az életmű magyar művészetbe integrált bemutatására. Nincs tudomásom, hogy milyen művek kerültek a II. világháború alatt a művész szándékából egy magánbank széfjébe, de köztudomású, hogy az ezekben őrzött értékeket nemigen kímélték a háborús fosztogatások során, és ezek a művek feltehetően elpusztultak. Így Ligeti művek nagyszámú előkerülése már nem várható, legföljebb az egykor magángyűjteményekbe került darabok feltűnésére lehet még számítani.

Mindez még inkább meggyőzött arról, hogy Ligeti gondolatvilágának, szellemi hátországának határait nem egyszerűen a közvetlen hatások, hanem az analógiák segítségével vonjam meg. Ez a módszer az alkotói gyakorlatról is sokat elárult.
Több gondot fordítottam az életmű első szakaszának elemzésére, nem vitatva ezzel a kvalitásos kései munkák értékeit. Úgy tűnt, hogy ekkor születtek az életmű nemcsak magyar, de nemzetközi szempontból is számba vehető darabjai. A tárgyalás során külön nem tértem ki az épületplasztikai tevékenységre, és kerámiai munkásságát is csak érintem, mélyebb elemzéshez további tárgyak előkerülése és a datálásukat segítő adatok felkutatása szükséges. Közismert, egy kutatást nem lehet befejezni, csak félbehagyni. Az összegyűlt adatok rendezése egy pillanatfelvételt eredményez, ebben az esetben Ligeti Miklós életművéről, amellyel megkíséreltem új fénytörésbe helyezni alkotásait és árnyalni az Anonymus szobrászáról, mint Rodin-követőről kialakított képet, mindeközben elkerülve az apologetikus művészettörténet-írás buktatóit.

2.Mérték vagy jelmez

Szobrászi hitvallás egy "dekadens " korban

(Ligeti Miklós *Faun és Venus* c. domborművének ikonográfiai - ikonológiai nézőpontból történő elemzése, különös tekintettel a faun figura jelentésére.)

Ligeti Miklós gyűjteményes kiállítását 1913-ban rendezték meg az Ernst Múzeumban. Mint a gyűjteményes kiállításokon szokásos, a művész feltehetően itt is addigi életművének általa is legjelentősebbnek tartott műveit szerepeltette. A több mint 100 tételes, szobrokból, rajzokból és kerámiai kísérletekből álló kollekcióban szerepel a *Faun és Venus* c. színezett kődomborm[1], melynek reprodukcióját is közli a katalógus (K 1.). Az alkotás feltevésünk szerint megegyezik az 1906-os temesvári műtárlaton szereplő *Pán szerelme* címen szereplő nagyméretű domborművel, és így vagy ebben az évben vagy valamivel korábban készülhetett.[2] A mű ma esztétikai kvalitásait vesztve, mint egy lepusztult archeológiai tárgy, áll a balatonlellei Ligeti kiállítás épületének udvarán.[3]

---

[1] Ligeti Miklós szoborműveinek gyűjteményes kiállítása, Ernst Múzeum, Bp.1913. Kat. 11. sz. (továbbiakban Ligeti-Ernst,1913)

[2] L-s: A temesvári műtárlat, Délmagyarországi Közlöny, 1906 . IX. 6.

[3]Kapoli Múzeum és Galéria, Balatonlelle

A durván, rücskösen megmunkált kőtömbön - mint az a reprodukción látható - egy hasáboktól körülölelt, meghatározhatatlan mélyedésben üldögél egy profilban ábrázolt, naturalistán kidolgozott izomzatú faun, elmélyülten szemlélve egy bronzból öntött Vénusz szobrocskát. Rátekintve eldönthetetlen, vajon ő lenne az alkotója, vagy csak találta a bronzfigurát. A kiállításon a Borghese Múzeum faunjának kópiája mellett szerepelt még két kisebb méretű, ma már azonosíthatatlan *Faun és Venus,* illetve a *Csodavilág* c. nagyobb méretű bronz[4], amely egy víz mellett ülő, partra sodródott csiga-sellő láttán ámulatba esett faunt mintáz. A faunfej itt és a kődomborművön is karikírozó önarckép.[5] Az említett faunokkal teljesen azonos ördögfigurát tervezett a művész egy saját névnapját megörökítő kis méretű kerámia domborműre is.[6]

Feltehető, hogy Ligeti a 'Faun és Venus' c. domborművet egyfajta szobrászi ars poeticanak szánta, ezért, és nem kiemelkedő művészi értékei miatt érdemel figyelmet az életműben.

Az első pillantásra akadémikus mitológiai zsáner[7] többféle tematikai, ikonográfiai előkép vonásait ötvözi: az önmagában is számos csoportra osztható faunábrázolásokat -melynek történeti vázlata a dolgozat fő témája - a művészönarcképét, és a "mű a műben" témáét. A faun-téma kiemelését indokolja viszonylagos elterjedtsége és gyakorisága az 1850-es évektől a XX. századra is jócskán átnyúlva.

Hosszú út vezet addig, amíg az ősi görög démonokból [8] a hellénizmus korában Déloszon talált szoborcsoportban Aphroditét bosszantó házi szörnyecske[9] lesz, de szinte beláthatatlan az út, melynek során a XX. század elejére Vénuszból egy faun kezében szorongatott szobrocska válik.

---

[4]Ligeti , Ernst, 1913. Kat. 27. sz.

[5] A fejek önarckép voltára Ligeti Gábor, a művész unokája hívta fel figyelmemet, és a szoborfejeket összevetve a szobrászról készült portréfotókkal, az állítás helytállónak bizonyult.

[6] Zsolnay fazonkönyvek, 13.köt. 8172. sz.; JPM Adattára

[7] Illyés Mária nevezi így - a szakmai közmegegyezéssel összhangban - a hasonló tematikájú szobrokat

"A hõs alakváltozása" c. tanulmányában.; in.: A historizmus művészete Magyarországon, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Bp.1993. 107-108.pp.

[8] Kerényi Károly: Halhatatlanság és Apollón-vallás. Ókortudományi tanulmányok 1918-1943, Magvetõ, Bp. 1984; 132-135. skk.

[9] Aphrodité és Pán, i. e. 100., márvány, Athén, Nemzeti Múzeum, Ltsz.:3335;

Az állati és emberi vonásokat egyaránt hordozó, görög mitológiai gondolkodásban fogant szilének, vagy Hésziodosz szerint 'haszontalan, lehetetlen dolgokat művelő' szatírok[10], valamint a kecskeszarvú, kecskelábú Pán isten és multiplikált változatai, a pániskosok[11] latin megfelelőjükkel, a faunokkal a meg-megújuló életet teremtő erő, az el- és felszabadult ösztönök megtestesítőiként az antik világ felbomálsa után is újfent s újfent felbukkannak a művészi alkotásokban, hogy domesztikált formát kináljanak az európai szellemnek a ráció által korlátozott élvezetek megidézésére, a korlátlanság átélésére. [12]

A középkori sátán,- és ördögábrázolások is köszönhettek egynéhány vonást e keverék lényeknek. Eredeti mitológiai értelmüket megközelítő feltámadásuk a XIV. századtól figyelhető meg az itáliai irodalomban[13] és művészetben,[14] és azóta folytonos szereplői mind a mai napig a műalkotásoknak, tükrözve egyben az antik hagyományok megítélését, illetve átértelmezését a különböző történelmi korszakokban. Az olymposzi istenekhez hasonlóan az egyszerűsítés kedvéért a görög mitológia 'árnyékosabb' oldalához vagy - Walter Pater szavait idézve - "a nagyobbon kíiüli kis Olymposzhoz"[15] tartozó, az öntudatlan természeti erőket megtestesítő lények: faunok, szatírok,[16] nimfák a reneszánsz allegorikus történetek[17] vagy élethimnuszok[18], barokk mitologikus[19] jelenetek esetleg mitizált, látszólagosan

---

[10] Kerényi Károly: Görög mitológia, Gondolat, 1977; 119-120. pp. (továbbiakban Kerényi: Mitológia)

[11] Kerényi: Mitológia, 116-117.pp.

[12] v.ö. D. Spengler: Der Traum des Faun. Theorie und Faun; Böhlau, Köln-Weimar- Wien, 1993, 15-32. pp.

[13] Így pl. Burckhardt hivatkozik Boccaccio:Genealogia deorum c. munkájára : J. Burckhardt : A reneszánsz Itáliában, KAK, Bp. 1978, 130 p.,

[14] v.ö. André Chastel: Lorenzo de' Medici melenkóliája, in. André Chastel: Fabulák, formák, fibulák. Válogatott tanulmányok, Gondolat, Bp. 1984, 60-69. pp.

[15] W.Pater Dionüszosz tanulmányából idézi K.Clark: Az akt. Tanulmány az eszményi formáról, Corvina Bp. 1986, 262.p.

[16] Õket a művészi ábrázolásokban hosszú ideig határozottan megkülönböztetik.

[17] Pl.Bartolomeo di Giovanni: Thetis esküvõje, (Isabella d'Este öt táblája), 1490-1500, fa, o. 42 x 150 cm, Louvre, Département des Peintures RF. 1346

[18]Pl.Tiziano: Jupiter meglepi Antiopét (Pardo Venusz, Nõi akt tájban szatírral) 1540-42. k.; v.o. 196 x 346 cm, Louvre, Párizs

[19] Pl.Pierre Mignard(1612-1695):Pán és Syrinx , 1690. k. ; v.o. 113 x 89 cm ;Louvre, Département des Peintures, RF. 1979-19; Párizs

hétköznapi események hősei lesznek, időnként pedig Dionüszosz kíséretében[20], vagy bacchanáliák elmaradhatatlan résztvevőiként tűnnek fel.[21]

Az állatból előtűnő emberi és az emberből felbukkanó állati jellemvonások hordozói, a pánok és szatírok viselt dolgaik és a görög vázaképek tanúsága szerint [22] eredetükben phallikus jellegű lények. [23] Ez a *mindvégig alapvető jellemvonásuk*_a későbbiekben is lehetőséget teremt arra, hogy az ábrázolások erotikus tartalmát felerősítsék vagy - különösen a szatír és női figura (Vénusz, Szemelé, nimfa) párosításában[24]-, néha triviálisan erotikus jelenetek cselekvő részesei legyenek.[25] E párosítás kialakít egy képtípust: a leselkedő szatírét, aki álmában lepi meg az isteni személyt[26]. Ez a voyeur-típus – témánk szempontjából sem mellékesen – tovább él a XIX. században is.

Alapvető vonásuk állandósága mellett azonban egyéb jellemzőik és megjelenésük ábrázolása sokban függ azoktól a történetektől, melynek résztvevői vagy főszereplői, vagy azoktól a művész által vallott ideáktól, melynek hordozói - mint azt J. Boardman tanulmányában kimutatja.[27] Így lesznek öregesen csúnyák, fiatalon visszataszítók, szánandók vagy mulatságosak, félelmetesek vagy bukolikus, árkádiai hangulatok hordozói. Szintén Boardman bizonyítja, hogy míg a pánok állati, addig a szatírok emberi eredetűek, és kontaminációjuk nem csak az ember és állat között zajlik le, hanem egymás között is cserélődnek külső jellemvonásaik.[28]

---

[20] Pl.Poussin:Bacchus ifjúsága, 1630 elõtt, Musée Condé, Chantilly

[21] Pl. Giovanni Bellini:Istenek lakomája, 1514, o.v. 170 x 178 cm, National Gallery, Washington

[22] Pl. Nimfák és szilének. "Khalkisi" váza, i.e. 6.sz.; Rijkmuseum van Oudheden 1626, Leiden; Szilén és mainas. Attikai vázakép, i.e. 5. sz.; Louvre G 34. ARV 456,4, Párizs; Pandóra Erósoktól körülvéve két szilén közt fölmerül a földbõl, Attikai vázakép, i.e. 4. sz.; Musées Royaux d' Art et D1 Histoire R.286. ARV 1472. 4 ; Brüsszel

[23] Kerényi: Mitológia, 116-120. skk.

[24] A.Pigler: Barockthemen , Akadémiai, Bp. 1974., II. 253-254. pp.

[25] Pl. Andrea Riccio:Szatírpár, br.; Musée National de la Renaissance, Écouen

[26] A. Watteau: Nimfa és szatír, 1715-16. v.o. 73 x 107 cm; Louvre, Département des Peintures M.L. 1129., Párizs

[27] John Boardman: The Great God Pan. The Survival of an Image, Thames and Hudson, London, 1997; 9.p (továbbiakban Boardman)

[28] uo. 29.p.

Meg kell jegyezni azonban, hogy e keverék lények a *művészet szempontjából* - eltérő helyet foglalnak el a mitológia hierarchiájában. Míg Pán isten - a barokkban is igen közkedvelt - mítosza szerint az isten kéjsóvárságát művészetbe fordítja át a nádsíp, a syrinx megteremtésével -modern kifejezéssel : érzéki vágyait szublimálja,[29] addig Marsyas szatírnak vereséget kell szenvednie az Apollónnal szemben vívott zenei versenyben: a műveletlen, a barbár veszt a kiművelttel szemben.[30]

Cesare Ripa jelképtárában Pán isten - ugyan a görög 'pán' fogalom félreértelmezéseként - a Világ jelképe, míg a vele rokon, latin eredetű, kecskelábú társa, a faun a bujaság kissé bumfordi megszemélyesítője lett.[31] Így a faun, mint a korlátlanság átélésének esendő megkísértője morális vétek elkövetője, és sok esetben figurája komikus felhangot kap. Ez egyben jelzése is a szexualitásról alkotott felfogás - Foucault kifejtette - jelentős változásának, mely szerint az antikvitás ars eroticájától az ipari társadalmak scientia sexuálisáig: azaz a közvetlen átéltségtől a kanalizált, intézményesült kibeszélésig vezet az út.[32]

Agostino Carracci faunokat, és nimfákat ábrázoló - mai szemmel obszcénnak tűnő - 'lascivie'(érzékiség) rézmetszet sorozatának két darabján Maria Gazetti - úgy tűnik - tetten éri az említett folyamat egyik állomását: az *erotikus jelenetből eltűnik a mitikus allúzió,* a kapcsolat a természet rendje szerint működik, s a szatír öntudatosan büszke ösztönösségére.[33]

Az ösztönösség kifinomult játékok eszköze lesz , elsősorban majd a galantéria korszakában, a XVIII. században, ahol a mitologikus és társasági jelenetek ábrázolásai egyaránt a széptevés, az enyelgés kimeríthetetlen variációit sorakoztatják fel. Boucher-ről írják a Goncourt fivérek , hogy "istennői, nimfái, vízi tündérei, mezítelen nőalakjai mindig

---

[29] Pl.: J. Jordaens: Pán és Syrinx , Musée Royal des Beaux Art, Ltsz..: 3292, Brüsszel; Michel Dovigny:Pán és Syrinx, 1657., v.o. 98 x 131 cm, Louvre, Département des Peintures, RF. 1949-21.; Párizs

[30] Kerényi: Mitológia, 117. p. , 120. p.

[31] C. Ripa:Iconologia, Balassi, Bp. 1997, 359.p., 397-98. pp.

[32] M.Foucault: A szexualitás története. A tudás akarása; Atlantisz, Bp., 60. p.

[33] Maria Gazetti: Lascivia oder das Ende Arkadiens; in:W. Hofmann: Zauber der Medusa. Europäische Manierismen, Löcker, Wien, 72-80. pp.

levetkőzött nők " és Vénusza csupán a test Vénusza.[34] Az antikvitás - amely a különböző ünnepi felvonulásokban mindig is alkalmat kínált jelmezek felöltésére - szerepjátékká szelídül, mint erre kézzelfogható példát nyújt egy Atalantét és Meleagert ábrázoló bécsi porceláncsoport, ahol az idillikus környezetben, korabeli öltözetben ülő párocskának álarcot nyújt egy puttófigura.[35] Clodion antik témájú szobrainak kedélyes jeleneteiben szintén az érzéki, játékos elem dominál,[36] amint az a *Nimfa és szatír* c. csoport (K 2.)szertelenül repkedő formáiban megnyilatkozik.[37]

A faunok, nimfák ábrázolásai természetesen az ún. díszítő illetve kisművészetekben is megjelentek már a reneszánsz idején[38]. A téma súlyának csökkenéséhez, popularizálódásához - más antik toposzokkal egyetemben - nyilván hozzájárul, hogy a kerámiagyárak kínálatában is feltűnnek az e körbe sorolható szobrocskák : pl Falconet a Sevres- i porcelángyárban készít ilyen mintákat.[39]

Az antik istenek kissé elhasználódnak a rokokó időszak végére, s így - eredeti jelentésük fényét vesztve - a faunokból és szatírokból kéjsóvár incselkedők álarca marad vissza. E folyamattal párhuzamosan egy új antik eszmény megszületése mellett, a művészet tartalmának morális megújítása iránt erős igény merül fel, amelynek eredménye különösen a XVIII. század végén ölt testet a klasszicista művekben. Idézve Honour megállapítását: "A háttérbe húzódott istenek, faunok és szatírok helyét emberek foglalták el - az antikvitás katonái, törvényhozói és nagy filozófusai".[40]

Az Olymposz 'árnyékosabb' oldalának újraéledése a XIX. század elején a német kora

---

[34] E. és J. de Goncourt: A XVIII. század művészete és egyéb művészettörténeti tanulmányok, Corvina, Bp. 118. p.

[35] Johann Josef Niedermeyer: Atalante és Meleager, 1767; színes, festett, aranyozott porcelán, 27,5 cm; reprodukálja Tasnádiné Marik Klára: A bécsi porcelán c. műben, 50. p. 45.kép

[36] Pl. Clodion: Szatírlány, Museum, Cluny

[37] Metropolitan Museum, New York

[38] Desiderio da Firenze:Tintatartó szatírpárral, br. 9 cm, Departement des Objets d'Art, Ltsz.: OA 7406, Louvre, Párizs

[39] Szilénusz és bachánsnõk, 1759., terrakotta, 18 cm; Musée National de Céramique, Sévres

[40] Hugh Honour:Klasszicizmus; Corvina, Bp. 38.p.

romantikában kezdődik. A Dionüszosz alakjában benne rejlő kontrolálatlan érzelmek ábrázolásai részben a túlhajtott racionalitás elleni fellépés eszközéül szolgálnak, másrészt az antik istent újjászületései miatt Jézus előképének tekintik.[41] Kétségtelen, a Dionüszosz-problématika a században reneszánszát éli, és vele együtt kíséretének tagjai is újra megelevenednek.

A szobrászatban James Pradier *Szatír és bacchánsnő* c. [42] csoportjában (K 3.) a téma egyik közvetítő darabját alkotta meg. Lajos Fülöp kedvencének, a francia akadémia tanárának - akit maró kritikájában Baudelaire 'rideg akadémikusnak'[43] titulál - 1834-ben készített márványa nélkülözi Clodion önfeledt mintázását, a száraz, rajzos kidolgozás mellett azonban a mozdulatokban jól érzékelhető a rokokó előképek hatása, megelőlegezve ezzel e stílus 1860-as évekbeli újraéledését. [44]

A téma iránti egyre szélesedő érdeklődés kezdete valóban az 1850-es évek végére, a 60-as évek elejére tehető, és a festészet, szobrászat, költészet területén egyaránt megnyilvánul. A művek indíttatása, funkciója és stílusa azonban szerteágazó, és sokszor egymástól függetlenül születnek egymással rokonítható művek, esetenként egy-egy művész életművében is váltogatja hozzáállását. A két fő trend, amelyben ez a téma is megtestesül az akadémikus zsáner, vagy az aktualizált mítosz illetve a mitizált természetfelfogás.[45]

Az akadémikus mitológiai zsánerben a szereplők az álarcot újra felöltik, hogy mögéje rejtőzve - Białostocki gondolatát e témára alkalmazva - az ösztönök kibontakozhassanak, " az önuralomtól és a félelemtől, de az illendőségi és erkölcsi korlátoktól is mentesen." [46] A különböző korok stiláris jegyeit alkalmazó, faunokat, nimfákat, szatírokat ábrázoló erotikus jelenetekből fokozatosan kiveszik az antik história, csak az utalásszerű jelmez marad

---

[41] Manfred Frank: Der kommende Gott. Vorlesungen über die Neue Mythologie; Suhrkamp, Frankfurt am Main, 12-15. skk.

[42] 125 x 112 x 78 cm, Lou vre, RF 3475, Párizs (A szatír feltehetõen Pradier, míg a bachánsnõ a szobrász szeretõjének, Juliette Drouet arcvonásait hordozza.)

[43] Ch. Baudelaire: Miért unalmas a szobrászat? in.:Ch. Baudelaire: Művészeti kuriózumok. Művészet és elmélet, Corvina , Bp., 1988. 46.p.

[44] v.ö. W. Janson: Nineteenth-century Sculptur; Thames and Hudson Ltd., London, 107.p.

[45] v.ö. W. Hoffmann: A földi paradicsom. 19.századi motívumok és eszmék, Képzõművészeti, Bp., 1987 239-240. pp.

[46] J. Bialostocki: Régi és új a mûvészettörténetben. Mûvészet és elmélet, Corvina, Bp., 1982. 253.p

historikus jellegű, mely a téma ábrázolhatóságnak teremt ürügyet.[47]

Böcklin antik tárgyú festményei megkerülhetetlenek ebből a szempontból. Jakob Burckhardt barátja jól körvonalazhatóan négyféle megközelítéssel nyúl az antik tematikához. Korai festményein, mint például a Kentaur és nimfa c. 1855-ben készült művén, az akadémiai hagyományokban fogant idillikus tájképeket népesíti be mitologikus staffázsalakokkal.[48] Ettől eltérő felfogás érvényesül az 1858-ban és 1859-ben két változatban is megfestett "*Pán a nádasban.*" c. képen. (K 4.) A második változaton[49] az istenre árnyék borul, és szinte látomásként simul bele a növényi környezetbe. A figura nem értelmezi a tájat, nem elmeséli, hanem csak sejtelmesen utal a Syrinx-történetre. Alakja éppen hogy csak jelen van, azonban bármely pillanatban - mihelyt egy szellőfuvallat megváltoztatja a fényviszonyokat -, máris eltűnhet. A kép terét az egymásba hajló nádszálak töltik ki és a fény szeszélyesen hullámzik keresztül a felületen. Az isten szinte csak e természeti erők játékában ölt testet. Hasonlóan tünékeny hangulati képek váltogatják egymást Debussyt zenei feldolgozásra ihlető, 1865-ben született Mallarmé versben is , az "*Egy faun délutánjában*".[50] A költő egy felvillanó képpel szintén utal itt az antik mondára:

"Ó csöndes ingovány szicíliai partja

A Nappal versengő hívságom tépi-marja,

Rejtve parázs-szirmok alatt, MESÉLJETEK

Hogy tehetségem itt nádszálakat nyesett

S formált;... "[51]

---

[47] Pl. R. Begas: Pán vigasztalja Pszychét, 1857., Nationalgalerie , Berlin; Clésinger: Bacchánsnő és Faun, 1869, mrv. 87,6 x 67,3 x 34,3 cm, The Minneapolis Institute of Art ; H. Makart: Bacchus és Ariadne, 1873, Bécs, Die Österreichische Galerie; W.Bougereau: Nimfák és szatír, 1873, Williamstown, Sterling and Francine Clark Art Institute; Zichy Mihály: Priapos szobrának megkoszorúzása, 1975, v.o. 161 x 84, 5 cm, MNG, Bp.; J. Dalou: Triumfáló Szilén, (in.:A. Silvestre:La Sculpture aux Salon de 1897, Paris,1897, sz.n.); Róna J.: Zenelecke, 1898., br. 74 cm, Ltsz.: 3965, Bp. MNG; J. Dalou: A csók, br. 42 cm, Galleria Internazionale d' Arte Moderna di Ca' Pesaro, Velence

[48] H. A. Schmid: Arnold Böcklin, München, F. Bruckmann Verlag 1922., 3. tábl. (Továbbiakban H.A. Schmid) (A kép könyv kiadásakor a berlini Nationalgalerie tulajdona)

[49] A. Böcklin: Pán a nádasban, 1859., v.o. 199,7 x 152,6 cm, WAF 67, München, Neue Pinakothek

[50] A költemény nem jelent meg Verlaine verseivel a jelenkori Parnasszus 3. kötetének 1875 kiadásában, hanem bibliofil kiadványként 1876-ban Manet illusztrációival. A faun alakját Théophile Gautier ihlette J.K. Huysman szerint (J.K. Huysmans: A különc, Szeged, Lazi Bt., 2002., 175.p.)

[51] in.: Stéphane Mallarmé költeményei , Magyar Helikon, Bp., 1964., 39-42. pp.

Mallarmé az antik istenekről összeállított kézikönyvében említi, hogy a kor tudománya kibontja a köztudatban márványba zárt képükből az isteneket, akik így természeti elemekként épülnek és bomlanak.[52] Ezzel az megközelítéssel készítette 1886-ban Rodin *'A Minotaurus (Faun és nimfa)'* c. csoportkompozícióját (K 6.), melyből feltehető, hogy Mallarménak is volt egy saját kópiája.[53] A faun ezen egy alig testet öltött figura, inkább egy kiszáradt, időmarta farönkre emlékeztet, amelyen a fiatal nő megpihenve, maga látja bele a természeti formába a csúf kéjsóvár szörnyet, és saját látomásától megriadva már menekülne.[54] Az impresszionista, szimbolista antikvitásfelfogás panteista jellegű: a hétköznapi táj titkokat rejthet, de az isteni erők a természetben időlegesen perszonifikálódnak a látomásra érzékenyek előtt.

Böcklin az említett művében rejlő, az új festői megoldások és a hagyományos tematika új nézőpontú átértelmezésének összekapcsolásából eredő lehetőségeket nem fejlesztette tovább. Valószínű, hogy környezete kevésbé volt fogékony ezekre, másrészt maga sem kedvelte az impresszionizmus lényegét adó változékony reflexeket, bár természetlátása korántsem volt teljesen hagyományos. Tematikai-tartalmi szinten is ingadozik a felfogása. Így antik témájú képeinek szereplői - kik gyakorta kentaurok vagy faunok - hol történetüket vesztett istenek[55] hasonlóan a mitológiai zsánernél tapasztalható fejlődéshez - hol istenformát öltött természeti jelenségek[56]. Más esetekben a mítosz aktualizálódik: a hétköznapi helyzetekben kiütközik a szereplők, és szituációk mitikus alapkaraktere[57], mellyel Böcklin sokszor zavarba ejtő tükröt tart kortársainak.[58] Néhány művén pedig a mitikus figura mesealakká szelídül, és XX. századi azonos tematikájú alkotások formai ősképe lesz.[59]

---

[52] S.Mallarmé:Les dieux antiques; Nouvelle mythologie; D' apres George W. Cox et les Travaux de la science moderne 6. kiad. Paris, 1925. 280.p.

[53] Romantics to Rodin. French Nineteenth-Century Sculpture from Nortth American Collection, ed.:P. Fusco and H. W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles, New York, 1980. 342-343. p. (továbbiakban: Romantics to Rodin)

[54] v.ö. Rodin: Beszélgetések a művészetről, összegyűjtötte: P.Gsell; Akadémiai, Bp., 1988., 52.p. ; továbbá feltehetően erre a szoborra - mint Pygmalion c. szobrának előzményére vonatkozó utalások találhatók a szövegben, vö. 110-111.pp.

[55] A. Böcklin : Elysiumi mező, 1878., Nationalgalerie, Berlin ; in.: H. A. Schmid 53. tábl.

[56] A. Böcklin: Tavaszi est, 1879. ; Szépművészeti Múzeum, Budapest

[57] A Böcklin: Faunok egy alvó nimfát meglesnek, 1887. ; in.: H. A. Schmid 74. tábl.

[58] "Nem hogy nem képviselik ezen vízi emberek az antik világ alakjait, hanem ha az ábrázolt jeleneteket a legkedvezőbben magyarázzuk, úgy legfeljebb árvízkárosultak lehetnek, akiknek még alsó ruhájuk is odaveszett." Simkó József: Böcklin láz, Bp. 1898., 19. p.

E kettős kötődésű lények tartalmi vonatkozásait mélyíti el a szatír figura kapcsán Nietzsche nem annyira az antik filológia, mint inkább a filozófia[60] és nem utolsó sorban a művészet szempontjából 1871-ben keletkezett nagy hatású művében, " A tragédia születésében". A végesség rettenetének legyőzésében a görögöket saját maguk teremtette isteneik "közbeiktatott művészi világa"[61]segítette. Apollón és Dionüszosz szembeállításában a mérték és a mértékfeletti ellentmondását tárja fel, melyet az embert kínzó gyötrelemként tapasztal meg. A művészet lesz itt gyógyír - mint írja - amely "a lét borzalmának vagy abszurditásának undorát egyedül ... formálhatja át olyan képzetekké, amelyek élhetővé teszik az életet.[62] A Dionüszosz kíséretében lévő szatírkar az e feszültségekből eredő lelkiállapotok megtapasztalásának és kiélésének alanya és eszköze. A szatír így lesz Nietzsche felfogásában az ember ősképe, "a legmagasabbra törő és legszilajabb indulat kifejezője", "jelképe a természet mindenható erejének", "fennkölt isteni lény", az elkorcsosult kultúrember ellentéte,[63] A szatírkar szerepét elemezve jut a következő megállapításra:."...a bölcs és lelkesült szatír e fantasztikus és oly botrányosnak tetsző figurája, aki egyúttal a 'balga ember' is, ellentéte az istennek: A természet és a természet legerősebb ösztönének képmása, sőt szimbóluma ő, egyszersmind a természet bölcsességének és művészetének kinyilatkoztatója: zenész, költő, táncos, szellemlátó egy személyben." [64] Az egész gondolatkörben ennek alapján rendelődik alá a kéj a mámornak, a mámor az extázisnak, az extázis az emberi lét ontológiai alapjai megtapasztalásának. Így a szatír, a faun és rokonuk, Pán isten kiszabadul a XIX. századra kialakult szűkös szerepkörből, és ebben a felfogásban több lesz, mint a természet erőinek puszta megnyilatkozása: jelentésének dimenziói kitágulnak, ő maga némi tragikus színezetet is nyer. S mint köztudott, Nietzsche szemlélete széleskörű visszhangra talált a művészek körében.[65]

---

[59] Hivatkozik rá pl. Chirico

[60] Tatár György :Utószó , in.: Nietzsche: Ifjúkori görög tárgyú írások, Európa, Bp., 1988., 258-259.skk.

[61] v.ö. F. Nietzsche: A tragédia születése, Európa, Bp. , 1986., 38. p

[62] uo.: 67. p.

[63] uo.:68.p.

[64] uo.: 75. p.

[65] v.ö. Németh Lajos: A művészet sorsforduló/ja, Gondolat, Bp., 1970., 206. p. illetve Szabó Júlia Szinyei Merse Pál kapcsolatát elemzi a német filozófussal. in.: Szabó Júlia: A mitikus és történeti táj, Balassi , Bp., 2000., 169-171. pp.;

A faun, a szatír, a Pán - úgy tűnik a XIX. századi közgondolkodásban is sokszor felcserélhető - alakja a játékos vagy komikus élvhajhásztól a természeti erő megtestesülésén át a művészi teremtés résztvevőjéig terjedő jelentéstartományban foglal helyet.[66] A művész, aki e témához fordul az adott szellemi mezőben mozogva választhat utat szubjektív tartalmai közléséhez.

Ligeti domborművéhez visszatérve, a kuporgó faun esetében, aki szemlélődve tartja kézben a női szobrocskát, a harmadik variáció kerül előtérbe. A szobrocska azonban nem puszta tárgy, amelyet alkotója megelégedetten mustrál, hiszen hátra, visszatekint a faunra, úgy tűnik, személyes, élő kontaktusban vannak egymással. Ez arra figyelmeztet, hogy az első aspektust sem zárhatjuk ki, de utalnunk kell ennek kapcsán egy másik antik eredetű előképre is. A megelevenedő szobor és alkotója közötti kapcsolat évszázadokon keresztül toposzként a Pygmalion történetben ölt testet.[67] A vágy, amely a művészt teremtménye iránt szerelemre lobbantja, Vénusz segítségével beteljesüléshez vezet Ovidius történetében. A költő ebben éppúgy a művész saját korában betöltött szerepére reflektál[68] , mint ahogy a XIX. században is önreflexióvá válik e történet. [69] Ligeti, aki személyes kapcsolatban is volt Rodinnel[70] talán maga is találkozhatott a francia szobrász hasonló tematikájú szobrával, amelyet Rodin több változatban is elkészített, az egyiket *Pygmalion és Galathea*[71] címmel, mely variánsa a már tárgyalt korábbi *Faun és nimfá*nak. [72] A faun és Pán figura, mint a művész megtestesítője elég közismert fordulat lehetett abban az időben, hiszen nemcsak fajsúlyos művek utalnak erre, hanem karikatúrákban is megjelenik: G. B. Shaw-t ábrázolják Pánként és Beardsley magát csúfolja így. [73] A faun és szobrász azonosítására Rodinnél szintén találunk példát

---

[66] 1895-1900 között tbk. J. Meier Graefe és 1910-től tbk. P. Cassirer szerkesztésében Berlinben Pan címmel folyóirat is megjelent.

[67] Andreas Blühm: Pygmalion. Ikonographie eines Künstlermythos zwischen 1500 und 1900, Frankfurt -Bern-New York-Paris, 1985

[68] v.ö.:Szilágyi János György: Az "Átváltozások" költője, in P. Ovidius Naso: Átváltozások, (Metamorphoses), Bp. Magyar Helikon, 1975., 465-470 pp.

[69] Andreas Blühm: id. mű

[70] A kapcsolat mélysége és jellege még feltárandó.

[71] Rodin , br. 1908/09. Rodin Museum, Paris; Inv.-Nr. S 1120

[72] vö.54. jegyzet

[73] Boardman id. 23. p.

"*Faunikus szobrász*" címmel.[74] Így lesz Ligetinél is a művész faun természetű alkotó, egy Pygmalion- faun.

A XIX. század második felének művésze sokszor ölt jelmezt. Kérdés, hogy e jelmez kosztüm-e, melybe a historizálás divatja szerint kedélyes unaloműzésből bújik a művész, mint például Benczúr Gyula *Pán a nádasban* c.[75] önarcképe estén vagy identitásválasztás, mellyel az élet és művészet diszharmóniájából keletkező szakadékot, illetve saját ebből eredő elbizonytalanodását kívánja áthidalni.[76] Ligetinél a faunok többször egyben önarcképek is, azonban csak a faun a maszkjában tűnnek fel.. Közöttük némelyik tréfás, némelyik pusztán szerepjátszó. Ez a dombormű azonban túlmutat rajtuk az identitás választás irányába tolva el a jelentést: a mélyedésben kucorgó faun feszült figyelmét szemlélve félúton elakad a nevetés.

Még egy pillantást kell vetnünk az anyaghasználatra. Az antik chryselephantin technika újbóli használata és ebből eredően az anyagok keverése kedvelt módszerré vált a XIX. század végére. Ligeti itt a technikai keveréssel - kortársainál is tapasztalható módon - választja szét a különböző szintű létszférákat: a durván megmunkált kőből kibontakozó faun mellett a finoman kidolgozott bronz női figura két eltérő világ része. A szobor és alkotója közötti dimenzióváltás csak tovább fokozza a megkülönböztetést. Ebben az összefüggésben Pygmalion soha többé nem találkozhat teremtmény- Vénuszával, a csoda nem történhet meg, a faun pedig a beteljesedés reményét is elvesztve vágyakozhat az antik istennőre. Így lesz az antikvitás vágyott, elérhetetlen mérték: Pán isten szyrinx helyett csak szalonplasztikát fabrikál.

3. Tanulmányok Budapesttől Párizsig /Pályakezdés, iskolák, hatások/

Ligeti Miklós pályafutása véletlen, de figyelemre méltó összefüggést mutat Budapest fejlődésével. Ligeti Lőwy Mórként látta meg a napvilágot 1871. május 19-én

---

[74] br. Orsay. Inv. N. F. 2242

[75] 1910., v.o. 60 x 70 cm, MNG Ltsz.: F.K. 4343.

[76] v.ö. Szabolcsi Miklós : A clown mint a művész önarcképe, Bp. Corvina, 1974., 24-25. pp.

[76] v.ö. Szabolcsi Miklós : A clown mint a művész önarcképe, Bp. Corvina, 1974., 24-25. pp.

született Budán, [77], két évvel az egyesített főváros létrejötte előtt. Pályafutásának legtermékenyebb időszaka egybeesett a Monarchián belül Bécs mellé - azzal versengve - modern világvárossá növekedő Budapest virágzó korszakával, amelynek nagyszabású részleteit büszkén mutatta be az utazóknak a korabeli bédekker, amelyeknek egyik lapján éppen Ligeti két korai műve látható a Székesfővárosi Múzeum egyik kiállító termében.[78] Az idős művész, származása miatt mélyen megalázva, súlyos betegség következtében 1944. december 10-én, a főváros ostromának megkezdése előtt két héttel halt meg.

Ligeti édesapja, az egykor a császárvadászoknál szolgáló Lőwy Samu kiszolgált katonaként kantinjogot kapott a Citadellában, majd vendéglője volt Budán.[79] A család a Várból, a Nádor laktanya (ma Hadtörténeti Múzeum) mellől, az Úri utcából a vízivárosi Horváth utca szegényes, sokemeletes házába költözött le. Ligeti innen járt át a Medve utcai polgári fiúiskolába. Közepes tanuló volt, még rajzból is.[80] Saját bevallása szerint a lelketlen mintalapok másolásában nem lelte örömét, hát a lapszélekre firkálgatott olyan friss kis vázlatokat, melyek a környezetében élők akkoriban szokásos aprólékos kidolgozottsághoz szokott szeme számára a befejezetlenség, a hanyagság érzetét keltették. Nem is kívánt művész lenni, hiszen művészetről még hírből sem halott semmit. Amint késői visszaemlékezéseiből megtudjuk, a szülei mérnöknek szánták.[81] Kézügyességére rajztanára, a festőművész

---

[77] A saját kezűleg aláírt életrajz néhány tévedést tartalmaz. Művészéletrajzok , Szobrászművész; MTA - MKCS - C - I - 57/78 - 1 - 4

[78] Budapest, Budapest, kiad: Hornyánszky Viktor cs. és k. udvari könyvnyomdász , é.n (1910-es évek eleje, p.n.).

[79] Miklós Lászlóné, sz. Ligeti Mária, a művész leányának szíves közlése 1994-ben.

[80] A budai alapfokú iskolák fennmaradt értesítőit áttekintve egyetlen Lőwy Mór nevű tanulót találtam a II. Medve utcai polgáriban. Az iskolába járt vele együtt egy Berán József nevű fiú, akire a visszaemlékezéseiben utalást is tesz. Az értesítő tanúsága szerint az iskolát 1880-tól látogatta Lőwy Mór. (A budapesti II. kerületi községi nyilvános 6 osztályú polgári fiú-iskola Értesítője az 1883-1884 tanév végével. Szerk.: Lengyel Sándor , Bp.1884)

[81] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Balatonlelle (továbbiakban Blelle), hagyaték, keletkezési ideje 1937 k. Köszönettel tartozom Ligeti Gábornak, hogy az írást rendelkezésemre bocsátotta.

Tahy Antal[82] figyelt fel, és egyszer meghívta magához a műtermébe: "Beléptünk egy nagy szobába - emlékezik - ami műteremnek volt berendezve. De gyönyörű volt. Sok - sok kép a falon. Staffeleieken képek. Száraz pálmák, szövetek - csoda szép volt. Olyat még nem láttam, de elképzelni sem tudtam volna."[83] A Ligetivel közel egykorú művészek közül többen adnak számot visszaemlékezéseikben a pályakezdés ehhez hasonló jellegű élményeiről: bármilyen festett kép, egyszerű faragvány, vagy egy-egy olajnyomat elbűvöli gyermekként őket...[84] Mindez jellemző a képi kultúra akkori általános elmaradottságára, egyben rávilágít arra, miért válik hosszú időre a magyar művészek pályakezdésében szinte vezérmotívummá a tehetség megnyilatkozásának véletlen felfedezése . Ligeti tizennegyedik évében volt, amikor Tahy javaslatára, szülői elhatározásból Stróbl Alajoshoz került szobrászinasnak. Ellentétben azonban sok kortársával, kezdetben csak arra gondolt, segéd lehet majd belőle, még ekkor sem érzett a szobrászi pálya iránt elhívatottságot. Ez csak később, fokozatosan érlelődött meg benne.

Ligeti vélekedése érhető, hiszen korábban a hazai szobrászat inkább iparos mesterség volt, amelynek szakmai ismereteit műhelyekben sajátíthatták el. Így indult Ligeti későbbi mesterének, Stróbl Alajosnak a pályája is[85] csakúgy , mint a nála tíz évvel idősebb Róna Józsefé[86]. Velük ellentétben azonban kevesen jutottak el az akadémiai képzettségig, egyben az önálló invención alapuló alkotásig.

E helyzet változásának kezdete a 1870-es és 80-as évekre tehető és sok szálon érlelődött. "A kiegyezést követő fél évszázad egyike a magyar gazdaság

---

[82] /(Tahi /Tahedl/ Antal (Pest, 1855- Bp.1902) budai rajztanár, 1878-ban végzett a Mintarajztanodában (Lyka Károly: művészet és közönség a századfordulón,2. kiad. 1982. 80.p.), majd később, 1885-86-ban Munkácsy tanítványa (Tahi Antal önéletrajza, MTA - MKI - MDK -C - I - 17/1755)/

[83] (L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k. Ligeti szerint ekkor festette Gyárban c. képét, melyet Lyka Károly is említ 1884-es datálással Közönség és művészet a századvégen c. munkájában, Bp. 1982. 80.p.)

[84] (v.ö. Rippl Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Sajtó alá rendezte: Farkas Zoltán, Bp.1957.179.p; Telcs Ede önéletrajza, kézirat)

[85] Stróbl Mihály: A gránitoroszlán (Stróbl Alajos), Bp. 2003. 15.p.

[86] v.ö. Róna József: Egy magyar művész élete, Bp. 1929. 136 - 240.p.

sikertörténeteinek."[87]Az átalakuló és új intézményrendszerek infrastrukturális hátterének megteremtése hatalmas építkezéseket vont maga után. Budapestnek kiemelkedő szerep jutott ebben. 1870-ben létre jött a Fővárosi Közmunkák Tanácsa azzal a céllal, hogy " a főváros, mint az ipar és kereskedelem központja, oly állásba emeltessék, amelyek az ipar és kereskedés fejlődésének elengedhetetlen feltételei".[88] Nagyszabású rendezési tervek születtek a néhol falusias, néhol kisvárosias jellegű, klasszicista arculatú város átépítésre. A közúthálózat, a csatornázás mellett bérházak, magánpaloták, középületek sokasága épült fel a századfordulóra a plasztikai díszítésre a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt helyező, historizáló megközelítéssel. A főváros fejlődését a vidék is követte. Mindez nagy igényt támasztott nemcsak a jó minőségű iparos munkára, de a művészi elgondolásokra és igényes kivitelezésükre is. Ehhez szükség volt egy jól képzett, honi szakembergárdára, önálló alkotásra képes vezető réteggel.[89]

A művészi pályáról vallott közvélekedés megoszlott és részben át is formálódott, annak társadalmi presztízse emelkedett ebben az időszakban. Például Fadrusz János édesanyja még úgy tekintett - Lázár Béla dramatizált leírása szerint - fiára, mint aki megbetegedett, amikor az ifjú bejelentette elhatározását, hogy szobrász akar lenni.[90], Róna már bíztatást kap a környezetében, míg Ligetit látható módon szinte terelgetik egy, a szülők szerint talán megélhetést nyújtó szakma vagy mesterség felé.

A pályázatok, ösztöndíjak, kitüntetések, kiállítási lehetőségek szaporodása mellett a képesítést nyújtó állami oktatás megjelenése is tovább növelte a pálya általános elismertségét. A 1867-es kiegyezés után a hazai politikai és gazdasági elit törekedett az eddig hiányzó hazai intézményrendszerek - köztük az oktatásiak - önálló kiépítésére. Ezek közé tartozott a több lépcsőben megvalósuló művészképzés is. Eötvös József, összhangban széles látókörű kultúrpolitikájával, minisztersége idején Keleti Gusztávot külföldre küldte, hogy tanulmányozza különböző országok

---

[87] Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, Bp. 2001, 25.p.

[88] Siklóssy László: Hogyan épült Budapest (1870-1930), 1930., Reprint: Bp. 1985. 86.p.

[89] v.ö. Nagy Ildikó: Társadalom és művészet : A historizmus szobrászai, Művészettörténeti Értesítő, 1990/ 1-2.sz. 1.p.

[90] v.ö. Lázár Béla: Fadrusz János élete és művészete, Bp. 1923. 14.p.

művészeti oktatási rendszerét.[91] Tapasztalatait ismerteti *A képzőművészeti oktatás külföldön és feladatai hazánkban* című, 1870-ben publikált írásában. Legfontosabb gondolatai abban foglalhatók össze, hogy az 1851-es londoni világkiállítás óta a képzőművészetek újbóli felvirágoztatása a különböző nemzetek programjába tartozik, mert a művészet " a legmagasabb iparág"[92] és nemzetgazdaságilag kincsesbánya, fejlett állapotában szellemi és anyagi gyarapodást hoz, ezért kötelessége az államnak a művészet előmozdítása. A cél elérésének egyik eszköze a jó közízlés megteremtése a rajztanítás színvonalának emelése segítségével. "A művészet által közvetített műveltségnek - mint mondja - közvetlen célja: az alaki szépnek felismerése, élveztetése, megítélhetése; második fokon pedig: az alaki szépnek a létrehozása." [93] Ebben a pragmatikus felfogásban a művészet egy bizonyos szintig formulázott szabályokba foglalva tanítható, egyben elsajátítható, és megbízható átlagos teljesítménnyel tudja kiszolgálni a feltételezése szerint egyre színvonalasabbá váló közízlést. 1871-ben ennek szellemében született meg a Magyar Királyi Országos Mintarajziskola és Rajztanárképző, amelynek négy évig tartó képzése kizárólag a művészeti alapismeretek átadását szolgálta.[94] Ezzel eltért a külföldi akadémiai oktatás [95]általánosan elfogadott rendszerétől, és célkitűzései inkább a párizsi École Gratuite de Dessin, az un. Petite École oktatási elképzeléseivel állt rokonságban. Ezen az intézményen belül állították fel 1880-ban az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola közvetlen elődjét, egy műfaragászati tanműhelyt.[96] Az új oktatási intézmény célja az országgyűlési határozat szerint az volt, hogy " a művészeti ipar különböző ágaiban való minél teljesebb kiképzésre alapos szaktanulmányok segélyével úgy elméleti , mint gyakorlati oktatás útján

---

[91] Mezei Ottó: Az Országos Magyar Iparművészeti Iskola (1880-1944) oktatási rendszere és forrásai, Műv.tört. Ért. 1975. XXIV. évf. 1. sz. 37-54.p.

[92] Keleti Gusztáv: A képzőművészeti oktatás külföldön és feladatai hazánkban, Bp. 1870, 4.p.

[93] Uo., 11.

[94] v.ö. Széphelyi F. György: Képzőművészeti felsőoktatás in.: Magyar művészet 1890-1919, Szerk.: Németh Lajos, Bp. 1981. 155-156.p

[95] Anne M. Wagner: Learning to Sculpt in the Nineteenth Century: An Introduction. in.: The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 18.p.

[96] Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola Értesítője, szerk.: Keleti Gusztáv, Bp. 1897

alkalmat adjon."[97] A két iskola oktatási profiljában számtalan hasonlóság és átfedés mutatható ki. Mindkettőben szerepel az alakrajz, ékítményes rajzolás, építészeti rajz, geometria, műtörténelem. A foglalkozások jelentős részét tette ki a különböző korok előképei utáni másolás, ami hozzásegítette a növendékeket, hogy az évszázadok során felhalmozott formakincset megismerjék és a historizáló elképzelések megvalósításában biztonságosan használni tudják. A két oktatási forma között a legjelentősebb eltérés abban volt, hogy az iparművészeti oktatásban az elmélet rovására a gyakorlati szakoktatás lényegesen nagyobb hangsúlyt kapott, és az általános bevezető év után a két alapvető szakosztályon: a plasztikain, illetve a grafikain belül egy-egy mesterségbeli szakágat kiemelten választhattak a résztvevők.[98] Az ezekben az iskolákban kapott képesítés értékét növelte, hogy rajztanári álláshoz csak a Mintarajztanoda Iskola bizonyítványa juttathatta az érdeklődőket, míg az iparengedélyhez előnyös volt az Iparművészeti Iskola oklevele. Az iskolákba nagyon fiatalon is be lehetett kerülni, az iparművészetibe négy polgári vagy középiskola és némi gyakorlati idő bizonyítása után 15 évesen, míg a mintarajziskolába teljes polgári iskola vagy hat középiskola elvégzése után nyerhettek felvételt a jelentkezők. Az iskola megnyitását követően számos jelentős szobrászunk itt szerezte meg alapvető plasztikai ismereteit, amelyek birtokában külföldi akadémiákon, vagy az 1885-ben létrejött, Stróbl Alajos által vezetett Szobrászati Mesteriskolában folytathatta tanulmányait. Amennyiben eltekintünk a megvalósult tevékenység és teljesítmény értékelésétől, többek között az oktatási rendszer kiépítésének hatására - hozzávetőleges becslés szerint - 1850 és 1910 között körülbelül megötszöröződött a magyar szobrászok száma.

Ligeti Miklós Lőwy Mór néven, a szélesebb körű oktatás megindulásának a kezdetén, 15 évesen került az Iparművészeti Iskolába és - a források szerint - 1886 - 1889 között biztosan a növendékek közé tartozott. Id. Mátrai Lajos díszítő szobrászati szakosztályát látogatta.[99] Ligeti az iskola indulás utáni éveinek szűkös körülményeire a következőképpen emlékszik: " Az iskola akkor még nagyon

---

[97] uo.

[98] v.ö. Rippl Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Sajtó alá rendezte: Farkas Zoltán, Bp. 1957.185.p.

[99] Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola évkönyve 1880 - 1930. szerk.: Helbing Ferenc 86.p.

kezdetleges volt , egy Izabella utcai bérházban volt elhelyezve, a lakószobák voltak a műtermek. ... Akkor kezdődött Magyarországon a művészi érdeklődés és csodálatos fellendülés. Így tehát új szakmai kiképzésre volt alkalom az iskolában, és rengeteg jelentkező volt. ... A tanári kar kitűnő volt, bár egyik sem hihette, hogy valaha tanárja lesz egy művészi iskolának. Hazánk hirtelen kulturális fellendüléséből kifolyólag vetődött fel a kérdés, hogy nem kéne-e egy ilyen iskolát - mint amilyenek külföldön már voltak - itt megcsinálni. Trefort miniszter megértette, és próbaképpen bérelték az Izabella utcai házat. Egy-egy lakás volt egy szakiskola, a földszinten dekoratív szobrászat, egy utcai szoba az idősebb osztályoknak, udvari szoba a kezdőknek. Elég sötét helyiségekkel, szűk utcában, szűk udvarban, kis lakás ablakokkal, egy szűk sötét udvari konyha volt a gipsz-öntöde, jellemzésül: a legfényesebb napon is egész nap egy gázláng mellett lehetett csak dolgozni. ... Tanári kart sem lehetett nagyon válogatni, hisz nem volt sok ember, aki magyar nyelven tanítani tudott volna. .... Eleinte természet utáni fej, vagy akt rajzolás nem létezett, csak később vezették be. ... Az iskola rohamosan fejlődött, a Kremnitzer, mai Hegedüs Sándor utcába tették át az iskolát, és mivel legnagyobb fejlődést a szobrászati szakosztály bizonyította, ennek külön műtermet béreltek a Rózsa utcában, Izsó Miklós volt műtermében." [100] Ligeti később ismertté vált kortársai közül Beck Ö. Fülöp, Damkó József, vagy a Zsolnay gyár későbbi tervezője, Abt Sándor látogatták az iskolát vele egy időben. Ligeti Mátrai Lajost felejthetetlenül nagyszerű tanárként jellemezte, aki szigorú elvárásokat támasztott növendékeivel szemben. Mátrai előéletéről keveset tudunk. (Megjegyzendő nemcsak róla, de az iskolában és a Mintarajztanodában is oktató Lóránfi Antal tevékenységéről is kevés adat áll rendelkezésre.) Kauser Józsefnél volt három évig inas, majd építészeti szobrászatot tanult, 1868-ban Párizsba ment, ezt követően 1878-tól II. Lajos bajor király udvarában dolgozott. Szobrai közül kiemelkedik Izsó Miklós kerepesi temetőben álló síremléke, valamint az 1896-ban felállított Sió tündér regéjét megjelenítő világító szökőkút.[101] Mindebből csak feltételezhetjük, hogy a 1860-as és 70-es évek francia szobrászati fejleményeinek jó ismerője volt és ezt oktatási elveiben is hasznosítani tudta.

Mátrai akkor rendezett először nyilvános szakosztályi kiállítást, amikor Ligeti 1890-ben végzős hallgató volt. Erre az alkalomra, vizsgadarabként egy kb. életnagyságú

---

[100] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

[101] N.N.: Mátrai Lajos György nekrológja, Műv. 1907. 130-131.p.

Nereida frízzel díszített kutat készített. A kút nőalakjainak megformálásához Mátrai - az általános gyakorlattal ellentétben [102] - engedélyezte növendékének, hogy saját tanári szobájában, élő modell után dolgozzon.[103] Bár - a szobrász saját állítása szerint kezdetleges - kompozícióját nem ismerjük, érdemes felfigyelnünk az antik téma kiválasztására és a díszkút műfajára, mert mindkettő később is fontos szerepet kapott pályafutásában. A kiállítás eseményszámba ment, sokan felkeresték, az újságok írtak róla

A látogatók közt volt Hüttl (vagy Hültl) Tivadar, akinek 1852-ben Budán alapított műhelye mellett Csehországban is volt kerámiagyára. Hüttl a fiatal díszítőszobrászt azonnal meghívta nagyon előnyös feltételek mellett a szobrászati részleg vezetőjének. Ligetit és szűkös anyagi körülmények között élő családját elégedettséggel töltötte el a felkínált állás.[104] A kitűnőnek látszó ajánlat azonban mégsem ért célba. Feltételezhetjük , hogy ez a beteljesítetlen lehetőség olyan mély nyomot hagyott a fiatalemberben, amely az egzisztenciális biztonság megteremtésének állandó késztetése mellett, megalapozta egész életre szóló vonzódását a kerámiához, és sikerei egy részét is ezen a területen érte el. A keramikai érdeklődés nem egy nagyobb méretű szobrának - köztük például a kései Dérynéről készültnek - megformálásában tetten érhető. Ez egyben azt is elősegítette, hogy szobrai közül jó néhány sorozatgyártásban is könnyen kivitelezhető volt.

A végzős növendék találkozása dr. Sonnenfeld Zsigmonddal - aki a Pester Lloydba írt művészeti kritikákat - szertefoszlatta a biztos megélhetésről szőtt néhány napos álmot, mert Sonnenfeld olyan tehetségesnek tartotta, hogy tanárával, Mátrai Lajossal együtt az állás elfogadása helyett további tanulásra bíztatta. Ez egyet jelentett azzal, hogy jól kvalifikált, vezető iparos helyett alkotó művész válhat belőle. Ligeti egy évre így kapott Csáky kultuszminiszter támogatásával állami ösztöndíjat a bécsi akadémiára, ahol Edmund Hellmer osztályába került.[105] A korabeli, hazai tehetségek felfedezésénél számos hasonló esettel találkozhatunk: Telcs Ede tanulmányait a

---

[102] Bicskei Éva: A helyi mint nemzetközi, in.: A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG 2004)

[103] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

[104] uo.

[105] uo.

szabadkőművesek támogatták [106], Fadruszt a pozsonyi takarékpénztár segítette akadémiai tanulmányaiban[107]. Ligeti ott tartózkodásának idején kettőjük mellett Jankovics Gyula tanult még az akadémián.

A bécsi akadémián a tanárok a konzervatív felfogáson belül eltérő elvek alapján oktattak. Hellmer a kevésbé ismert klasszikus témák komponálási feladatánál arra figyelmeztette növendékeit, hogy a másolást vagy utánérzést el kell kerülni és a növendéknek saját invenciója alapján kell megoldania feladatát. Előtte azonban be kell gyakorolni az adott téma logikus feldolgozásának a módját, hogy később ez már az egyéni érzések természetességével jelenjen meg az alkotásban. Róna így idézi Hellmer szavait:" Mi a kompozíció? Adott témát tisztán és világosan kifejezni és művészi formába önteni..... Ha megszakítjuk a tisztán és egyszerűen való gondolkodást, akkor később minden az érzések szerint igazodik, és ez a helyes! A logikus gondolkodást tehát gyakorolni kell. ... önöknek nem szabad másolni vagy utánérzésből kiindulni, hanem egyedül saját magukból kell meríteniük!"[108] Mesterük hatására Hellmer tanítványai " az absztrakt képzeletű művész álláspontjából nézték a világot.... Nem a pillanatnyi látszatot, hanem a lappangó és kifejtendő pozitív formát keresték." - írja Fadrusz-monográfiájában Lázár Béla összehasonlítva Hellmer elveit tanártársa, Tilgner Viktor részletekből építkező, festői hatásokra törekvő szobrászatával.[109] Arra, vajon miért maradt csak rövid epizód pályafutásában a bécsi akadémia annak ellenére, hogy komoly iskolának tartotta Hellmer osztályát, nem tér ki késői emlékezéseiben, de feltételezésünk szerint többek között éppen az ott tapasztalt tanítási módszerek voltak idegenek a inkább ösztönei által vezérelt fiatal szobrásznak. A kerámia iránti érdeklődését azonban itt is tovább őrizte, és egy kerámiagyárnak is dolgozott.[110]

Hazatérte után Stróbl meghívta epreskerti Szobrászati Mesteriskolájába, amelyet 1890 és 93 között látogatott. 1890-ben A Magyar Királyi Országos Mintarajziskola

---

[106] Telcs Ede önéletírása, kézirat, Baja Türr István Múzeum

[107] Lázár Béla: Fadrusz János élete és művészete, Bp. 1923. 27.p

[108] Róna József: Egy magyar művész élete, Bp. 1929. I. köt. 257.p

[109] Lázár Béla: Fadrusz János élete és művészete, Bp. 1923. 49.p

[110] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

és Rajztanárképző első éves hallgatója Löwy Mór néven [111], majd 1891-ben az iskola szobrászati osztályába járt Ligeti Mór néven. (Ekkoriban magyarosítja tehát nevét.) Ligeti úgy gondolt vissza a mesterre, mint kitűnő emberre és lelkes, rajongó lélekre, aki azonban a tanításban kevéssé jeleskedett, inkább "művészcsínyek" sokaságából mutatott példát a tanítványainak.[112] Nehéz megítélni, hogy a negatív véleménye mennyire függött össze az Anonymus kapcsán kialakult, későbbi, komoly nézeteltérésükkel. Ligeti saját állítása szerint csak egyetlen szobrot mintázott az iskolában 1893-ban, azt is saját költségére meghívott modell után, Stróbl távollétében: a *Rákászfiú*t. A korabeli kiállításokon való szereplésének tanúsága alapján azonban más szobrai is születtek. Az 1892-ben készült *Vendégszeretet*, továbbá a *Pásztoróra* mellett egy rokokó jelmezbe öltözött kislányfigura testesítette meg a *Menütt*et a tatai színházhoz tervezett díszítőszobrok között. A szobrocska elkészítése összefüggésben lehetett a gróf Esterházy Miklós József tulajdonában lévő tatai uradalmi központban zajló renoválással, amelynek során Stróbl Alajos egy Mátyás-kút várudvaron történő felállítására kapott megbízást.[113] Visszatekintve pályájára, Ligeti valószínűleg - az 1945-től a Margitsziget mesterséges vízesésének tavában álló - *Rákászfiú* c. művét tartotta első önálló alkotásának. A szoborra 1894-ben Nadányi-díjat kapott, valamint bronzba öntve a főváros megvásárolta képtára számára és egy párdarabot is rendelt mellé: a *Kacsás leány*t, amely később a Gellért pezsgőfürdőjében nyert végső elhelyezést. Mindkettő tematikailag annak a sorozatnak a része, melynek egyik első kulcsdarabja F. Rude mitológiai utalásoktól mentes, az akkori szem számára az egyszerű emberek életének közvetlen ábrázolását nyújtó *Nápolyi halászfiú*ja (1831-1833) (K1.). Bár a *Rákászfiú* nem kútként készült, hasonló vízparti, vagy vízi életképi jelenetek a - magyar viszonyok között akkoriban kevéssé igényelt - díszkutaknak voltak nélkülözhetetlen kellékei, mint azt például Senyei Károly Ligeti művével rokon felfogásban mintázott, bár a barokk hagyományokból is táplálkozó, *Vízcsorgató gyermekek kútjá*nak figurái (Budapest, Vigadó tér, 1896) példázzák. A *Rákászfiú* szobrát először 1926-ban állították fel szabadtéren, a budai királyi palota

---

[111] A M.K.O. Mintarajz iskolának és rajztanárképzőnek értesítője, 1890-1891, Bp. 1891

[112] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

[113] v.ö. Nagy Ildikó: Egy fotó-együttes az Epreskertről 1894-ből, MNG Évk. 1997-2001. 208.p

várkertjének dunai feljárójánál.[114] Ligeti mindkét műve a zsánerszobrokra sokszor oly jellemző banális, hétköznapi epizód egyik pillanatát örökíti meg, de míg a *Kacsás lány* bájos mozdulatának feszültségektől mentes megformálása miatt az érzelmi telítettség elérésének érdekében az arcon megjelenő mosolyt is segítségül kell hívnia a szobrásznak, addig a *Rákászfiú* testtartása többféle érzelmet közvetít egy időben: a rákokat szedegető fiúcska, akinek ujját elkapta egyik áldozata, a fájdalomtól görcsbe rándul, de egyben szabadulni is igyekszik a kellemetlen helyzetből. Az első pillantásra esetleges beállítás a helyzet váratlan és véletlen jellegét hangsúlyozza, valójában azonban egy tengely mentén csavarodó, jól végiggondolt kontraposzt. A lendületesen formált, nagyvonalúan mintázott test szinte minden nézetből közvetíti a jelenet lényegét. Ezekkel a kvalitásaival a bronzplasztika legjobb hagyományaihoz kapcsolódott. Ligeti azonban nem lenne kora gyermeke, ha nem helyezett volna el a fiú háta mögött egy, a szituáció megértését elősegítő elemet: a korsót.

Mindeközben ösztöndíjat kapott Párizsba, ahol néhány hónapot töltött a Julian-akadémián. Ott az akkori, fiatalabb francia szobrászgenerációhoz tartozó Denys Puech[115] korrigálta. A Julian-akadémia magánintézményként is jelentős elismerést vívott ki magának erre az időre a hivatalos akadémiáknál kötetlenebb oktatási módszereivel, köztük az emberi test élő modell utáni tanulmányozásával. Erre Ligetinek is szüksége volt, hisz eddigi tanulmányai során - figyelembe véve a hazai gyakorlatot és a Bécsben töltött rövid időt - nemigen képezhette magát ezen a területen. Ebből az időből fennmaradt, rövid beállításról árulkodó aktrajza a vonal plasztikai kifejező erejének ismeretét tanúsítja.[116] Anatómiai tanulmányainak megkoronázása egyébként néhány évvel később *Mihalkovics Géza* bonctani professzor emlékművének készítése kapcsán történhetett, amikor bejárt a bonctani

---

[114] Budapest köztéri szobrai 1692-1945, Szerk: Szöllőssy Ágnes, Szilágyi András, Hadházy Levente, Budapest Galéria kiállítási katalógusa, 1987. 100.p.

[115] Denys Puech /1854 -1942/, szerk.: Catherine Gaich, Dominique Renoux, Rodez, 1992. A szobrász jelentős sikereket ért el az itáliai francia akadémia által kitűzött versenyeken, majd 1921 és 1933 között a római Villa Medici igazgatója volt.

[116] Ligeti Gábor közlése szerint a szobrász halála után több száz rajzát semmisítette meg a család, köztük a szobrokhoz készült vázlatokat is, amelyek elősegíthették volna a művek pontosabb datálását

intézetbe. Az intézet akkori igazgatója, dr. Tannhoffer Lajos 1901. márciusában le is rajzolta a szobrászt, amint elődje arcmását mintázza.[117]

Az akadémiai kívánalmakat eminensen teljesítő, a francia szobrászat több korszakának jellemvonásait biztonsággal alkalmazó Puech munkásságának önmagában nem volt kizárólagos hatása Ligetire - igaz, néhány kompozíciós fordulatban, technikai részletben kimutatható rokonság munkáik között - inkább Párizs nyüzsgő művészeti életének egésze, a tradicionális és újításokra is fogékony sokszínű szobrászata nyűgözte le, szinte a kétségbeesés határára sodorva Ligetit. Emlékezéseiben - amelynél az utólagos ismeret visszavetítésére is gondolhatunk - a jelentős, akadémikus generáció szobrászai közül L.E. Barrias (1841 - 1905), Saint Marceau (1845 - 1915), J. A. J. Falguere (1831 - 1900), M. J. A. Mercié (1845 - 1916), E. Frémiet (1824 -1910), valamint az újítóként A.Rodin (1840 - 1917) és a festő Puvis de Chavannes (1824 - 1898) nevét említi.[118] A névsor azt jelzi, hogy az eddig kihangsúlyozott Rodin-hatás mellett a fiatal művésznek a korabeli teljes francia szobrászat inspirációs forrása lehetett, amelynek tanulmányozására különösen jó alkalmat teremett a Luxembourg Múzeum nem sokkal korábbi, 1893-as újranyitása.[119] Párizsi tartózkodása alatt készült és a Salon kiállításán Mention Honorable -lal elismert, *Henry Bataille* festőművészről, illetve *Horthy Béla* festőművészről készült portréja már erről a hatásról tanúskodik. Mindkét esetben a szabálytalan háttérből kiemelkedve, egy szűkített relieftérben, mély árnyékolással, a formák lendületes, laza felrakásával festői hatások elérésére törekszik, miközben a maga a kompozíció a szokásos beállításban, festőeszközök kíséretében mutatja be a művészeket. A Ligetivel egy idős H. Bataille feltehetően segíthette a fiatal szobrászt a világváros művészeti életében tájékozódni, hiszen kapcsolatuk személyesebb jellegű volt, mint arról a Ligeti hagyatékában fennmaradt rajz is tanúskodik. Bataille-nak a Mallarmé szalonjába is bejáratos Pierre Louys-ról készült rajza arról vall,[120]

---

[117] Ligeti Miklós hagyatéka, Blelle. A családi hagyomány szerint a szobrász elvégezte az orvosi egyetemet. Ezt más forrás nem erősíti meg, de a Tannhofferrel kialakult kapcsolat alapot adhat a bonctani tanulmányok feltételezésére.

[118] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

[119] Anne Pingeot: Orsay. Sculpture, Paris, Scala, 1898. 9.

[120] A szimbolizmus enciklopédiája, szerk.: J. Cassou, Bp. 1984. 205. p.

hogy a festő kapcsolatban lehetett modern felfogású francia művészeti körökkel, és erről közvetett vagy közvetlen tájékozódást nyújthatott fiatal magyar pályatársának. Hogy eljutott-e Ligeti első párizsi tartózkodásakor Rodin műtermébe, ahol a kortársak sokasága megfordult, nem tudjuk, emlékezései erre nem utalnak. Amit azonban Ligetinél a korabeli magyar kritikusok sommásan Rodin hatásának vélnek, nemcsak az ő munkáinak megfigyelésén keresztül épülhetett be a fiatal magyar eszköztárába. Számos kitűnő francia szobrász munkájában is tapasztalhatott olyan kisebb-nagyobb, friss szellemet hordozó újításokat, amelyeknek zseniális és szuverén összegzője Rodin volt.

4. Efemer művek a tömegszórakoztatás szolgálatában (*A Pokol* c. körkép épületének szobrászati díszítése és *Hungária* szobra a II. Vilmos német császár magyarországi látogatásának tiszteletére feldíszített fővárosban)

4.1. Hazatérés

Ligeti Miklós 1894-ben pár hónapos párizsi tartózkodás után hazatért. Visszaemlékezései szerint annak ellenére döntött így, hogy a francia fővárosban sikereket ért el. Tanára, D. Puech biztatása és a Szalonban szerzett Mention Honorable mellett a Párizsban élő orosz szobrász, Mark Matvejevics Antokolszkij (1843 - 1902)[121] viaszmúzeumához hívta segédnek. Az orosz mester nem véletlenül figyelt fel a fiatal magyarra, hiszen lélekábrázoló portréi arról vallanak, hogy rokon felfogásmód kibontakozásának lehetőségét láthatta meg Ligetiben. Dr. Sonnenfeld Zsigmond Párizsban is felkarolta támogatottját, és elvitte Louis Ernest Barrias-hoz (1841 -1905), aki szintén felfogadta volna segédjéül. Az, hogy mennyire ismerhette meg a francia és orosz szobrász munkásságát, nem derül ki a visszaemlékezéséből. Bizonyos azonban az, hogy Ligeti későbbi témaválasztásaiban, illetve kompozícionális megoldásaiban analógiákat találhatunk a két mester munkásságában.

Magányosnak sem érezhette magát. Megemlékezik a vele egy időben ott tartózkodó Rippl- Rónairól, Karlovszky Bertalanról, Vaszary Jánosról, Koroknyai Ottóról, Szikszay Ferencről, Nagy Zsigmondról, Horthy Béláról, Markó Ernőről. Közülük

[121] Az orosz szobrász életművének részletes elemzését lásd :Bacher Béla: Orosz szobrászat, Bp. 1960. 131-138.

Horthyról még Párizsban, *Vaszaryról, Ripplről* és *Markóról* itthon készített portrét. *Markó* szobrának feliratában emléket is állít a párizsi víg napoknak. Hazatérésének okát belső bizonytalanságain túl az általános magyarországi helyzet iránt táplált remények is elősegíthették.

A 1890-es évek a felerősödő közjogi harcaival, egyházpolitikai reformok vitáival, kormányválságokkal és szociális feszültségekkel terhes politikai közéletének szereplői, nézőpontjaik különbözősége ellenére, egyetértettek abban, hogy a magyar államiság ezer éves fennállását méltóképpen kell megünnepelniük. Ennek jele volt, hogy a millenium évére a vitázó és ellenségeskedő felek Treuga Deit hirdettek.[122] " A magyar társadalom zöme, a liberális polgárság is a magyar állameszme, az állami mindenhatóság bűvöletében élt." [123] A honalapítás emlékét törvénybe is iktatták 1896-ban. A törvény - amely egyben a fennálló dualista rendszer óvatos megerősítése is - következő szavakkal emlékezik meg az eseményről:" A magyar szent korona országainak törvényhozása vallásos áhitattal ád hálát az isteni gondviselésnek, hogy az Árpád és vitéz hadai által megalapított hazát oltalmába fogadta, fejedelmeit bölcsességgel, népét erővel és önfeláldozó hazaszeretettel megáldotta és, az országot jó és balsorsban segítve, annak lételét ezer éven át sok viszontagság között is fenntartotta."[124] Jellemző volt a közgondolkodásra, hogy bár a Tudományos Akadémia 888 és 900 közötti időre helyezte a honfoglalás eseményét, a politikai döntéshozók 1892-ben törvényben először 1895-re tették az évfordulót, majd a az előkészületek nem kellő üteme miatt 1893-ban egy újabb törvénnyel 1896-ra helyezték át az esemény ezredik évfordulóját.[125]

A évforduló megünneplésének módjára már az 1880-as évek elején különböző javaslatok születtek. Az elképzelések egy része a megvalósulás felé haladt, és 1894-ben már a milleniumi ünnepségek lázas előkészületei javában folytak. Ebben az időben épült többek között a földalatti vasút mellett gazdag szobrászati díszítésekkel a Hauszmann tervezte budapesti Kúria (1896), a Műcsarnok Schickedanz tervei szerint (1895), Lechner Iparművészeti Múzeuma (1896), vagy Pecz Samu központi

---

[122] v.ö.:A magyar nemzet története, X. kötet, szerk.: Szilágyi Sándor, Bp. 1898. 827.p.

[123] Magyarország története 1890-1919, főszerk.: Hanák Péter, Bp. 1978. 157.p.

[124] A magyar nemzet története, X. kötet, szerk.: Szilágyi Sándor, Bp. 1898. melléklet

[125] Gerő András: Az ezredévi emlékmű, in.: uő.: Magyar polgárosodás, Bp. 1993. 344-345. p.

vásárcsarnoka[126]. Már álltak a falai a kontinens legnagyobb, Steindl Imre által tervezett országházának, melyen a munkák első ütemének befejezéseként a zárókövet 1895-ben helyezték el. Hátra volt azonban még a díszítése, amely a magyar államiságot volt hivatva reprezentálni - mondhatjuk úgy a megvalósítás alapján - egyfajta extenzív totalitással. Az épület külső homlokzatán és belső tereiben számtalan, főként történelmi figura tudományos hitelességgel ábrázolt megfaragása még váratott magára. A kor szobrászai joggal remélhették, hogy a grandiózus terv kivitelezésében megbízáshoz jutnak. Nem véletlen az sem, hogy királyi palota Gróf Andrássy Gyula által szorgalmazott, "a magyar királyi méltósághoz illő kiépítése"[127] hosszas huzavona után, az 1890-es évek elejétől, a bővítés első tervezőjének, Ybl Miklósnak a halála után gyorsult fel Hauszmann Alajos tervei szerint. Az épület alapterületének és tömegének gyakorlati hasznosítás nélküli - hiszen az udvartartás csak ritkán és alkalmilag vette igénybe - megsokszorozása elsősorban a politika reprezentációs céljait szolgálta. Láthatóan inkább magyar érdek volt a bővítés, mert az építkezések költségeit a magyar állampénztár előlegezte meg.[128] Az épület külső és belső díszítésében Hauszmann az Országházhoz hasonlóan a magyar művészeket és iparosokat foglalkoztatta. A Budapest arculatát meghatározó, két hatalmas építészeti együttes jól szolgálta a birodalmi fővárossal, Béccsel való versengésben az uralkodó Szabadelvű Párt azon elképzeléseit, hogy Magyarország a Monarchián belüli vezető szerep betöltésére hivatott. Az ugyancsak a magyar nemzeti identitás megfogalmazását szolgáló milleniumi emlékmű, - bár már a Zala Györgynek pályázat mellőzésével, 1894-ben adott megbízás idején sejteni lehetett, hogy nem készül el az ünnepségekre - méreteinél fogva azzal kecsegtette a szobrásztársadalmat, hogy a kivitelezéshez szintén együttműködő művészekre lesz szükség. Megannyi lehetőség kínálkozott arra, hogy a hazai művész és iparos-gárda munkalehetőségekhez jusson.

Ligeti így igen kedvező pillanatban tért haza, zsebében egy megrendeléssel a Parlament homlokzatára szánt két jeles történelmi alak: *I. Endre király* és *Apaffy*

---

[126] v.ö.: Rados Jenő: Magyar építészettörténet, Bp. 1975.304-308.pp

[127] Hauszmann Alajos önéletrajza, in.: Lapis Angularis. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, szerk.: Hajdú Virág és Prakfalvi Endre, Bp. 1995. 35. p.

[128] Uo.37.p

Mihály erdélyi fejedelem megformálására.[129] Visszaemlékezései szerint bemutatkozott néhány idősebb szobrásznak, köztük Zala Györgynek, aki segédnek hívta magához.[130] () A fiatal szobrász habozás nélkül elfogadta az ajánlatot, de látogatása a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosánál, Szalay Imrénél az önálló pályakezdés nem várt, kedvező lehetőségéhez juttatta: az Ybl Miklós által épített Várbazár egyik dupla műtermének kulcsát kapta meg. ([131]) Ezzel a szerencsés fordulattal indult beilleszkedése a magyar művészeti életbe. A kettős műterem egyikét egy darabig a Párizsból vele együtt hazatérő Vaszary János használta. Szomszédja Fadrusz János volt, aki át-átlátogatott ifjabb kollégájához. Rajtuk kívül a szobrászok közül Donáth Gyula, Bezerédi Gyula, a festők köréből elsősorban Rippl Rónai, Olgyai Ferenc, Mihalik Dániel, majd Feszty Árpád fordult meg a műteremben a művészi vitákkal tarkított spontán találkozókon. Közülük Donáth megbízást is szerzett a számára, Freund Vilmostól (1846 - 1922) számos konzervatív, historizáló felfogásban tervezett pesti bérház építészétől. Freund *nyolc szobor* elkészítésére kérte fel az *Adria Biztosító Társaság* (Assicurazioni Adriatica) általa tervezett, fiumei épületére.[132] Ezen kívül két szoborcsoportot rendelt tőle az egykori MKRT, a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság, később Angol - Magyar Bank budapesti székházára.[133] Az épület homlokzatán az ívvel összekötött két emeletet átfogó pilaszterpáron állva az Ókori *kereskedelmet* egy rabszolgatartó, míg a *Reneszánsz kereskedelmet* egy velencei kalmár testesítette meg.[134] Mindkettőjüket egy fiú és egy leány kísérte jobbról, illetve balról. A fotóról ismert - feltehetően - mestergipszeken a frontális nézetre komponált, konfliktusmentes jeleneteken a gondosan tanulmányozott, aprólékosan ábrázolt, korabeli öltözetben megjelenő figurák egy képzeletbeli háromszögbe simulnak, és úgy festenek, mintha a század kedvelt

---

[129] L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.

[130] Zalával később is jó viszonyt ápolt, valószínű ezért került Zala sírjára Ligeti feltehetően a XX. sz. első évtizedében készített domborművének egyik variánsa.

[131] A műtermet eredetileg László Fülöpnek szánták, aki azonban nem élt a lehetőséggel. (L.M. visszaemlékezései. Kézirat, Blelle, hagyaték, keletkezési ideje 1937 k.)

[132] Moravánszky Ákos: Építészet az Osztrák - Magyar Monarchiában, Bp. 1988. 55.p.) (ma Jadrolina Palota, a hajózásra utaló négy férfi pilasztereken, valamint a négy égtájat megszemélyesítő négy lány figura a hátsó homlokzaton. - Ligeti Gábor szíves közlése.)

[133] Az épület a II. világháború idején megsemmisült.

[134] Medvey Lajos - Csányi Károly: Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez, Bp. 1939. 48. p.

műfajának, az élőképnek három dimenziós rögzítései lennének. Ligeti itt a kereskedelem elvont fogalmának érzékletes megjelenítésére már nem a klasszikus ikonográfia tárházából merít előképet, hanem kísérletet tesz arra, hogy új témával illusztrálja azt. Ezzel összhangba került a kor szobrászainak hasonló törekvéseivel, amelynek során az ipari társadalom új jelenségeit - az allegorikus gondolkodás struktúrájának megőrzése mellett - invenciózusabb tematika bevezetésével kívánták megragadni. Ennek ellenére a *Rákászfiú* lendületes plasztikai felépítéséhez képest mintha visszalépés lenne a történelmi hűségre törekvő, részletező megformálás, amelyet az épület historizáló stílusához való alkalmazkodás mellett a mesterség birtoklása felett érzett öröm is motiválhatott.

Ligeti a következő években két efemer alkotás létrehozásában is közreműködött. Egyik a millenium évében közszemlére bocsátott *Pokol* c. körkép épületének szobrászati díszítése, a másik *Hungária* szobra II. Vilmos, német császár 1897-es magyarországi látogatásának a tiszteletére feldíszített fővárosban. Érdekes, hogy míg visszaemlékezéseiben nem tesz említést egyikről sem, addig az alkotásairól szóló cikkgyűjteményben tekintélyes helyet foglal el kiváltképpen a Hungária szoborról megemlékező cikksorozat. Így valószínű, hogy nem úgy tekintett rájuk vissza, mint művészi fejlődésének fontos állomásaira, sőt a művészet alkalmazását e látványosságok céljaira maga sem ítélte a grand art részének. Azon túl, hogy a két alkotás létrejöttének körülményei érdekesen világítanak rá a kor igényeinek, elvárásainak, szándékainak ellentmondásokkal terhelt összetettségére, Ligeti gondolkodásának további irányultságában is fontos szerepet játszottak, különösen ami a Pokol körkép létrehozásában való közreműködését illeti. Bizonyos azonban, hogy mindkettő segíthette abban , hogy fiatal művészként neve közismertebbé váljék.

4.2. A Pokol körkép[135]

[135] A kutatás történetéhez tartozik, hogy Ligeti életművének a feltárása közben, amikor először találkoztam a Pokol-körképpel, az még feltáratlan volt. Az ezzel kapcsolatos addigi, még befejezetlen kutatásaim eredményeit egy PhD szemináriumi dolgozat keretében foglaltam össze 1997-ben. Ugyan ebben az évben jelent meg Kovács Ákos kitűnő és alapos, könyve *Két körkép* címmel. Kovács Ákos a körképek kultúrtörténete felől közelítette meg a témát, és számos ponton messze meghaladta eredményeimet. Hivatkozni így könyvére ott fogok, ahol ő tovább jutott a téma feltárásában.

A millennium éve természetesen nemcsak a nemzeti identitástudat számbavételére teremtett kedvező lehetőséget, hanem haszonnal kecsegtető üzleti vállalkozások sorára is. Az ünnep tiszteletére rendezett tavasztól őszig tartó városligeti kiállítás sem csak a számvetést, a nemzet bemutatkozását szolgálta, hanem – műfajából eredően – a tömegszórakoztatás kategóriájába is besorolható. A millenniumi kiállítás tömegvonzerejének hullámain más rendezvények is célba kívántak érni.[136] Üzleti vállalkozás és tömegszórakoztatás[137] együttes célkitűzése vezette a vásári képmutogatás és a mozi megszületése közötti időben[138] az ír Robert Barker (1739-1806) által megteremtett[139] új műfajnak, a panorámaképnek XIX. századi készítőit is. Londonban, Párizsban, Berlinben, Bécsben[140] is megépültek a szórakoztatóipar e különös tüneményei, melyek főként nagy csaták, távoli tájak, soha nem látott távlatok illuzionisztikus felidézésével olyan élmények részesévé avatták a szemlélőt, amelyekhez hétköznapi tapasztalatai során nem juthatott.

A fennállásának ezredik évét ünneplő Magyarország fővárosa – úgy tűnik – kitűnő lehetőséget kínált panorámák felállítására. Így épült fel több kisebb[141] és a " Magyarok bejövetele" c. közismert, nagyméretű Feszty-körkép mellett az egykori Aréna út és Fasor kereszteződésében Dante Isteni színjátéka által ihletett körkép.

A pokol, Molnár és Trill körképe a Városligetben a fasor végén – hirdette a zuhanó, meztelen figurákat ábrázoló évszám nélküli, egykori plakát, melyet Heyer Artúr

---

[136] Pl. a Konstantinápoly elnevezésű vigalmi negyed a Lágymányos területén. /Konstantinápoly Budapesten (Válogatás korabeli cikkekből) in: Budapesti Negyed, 11. sz. 1996. tavasz, 315-330 p. /

[137] Gyáni Gábor: Varázslat a rotundában: a körkép reneszánsza a század végén.; in.: u.ő. Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón, Budapest, 1995. 92-98.p.

[138] A műfaj továbbélését ugyan nem szakította meg a mozgókép megjelenése, hiszen az egyik utolsó panorámaképet W. Tübke készítette a német paraszthábúról 1989-ben, de hatékonyságát jelentősen visszaszorította, anakronisztikus műfajjá vált.

[139] Barker első panorámakép tervei az 1780-as évek közepén születtek, majd 1787-ben nyújtotta be szabadalmaztatás céljából találmányát. Az első 1788-ban Edinburgh félkörívben ábrázolt látképe volt. Sehsucht, 132. p.

[140] R. Hyde - S. B. Wilcox: Panoramania, London, 1988. Trefoil Publication, Barbican Art Gallery, 208-210. p.

[141] pl. Az Ősbudavárban felállított Szent György templom másában a Szentföldet ábrázoló panoráma kép volt. In: Az ezeréves Magyarország és a millenniumi kiállítás, bev.: Laurencic Gyula, szerk.: Tímár Szaniszló, Bp. 1896. 177.p.

tervezett. (185x95 cm, Kunossy Vilmos és fia Zeneműkiadójából Budapesten,[142] A plakát egészen apró betűkkel felsorolja a Pokol nevezetesebb részeit, viszont többek között kiemelődik rajta még a következő, technikai megoldásra utaló szöveg: A napnak változó világossága szerinti más és más színhatások.

A körkép vállalkozásának igazgatója Gárdonyi Géza volt.[143] A pályáját vidéki hírlapíróként kezdő Gárdonyit, Budapestre érkezését követően, 1894-ben barátja, Bródy Sándor vitte el először a Jókai - Feszty szalonba. Az író hamarosan az 1894. május 13-án megnyílt *A magyarok bejövetele* c. körkép titkára lett.[144] Hogy milyen megfontolások vezették az írót, amikor emellett maga is körkép létrehozásába kapcsolódott be, inkább a pályafutását elemző írások adhatnak meggyőző választ. Valószínű ugyanis, hogy Szél Cálmán /sic!/, aki hivatalosan a vállalkozásra az építési engedélyt megkapta 1896. januárjában[145], csak pénzügyi támogatást nyújtott az elképzelés megvalósításához.[146] Tény azonban, hogy az ifjúként Schopenhauert olvasó Gárdonyit[147] élénken foglalkoztatták a vidéki és városi élet feloldhatatlannak tűnő etikai ellentmondásai. Magát a városi kultúrát valamilyen fércműnek ítélte pl. A vásári múzeum c. korai versében.[148] Az okkultizmus mellett[149] a bűn problematikája már korábban is foglalkoztatta. "Az emberiség nyomorúsága, a véletlen, a tévedés uralma, az igazságnak bukása, a gonoszság győzelme" - ez a világ.[150] Ennek a schopenhaueri gondolatnak a jegyében írta meg 1887-ben keserű felhangokkal a Zendülés a Pokolban c. bohózatát, amelyben a sátánt egyedül az emberi gonoszság képes legyőzni.[151] A főszereplő, Nemtomqi Ferenc álmában megjelenő[152], pokoli

---

[142] OSZK, in: 100+1 éves a magyar plakát, A magyar plakátművészet története 1885-1986, kiáll. kat. 20. és 30. p.)

[143] Ország-Világ, 1896. február 16. in: Budapesti Negyed, 10. sz.. 1995. tél, 108. p.

[144] Kovács Ákos: Két körkép, Bp. 1997, 68.p. és 115.p

[145] v.ö.:Kovács Ákos: id. mű, 132-133. pp

[146] Nem egészen tisztázható, hogy a vállalkozás pénzügyi csődje után, miért Gárdonyi ingóságait foglalták le. v.ö.: Lipp Tamás: Elhalt élőkép. Magyar Hírlap, 1996. III. 30. 12.p.

[147] Gárdonyi Géza: Mi a szerelem? in.: uő.: Novellák, Budapest, Magyar Nyomda, 1894. 5. p.

[148] Gárdonyi Géza: Április. Költemények Bp. Singer és Wolfner, 1894. 79 - 81. pp

[149] v.ö. Tarjányi Eszter: A szellem örvényében, Bp., Universitas, 2002. 196-199. pp

[150] Németh G. 60.p

[151] Gárdonyi Géza: Zendülés a Pokolban /Látványos bohóság három felvonásban /, Győr, özv.

helyszínek közül kettőt kell kiemelnünk. Az egyik a nagy kapu, melynek nyílásain lángok lövellnek elő, és előtte idomtalan kövezeten a 'jó szándék' felirat van. A másik Lucifer palotája, egy eszményien szép épület, lángok között, rémszobrokkal (bagoly, sárkány , óriási béka) díszítve, és előtte - erős politikai felhangot hordozó utalással a Budai várpalotára - a szabadságharc leverésében szerepet játszó Hentzi osztrák tábornok szobra áll.[153]

Az európai erkölcsi felfogás egyik kulcsműve, archimédeszi pontja Dante Divina Commediája, amely számos ábrázolás és írás ihletője volt évszázadokon keresztül. A XIX. században a középkor újraértékelése és a foszladozó keresztény világkép következményeként a reneszánszát élő mű hozzájárult az isteni történet szekularizált megközelítésének elterjedéséhez.[154] Érdemes itt megjegyezni, hogy Liszt – aki szintén a mű nagy tisztelője volt – a század közepén felkérte Bonaventura Genellit, hogy dioráma céljára fesse meg a művet, de elképzelése csak ötlet maradt.[155] Liszten kívül számos művész, köztük W. Blake, Delacroix, Baudelaire szembesíti magát a műben foglaltakkal és kísérli meg megfogalmazni a saját etikai gondolatait új formában ennek kapcsán. Az egyik legnagyobb vállalkozás Rodin 1880-tól élete végéig tartó küzdelme a költői képek tartalmának adekvát materializására a párizsi Iparművészeti Múzeum számára tervezett *Pokol kapuján* (K 1.). Rodin alkotásában a psziché által teremtett konfliktus helyzeteknek kísérelt meg formát adni, így ízig-vérig emberi színjátékok szereplői kavarognak a tervezett kapun,[156] ellentétben Gustave Doré hasonlóan nagy vállalkozásával, a teljes Divina Commedia illusztrálásával.[157] Doré a Purgatóriumhoz és a Paradicsomhoz is készített illusztrációkat, ahol a szárnyas figurák és a képzelet szülte lények egy hagyományos értelemben vett, emberen túli világ visszfényei.

Sauervein Gézáné könyvnyomdája, 1887

[152] A bohózat szerkezete Madách Ember tragédiájának felépítését követi

[153] Id. mű. 33.p. Megjegyzendő, hogy a Hentzi-szobor akkor a budai palota előtt állt.

[154] v.ö. W. Hoffmann: A földi paradicsom, 1987 Bp. Képzőművészeti K. 138-139.pp.

[155] Kaposi József: Dante a magyar művészetben, Bp. 1910. (Klny. A Célból)

[156] v.ö. A. E. Elsen: Rodin's Gates of Hell, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1960

[157] Dante: L'Enfer, avec les dessin de Gustave Doré, Traduction: De Pier-Angelo Fiorentino, Paris, 1862.

A Dante - kultusz nyomai a magyar irodalomban és művészetben is felbukkantak. A XIX. század második felében a mű hatásának jelentősége növekedett[158], mint azt az Isteni színjáték Szász Károly fordításában, 1885-ben megjelent teljes kiadása is jelezte. Tömegessé azonban feltehetően nem vált az érdeklődés.

A Pokol körképhez Gárdonyi maga is elkészítette erősen megcsonkított és - saját bevallása szerint is - szándékosan a ponyvairodalom célközönségének ízléséhez közelítő, vulgarizált Inferno fordítását, amely két változatban, egy olcsóbb és egy igényesebb kiadásban jelent meg a körkép jeleneteinek a megértését elősegítendő.[159]

A Művészeti Lapok c. folyóirat reklám hangvételű tudósításából értesülhetünk arról, hogy az épületet Márkus Géza tervezte, a szobrokat Ligeti Mór (sic!) készítette, a festményeket Molnár Árpád [160] és Trill Károly színházi festők több közreműködő segítségével már négy év óta festik, és maga a kép az 1900-as párizsi világkiállításra készült.[161] A rövid híradásból két fontos, egymással összefüggő következtetésre juthatunk. Az első, hogy valószínű, eredetileg nem Budapesten, a millenium alkalmából kívánták bemutatni a körképet, a hanem a téma iránt fogékonyabb francia fővárosban, így érthető az is, hogy viszonylag későn kezdték realizálni az elképzelés magyar változatát. A másik, hogy Gárdonyi egy már valamelyest előrehaladott fázisban kapcsolódott be a díszletfestők által kezdeményezett ötlet megvalósításba, azonban akkor átvehette az irányítást.[162] Az író - mint Kovács Ákos kifejti - akkor találkozhatott Molnár Árpáddal, amikor a festő Feszty körképének a részletét ültette át díszletbe Verő György 1000 év c. művének színpadra állításakor.[163] Az író nemcsak a téma iránt mutatott érdeklődést, hanem saját bevallása szerint - mai divatos kifejezéssel élve - az új médium technikai lehetőségeiben rejlő művészi

---

[158] Kaposi József: Dante ismeretének első nyomai hazánkban , Bp. 1909

[159] Dante Alighieri: A pokol, fordította Gárdonyi Géza, A Molnár és Trill körképből vett rajzokkal, Bp. Singer és Wolfner kiadása, 1896; Vezető a Molnár és Trill- féle Pokol-körképhez, Bp. Singer és Wolfner , 1896

[160] Festőművész, díszlettervező, aki festészeti tanulmányok után lett látványművész 1883-86 között először az Operában, majd később egy berlini díszlet és jelmezgyártó üzemnek dolgozott . in: Színháztörténeti lexikon, Bp. Akadémiai, 1999. 519.p.)

[161] Művészeti Lapok, 1896. 7. sz. 10. p

[162] Kovács Ákos szerint Gárdonyinak az az állítása, hogy a díszletfestők már négy éve dolgoztak a munkán, erős túlzásnak tűnik. Kovács id. mű, 135.p.

[163] Kovács id. mű, 134.p

hatások is érdekelték.[164] Ligetit vagy a szobrásszal jó kapcsolatot ápoló és a Magyarok bejövetele c. körképen is dolgozó Mihalik Dániel vitte el, vagy maga Feszty invitálhatta a Jókai - Feszty szalonba. A később jelentős szecessziós épületeiről ismertté vált Márkus Géza annak a Freund Vilmosnak az építészeti irodájában dolgozott akkoriban[165] , akinek épületeire Ligeti szobrokat készített. Így állt össze a Magyarországon még abban az időben kevéssé közismert vagy kiaknázott, ezért újnak számító műfaj iránt érdeklődő csapat, hogy a nagyérdemű közönséget szokatlan látvány létrehozásával szórakoztassa.

A körképet több írott és képi forrás segítségével hozzávetőlegesen rekonstruálni lehet. Az épület homlokzatáról képeslapon fennmaradt terv[166] némileg eltér a megvalósult épülettől.[167]

Mindkettőn kolonnád motívumot idéző, oszlopos toronypár fogja közre a bejárati kaput templomhomlokzatra emlékeztető módon. A megvalósult vasszerkezetű épületről hiányzott a fonatos korláttal díszített jobb és bal oldali szárnyrész, amelynek eredeti funkciója meghatározhatatlan. E nélkül még kifejezettebbé vált a homlokzat szakrális jellege, elfedve az épület eredeti szórakoztató funkcióját, amelyre a legtöbb, a cirkuszi sátor szerkezeti sajátosságait őrző körképnek a rotunda jellegű épülete nyilvánvalóan utalt. A tervhez képest lényegesen visszafogottabban valósult meg a kapu ívét két oldalt lassuló ritmusban levezető, a terven színben is eltérően jelzett, nagyon hangsúlyos plasztikus díszítő motívum, és földszinti, vízszintes fugázását erősen rusztikus kiképzés váltotta föl. A kapu ívét lángcsóvákra emlékeztető plasztikus keretezés hangsúlyozta. A terven jelzett helyen a valóságban is szobrok lettek elhelyezve szintén némiképp eltérő felfogásban. A toronysisakok helyett lángoló tűzben álló szimbolikus értékű díszítőfigurákat tervezett az építész. Ligeti Miklós azonban erre a helyre két szoborcsoportot mintázott: a baloldali torony tetejére egy szárnyas ördög a bűnbeesés következményeitől megrémült elkárhozottak kíséretében, míg jobbra a " Halál urát"

---

[164] Vezető a Molnár és Trill- féle Pokol-körképhez, Bp. Singer és Wolfner , 1896. 1.p.

[165] Gerle János - Kovács Ákos - Makovecz Imre: A századforduló magyar építészete, Bp. 1990., 134.p.

[166] Közli: Budapesti Negyed, 10. sz. 109. p

[167] Új Idők, 1896. 22. sz. május 24. 518. p

egy szárnyas asszonyördög és egy szakállas, vén szatír társaságában. A kapu fölött a terven vagy J. B. Carpeaux *Ugolino* csoportjának főalakjára[168], vagy ennek szellemi és formai leszármazottjára, Rodin *Gondolkodójára* emlékeztető ülő figura sziluettje látható. Az, hogy a figura elképzelése kitől származik, nem azonosítható, csak feltételezhetjük, hogy a Párizsból hazatérő Ligeti lehetett közvetítője az ötletnek. A megvalósult épületen magán kiterjesztett szárnyú alak volt. A figura jellegének átalakítása összefüggésben lehet a jelzett Rodin és Doré féle megközelítés eltérésével. A körkép programjának megfogalmazója közelebb lehetett a hagyományosabb felfogáshoz. A terven és az épületen is a kapu fölötti oromzat párkányzatán a halhatatlan páros, *Dante és Vergilius* jelenik meg. Ligeti Dantéja - a múltat a jelenre vetítve - megrendült félelemmel tekint alá a mélybe, ahol valójában a látványra éhes közönség kanyaroghatott bebocsátását várva a Pokolba. Mind a tervnek, mind a megvalósított épületnek a homlokzata kísértetiesen idézi a Gárdonyi által elképzelt Lucifer-palota hangulatát.

A belső kiképzés rekonstruálása nehezebb, mert átnézeti kép nem maradt fenn. Így a leírásokból és a tematikai részleteket ábrázoló nyomtatásban megjelent grafikák alapján tudunk képet alkotni róla. Bizonyos, hogy a különböző vezetőkön megjelenő "cyclorama" felirat - amelynek szokásos magyar fordítása a körkép - a technikai műfajt nem helyesen jelölte meg, [169], hanem a panorámaképeket jellemző, összefüggő térképzettől eltérő jelleget kívánta hangsúlyozni. Az 1540 négyzetméteres áttetsző vászon a leírások szerint félkörív mentén volt felfeszítve, és technikai értelemben diorámaként működött - mint arra a plakát is utal - mivel a természetes fényt és a villanyvilágítást egyaránt fölhasználta a látvány hatásának változtatása érdekében.[170] A korabeli hirdetések és tudósítások egyedülálló technikai újításként mutatják be ezt a megoldást. Ellentétben ezzel, maga az ötlet már korábban is szép karriert futott be. Előzményei között van a XVIII. sz. végén kidolgozott Eidophusikon, amelyet kezdetben nem körképen alkalmaztak a látványnak a néző szemláttára történő megváltoztatására. A Daguerre nevéhez

---

[168] 1863. in.: H.W. Janson: Nineteenth -Century Sculpture, Thames and Hudson, London, 1985. 141.p.

[169] A cyklorama, mint műfaj, más jellegű volt: nagyméretű lapon egy magas pontról pl. toronyból síkra vetítve, körben foglalva ábrázolta a pont környékét. v.ö. Stephan Oettermann: Das Panorama, Die Geschichte eines Massenmedium, Syndikat, Frankfurt /Main, 1980. 52.p

[170] Vezető a Molnár és Trill-féle Pokol Körképhez, Bp. 1896. Singer és Wolfner, 2. p.

köthető eljárás lényege volt, hogy a színpadképek azonos helyszíneinek megvilágítása a fényviszonyok természetes változásának illúzióját keltve módosult.[171] , Daguerre 1834-ben pedig már kettős effektusú diorámát készíttet, amelyen a fényváltozások egyben mozgáshatást eredményeztek.[172] A különböző pokolbeli jelenetek horizontja váltakozó magasságban lehetett, tehát az adott tér eltérő magassági és mélységi pontjain jelenhettek meg. A belső tér padozatába 80 szekér természetes sziklát hordtak be.[173] A vezető szerint :" A közönség sziklák között találja magát, s legalább is húsz nézőponton, akár jobbra, akár balra, föl, le, előre és hátra néz, mindig új látványosság tárul eléje."[174] A festett jeleneteket bádogból kivágott, térbeállított sík vagy körplasztikák egészítették ki.[175] Kovács Ákos kísérletet tett a körkép terének rekonstrukciójára,[176] megállapításai összecsengenek Fesztyné Jókai Rózának visszaemlékezéseiben leírt benyomásaival: "Bádog barlangokban, bádog sziklákon, vörös fényű villanykörtéktől megvilágított, bádogfantáziával megrajzolt, bádogból kivágott, bádog kárhozottak gyűjteménye volt ez. Szegény bádogpokol ....Olyan volt az egész, mint a mostani barlangvasút."[177]

A körképben ábrázolt jelenetekre a Gárdonyi szövegével megjelent kiadványokból lehet következtetni. Mindkét esetben a kísérő illusztrációk készítője, Heyer Artúr túlnyomó többségben a Molnár és Trill által megfestett kompozíciókat vette át a festők beleegyezésével.[178] Az illusztrációk a következőket ábrázolták:

1. Dante portréja (Kimarad a körképből)
2. Dante az erdőben (1.)(A zárójelben a szám a megfelelő éneket jelöli.)(Kimaradt a körképből)
3. Kháron ladikja (3.)

---

[171] v.ö.: Barry Daniels: Daguerre - Theatermaler, Dioramist, Photograph, in.: Sehsucht. Das Panorama als Massenunterhaltung des 19. Jahrhundert., Kunst- und Austellungshalle der Bundesrepublik Deutschland in Bonn, 1993. 36-41. pp.

[172] id. mű, 196. p.

[173] Vezető a Molnár és Trill- féle Pokol-körképhez, Bp. Singer és Wolfner , 1896,2.p

[174] Vezető a Molnár és Trill- féle Pokol-körképhez, Bp. Singer és Wolfner , 1896. 2.p.

[175] v.ö. Kovács id. mű, 109 - 111. pp.

[176] Kovács id. mű, hátsó borító belső oldal

[177] Feszty Árpádné: A tegnap, Bp. 1924. Légrády, 14. p

[178] v.ö. Kovács Á. id. mű, 142 - 145. pp.

4. Minósz, a pokol itélőbírája (5.)
5. Kavargó lelkek (5.) (Kimaradt a körképből)
6. Paolo és Francesca (5.)
7. Cerberusz (6.)
8. Tékozlók és fösvények hegye (7.)
9. Szenvedők a megnyílt sírokban (10.)
10. Dis városa a három fúriával (11.)
11. Minotaurusz (12.)
12. A zsarnokok vérfolyója partján nyilazó kentaurokkal (12.)
13. Az öngyilkosok erdeje (13.)
14. A paráznákra hulló tűzeső (14.)
15. Geryon, az álnokság szörnye (17.)
16. A tolvajok ostorozása (18.)
17. Az égő lábak mezeje (19.)
18. Az igazságtalan bírák, hivatali kufárok szurok tava (21.)
19. Képmutató aranycsuhás barátok (23.)
20. A kígyóktól gyötört rablók (24.)
21. Cacus kentaur (25.)
22. A háborúkért felelősök vérföldje (31.)
23. Az óriások börtöne (31.)
24. Ugolino (33.)
25. Az árulók a jégben (34.)

A jelenetek ábrázolásában Gustave Doré 1860-ban készült illusztrációnak hatása vitathatatlan, bár egészen sajátságos módon nyilvánul meg. Doré visszafogottan romantikus kompozícióin a konzervatív, klasszicizáló, hűvös távolságtartással fogalmazott figurák nagyvonalúan kezelt, reflektorfénnyel világított színpadi térben mozognak. A drámai erőt a jelenetek rendkívül tudatosan kiválasztott és invenciózusan átírt, a színházi dramaturgia törvényeinek engedelmeskedő kulminációs pontjai hordozzák.[179] Molnár és Trill körképénél a jelenetekről mindenhol elmarad Dante és Vergilius, akiknek alakja Doré 75 metszetének alig egy némelyikéről hiányzik. Így a kompozíció inventorai a két költőóriás szerepét

[179] v.ö.: William Cole: Literal art. A new look at Doré's Illustration for Dante's Inferno, in: World and Image, A journal of verbal/visual enquiry, Vol. 10., No. 2. April, 1994. 95 - 106. p

átruházzák a látogatókra, amint azt a hirdetés is hangsúlyozza:" A néző megteheti ugyanazt a fenséges utat a sziklameredekeken, égő mezőkön, várfalakon, jégtengeren át, mint amit Dante tett meg Virgil társaságában."[180] A körkép ábrázolásai Doré metszeteivel a legnagyobb rokonságot általában nem a kompozíciók közvetlen másolásával érték el, hanem a jelenetek kulminációs pontjainak átvételével. Többször előfordul, hogy két Doré féle ábrázolás keveredik össze. A festők nem síkbeli motívumokban gondolkodnak, hanem térbeli formációnak tekintenek egy-egy csoportkompozíciót és néha képzeletben egyszerűen átmennek a jelenet másik oldalára, onnan festik meg, mint azt például a 23. ének képmutató *aranycsuhás barátainak vonulásánál* láthatjuk, ahol Doré metszetén jobbról balra ereszkednek alá, míg a körkép jelenetén ellenkezően irányba vonulnak (K 2.). A figurák beállítása a rokonítható jeleneteken is eltér, gesztikulációik bornírtabbak és groteszkebbek. Jól látható ez a Tékozlók és fösvények hegyének *sziklagörgető, meztelen férfiainál*. Doré minden figurája egy-egy önálló anatómiai tanulmány, és csoportba rendezésük fegyelmezett, belső ritmust követ (K 3.). Molnárék Heyer által közvetített festményén bántó anatómiai hiányosságok láthatók és az elrendezésben a ritmikusság ellenére képtelen térbeli helyzetek jelennek meg (K 4.). Az efemer munka a közönség gyors benyomásait célozza meg , így a végiggondolatlan, sokszor másodvonalbeli barokk kori mesterek zsúfolt kompozícióit idéző ábrázolások jelentősen elcsúsznak a naiv, vásári horror irányába.

Ligeti szoborcsoportjaiból is hiányzott Doré klasszicizáló, elegáns távolságtartása, de a nem is vált groteszkké. A kissé iskolásan kigondolt erővonalakra szervezett kompozíciók erős naturalizmussal megformált alakjai pedig túlhangsúlyozzák a bűn, a gonoszság torzító, csúfító hatását. Ezzel alkalmazkodnak az egész körkép horrorra játszó hangulatához. Az elkárhozottakkal megjelenő sátáni figurát ábrázoló[181] *baloldali toronycsoportra* majdnem szimmetrikus elrendezéssel válaszol a *jobb oldali csoport koponyát tartó, Meduzára* emlékeztető fejű nőalakja a két pokolbeli lény kíséretében.[182] *Dante és Vergilius* hagyományos kettőse zsánerszerű megfogalmazásban jelenik meg. A szobrász Dante vonásainak[183] megformálásában

---

[180] Művészeti Lapok, 1896. 7. sz. 10. p

[181] A csoportról fotó a műteremben, MNG, Szobor Dok. Ltsz.: 5025

[182] Reprodukció in: Művészeti Lapok, 1896. 7. sz. 9. p.

[183] Reprodukció uo. 8. p

hűen követi az ikonná vált, Giottonak tulajdonított költőportrét.[184] Hasonlóan mintaképnek számított Andrea del Castagno egészalakos Dante ábrázolása a Villa Pandolfini - Carducci számára festett híres ember sorozatából, Vergilius ábrázolása azonban sem Delacroix ismert festményének alakjára, sem Doré figurájára nem emlékeztetett. Rokonságban van azonban Joseph Anton Koch ábrázolásával.(K 6.) [185] Koch maga is Dante-rajongó volt, és a római Casino Massimo egyik termének oldalfalain a Pokol képeit festette meg 1826-27-ben, köztük az egyiken fő jelenetben Minoszt, a Pokol bíráját ábrázolja. (K 5.) A freskón a trónon ülő, derekán kígyóval attribuált, szárnyas ördögfigura lábai körül az elkárhozottak láthatók.[186] Koch alakjainak megformálása erősen plasztikus karakterű, és emlékeztet Luca Signorellinek az orvietói dóm Brizio kápolnájában festett, elkárhozottakat ábrázoló freskójára. Ligeti szoborcsoportjai Kochéhoz hasonló felfogásban készültek, és a baloldali csoport még kompozíciónálisan is közelít a festő főcsoportjához. Nincs bizonyíték arra, hogy Ligeti ismerte a német művész freskóját, de munkamódszerében - a kor művészeihez hasonlóan - fontos szerepet kapott a téma előzetes tanulmányozása,[187] így juthatott más előképekhez. Ikonográfiai szempontból is érdekes elidőznünk az ábrázolásánál. A körkép belsejében *Minoszt* szárnyas kígyókkal körülvéve, már-már unatkozó pozitúrában, de haragtól elborult tekintettel és fején koronával, kezében Neptunusz szigonyával úgy festették meg, mintha maga a felbőszült antik isten lenne (K 7.), . Ezzel szemben Koch Minosza - aki nem az antik istenségek leszármazottja - nyugalmasan ül a trónján és magabiztosan ítél. A körülötte megjelenő elkárhozottak közül kiemelkedik balról egy kétségbeesett férfi, míg jobbról egy női figura. Ligetinél már csak ez a három alak van: egy győzelmi pózban ábrázolt ördög, aki azonban nem bíró, vagy uralkodó, és egy emberpár kígyómarta nője, valamint kígyóval küzdő férfija. Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy nem az elkárhozott Ádámot és Évát, és egyben a gonoszság győzelmét ábrázolja-e a szobrász? Gárdonyi gondolataival egybecseng ez a

---

[184] Giancarlo Vigorelli: Giotto, Bp. Corvina 1984. 122.p.

[185] A töredékes művet G. Schick hagyatékában találták és később azonosították. in.: Der 17. Höllengesang der Göttlichen Komödie in der bildenden Kunst, Vorwort: Christian von Holst, , Staatsgalerie, Stuttgart, 1980. 47.p.

[186] uo. 49.p

[187] LM. visszaemlékezései, Hagyaték , Blelle

megközelítési lehetőség. Az is világosan kitűnik, hogy Ligeti, Márkus Gézához hasonlóan, jóval felkészültebben nyúlt a témához, mint festőtársai. Az összbenyomást mégis inkább a belső tér adhatta, mely nemcsak a grand art nézőpontjából szemlélőknek nem volt kielégítő, hanem maga Gárdonyi sem lehetett elégedett a látványosságnak és nem művészeti alkotásnak szánt munka megvalósításával, mert a megnyitás után a vásznat újra festtették egy olasz művésszel, Federico Ballesterrel. Az új variációról már nem maradtak fenn képek. Az elektromos berendezéseket menet közben szintén lecserélték. Mindez azt jelezte - bár elég sokan látogatták a körképet - hogy az eredeti elképzelésekhez mérten roppant alacsony színvonal nemcsak hogy Dante művét vonta a kínpadra, de egy becsületes horror funkcióját sem volt képes betölteni.[188] A vállalkozás pénzügyi csőddel is végződött , mire ugyanis elkészültek az átalakítások, szeptember vége lett, és a milleniumi ünnepségsorozat legjaván már túl volt a nemzeti identitás keresésével elfoglalt ország. Az épületet később lebontották, a vászon és a szobrok elkallódtak, vagy megsemmisültek. Ligeti Miklós azonban ebben a furcsa szellemi közegben kapott muníciót számos, későbbi műve megvalósításához.

4.3. Hungária szobra a II. Vilmos, német császár magyarországi látogatásának tiszteletére feldíszített fővárosban 1897-ben

Az európai államokat bonyolult, nagyhatalmi játszmák kötötték le a XIX. század utolsó harmadában. Közéjük tartozott a Monarchia viszonya Oroszországhoz és az egyre erősebbé váló Németországhoz. II. Miklós cár 1896-os bécsi látogatása után Ferenc József 1897-es Szentpétervárt kereste fel, ahol a Monarchia és Oroszország között egyezmény is született a dél-kelet-európai status quo megváltozásának esetére.[189] Az, hogy ezek után milyen szerepet játszott a hármas szövetséghez tartozó Németország uralkodójának, II. Vilmos császárnak nem bécsi, hanem budapesti látogatása, a Monarchia külpolitikáját kutatók boncolgathatják. Bizonyos azonban, hogy a Monarchián belül vezető szerepre törekvő Magyarország számára "a német császár látogatása oly nagy jelentőségű, - mint azt a korabeli tudósító írja -

---

[188] v.ö. Kovács id.mű, 140-141.pp.

[189] Magyarország története 1890-1919, főszerk.:Hanák Péter, Bp. 1978. 248-249.pp.

hogy azt eléggé kifejezni nem tudjuk." Az egykori események szemtanúja, Herczeg Ferenc - aki egyébként kritikusan emlékezik a civakodásokkal és korrupcióval teli magyar belpolitikai viszonyokra - visszaemlékezésében pontosan leírja a látogatáshoz fűződő illúziókat: "Vilmos császárról meg kell jegyezni, hogy valósággal megbabonázta a magyar szíveket. A császár csakugyan hódító jelenség volt. Akkor még mint a legyőzhetetlen német birodalom ifjú ura fényes és szédítő világtörténelmi magasságok felé törtetett. .... Az ő látogatása volt a mérföldkő azon az úton, amelyen a magyarság a 67-es kiegyezés óta fölérkezett a saját hatalmának csúcspontjára. Ausztria, szégyenteljes tehetetlenségében vergődő törvényhozásával és örökös nemzetiségi viszályaival, züllött és magával tehetetlen ország képét vetítette a világ köztudatába. Magyarország a rend és a nyugalom hazája volt, tekintélyt tudott tartani kifelé és fegyelmet befelé, ha királya Bécsben székelt is, a valóságban a Monarchia erkölcsi súlypontja áttolódott Budára."[190] A korabeli újságíró szerint azonban a nagy eseményre"... mindenesetre kell valamit nyújtani a városnak a kisvárosias dekoráción kívül." [191] Ebben némi tapasztalatot gyűjtöttek már a fővárosban, az 1890-es évek ugyanis nem szűkölködtek nagyszabású ceremóniákban. 1892-ben Ferenc József magyar trónra lépésének a 25. évfordulóját ünnepelték meg Budapest alkalmi díszkivilágításával[192] , Kossuth temetéskor a Nemzeti Múzeom oszlopcsarnokát borították be fekete lepellel,[193] 1896-ban "a főúri, nemesi reprezentáció" részeként[194] díszfelvonulást tartottak a millenium tiszteletére. A történelmi jelentőségű látogatások alkalmával évszázadok óta hagyományosan szokás volt az esemény jelentőségét növelni a helyszín ünnepi díszbe öltöztetésével. A barokk udvari triumfális felvonulások közvetlen leszármazottja az említett alkalmak közül a királyi jubileum megünneplése volt. Vilmos császár látogatása a legközelebbi rokonságot ezzel mutatja. A budapesti közgyűlés a jubileum előtt másfél hónappal határozta el az ünnepség konkrét lebonyolítását. Amint a

---

[190] Herczeg Ferenc: A gótikus ház, in.: Herczeg Ferenc emlékezései, Bp. Szépirodalmi, 1885. 325.p.)

[191] L. M. hagyatéka, Blelle, azonosíthatatlan újságkivágat , 1897. szept. 5.

[192] Vadas Ferenc: Millenáris piramis és Gellért-hegyi Akropolisz, in.: Kultuszok és kultuszhelyek, Budapesti Negyed, 3. sz. 1994. tavasz, 103.p.

[193] Boros Judit: Kossuth, a főváros halottja, in.: Kultuszok és kultuszhelyek, Budapesti Negyed, 3. sz. 1994. tavasz, 52.p.

[194] Sinkó Katalin:A valóság története, avagy a történelem valósága. A milleniumi-ünnep historizmusa, in.: Lélek és forma. Magyar művészet 1896 - 1914, Bp. 1986. 15.p.

jegyzőkönyv mondja ".... az egész főváros oly képet mutasson, mely a lakosság örömét és lelkesedését külsőleg is kifejezze: kellő intézkedések tétessenek mikép a koronázásra emlékeztető helyek (Ferencz József- tér, Eskű- tér, Mátyás templom) kiválólag szép külszínt mutassanak. .... a főváros néhány alkalmasnak mutatkozó pontjain diadalkapuk állíttassanak fel. ... Rendeztessék általános kivilágítás és nagyobbszerű tűzijáték."[195] Hasonlóan történhetett a német császári látogatás előkészítése is, ugyanis az első híradások az újságokban szeptember eleje táján jelentek meg az eseményről.

Ferenc József budapesti látogatásaikor - mint arról Krúdy Gyula megemlékezik[196] - rendszeresen, mindig a Váci körút, Erzsébet tér Fürdő utca Lánchíd útvonalon érkezett a Nyugati Pályaudvarról a Budai várba, és hasonlóképpen, de eltérő útvonalon az Erzsébet hídon, Hatvani utcán, Kerepesi úton végighajtatva a Keleti Pályaudvarról hagyta el a magyar királyi székvárost. Vilmos császár látogatáskor azonban még nem állt az Erzsébet-híd, így némiképpen más helyszíneket érintve érkeztek a Keleti pályaudvarról a királyi rezidenciába. A korabeli fotók[197] (K 8.)és tudósítások alapján a következőképpen rekonstruálható az útvonal: Kerepesi út, Oktogon tér, Sugár út, Fürdő utca, Ferenc József tér, Lánchíd, Albrecht út. A fellobogózás mellett az egyébként szokványos diadalkapuk helyett új elképzelést kívántak megvalósítani, melynek alapját a zászlókkal és trófeumokkal díszített obeliszkek képezték. Különlegesebb kiképzést terveztek a pályaudvar és a Népszínház előtti területre, valamint a Kerepesi útra Mannheimer kettős diadaloszlopával, míg az Oktogonon élő alakokkal díszített pillérekre egy sátrat kívántak felállítani Hönig Dezső tervei szerint , a Ferenc József térre Hungária szobrot, az Albrecht útra *obeliszkeket* (K 9.) szántak. Egy ünnepi kivilágítást is tervbe vettek.[198] Az eddig rendelkezésre álló források szerint biztosan megvalósultak az Albrecht út *obeliszkjei*, és a *Hungária szobor*. A Lánchíd budai hídfőjétől a

---

[195]Közgyűlési határozat a koronázási évforduló fővárosi megünneplésére és egy jubileumi díj alapítására. F.L. Közgyűlési jkv. 1892. április 20. in.: Források Budapest múltjából. II. Források Budapest történetéhez 1873 -1919. Szerk.: H. Kohut Mária, Bp. 1971. 268.p.

[196] v.ö. Krúdy Gyula: Ferenc József és a pesti utcák, in.: Uő.: Ferenc József rendet csinál, szerk.: Kelecsényi László, Bp. Unikum, 2000. 56- 61.pp.

[197] (Klösz György fotói a V.U. 1897. 38-40. sz. és Kolecsinszky S. amatőr fotói /MNM Legújabbkori Fotótár Ltsz.:71.3. és 71.4./ valamint ismeretlen szerző / MNM Legújabbkori Fotótár, Ltsz.: 66.2531. /)

[198] Ligeti Miklós hagyatéka, azonosíthatatlan újságkivágat, 1897. szept 5

Várhegyre vezető Albrecht út elejét két obeliszk fogta közre. Tetejüket királyi koronák zárták le. A magas talapzatra állított keskeny gúlák előtt egy-egy sisakos, babérkoszorút nyújtó harcos állt. Fölöttük a pánttal díszített részen zászlók voltak. A talapzatokon Vilmos császár illetve Ferenc József medaillonba illesztett domborműves képe volt. Az építmények egyes elemei a barokk kori előzményekből merítenek. A XVII. század uralkodók portréit ábrázoló metszeteken tondóban vagy medaillonban jelenik meg az uralkodó képmása, míg az erényeire utaló allegorikus alakok ezt keretezik, nem egyszer hadijelvények: fegyverek és zászlók kíséretében.[199] Ennek a képtípusnak a szerkezetét bontották szét és rendezték át az obeliszk tervezői: alulra került a portré, középen áll az allegorikus figura, míg fönt a hadijelvények leszármazottjaként láthatók a zászlók. Így az efemer díszítés a több évszázada uralkodó Habsburg-házhoz való tradicionális kötődést hangsúlyozza.

Más megfontolások játszhattak közre az óriási *Hungária* szobor felállításakor. A szöveges forrásokat összevetve Tull Ödön rajzával, [200] a szobor a következőképpen nézhetett ki: Egy talapzaton kb. 15-17 m magas, ión fejezetű, örökzölddel körülfont, gipszből készült kandeláber előtt állt *Hungária*, magyar királyi koronával a fején, jobb kezében olajágat vagy koszorút tartott, bal kezében kard volt. A kandeláberből sárga és kék fények csaptak ki a Habsburg-ház színeire utalva, míg a Duna Gőzhajózási Társaság épületéről a magyar színeket idéző piros, fehér és zöld fények világították meg a szobrot.

Az egyik kezében olajágat vagy babérkoszorút, a másikban gerelyt vagy eloltott fáklyát tartó, a barokk korban békét allegorizáló nőalak[201] igen jelentős karriert fut be a XIX. században: kezében hordott jelképeit váltogatva lett a szabadság, a köztársaság, a nemzet megtestesítője. Jól példázza, hogy közkézen forgó allegóriáról volt szó abban a feledésbe merült tervben is, amelyet a Mutual Life Insurance Company főfelügyelője, Willheim Adolf még 1893-ban nyújtott be a millennium megünneplését szolgáló, Gellérthegyen létesítendő Akropoliszra. " Az Akropolisz előtt egy óriási Hungaria szobor állhatna, - mint német nyelvű beadványában Willheim írja - jobb kezében magasra emelt fáklyával, a ballal kardra, vagy a magyar

---

[199] Pl. Egidius Sadeler: II. Mátyás képmása, 1614. Szépművészeti Múzeum, in.: Galavics Géza: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Bp. Képzőművészeti, 1986. 289. kép

[200] Új I. 1897. IX. 26. 285.p

[201] v.ö.: Cesare Ripa: Iconologia, Bp. Balassi, 1997. 450-452. pp.

címerre támaszkodva. A fáklya , valamint a Hungária diadémja éjjel fényt szórna a testvérvárosokra: Budára és Pestre, valamint a kiemelkedő épületekre és a Dunára és hídjaira, az emlékművekre stb. és a királyi palota a Duna-part és a pesti monumentális épületek, továbbá a városligeti kiállítási épületek látványa ebben a világításban csodálatos és meseszerű lenne a hazai és külföldi nézők számára egyaránt."[202] Előképként Ludwig Schwanthaler 1837 és 1848 között épített müncheni *Bavaria emlékművének* főalakjára[203] , Johannes Schilling 1883-ban felállított *Niederwald emlékművének Germániájára*[204] (K 10.) , valamint Auguste Bartholdi 1884 -ben befejezett new-york-i szabadságszobrára[205] (K 11.) utal. Amiért érdemes megemlékeznünk az írásról, az nem annyira a közös ikonográfiai gyökerekben, mint inkább abban a rokonságban keresendő, ahogy a mesterséges fényt, a világítást bevonják a mű látványának megteremtésébe. Mindenesetre a Ferenc József téri Hungária szobor szimbolikus fényjátéka visszatükrözte az uralkodó politikai elit elképzelését a császári ház és a magyar nemzet kapcsolatáról.[206] A szobrot Ligeti Miklós készítette[207], de ötlete Hauszmann Alajostól származott.[208] Így a szobrásznak csak az a teendője maradt, hogy gyorsan formát adjon a közkeletű elképzeléseknek. Ez nem is jelenthetett túl nagy gondot számára, hiszen már tapasztalatot szerezhetett hasonló figura megalkotásában, amikor a Pokol-körkép szobrászati díszítésén dolgozott. A *Halál ura* c. kompozíció főalakjának beállítása ugyanis sokat köszönhetett a nemzet vagy szabadság allegóriájaként funkcionáló nőalakok pózának.

---

[202] Az OL. K 231 nyilvántartott, a Kereskedelmi minisztériumhoz címzett német nyelvű beterjesztés /33.235/1893 ikt.sz./, melyet Vadas Ferenc közöl a Millenáris piramis és Gellért-hegyi Akropolisz c. tanulmányában, in.: Kultuszok és kultuszhelyek, Budapesti Negyed, 3. sz. 1994. tavasz, 99.p

[203] Zádor Anna: Klasszicizmus és romantika, Bp. Corvina, 1976. 236. p.

[204] v.ö.: Courbet und Deutschland, kat. szerk.: W. Hofmann, Hamburg, Kunsthalle, 1978.

[205] v.ö.:H.W. Janson: Nineteenth -Century Sculpture, Thames and Hudson, London, 1985.179-181. pp.

[206] v.ö. Gerő András: Ferenc József, a magyarok királya, Bp. Novotrade Rt. 1988, 160-161.pp.

[207] Egyetértés, 1897. IX. 10.

[208] Ligeti Miklós hagyatéka, azonosítatlan újságkivágat, 1897. szept 5.

Ligeti Miklós pályája elején így részese lett két eltérő jellegű, nagyszabású efemer alkotás létrehozásának: a kapitalista szórakoztató ipar vállalkozásként szerveződő körképének és a barokk kori uralkodói triumfális menetek késői leszármazottjának. Ami a két teljesen eltérő indíttatású alkalmi alkotásban közös, az a fényjáték kiemelt bevonása a látvány hatásának megteremtésében. Ligeti visszaemlékezéseiben említi, hogy a Várkert bazári összejöveteleken a beszélgetésekben a művészet frissítéséről, a modern művészet létrehozásáról is szó esett. Lehet, hogy tartalmi értékek megújítása mellett ez számukra az új technikai találmányok teremtette lehetőségek művészi alkalmazását is jelenthette?

5. Egy szobrász társasági élete és a társaság portréi

5.1.A császár elleni 'összeesküvéstől' a császár portréjáig

Az egykori császári katona fia gyermekkorában a haza megmentése érdekében, a szabadság gondolatának bűvöletében, harmadmagával a Duna jegén felesküdött arra, hogy felnövekedvén aláaknázzák, és felrobbantják a budai várat, midőn a király ott tartózkodik. [209] Nem kis út vezetett ettől a romantikus ábrándtól addig, hogy Ligeti 1914-ben Schönbrunnban az agg király hiteles portréját kezdi mintázni.. A portré nem azt császárt ábrázolja, aki a korabeli újságok szerint mindig "ruganyos léptekkel szállott le a vasúti kocsiból", hanem azt, aki - Krúdy anekdotikus novellái szerint - egyre magasabb kürtőjű katonatiszti sapkát hordott, "mert termete évről évre kisebb lett", aki "külsőleg a természetellenes, pirosságtól eltekintve nagyon öregembernek látszott..., mikor utoljára Pesten járt. A fénytelen, színtelen, élettelen szem tekintetét csak sejteni lehetett, mint látni. Valami olyan halovány kékség terjengett ezekben a szemekben, mint az égboltozatnak legnagyobb részét szoktuk látni, ha az égbe tekintünk…" [210] Ferenc József ábrázolásainak többségén, legyen bár ráncokkal barázdált az arca, mint *Benczúr Gyula portréján*[211] vagy gondterhelt a tekintete, mint

---

[209] Ligeti Miklós visszaemlékezései, hagyaték, Balatonlelle

[210] Krúdy Gyula: Ferenc József rendet csinál, szerk.: Kelecsényi László, Bp. Unikum, 2000. 192.; 195-196., 208-207. pp

[211] 1903.; v. o. 75 x 62 cm; mgt ; közli: Das Zeitalter Kaiser Franz Joseph, Niederösterreichische Landesausstellung, kat. szerk.: H. Kühnel - E. Vavra - G. Stangler, Wien, 1987. II. köt. 173.p. kat.sz. 12.2. 11.

Zala György 1897-es mellszobrán[212], nem is beszélve a közintézmények díszítésére szánt, hivatalból sematikus portrékról, az uralkodói méltóság a személyes jegyeket maga alá gyűri, a portré mindig őrzi egy birodalom első emberének megjelenítésekor igényelt reprezentativitást. Ligeti a császárt meggörbedt háttal, fejét előrehajtva, táskás szemekkel, megfáradt, mogorva tekintettel ábrázolja, és hiába a vastag lánccal átfogott császári palást, Ferenc József a portrén elsősorban egy szánandó, elgyötört öregember, a reprezentativitás álarca nélkül. A személyiség-jegyeknek a pillanatnyi lelkiállapottal való ilyen ötvözése volt Ligeti legjava portrétermésének az erénye. Az, hogy ez a megközelítési mód szinte ösztönös és alkatából következő volt, nemcsak portréművészetének egészéből tűnik ki, hanem éppen abból is, ahogy a tervezett Fehértemplomba szánt emlékmű számára felhasználta az uralkodónak ezt a portréját. [213] A fejet a mellszoborról vitte át az egészalakos ábrázolásra. A testet azonban erősen stilizált, szabályos rajzolatú ornamentumokkal díszített, síkban tartott, uralkodói palástba öltöztette, szinte olyan hatást keltve, mintha egy feltámadt bizánci császárt ábrázolt volna. A szobor megfogalmazása rokon Wilhelm Listnek a bécsi Postatakarékpénztár számára festett, jellegzetesen szecessziós felfogásban készült festményével.[214] (K 1.) A vörös, fehér és arany színekre hangolt festmény, egységes dekorativitással közelíti meg az uralkodó alakját. Az őfelsége nagyságát és kiválóságát szavaiban sztereotip módon csodáló Ligetinek a művében megnyilvánuló kétféle absztrakciós szint viszont jól tükrözi a személyes vélemény, a közvélemény által elvárt kép, valamint a bécsi szecesszió stiláris divatjához való alkalmazkodás igénye között feszülő ellentmondásokat.

7.b. Egy szobrász társasági karrierje

A pénzarisztokrácia és a dzsentri réteg megjelenésének eredményeként átalakulóban lévő társadalmi hierarchiának a mindennapi érintkezés szintjén történő átrendeződését számos, erkölcsi, vagyoni, műveltségbeli, kulturális vagy egyszerűen szokásjogon alapuló korlát fékezte a bonyolult politikai törésvonalakon túl.[215] Ligeti

---

[212] márvány. 95 cm; MNG Ltsz.:53.535.

[213] Közli: Gerő András: Képzelt történelem, Bp. Polgart, 2004. 213.p

[214] 1904 -1906; közli: Das Zeitalter Kaiser Franz Joseph, Niederösterreichische Landesausstellung, kat. szerk.: H. Kühnel - E. Vavra - G. Stangler, Wien, 1987. I. köt. 1. táb.

[215] A kiegyezéssel meginduló folyamatok jó néhány összetevője és állomása összevethető az

következőképpen emlékszik vissza a gyermekkorában megélt társadalmi közegének határaira:" ... a Király és a Királyné olyan távolságot jelentett, amit én felfogni sem tudtam. Nagy dolog volt: kapitány, őrnagy és a legeslegmagasabb rang az ezredes. Ezt ismertem a kaszárnyából, de azon felüli nagyságok csak képzeletbeli tünemények voltak. Ha a tábornokról esett szó, ez a mi szemünkben már csak mesebeli alaknak tűnt."[216] Az egyén érvényesüléséhez a tehetség és szerencse mellett, megfelelő alkalmazkodóképességre, az etikett láthatatlan hálóinak finom érzékelésére valamint jól működtethető társadalmi kapcsolatokra volt szükség. Ligeti - úgy tűnik - egyiknek sem volt híjával.

Érvényesülésének megteremtéséhez vezető egyik első lépése volt, amikor 1891-ben nevét magyarosította és valószínű, ebben az időben katolizált.[217] Már maga a család sem követhette túlságosan az ortodox zsidó felfogást. A fiatal szobrász hasonlóan vélekedhetett, mint Gerő András által, következőképpen jellemzett csoport tagjai: "... a vallási zsidóság teher és elhagyható . Teher, hiszen ... számtalan olyan kötöttséget tartalmaz, ami megnehezíti a mindennapi, világias életvitelt. ... elhagyható azért is, mert egyre több olyan azonosulási pont van, ami kielégítheti az ember közösséghez tartozásának spirituális szükségletét. ... a névmagyarosítás ...után nemegyszer kikeresztelkedés jött; annak reményében, hogy az emelkedés még gyorsabb, és még véglegesebb lesz, a magyarosodás még megalapozottabb. ... A hagyományos zsidóságtól való távolodás társadalmi, intellektuális sikerekkel 'jutalmazódott'. A siker lehetett a magyar társadalmon belüli tisztes élethelyzet és elfogadottság, lehetett hírnév..."[218] A művelődés utján történő asszimiláció csak egyik - de Monarchia- szerte elterjedt formája volt a választott közösséggel való azonosulásnak. [219] Ligeti számára nem az asszimiláció lehetett a legfontosabb cél, hanem ezzel akarta csökkenteni a művészi sikerhez vezető úton a társadalmi

---

osztrák fejlődéssel, amelyben viszont a nemzeti függetlenség kérdése egészen eltérően játszott szerepet.; v.ö. Carl E. Schorske: Bécsi századvég, Bp. Helikon, 1998. 18-20. pp.

[216] Ligeti Miklós visszaemlékezései, hagyaték, Balatonlelle

[217] A saját kezűleg írt - néhány tévedést is tartalmazó - önéletrajzában katolikusnak vallja magát. /MTA-MKCS-C-T-57/58-1-4, Művészéletrajzok; v. ö. még: MTA-MKI-MDK-C-I./895 1-2 Lyka hagyaték/)

[218] Gerő András: Képzelt történelem, Bp. Polgart, 2004. 268-269. pp

[219] v.ö.: Carl E. Schorske: Bécsi századvég, Bp. Helikon, 1998. 138.p

hierarchiából eredő korlátokat.[220] Míg mindez művészetében egyáltalán nem hagyott nyomot, addig - úgy tűnik - társadalmi kapcsolatainak építése során fontos volt számára, hogy az új, választott közösségek be is fogadják.

Igazi társasági ember volt a családi hagyományok szerint, noha nem lett főszereplője egyetlen civil társaságnak sem, de a szakmai egyesületekben szép karrier jutott osztályrészéül. Az egyéb forrásokból bizonyítható kapcsolatok ellenére, a kortársak visszaemlékezéseikben nemigen említik meg, kivéve Feszty Masa, amikor apjának, "A magyarok bejövetele "c. körkép megálmodójának, Feszty Árpád festőművésznek a hanyatló pályaszakaszáról ír: "A lelkileg is nehéz helyzetben kedves és megértő volt hozzá Lyka Károly és egy fiatal szobrász barátja, Ligeti Miklós. Ligeti valóságos fiúi gyengédséggel és ragaszkodással vette körül, és otthonában szinte megkövetelte vendégeitől, hogy Apámat a beteg oroszlánnak kijáró tisztelettel kezeljék. Ő sajnálta, de nem lesajnálta. És ez óriási különbség. Ő volt az egyetlen művész, aki a Gundelbeli (akkoriban Wampetics) asztaltársasághoz is eljárt.[221] A Feszty- szalon érdekes vegykonyhája lehetett a korabeli szellemi életnek. Feszty Árpád és felesége, Laborfalvy Róza unokája, Jókai Róza hívták életre a velük együtt élő Jókai Mór tiszteletére.[222] Jókai - aki 1869-tól a szabadelvű párt képviselője - szimbolikus értékű megtestesítője volt a forradalom és szabadságharc talajáról induló, de a kiegyezést elfogadó értelmiségnek.[223] A festő leánya szerint ez a szalon volt az "egyetlen olyan magyar kísérlet, amely egyazon társaságba próbált egyesíteni politikusokat, írókat, művészeket a szellem ügyei iránt érdeklődő, ... művelt asszonyokkal, férfiakkal a főváros akkori un. magas társadalmi köreiből.... Attól, aki ott megfordult - gróf, miniszter, kishivatalnok, képviselő, világhírű művész vagy vidéki tanító, vagy akár cigány - egyet követeltek csak meg: a szellemi alkotókészség jegyét."[224] A Bajza utcai házba való meghívás - mint Herceg Ferenc írja - "

---

[220] A művész lányának, Ligeti Máriának 1994-as közlése szerint asszimilációja olyan jól sikerült, hogy gyermekei csak az első zsidótörvények után szembesültek - életre szóló sebeket szerezve - származásukkal.

[221] Feszty Masa - Ijjas Antal: Feszty Árpád és művészete, MTA-MDK forráskiadványai III. Bp.,Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya, é.n. 123.p

[222] i. m.. 62.p

[223] v.ö.: A magyar irodalom története IV. /1849-1905/, szerk.: Sőtér István, Bp. 1965. 298.p.

[224] i. m., 63.p

Társadalmi rangemelést jelentett; azzal, hogy Fesztyékhez jártam, én is valaki lettem Budapesten."[225] A hazafias érzelmekkel fűszerezett, modern városi kultúra új eszméinek is otthont adó szalon heti 50 - 60 látogatója között megfordult Jókai unokahúga Jolán, férjével a későbbi kereskedelmi miniszterrel, Hegedüs Sándorral, Pekár Gyula Gárdonyi, Bródy Sándor, Gozsdu Elek, Bársony István, Fadrusz János, Rippl-Rónai , Mednyánszky.[226] Néha ott zajlottak Jókai híres tarokkpartijai, amelyeken Szilágyi Dezső, Tisza Kálmán, gr. Csáky Albin, Wlassics Gyula is részt vettek.[227] A szalon Jókainak a fiatal Nagy Bella színésznővel 1899-ben kötött házasságáig volt eleven találkozási hely.[228] Feltételezéseink szerint a 20-as éveiben járó fiatal szobrász 1895-től látogathatta az összejöveteleket, amelyeknek légköre hozzájárulhatott ahhoz, hogy a tanulmányai során szerzett műveltségét bővítse és egy tágabb kulturális mezőbe rendezze. Ezen túlmenően számos olyan ismeretséget köthetett, amely előnyösen segítette a beilleszkedését, egyengette az utat mind a megrendelésekhez, mind további kapcsolatok építéséhez.

Az 1917-ig elkövetkezendő huszonkét esztendő Ligeti karrierje szempontjából bár nem töretlen, de mindenképpen sikertörténet. Kezdetben az akkoriban divatos Murger-féle bohém típushoz[229] való idomulás is megérintette. Például Herczeg Ferenccel kötött barátsága rövid időn belül a Nemzeti Színház tehetséges és szép színésznője, Csillag Terka (1862-1925) miatt szakadt meg. 1897-ben párbajáról adott hírt a korabeli újság[230], amelynél segédje pedig nem más, mint Bálint Zoltán építész, aki az 1906-ra elkészült Stefánia úti műteremvillájának Jámbor Lajos mellett másik tervezője volt.[231] Rendszeresen részt vett az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállításain, és 1897-ben már szerepelt a magyar

---

[225] Herczeg Ferenc emlékezései, Bp. Szépirodalmi, 1885. 279.p

[226] v.ö.: Művésztársaság Feszty Árpádék szalonjában, Cohn Gyula fotója, PIM; közli: Budapesti Negyed, 2001. nyár-ősz, 316.p.

[227] Herczeg id. mű:298.p

[228] Herczeg id. mű: 280. p.

[229] Herczeg id. mű, 249.p

[230] Budapesti Hírlap. 1897. 252. sz.

[231] A Ház, 1908. 87-88. pp

képzőművészek névsorában Ligeti Mór néven.[232] Belépett a Galilei Páholyba, 1898-ban tagként tartották nyilván.[233]

A 1890-es évek végére Ligeti, ha még nem is magabiztosan, de már otthonosan mozgott abban a társadalmi közegben, amelynek szereplőit megmintázta. Erről tanúskodik az az 1899 körül készült fotó, amelyen a művész hanyag eleganciával ül munkaköpenyében a párizsi világkiállítás magyar pavilonjába készülő *Főúri pár* c. életnagyságú reliefje előtt.[234] A kapcsolatok fenntartását és elmélyítését segítette a korabeli kávéházi élet. Különböző eszméket valló művészcsoportok látogatták az egyes helyszíneket. Nem véletlenül jegyezte meg némi túlzással Kandó László festő: "Egy művész sorsa, karrierje attól függ, hogy melyik kávéházi asztalhoz tud sodródni".[235] Ligeti a Royal szálló kávézójába járt,[236] ún. royalista volt. A szobrászok közül Zala, Fadrusz, Róna, Kallós, Bezerédi Gyula, míg festők köréből többek között Dudics Andor, Jendrassik Jenő, Karlovszky Bertalan, Márk Lajos mellett Hegedüs László, Mihalik Daniel, Olgyay Ferenc látogatták az összejöveteleket.[237] Tolnay Ákos szerint ebben a körben fogalmazódott meg egy olyan művészklub megteremtésének ötlete, amely a különböző művészeti ágak képviselőinek és a különböző művészcsoportok tagjainak közös találkozó helye lehetne. Így született meg a festők, építészek, szobrászok, zenészek, énekesek és komédiások közös klubja, a FÉSZEK 1901-ben[238]. A fiatal színészek közül Góth Sándor és Hegedüs Gyula játszottak közvetítő szerepet az egyesület létrehozásában, míg az irodalmárok köréből főként az Otthon-kört elhagyók, mint Herczeg, Gárdonyi, Krúdy, Molnár Ferenc, Ignotus, Heltai, Kiss József, Ábrányi Emil csatlakozott az alapításhoz[239]. Ligetit még 1901-ben megválasztották a FÉSZEK

---

[232] Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei 1897. évre, XXIV. sz. /MTA-MKCS-C-I-80/152-160/78./

[233] MNG Adattár, Ltsz.:22485./1986

[234] Ligeti Miklós hagyatéka, Blelle

[235] idézi: Herman Lipót: A művészasztal. Bp. 17.

[236] Gábor István: Egy régi épület új élete, Budapest, 1971./9.sz. 18-20.pp.

[237] Tolnay Ákos: A FÉSZEK 25 éve, in.: FÉSZEK 1901-1926, Zárszó Heltai Jenő, é.n. 21.p.

[238], A FÉSZEK /Emlékkönyv a Fészek Klub alapításának 60. évfordulójára, Bp. Gondolat, 1962. Szerk.: Demeter Imre 15.p

[239] id. mű: 124.p.

választmányi tagjainak sorába.[240] Hasonlóan a Feszty szalonhoz az egyesület székháza az újfajta, polgári jellegű, társadalmi érintkezés helyszíne volt, ahol a hétköznapokban még mindig keményen érvényesülő hierarchikus viszonyokon túl lehetett lépni. Elsősorban nem a származás, hanem az egyén teljesítménye, az érdem határozta meg a kapcsolatokat. Rideg Sándor szerint : " A Klubban találkozni lehetet az arisztokrácia képviselőivel is, akik leszállva a magas lovaikról, tegező viszonyban állottak a nagy íróval, a nagy színésszel, a nagy szobrásszal."[241] A Fészek estjeit gyakran a Japán kávéházban fejezték be a művészek, vagy onnan sétáltak át az összejövetelekre. A kávéházban gyülekező, festőkből, szobrászokból, művészetkritikusok és műgyűjtőkből álló, a modern magyar művészet szempontjából megkerülhetetlen kör vezéralakjai Lechner Ödön és a Képzőművészeti Főiskolára történő kinevezése után Szinyei Merse Pál voltak.[242] Ligeti is megfordult a Japán kávéház legendássá vált művészasztalánál,[243] aminek néhány szép portré - köztük *Szinyeié és Lechneré* - őrzi az emlékét.

Ligeti gyermekkorának mesebeli hősei valóságának részeseivé váltak, amikor a modern műterem-építészet szempontjából fontos Stefánia úti villája 1907-ben helyszíne lett az akkoriban Nagy Endre vezette, Teréz körúti Bonbonnière- kabaré gróf Andrássy Tivadarné által szervezett, kihelyezett estjének.[244] Az estélyen a koalíciós kormányzat főként alkotmánypárti tagjai és néhány függetlenségi politikusa jelent meg. (Andrássy, Jekelfalussy, Günther, Wlassics, Batthyányiék, Dessewffyék, Zichy Rafael, Bárczy). A 'semleges területen' - ahol Wodianerné és Basch Gyuláné szolgálta fel a teát - a poénok célpontja Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter volt.[245] Ligeti különböző időben az estély több résztvevőjének, valamint családtagjaiknak a portréját mintázta meg. Még 1903 táján külön-külön készült a

---

[240] Műcsarnok. 1901./11.sz. 175.p.

[241] A FÉSZEK /Emlékkönyv a Fészek Klub alapításának 60. évfordulójára, Bp. Gondolat, 1962. Szerk.: Demeter Imre 50.p

[242] Meller Simon: A Japán kávéház művészasztala, Budapest (folyóirat) ,1946, 440-444.pp.

[243] Rónay Dénes felvétele az Érdekes Újság 1913-as számában, újra közli: Budapesti Negyed, 2004. tavasz-nyár, 171.p

[244] Pesti Futár, 1907. IV. 28.

[245] Kossuth Ferenc megjelenésében és viselkedésében meglehetősen távol volt attól a kultuszképtől, amely a nemzeti emlékezetben édesapjáról, Kossuth Lajosról élt. Amint az Nagy Endre emlékezéseiből kiderül, személyisége gyakran vált élcelődések és gúny tárgyává. Nagy Endre: A kabaré regénye, Bp. Palatinus, 2000. ,165-167.

Wlassics házaspár portréja, 1909-ben pedig *Basch Gyulánéról, Dessewffy Aurélról* születtek mellképek. Az Andrássy családdal különösen jó kapcsolatokat ápolt. 1905-ben gróf Andrássy Tivadarné (sz. Zichy Eleonóra, későbbi ifj. Andrássy Gyuláné[246]) mintázni tanult a szobrásztól, elhunyt férje szobrát készítették együtt,[247] feltehetően az ifjabb Andrássy Gyula tulajdonában lévő tiszadobi kastélyban.[248] Magának *Andrássy Gyulának a portréja* is itt készült. Amellett, hogy 1903-ban részt vett gróf Andrássy Dénesné sz. Hablavetz Franciska emlékművére kiírt pályázaton és II. díjat nyert, megmintázta Tivadar két leányát, *Ilonát és Kájá*t *1907-ben,* valamint 1908 táján szintén külön-külön *gróf Andrássy Aladárt és feleségét.* Ehhez hasonlóan a Széchenyi család több tagját is megörökítette. *Gróf Széchenyi Jenőnek és feleségének a portréja* mellett elkészítette gróf *Széchenyi Miklós püspök szobrát*, a félszemű *Széchenyi Géza arcképén* túl *feleségéről és fiáról kettős portrét* alkotott, és modellt állt számára vadászruhában *Széchenyi Viktor* is. Ettől a körtől már nem is volt olyan messze Schönbrunn vagy az I. világháború alatt a Monarchia főhercegeket is felsorakoztató tisztikara. Ligeti már 1909-ben méltán érezhette úgy, hogy néhai Kern S. Ferenc sváb patikus leányával, Hedviggel a budapesti Terézvárosi plébániatemplomban való egybekelésük alkalmából díszmagyart ölthet.[249] (Násznagya Molnár Viktor, az Uránia Egyesület titkára volt, míg polgári esküvőjén Bárczy István polgármester és Pucher György pest megyei földbirtokos tanúskodott.[250]) Mindezt a lépésről-lépésre kiépülő, s egyre befolyásosabbnak tűnő kapcsolati rendszert szétzilálta a Monarchia összeomlása. Egyebek mellett ennek is köszönhető, hogy 1918 után számos sikere ellenére az 1930-as évekre fokozatosan háttérbe szorul a művészeti élet egészén belül.

7.c. Portrék a társaságról

---

[246] Baji E.- Csorba L.: Kastélyok és mágnások, Bp. HG és társa, 1994. 75.p.

[247] Fotók a Szalon Újságban, 1905. IX. hó; Hagyaték, Blelle

[248] Ligeti M. 1905. IX. 3-án kelt levele Tiszadobról K. Lippich Elekhez /OSZK Kézirattár Levelestára, 1927. év. 37. sz./8.

[249] Fotó a házaspárról a művész alkotása, az Anonymus szobor előtt. Képeslap Nil /Dapsy Gizella/ írónőhöz, Szeghalomra címezve 1909. június 8-án. OSZK Kézirattár Levelestára 927. év 37. sz./15 és16.)

[250] Egyetértés Vasárnapja,1909. V. 30

Ligeti az ellentmondások talaján virágzó Monarchia utolsó periódusának ezekben a társaságokban megforduló magyar elitjét örökítette meg portréinak többségében. Mintázott a politika színpadán szerepet játszó, polgárosodó arisztokratákat, arisztokratikus attitűdöt elsajátító polgárokat, tisztes bürokratákat, hivatott szakembereket és bohém művészeket. A szobrász - akinek életművében portréművészetének darabjai tetemes hányadot tesznek ki -, a nála idősebb Zala és a szintén kiemelt számú portrét alkotó Stróbl, illetve a vele egykorú Telcs mellett a XIX. és XX. század fordulójának legjelentősebb portretistái közé emelkedett. Míg a XIX. század első felében a festett portré is ünnepszámba ment Magyarországon, és hosszú ideig szoborportrét elsősorban csak az elhunyt jeles személyiségek kaphattak, addig a század utolsó évtizedeiben, szinte a szobrászok számának növekedésével egyenes arányban nőtt az iránta táplált igény és az elkészült mellképek száma, szaporodtak a közérdeklődésre kevéssé számot tartó, csak a családi pantheonba szánt darabok.[251] Ligetiről is elmondható ugyanaz, ami Stróblról: "...mintázott barátságból, tiszteletből, pénzért, cserébe, kedvtelésből..."[252] Szívesen kérték fel portré készítésére, ami nemcsak művei megbízható kvalitásának köszönhető, hanem híressé vált gyorsaságának, amivel csökkenthető volt a fáradságos modellülésre szánt idő. A Fészekben 1905 tavaszán rendezett jelmezes estélyen például báró *Keglevich Istvánt* életnagyságban 20 perc alatt mintázta meg.[253] Többek között ennek köszönhette, hogy az I. világháború alatt őt bízták meg a hadvezetés jeleseiről készítendő portrék mintázásával. [254] Munkamódszerére való visszaemlékezései szerint is kevés idő állt a rendelkezésére: összesen háromszor egy-egy órát tölthetett a modellekkel. Ennek ellenére a szokásoktól eltérően nem vitt magával előre felrakott fejet, hanem a rövid modellidő alatt helyben készítette el azokat.

A szobrász emlékkönyvet is vezetett ebben az időszakban. A könyvbe a megmintázott személyiségek írtak emlékező sorokat. A bejegyzések nyilvánvalóan

---

[251] v.ö.: Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón, Bp. 1983. 73-74. pp.

[252] Henszlmann Lilla: Stróbl Alajos, Bp. Képzőművészeti Alap, 1955. 28.p.

[253] n. n.: Egy bravúros vállalkozás, Színházi Élet, 1905.IV. 9. Pázmán Ferenc fotójával

[254] A feladatra báró Böhm-Ermolli Eduárd vezérezredes ajánlotta Ligetit, azonban tartott attól, hogy nem mindenkinek fogják megnyerni a tetszését a munkái, mert nagyon "vázlatosan" dolgozik. V.ö. Zádor István: Egy hadifestő emlékei, 1914 - 1918. Bp. 1933. 141.p.

udvariaskodó hangvételűk ellenére kiegészítik ismereteinket a szobrász munkamódszeréről. Szurmay altábornagy a következőket veti papírra: " Ligeti mikor dolgozik, élénk szellemiségével még a nagy gondokkal terhelt modellt is minden ülésnél olyan dispozitioba tudja hozni, hogy a modell lelkét is lássa, és azt is tökéletessen bevihesse alkotásaiba. Ezért csupa lélek minden műve, csupa élet egész műterme, de azért könnyű és szórakoztató nála modellülés is."[255] Saját emlékezése szerint is szerette beszéltetni a megmintázandó személyeket.[256] A korban, elsősorban portréművészetével világhírnevet szerző László Fülöp könnyed stílusú képmásai hasonló módon, a modellel történő beszélgetés közben születtek.[257] Így a módszer valószínűleg nem lehetett egyedülálló. Ez a gyakorlat mindenképpen összefüggésbe hozható Rodinnek azzal a figuramintázási módjával, melynek során a modelljeit sétáltatta a műtermében, és a mozgás közben jelentkező érdekes, önmagukon túlmutató, gyakran az előzményt és a következményt is hordozó fázisokat fejlesztette alkotássá.[258] A módszer eredményes megvalósulása a plasztikában annak szemlélőjét egy folyamat részesévé teszi, hasonlóan ahhoz, ahogy a festészetben a szubjektív nézőpont bevonja a közönséget a kép terébe. A kontaktusteremtő portrénak a francia szobrászatban Houdon óta évszázados hagyománya volt . A szem megmintázásán túl - amelyre a francia szobrászok fantasztikusan kifinomult technikákat dolgoztak ki - a karaktervonások egyre kendőzetlenebb megragadása mellett mind több elem: az elszabaduló hajfürtök és a ruha ábrázolása, a fej mozdulata, az arcizmok pillanatnyi játéka, a felület megmunkálása szolgálta a személyiség egyedi jellemvonásainak, pillanatnyi hangulatának érvényre juttatását. Minden újabb mozzanat megjelenése elősegítette, hogy az ábrázolt személy valamint szemlélője ugyanannak a térnek és időnek részese legyen. J.B. Carpeaux, H. Chapu, J. Dalou és Rodin korai portréit jellemzi ezeknek a kompozícionális

---

[255] 1917. V. 25. Budapest. A kissé bizarr napló áttekintése lehet, hogy érdekes, apró adalékokkal járulhatna hozzá az I. világháború eseményeinek történetéhez. Ligeti Miklós hagyatéka, Balatonlelle).

[256] n.n.: A fejedelmi modellek szobrásza, Délibáb, 1932. XII. 24.

[257] Bellák Gábor:"... Bírnunk kell nagy férfiak képmását..." Magyar portréfestészet a 19. században. in.: Új Művészet, 2004. október, 15. p.

[258] Rodin: Beszélgetések a művészetről, összegyűjt.: Paul Gsell, Bp. Akadémiai, 1988. 52.p.

elemeknek érzékeny egyesítése.[259] Ennek az érzelemmel teli, festői effektusokat használó elevenségre törekvő portréplasztikának a hatása Zala és Stróbl művészetében is tetten érhető. Ezzel egy időben egy másik tendencia visszafogta a rendelkezésre álló ábrázolási eszközök szabad és kötetlen felhasználását. Kialakult ugyanis az ábrázolt személyek társadalmi hierarchiában elfoglalt szerepe szerinti elvárás a megjelenítési mód iránt, mely - mint azt Nagy Ildikó elemzi[260] - típusábrázolásokhoz vezetett. A főrangúakat, a politikusokat díszmagyarba öltöztették, a művészeken belül az írók sokszor atillát viseltek, a színészek szerepeikben jelentek meg , míg a többiek romantikus attitűdje szélfútta ruháikban öltött testet. Természetesen ez nemcsak a társadalmi elvárásról adott képet, hanem a művész és ábrázolt kapcsolatáról is.

Ligeti művein is érzékelhető, mikor teljesíti pusztán korrekt módon a felkérést, vagy mikor kelti fel érdeklődését a modell személyiségének sugárzása. *Dr. Sgalitzer Gyuláné* kissé puhány arcán szinte egyetlen rezdülés sem árulkodik az asszony belső világáról, csakúgy mint *Lukács György politikus* portréján. A lélekrajz hiányát játékos formaképzés leplezi: míg az előbbin a feltűzött hajkorona bodrainak kontúrjára a mellkivágat szeszélyes vonalai válaszolnak, addig a *Lukács portrén* a hangsúlyozottan mintázott, pödrött bajusz hullámára ritmizál a talapzat íves vonala. *IV. Károly király képmásán* szintén a személyes vélemény hiányában a barokk államférfi illetve uralkodó portrék jellemző beállítását: a függőleges tengely mentén elforduló, büszkén tartott fejet, a messzi távlatokba tekintő szempárt, érzelmileg kissé visszafogottabb módon, de ugyancsak reprezentatív felfogásban láthatjuk viszont. A hadvezetés portréin és több hivatalnok büsztjén a függőleges középtengelyből alig-alig kimozduló fejek valamint a homloksíkkal párhuzamos, egyenes tartású vállak ugyancsak a társadalmi szerepkör ábrázolása iránti elvárások alá rendelik a személyes vonásokat. Ezek csak az arcokon jelennek meg, és József főherceg portréjának lágyabb mintázása a derűsebb, joviálisabb, míg például *Metzger altábornagy* keményebb, az éles árnyékokat vető megformálása a határozottabb egyéniség jellemzését szolgálja.

---

[259] v.ö.: J. Holderbaum: Portrait Sculpture, in.: The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 46 -50.pp.

[260] Nagy Ildikó: A műfajok hierarchiája a historizmus szobrászatában. in.: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993. 121-126.pp.

Úgy tűnik, hogy *Báró Orczy Istvánné magasreliefként* fogalmazott arcképén és *Rónay Kinga büsztjén* a karakter megragadásán túl. elsősorban nem a személyes vonások izgatják, hanem az életkorból adódó pszichikai mozzanatok elmélyült megjelenítése. A főkötős, idős hölgy finoman rajzolt arcéle, a kötőszövetek gyengéden ábrázolt megereszkedése, a maga elé meredő, emlékező szempár a világról fokozatosan leszakadó embert mutatja. A fej két oldalán szertelen loknikat viselő, kamasz kislány enyhén nyitott ajkaival, viszont várakozással teli kíváncsisággal, kissé ábrándosan tekint az eljövendőre.

A női és férfi portrék eltérő megfogalmazásában megnyilatkozik a nemek , a korban evidensnek tűnő, eltérő szerepének társadalmi felfogása. " Általános férfitapasztalatnak látszik ugyanis, - írja egykorú esszéjében Georg Simmel - hogy a nő .... még amikor a legszenvedélyesebben ajándékozza oda, nyilvánítja ki magát, mindig megőriz valami végső, megoldatlan rejtélyt, ami meghódíthatatlan. Ez talán éppen azzal a bizonyos egységgel függ össze, melyben valamennyi csíra és lehetőség még szorosan és differenciálatlanul nyugszik egymás mellett vagy egymásban... A legtöbb nőnél ezért érzünk valamiféle kifejtetlenséget, nem igazán megvalósított lehetőséget, teljesen függetlenül attól, hogy milyen társadalmi előítéletek és társadalmi hátrányok gátolják fejlődését. Bizonyára helytelen egyszerűen fogyatékosságot látni ebben a 'differenciálatlanságban', hiszen ez a nő teljességgel pozitív, önálló eszményt alkotó lényegi sajátossága, amely egyenjogú a férfi 'differenciáltságával'.[261] Ligeti férfialakjai majdnem mindig koncentrálnak valamire. A korszak kiemelkedő építészének, *Hauszmann Alajosnak* a 1890-es évek második felében készült portréján a hangsúlyozottan frontális beállítás, az arc aszimmetriáinak minimálisra csökkentett ábrázolása az élesen figyelő szempárra vezeti a tekintetet. Mintha valaki érveit hallgatná, mérlegelné az építész. Ehhez hasonló *Maksziányi Dezső kritikus*, vagy *Dr. Vaisz Sándor ügyvéd* portréja is. Úgy tűnik, egy társaságban ülve az elhangzó véleményeket figyelik. *Hegedüs László* festőművész félrefordított fejével, a festőállvány mögül kitekintve az eléje táruló látványt értékeli, *Mihalik Dániel* pedig figyelmesen hallgatja a szobrász szavait. A félszemű *Széchenyi Géza* arcán átfutó félmosoly a világról alkotott kissé lekezelő, ironikus gondolatait tükrözi. A férfiak befelé fordulásuk ellenére valamin tűnődnek, mint *Iványi Grünwald Béla* festőművész, akit abban a pillanatban ragadott meg a

---

[261] G. Simmel: A kacérság lélektana, Bp. Atlantisz, 1996. 19-20. pp.

szobrász, amint külvilág iránt lankadó figyelme éppen belső emlékképekre vált. *Hegedüs Sándor* politikus bölcs rezignáltsággal összegzi a külvilág tényeit. Az egyik legbensőségesebb portréja ifjabb *Andrássy Gyuláról*, a nem egyszerűen politikus, hanem politikacsináló arisztokrata főúrról készült. *Andrássyt* hétköznapi polgári öltözetben, a hatalmi póz minden sallangjától mentesen mintázta meg. Az enyhén előrebillenő fej, az idősödés jeleit mutató, ellazult arcvonások a kimerültségről valló, már-már melankolikusan maga elé meredő tekintet a hatalmi harcokban megfáradt embert mutatja be. Női portréi többségén ezzel szemben valami meghatározatlan, körvonalazatlan idea megtestesülése utáni testetlen vágyakozás vagy határozatlan emlékképeken való merengés jelenik meg, amelynek csöndjéből néha szinte riadtan ébrednek öntudatra a megmintázottak. Hegedüs Sándor leányának, *Rózsinak a portréján* a szinte betegesen nagy szemű fiatal nő szabadon hagyott vállai fölött álmatagon tekint vissza a nézőre. A büszt egy durván nagyolt felületű, de formailag lágyan hullámzó, párnaszerű háttérből emelkedik ki, és jobb kezét is ezen pihenteti. *Dárday Olga* hasonló beállítású portréján mintha egy jól csengő bók csalna szelíd mosolyt a fiatalasszony arcára. Ennek a kompozicionális típusnak legkiemelkedőbb darabja *Kosztolányi Kann Gyula festőművész és építész feleségének* a büsztje. A szobrász e képmáson sem a nő egyedi jellemrajzát adja, hanem a kor szépasszonyának állít emléket. A mellszobor szélesen elterülő, már-már talapzata határain túlhullámzó ruhájával, szintén jobbra forduló fejével és a korabeli, jellegzetes kontyba fogott hajkoronájával a tömegelosztás szempontjából Rodin *Mme Fenaille*-ról[262] készült büsztjét idézi. Míg azonban Rodinnél a magába mélyedő, emlékező női figura egyes részleteit hol keményen, elnagyolt formákkal, hol lágyan modellálva, elmosódottabban hívja elő emlékezetéből a művész, mintegy boncolgatva a képi emlékezet határainak kérdését, addig Ligetinél a portré zsánerszerű mozzanattal bővül. A merengéséből épp kizökkentett fiatalasszony pillantásában még ott van az ábrándkép fátyolszerű párája, de már feltűnik a külvilág felé forduló kíváncsiság. A lélekállapot-változás ellesett pillanatában sűrűsödik össze a társadalom előkelő rétegéhez tartozó asszonyok életformája. Az idegesen fodrozódó ruha, a benne lágyan rebbenő, virágot tartó kéz és a selymesen hullázó haj természeti tüneményre emlékeztető formációja Krúdy Gyula asszonyalakjait

---

[262] 1898. The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 50.p.

körüllengő hangulatot idézi fel. Ugyancsak a belle époque-nak ez a női típusa tűnik fel a XIX. század közepétől kedvelt, kisméretű, egészalakos, *gróf Hoyos-Wenckheim Fülöpnét* ábrázoló, két portréján. A nagyvonalúan, lendületesen mintázott keresztbe vetett lábakkal ölében összefont kézzel mintázott ülő portrén - mely kései rokona J. Dalou *Ülő, olvasó nő* című szobrának[263] , és kortársa a Trubeckoj-életműben jelentős szerepet játszó, hasonló szobrocskáknak - a testtartás egyszerre fogalmaz meg kihívást és zárkózottságot, külvilág felé fordulást és visszahúzódást, és a bennük rejlő ellentmondás nyugtalanul hullámzik át a tömegeken. Az álló portrén a prémes felöltőbe öltözött, indulásra kész nő kesztyűjét húzza. A kesztyű, az esernyő és a legyező szinte attribútumává[264] vált ennek, a keresett időtöltések korlátai között élő nőtípusnak.[265] (*Manet: Balkon, 1868, 212.p.;Thoma: Napsütésben, 1867. 183.p.; W. List: Női portré 1904. J.A. Whistler: Fiatal leány fehér ruhában 1864.[266])* Nem véletlenül kapta a szobor a Képzőművészeti Társulat nagydíját 1904-ben, hiszen a zsürorok társadalmi köreiben forgó asszonyok lényegi vonásainak megfogalmazását láthatták viszont benne. E nők - bár kevesebb titkot rejtenek mint Rippl pasztellba lehelt hölgyei vagy Vaszary dekoratív szépasszonyai , mégis velük tartanak rokonságot.

A nőt másfajta szerepkörben mutatja meg, amikor a korszakban kedvelt kettős portréként mintázta meg *gróf Széchenyi Gézánét és fiát.* Az asszony sima kontyba fogott haja és dísztelen, magas nyakkal záródó ruhája az anya szelíden oltalmazó és az idegen jelenlététől megriadtan hozzá bújva menedéket kereső kisfiú arcára vezeti a figyelmet. A bensőséges együvé tartozás pszichológiailag hiteles ábrázolásában nyoma sincs a társadalmi hierarchiában betöltött szerepre való utalásnak, inkább a polgári értékrend szerint idealizált anya-gyermek kapcsolat dicséretéről szól a szobrász.

---

[263] 1872-77. The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 188.p

[264] v.ö. Renate Berger : Zweite Haut. Zu Max Klingers "Paraphrase über den Fund eines Handschuhes"; in.: Frauen, Männer, Bilder, Mythen, Hrsg.:. Ilsebill Barta etc., Berlin, Dietrich Reimer, 1987. 115-147.pp.

[265]

[266] A szimbolizmus enciklopédiája, szerk.: J. Cassou, Bp. 1984. 154.p.), Rippl: Párizsi nő fehér pettyes ruhában, 1899

Ligeti arcképeinek karakterét anyaghasználata is befolyásolta. Készültek portrék bronzban és márványban, de *Zsolnay Miklós* portréját színes kerámiában öntötte formába. A francia Ch. H. J. Cordier-nak (1827-1905) és honfitársának, a festőként induló J.L. Gérôme-nak, valamint a német Max Klingernek (1857- 1920) nevével fémjelezhető polikróm szobrászat a művészt is megihlette. *Térey Gábor művészettörténész feleségét* és *báró Piret Hubertát* ábrázoló mellszobrain úgy sikerült az ónixot a márvánnyal kevernie, hogy még nem lépi át a szobrászat és iparművészet közötti, a korszakban gyakran áthágott határt. *Térey Edit büsztje* eredetileg hermaszerű talapzaton állt. Ez az installálás kiemelte a megmintázottat kortársai közül, és tovább erősítette a fej harmonikus megmintázásában megnyilatkozó, időtlenséget sugárzó, klasszikus vonásokat, mintegy a múzeumi műtárgy allúzióját keltve.

Igaz, Ligeti a műfajok különböző sajátosságainak eltérő követelményeit más-más nézőpontból közelítette meg, mégis művészetének stiláris fejlődése nyomon követhető arcképeiben is. *Horthy Béláról, Henry Bataille-ról* és *Markó Ernőről* készült, korai művészképmásain a francia naturalista portrészobrászatnak tanára, D. Puech által is képviselt[267] (K 2.) vonulatához kapcsolódott. Párizsból való hazatérte után *Vaszary János* festőművészről mintázott büsztjén már a puszta naturalizmuson való túllépés látható. A még határozott, szinte bontatlan formákból épülő fej a jellemábrázolás mellett már tükrözi az élethelyzet és a lélek pillanatnyi diszpozícióját: Vaszary nemcsak büszke, magabiztos, törekvő fiatalembernek látszik, de érezzük, tekintetével festői motívumát méregeti. Ligeti 1900 és 1914 között készült legjobb portréin jóval gazdagabban jelennek meg az izmok játékából születő, finoman sikló részletformák, melyek nemcsak a karakterjegyeket előhívó proporciók érzékeny megjelenítését segítik, hanem az arcon átfutó érzelmek és hangulatok tükrözői is. Ezzel a megközelítéssel Carpeaux, Dalou, valamint Rodin és Bourdelle[268] korai arcképeinek ahhoz a fajta pszichologizáló naturalizmusához kapcsolódik, melyet maga Rodin a következőképpen elemez: ".... a külső igazság csak a belsőt tolmácsolja; hisz egy ember arcvonásai, gesztusai, cselekedetei. sőt az ég színárnyalatai és szemhatár vonala is csak a lelket, az érzelmet, az eszmét fejezi

---

[267] v.ö. Denys Puech /1854 -1942/, szerk.:Catherine Gaich, Domonique Renoux, Rodez, 1992. J.A. Gardet síremléke, 1893. kat.sz.:161.

[268] Bourdelle: Emile Pouvillon, 1883.; közli: Antoinette Le Normand-Romain: Devenir Bourdelle, in.: Revue de l' Art, No.104. 1994. 32.p.

ki."[269] Ligeti portrészobrászata friss inspirációhoz jutott, amikor - feltételezésünk szerint 1900-ban meglátogatta a párizsi világkiállítást idején nyíló, Rodinnek 150 művét felsorakoztató önálló bemutatót.[270] Merész, kísérletező közjátéknak tűnnek szobrászatában Rodin néhány munkájának hatását tükröző, *Rippl Rónait, Iványi Grünwaldot és gróf Széchenyi Jenőnét ábrázoló büsztjei,* amelyeken a vibrálóan vázlatos, a mintázás folyamatának nyomát megőrző felületkezelés jelenik meg.[271] A világítási viszonyok módosulásának hatására idegesen cikkázó fény-árnyék expresszív erejében rejlő életérzés már idegen volt tőle, így e kísérlet utolsó darabján, Lechner Ödön építész portréján már visszafogottabban bánt ezzel a megmunkálási lehetőséggel. A 1910-es évek második felétől ettől az alkotási módtól homlokegyenest eltérő tendencia figyelhető meg arckép ábrázolásain. A hadvezetés portréinál tűnik fel először a szigorú, frontális beállítás, a részletformák elszegényedése, a rajzosabb megfogalmazás. Amint korábban elemeztük, ezt a váltást a hivatalos megbízás és a katonai hivatás megjelenítése együttesen is életre hívhatta volna. *Conrad von Hötzendorf feleségének a portréja* azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy egy új, klasszicizáló stiláris trendhez való tudatos alkalmazkodásról van szó. Érdekes megfigyelni ebből szempontból *Szinyei Merse Pál büsztjének* két különböző időben készült variánsát. Az 1912-ben a festőművész jubileumára készített mezítelen felső testtel ábrázolt, ezüstözött bronz büszt ugyan már a kultúrhéroszok sorába emelte a művészt, de az aláfúrt szembogarak méltóságteljes pillantása még közvetlen kontaktusra teremt lehetőséget. Ezzel szemben a 1920-as évek eleje táján készült márványkópián eltűnik a szembogarak ábrázolása, és a festőt már a halhatatlanok sorába emelkedve láthatjuk viszont. Így van jelen egyszerre finom utalással az, hogy Szinyei időközben elhunyt, és az őt eredetileg megjelenítő stílus is tovaszállt. Bár a karakter iránti érzéke ezekben a portrékban is megnyilatkozik, valójában ebben a felfogásmódban sem érezte otthonosan magát, a plasztikai invenció megújulása nem követte a stílusváltást.

Igaz, életének legutolsó periódusában az arcképeknél feladta a magára kényszerített klasszicizálást, és a kéz rutinja létrehozott még néhány értékes darabot, köztük *Kántorné Engelhardt Anna színésznőt Szappho* szerepében vagy a művésztárs és

---

[269] Rodin: Beszélgetések a művészetről, sajtó alá rendezte:Paul Gsell, Akadémiai, 1988. 41.p.

[270] G. Néret: Auguste Rodin. Sculptures and Drawing, Köln, Benedikt Taschen, 1994. 89.p.

[271] v.ö. Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón, Bp. 1983. 77.p

barát Telcs Ede portréja[272] , de az ábrázoltak lelke általában már kihunyt az idősödő mester mintázófája alatt. Sőt meg kellett érnie, hogy a *Lakmét alakító Sándor Erzsi portréját* a művésznő saját kérésére korszerűbb művel cserélték le. Ligeti igazi terepe a pszichologizáló naturalisztikus képmás volt, s bár megújítani nem tudta a portré műfaját, azonban legkiemelkedőbb munkái az európai korabeli portrészobrászat java termésébe zavar nélkül illeszkednek be.

.

6. Szobrok - megrendelés nélkül

A XIX. és XX. század fordulójának szobrászatáról szóló összefoglalók és a különböző szinteken feldolgozott szobrász életművek arra utalnak, hogy a korszak alkotóinak az egymás sarkát érő emlékmű pályázatokon való részvétele, a pályázaton kívül elnyert emlékmű feladatok, a sok portrémegbízás, díszítő szobrászati munkák mellett kevés idejük és energiájuk maradt arra, hogy saját kedvtelésükből készítsenek műveket. A különböző kiállításokon felsorakozó, nem megrendelésre készült alkotások minden szempontból tarka képet mutatnak: allegorikus nőalakok, aktok, történelmi és biblikus jelenetek, állatszobrok, polgári és népi életképek töltötték meg a termeket, rokonságot mutatva a festészeti kínálattal. Az idő előrehaladtával mind a tematikában, mind a feldolgozás módjában hangsúlyeltolódások tapasztalhatók, ennek ellenére a zsáner, ezen belül is a népies zsáner megőrizte vezető szerepét, ami nem véletlen, hiszen a magyar művészetben elsősorban ennek voltak hagyományai. Annak ellenére, hogy a háttérben húzódó ideológiák a nemzeti identitás meghatározásának egyik lehetőséges eszközét látták a népélet derűs, mulatságos vagy ünnepi jeleneteinek, vagy a formailag karakterisztikus viseletbe öltözött parasztok egzotikumának idillikus ábrázolásában, a szobrászok többsége minden igyekezete ellenére, érezhetően önkéntelen távolságtartással formálta ezt a tematikát. Az allegorizáló alakok pedig sokszor épületdíszítő funkciójukat hátrahagyva, egykori életérzések halovány visszfényeként álltak kiállítási posztamensre. Bibliai témák, szimbolikus jelenetek, irodalmi

[272] Telcs Ede Ligetit mintázta meg. A szobor Balatonlellén van a hagyatékban

alapokon nyugvó drámai szituációk, új szociális konfliktusokat hordozó csoportok megjelenítése önszántukból jóval kevésbé kötötte le a szobrászok, mint a festők figyelmét. Amikor mégis ezeket a témákat választották, akkor a hazai hagyományokra nem igen támaszkodhattak, így inkább művészettörténeti illetve kortárs külföldi előképek nyújthattak példát számukra, - néhány kivételtől eltekintve - anélkül, hogy a bennük rejlő problémákat saját egzisztenciális kérdésként rendre bensőségesen átélték volna.

"Ligeti Miklós .... ismeretes volt arról - írja Lyka Károly - hogy buzgó figyelemmel kísérte a művészeti irányok változásait, és nagy kedvvel kóstolgatott belőlük."[273] Való igaz, a szobrász nem vált egyetlen tematikának vagy stiláris vonulatnak sem kizárólagos képviselőjévé, noha a *Rákászfiú* c. szobra predesztinálta volna arra, hogy olyan zsánerszobrok alkotója legyen, ahol a hétköznapi jelenet derűje a plasztika önálló nyelvezetét figyelembe véve szólal meg. 1895-ben kísérletet tett arra, hogy a testvérét karján tartó gyermeklányt ábrázoló *Árván* c. csoporttal a szociális zsáner vagy szegényember-művészet fonalát felvegye, de ezt további hasonló művek nem követték. Később, az 1900-as években szinte évente feltűntek a kiállításokon népies zsánerplasztikái. Az olyan, csak kerámia változatban fennmaradt szobrocskák, mint a *Vőfély,* a *Bérmáláskor* vagy a *Közhírré tétetik*, semmilyen szempontból nem emelkednek ki az átlagos zsánertermésből, és inkább iparművészeti dísztárgyként értékelhetők. Ezek mellett azonban föltűnik néhány olyan szoborkompozíciója, amelyekkel Ligeti a kurrens nemzetközi áramlatokba is bekapcsolható. Ezek csoportokba rendezve egyben személyes gondolkodásának irányultságáról vallanak.

6./a, Bűn és bűnhődés

A citoyen morál egyik sarokkövét jelentő és Szókratészra visszavezethető "A szép az jó" gondolat eróziója a XIX században zajlott le párhuzamosan a hagyományos keresztény világkép átrendeződésével, a hatalmi szféra szekularizációjával. A dogmákkal körülbástyázott keresztény hit már nem az egyetlen, hanem csak az egyik lehetséges utat kínálta kora gyermekének, hogy a kihívásokkal teli miliőben belső egyensúlyát megőrizze. Hiába született meg 1864-ben IX. Pius Quanta cura

[273] Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón, Bp. 1983. 76.p.

kezdetű enciklikájának Syllabus c. melléklete, amely a század nyolcvan téves tanítását sorolta fel, köztük a panteizmust, a liberalizmust, a kommunizmust, a naturalizmust,[274] a szabadságra jutott gondolatot nem lehetett többé kalitkájába visszacsalogatni, az embert választási lehetőségének - később százszor elátkozott - felelősségétől újra megfosztani. Ebben a szellemi közegben a homo ethicus újradefiniálása, a morális határok új kijelölése a bűn felmutatásához, fogalmának boncolgatásához és egzisztenciálisan a korábbi határok áthágásának kipróbálásához vezetett. A filozófiai megközelítések mellett a művészet is fontos szerepet vállalt magára a régi értékrend lebontásában és az új keresésében. "Mily bűn az, ami nem bűn önmagában? A bűn és az erény körülményektől függ?" - tette fel a kérdést Byron 1821-ben írt Káin c. misztériumjátékában,[275] Hozzá hasonlóan a század művészei új fénytörésben, a keresztény dogmával vitázva tették vizsgálat tárgyává az Ótestamentum különböző történeteit, köztük az első emberpár bűnbeeséséről és ezzel az eredendő bűn megszületéséről szóló kardinális jelentőségű szakaszt. A század második felében Baudelaire már keserű konklúzióra jutott: " Káin faja, romlás, betegség / hajt a hazátlan vég felé."[276] A számvetést elősegítendő Európa-szerte előszeretettel nyúltak vissza az e témával korábban foglalkozó olyan művekhez is, mint Milton Elveszett paradicsoma, vagy Dante Isteni színjátékának Pokla, - ahol "nem csupán a bűnös jajveszékel...az apokalipszisben, hanem a bűn is. Minden elképzelhető gaztett kétségbeesik önmaga felett".[277] A bűnnek klasszikus díszletek között, az eredeti szereplőkkel történő ábrázolása mind a festészetben, mind a szobrászatban - különösen a francia szobrászatban - egyaránt vissza-vissza térő téma volt. Évák, Ádámok, Ábelek, Káinok jelentek meg a kiállításokon. A művek egy részénél idővel azonban az alapvető egzisztenciális kérdés sokszor eltűnt a cím mögül, amely így éppen úgy csak ürügyként szolgált olyan általános emberi érzelmek, mint a bánat, a kétségbeesés érzelmi állapotának feltérképezésére, vagy

---

[274] v.ö. Sinkó Katalin: Az alapítók biblikus képei és a századvég antihistorizmusa, in.: Nagybányai művészet, szerk.: Csorba G. és Szűcs Gy. , Bp. MNG, 1996. 220.p.

[275] Byron válogatott művei, Bp. Európa, 1975. 503.p.

[276] Ch. Baudelaire: A romlás virágai, Bp. Magvető, 1957. 302.p.

[277] Victor Hugo: Shakespeare, Bp. Gutenberg, é.n., 63.p.

pusztán egy izgalmas pozitúra szobrászi ábrázolására[278], mint ahogy ez a görög-római mitológiából kölcsönzött figurák vagy jelenetek estén is tapasztalható volt.

A kérdéskör Ligeti Miklóst is hosszasan foglalkoztatta. E témakörhöz köthető műveinek többsége a bűnbeesés történetének szereplőit mutatja be. A ciklus 1897-ben készült első darabján *Éva* jelenik meg, ezt követi 1898-ban a gyermek *Ádám és Éva,* majd 1899-ben a *Tudás fája*, 1902-ben egy csak fotóról ismert *Éva* figura, majd az 1900-as évek közepén az *Elveszett paradicsom* első változata, és 1913-as gyűjteményes kiállításán került bemutatásra az azóta elveszett *Sátán* c. szobra. Lazább szálakkal kötődik hozzájuk a *Bestia* - kút női alakja 1908-ból, valamint az 1912-ben vagy előtte készült azonosíthatatlan *Lélekrontás* c. csoport, és kerámiái közül a bűnbánó *Magdolnát* ábrázoló dombormű. A művésznél e gondolatkör megjelenése kétséget kizáróan a Gárdonyi-féle városligeti *Pokol körkép* szobrászati kivitelezésére vezethető vissza. A körkép díszítőszobrászati munkáit is figyelembe véve az egyes művek megfogalmazása eltérő művészi attitűdökről árulkodik és a korabeli, különböző megközelítések szinte teljes skáláját nyújtja.

Amint a *Pokol-körképnél* láttuk, Ligeti nem Rodin kapujának felfogásmódját használta elsődleges inspirációs forrásként, hanem a középkori hagyományra visszanyúló elképzeléseket naturalista mezbe öltöztette a romantikus pátosszal teli kompozíciókban.

Jelentősen eltér ettől az egy évvel később készített *Éva* c. szobra. Ez az első olyan műve, amelynek alapján később a kritika és művészettörténeti értékelések Rodin hazai követői közé sorolták. Az elkárhozottakat vagy a *Halál urát* ábrázoló művekhez képest jól érzékelhető a nézőpontváltás. Az előbbieken a keresztény világképen belül maradt az ábrázolás, mert a bűnök által megcsúfított gonoszok a egyetemes rossz megnyilatkozásai a jóval és széppel szemben. A telt, fiatal női test minden ideális szépségét felmutató, sziklahasadékba búvó *Éva* azonban már profán nézőpontból szemlélt, Édenből kitaszított, magára maradt ember. Ligeti kompozícióján a természeti környezetet idéző, elnagyoltan megmunkált, érdesen hagyott háttérnek és a tökéletes női test felületének puha, lágy átmeneteit biztosító csiszolásának az éles ellentéte - amellett, hogy itt fokozza a kitaszítottság érzetét -

---

[278] v.ö. Ruth Butler: Sculpture in Post-Christian France, in.: The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 83-95.pp.

közkedvelt, feszültségteremtő fordulat volt a századvég szobrászatában. A XIX. század közepe táján, elsősorban a francia művészet olyan műveiben jelent meg az aprólékosan bontott háttér és a test simaságának ellentétét alkalmazó megoldás, mint A. Clésinger *Kígyó marta asszonya* (1847) (K 1.) vagy V.E. Feugere des Fort *Halott Ábele* (1864)[279]. Ez a szobrászati problematika ugyancsak Rodin művészetében jutott Michelangelo kései szobrai nyomán a befejezettséget és befejezetlenséget tudatosan alkalmazó, kiemelkedő szerephez. Míg Rodinnél az archetípusként is felfogható *Danaida* (1885) c. művén (K 2.) , ahol a női figura haja szintén lágyan omlik a háttérbe, a megformálatlanból a megformáltba, s a nem létezőből a létezőbe való átmenet pillanatát megragadó ellentét a természeti erők összjátékaként mutatkozik meg, addig követőinél - így Ligetinél is - ebből az ellentétből az akadémiai fordulatoktól ugyan eltérő, de új szobrászati közhely született. A magyar művészetben is számosan élnek ezzel a fordulattal, például Damkó József *Bánat* c. szobra (1906) vagy Betlen Gyula *Pihenő lány* c. alkotása hasonló felfogásmódban készültek, igaz, Ligeti munkájánál későbbi időpontban. Ligeti *Évájának* látszólagosan keresetlen testtartása sem egyedülálló megoldás, mint azt Albert Bartholomé *Síró lány* c. 1894-es bronzszobra[280], valamint az 1897-es illetve 1898-ban a párizsi szobrászati szalonban bemutatott Léonard *A fájdalom* c. (K 3.) Siccard *Hágár* c.(K 4.), V. Cornu *Búskomorság* [281]c. (K 5.) vagy J.V. Badin *Alvó forrás* c. munkája[282] (K 6.) is jelzi - hogy csak néhányat idézzünk a tucatnyi hasonló felfogásba készült szobor közül - mely utóbbin a női figura mozdulata olyan, mintha Ligeti figurájának műtermi beállítását finom fáziseltolódással ábrázolta volna. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy az érzelmi élet gesztusainak naturális megfigyelésen alapuló ábrázolása, bár sok szempontból felszabadítóan hatott a kor szobrászatára, magában rejtette a kompozícionális fordulattá válás lehetőségét. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a sok egymásra rímelő mozdulatmotívum aprócska eltérései sokkal több invencióról árulkodtak a korabeli közönségnek, mint azt mi

---

[279] Közli: The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 175.p. ill. 90.p

[280] Párizs, Musée d'Orsay, RF 1041

[281] Armand Silvestre: La Sculpture aux Salon de 1897, Paris, E. Bernard et Cie,1897 o.n.

[282] Armand Silvestre: La Sculpture aux Salon de 1898, Paris, E. Bernard et Cie, 1898. 38.p

visszatekintve érzékeljük. Ligeti művén az ábrázolt érzelmek ugyan egyértelműen összecsengenek a témával, de a visszafogott szenvedély, a halk gesztusok kétségtelenül növelik a témától független, egyszerű aktként való szemlélés lehetőségét is.[283] Az *Éva* szobor léptékben eltérő, tartalmi párdarabja az *Elveszett paradicsom* c. munka. A földön, felhúzott térdekkel összegörnyedve ülő, minden izmát megfeszítő ifjú, a térdein görcsösen előrenyújtott karjaira hajtja fejét. A testtartás csakúgy, mint Éva alakjánál az ember veszteség felett érzett fájdalmát, egyedüllétre kárhoztatott, kétségbeesett állapotát jeleníti meg, és a cím szövi tovább az asszociációt: Ádámot látjuk a kiűzetés után. A szobornak két változata ismeretes. Az egyik és feltehetően előbb készült példány még ma is az egykori Schiffer-villa hallját díszíti, míg a későbbi változat a művész hagyatékából került a Magyar Nemzeti Galériába. Az előbbi, ma már sérült példány abban tér el a múzeumban őrzöttől, hogy azon a térd alatt nem volt áttörve a márvány. Így ez a példány közelebb áll az Éva c. szobor felfogásmódjához. Nem tudni, hogy pontosan mikor készült a mű, de eredetileg a szobrász műteremvillájának a kertjét díszítette már 1908-ban.[284] 1912 táján kerülhetett az akkor éppen felépült, Vágó József által tervezett Schiffer-villába Kernstok, Rippl Rónai, Iványi Grünwald, Csók, Kisfaludy Stróbl, Fémes Beck alkotásaival együtt[285], mert a művész az 1913-as gyűjteményes kiállításon már nem mutatta be. Valószínű, ezek után faragta újra a másodpéldányt, amely szintén a kertjében állt. Ebből arra következtethetünk, hogy számára a szobornak kiemelten jelentősége volt.

Magának a mozdulatnak itt is előtörténete van. J. H. Flandrin *Ifjú a tengerparton* c. festménye (W. Hofmann 1855-re datálja, B. Eschenburg 1836-ra.) (K 7.) W. Hofmann szerint rendkívül népszerű volt a XIX. században, többek között H. Thomának a *Magányosság* c. ülő fiút ábrázoló festménye[286] , továbbá G. Kolbe: *Arany sziget* c., nő és férfi kapcsolatát bemutató, szimbolikus festményének egyik

[283] v.ö. Szabadi Judit. A magyar szecesszió művészete, Bp. Corvina, 1979. 96. p.)

[284] A Ház, 1908. 87.p

[285] Gábor E. - Nagy I. - Sármány Ilona: A budapesti Schiffer villa . Egy késő szecessziós villa rekonstrukciója, Müv. tört. Ért. 1981-82.sz. 78.p.

[286] W. Hofmann: A földi paradicsom, 1987 Bp. Képzőművészeti K. 281.p.

férfialakja[287] , valamint J.J. Perraud *Kétségbeesés* c.[288]márványa kapott ösztönzést tőle. Hasonló beállítást láthatunk J. Dalou *Felismert igazság* c. női aktján (1898.) (K 9.),[289] továbbá Antokolszkij 1883-as *Mephisztofelész* c. márványszobrán[290] és M. Klinger A megszabadított Prométheusz c. rézkarcán. (1894.)

A meggörbült test a XIX. század művészetében "gyakran alkalmazott motívum a belső vívódás kifejezésére,"[291] van Gogh hasonló mozdulatú nőalakot ábrázoló 1882-es litográfiájára rá is írja: *Sorrow (Szomorúság)*,[292] Ligeti azonban közvetlen inspirációt a Gárdonyi *Pokol-körképéhez* készült vezető címlapján látható, Heyer Artúrnak egy *kétségbeesett elkárhozottat* ábrázoló grafikájából nyerhetett.[293] (K 10.) Heyer erős felindultságot kifejező, hangsúlyosan karikírozott mozdulatmotívumát azonban Ligeti a Flandrin-féle klasszicista felfogáshoz közelítette és ezzel jelentését általánosabb szintre emelte. Az egészséges erővel telt fiatal férfi alakja, Évájához hasonlóan, azonban pusztán aktszoborként is megállja a helyét.

Hasonló lelkiállapotot ábrázolt Ligeti egy 1902-ben bemutatott, ma már csak fotóról ismert , *Éva* címet viselő, másik aktszobrában is. A szégyenében arcát karjaival eltakaró nő figurája feltehetően közvetlen Rodin hatására születhetett. Rodin szintén *Évát* (K 11.) ábrázoló szobra (1880-81) *Ádám* kíséretében eredetileg a *Pokol kapujának* központi figurája lett volna és csak a *Gondolkodó* főhelyre emelkedésével vált el kaputól. A szobor életnagyságú változatát 1899-ben mutatták be kiállításon.[294] Maga a póz Michelangelo *Haldokló rabszolgájának* mozdulatát

---

[287] Barbara Eschenburg: Der Kampf der Geschlechter. Der neue Mythos in der Kunst 1850-1930, Köln, DuMont, 1995. /Kat. Lenbachhaus, München/ 122.p.

[288] 1869., Párizs, Muséed' Orsay, RF 197

[289] Közli: Rodin und die Skulptur im Paris der Jahrhundertwende, szerk.:Katerina Vatsella, Bréma, 2000. 103.p.

[290] in.: Bacher Béla: Orosz szobrászat, Bp. Képzõmûvészeti Alap, 1960. 144-145.pp.

[291] W. Hofmann: A földi paradicsom, Bp. Képzőművészeti K. 1987., 143.p.

[292] J. Cassou: A szimbolizmus enciklopédiája, Bp. Corvina, 1979. 28.p.

[293] Dante Alighieri: A Pokol, ford.: Gárdonyi Géza, A Molnár és Trill körképből vett rajzokkal, Bp. Singer és Wolfner, 1896. címlap

[294] The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 335-336.pp

idézi.[295] A mozdulatmotívum alapvető jellemzője a karokkal eltakart arc már korábban megjelent 1861-ben L. Gérome *Phryne a bírák előtt* c. festményén[296], amelynek témától függetlenedett akt beállítását később tanulmányi célból fotón is megörökítették (1886-1890 k.).[297] Rodin modelljéről mintázás közben derült ki, hogy várandós. Így a témát saját korára konkretizálva, Rodin az eredeti bűnben szenvedő *Évát* megesett, a társadalom által kitaszított nőként ábrázolja,[298] akinek minden porcikája összerándul kétségbeesett szégyenében. Ligetinél a felső test ugyan a szégyenről vall, de az alsó test határozott két lábon állása dacos ellenállást tükröz. A szobrász akt ábrázolásai között itt került a legközelebb a minden ideális vonást nélkülöző, naturalista megközelítéshez: Évája nem a teremtés első asszonya, hanem - Rodin művéhez hasonlóan - egy mezítelen asszony a kortársai közül.

Ligeti a témán belül maradva XIX. század második felétől meglehetősen gyakori *Ádám és Éva* páros feldolgozásának egy extrém variációját is elkészítette. A piros villanykörte almácskákat termő, bronzból készült Tudás fája alatt kisgyermekként márványba faragott bájos Ádámról és Évától joggal vélekedhetett úgy az utókor, hogy inkább az iparművészeti dísztárgy kategóriájába, mint a szobrászathoz tartozik. A bizarr együttes méltán foglalhatott volna helyet J.K. Huysmans különc hercegének, Des Esseintes-nek a szalonjában az akvamarinnal és rubinokkal kirakott, túlfinomult műgonddal készíttetett teknőc mellett.[299] Ligeti azonban - feltételezésünk szerint - elsősorban mégsem ennek szánta. A bűnbeesés előtti, édeni ártatlanság korát a gyermekkor ártatlanságával azonosította. Így az e témakörhöz tartozó művei együttesen arra utalnak, hogy a szobrász szerint minden egyes emberi élet megismétli az ősszülők bűnbeesésének archetipikus történetét. A különböző matériák korra jellemző keverésének elterjedt gyakorlata mellett a villanykörte almák ebben az összefüggésben nem egyszerűen szokatlan fényforrások, hanem Lucifernek, a

---

[295] Rodin und die Skulptur im Paris der Jahrhundertwende, szerk.: Katerina Vatsella, Bréma, 2000. 164.p

[296] Közli: A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG 2004. 84. p

[297] Közli: A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG 2004. 326.p.

[298] Eva und die Zukunft. Das Bild der Frau seit Französischen Revolution, Hrg. W. Hofmann, München, Prestel - Verlag und Hamburger Kunsthalle , 1986. 24.p

[299] J.K. Huysmans: A különc, Szeged, Lazi, 2002. 44.p

fényhozónak a megtestesülései. A villanyfény lehetőségei - mint Gárdonyi esetén is láttuk - elbűvölték a korabeli művészeket és közönséget egyaránt, Ligeti ezt az élményt kísérelte meg szimbolikus értelmű formába önteni. Feltehetően kortársai méltányolták elképzelését, hiszen a mű nem iparművészeti gyűjteménybe került, hanem a Szépművészeti Múzeum vásárolta meg készültének évében és az 1900-as párizsi világkiállításon bronz éremmel díjazták.

Magát a bűnbeesés pillanatát Ligeti a *Tudás fája* c. szobron faragja márványba. Az előzmények között találjuk Baudelaire "*A sátán litániája*" c. versét, amelyben a költő szintén megidézi a nevezetes fát:

"Dicsőség s tisztelet, Sátán, hol nem lakol
többé, a Menny magas felhői közt, s Pokol
mélyeiben, ahol örökre csöndben álmodsz!
Add, hogy heverve, míg mellettem, mint
egy árboc a Tudás fája nyúl, veled legyek, ha majd
lombja fejed felett, mint új Templom kihajt."[300]

A szobron a fához szorosan hozzátapadó férfi mintha magányosan állna szemben a kísértéssel. A szokásos dramaturgia szereplői közül hiányzik a kígyó és látszólag Éva is. Jobban szemügyre véve a fa organikus szabálytalan formáját, benne egy táncoló, dús idomú női alak körvonalai sejlenek föl. Ádám alakjának racionálisan kidolgozott ideális tökéletessége a késő reneszánsz - különösen Luca Signorelli csupa izom férfiaktjait idézi[301], aki ezáltal nemének általános megjelenítőjévé válik. A női alak látomását rejtő fa szeszélyesen vonagló törzse szinte magába szippantja a férfifigurát és minden kétséget kizáróan nemcsak erotikus jelenetről, hanem szexuális aktusról van szó. A szobor szinte képletszerűen hívja elő Novalis megállapítását: "A férfi inkább ásványi, a nő inkább vegetatív."[302] A kor gondolkodásában az emberi és növényi létezés sokszor párhuzamba került. R. H Francé 1905-ben A növények érzéki és szerelmi élete címmel ír könyvet,[303] míg G. Vigeland az osloi Vigeland parkban álló 1906-ban készült kútján az emberi életkorokat jeleníti meg a fákkal való

---

[300] in.:Ch Baudelaire A romlás virágai , Bp. Magvető, 1957.303.p

[301] L. Signorelli: Rajz, Louvre,. in.: Kenneth Clark: Az akt. Tanulmány az eszményi formáról. Bp. 1986. 192/146.

[302] idézi: Werner Hofmann: A földi paradicsom, Bp. 1987. 200.p

[303] idézi : Szabó Júlia : A mitikus és történelmi táj, Bp. Balassi, 2000. 81.p

együttélésben. Amint a portréknál is láttuk, a férfi a differenciált, míg a nő a differenciálatlan ego megtestesítője. Így nagyon is kézenfekvő a nő azonosítása az egyik legősibb szimbolikus jelentésű motívummal, a fával, mint azt például a kortárs G. Segantini közismert képein is láthatjuk. E. Munch 1896-ban készült *Féltékenység* c. litográfiáján például S. Przybyszewski költő portréjának a háttérben, fa alatt álló, aktualizált bűnbeesés jelenetének mezitelen női figuráját szinte szimbiózisban ábrázolja a gyümölcsfával.(K 12.) Nagy Sándor szintén Évát ábrázoló *Vágyódás* c. rajzán a nőalak fa hajlását ismételve a vele való lényegi azonosulás szándékáról vall,[304] csakúgy mint Krúdy *Rezeda Kázmér szép élete* c. 1933 poszthumusz megjelent, nosztalgikus regényében, ahol a férfi elcsábítása kísértetiesen ehhez hasonló szituációban zajlik. "Császár Fruzsina – mint Krúdy írja - most valóban a ligetnek olyan részébe vezette Rezedát, ahol alig láthatta őket valaki… Megállott egy fatörzsnél, amelynek neki vetette a hátát, mint valami bástyának, és így nézett fel tündöklő, csábító, még az elkárhozást is boldogan ígérő arcával, seprős szemeivel, megnedvesített ajkával, előrefeszített mellével és foxterrier lábával Rezedára .. . favágó munkások vették célba a nagy fát … Fruzsina aztán az "akasztófára" nézett, de bölcs asszony módjára vidáman felkiáltott." Ez hiányzik a bibliából, hogy a paradicsomi kertészek büntetésből kivágják Éva fáját."[305] Rodinnek szintén van egy hasonlóan a szinkretizmus felfogásában készült műve Éva és a kígyó címmel.[306] A közfelfogással ellentétben azonban itt Éva áll szemben a fa, a kígyó és Ádám jelentéskörét egymásra vetítő, csábító, organikus formációval. Tematikailag ehhez kötődik Szamovolszky Ödönnek kompozícionálisan jóval egyszerűbb, 1904-es eozinmázas, *Éva* c. kerámiája.[307] A szobron látható nő és fa kontaminációban megjelenő táncmozdulat világosan értelmezhető változata Faragó Géza *Modern nimfák* c. (K 13.) későbbi, 1906-os gouache-án dekoratív ritmusú kartáncban látható. Ez az ábrázolás is - hasonlóan korabeli rokonaihoz - szinte illusztrációja lehetne Balázs Béla megállapításának, mely szerint a tánc a zene és ornamentika egymásba

---

[304] v.ö. Gellér Katalin: Nő a szecessziós művészetben, Kiáll. kat. Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériája, Bp. é.n., 6.p

[305] Krúdy Gyula: Rezeda Kázmér szép élete, Bp, Szépirodalmi, 1957. 75.p

[306] 1885 k. Paris, Museé Rodin, Inv. Nr. S.:1030

[307] Csenkey Éva: Zsolnay szecessziós kerámiák, Bp. Helikon, 1992. 72.p.

forrása.[308] A rajzon a nők vállai és csípői ellentétes irányba fordulnak és a testhez simuló ruha, a fodros ruhaujj, a feltűzött hajkorona ábrázolása teljesen hasonló Ligeti figurájához. Feltehetően mindketten ugyanabból a korabeli táncból - talán a boleroból - meríthették a motívumot.[309] A korszak a táncművészetben is jelentős változásokat hozott. A kötött táncokkal és a klasszikus balettel szemben született meg Loie Fuller kötetlen, természeti elemekkel extatikusan azonosuló spirituális művészete, melynek ábrázolása önálló tematikává vált a képzőművészetben.[310] A vele barátságot kötő - és Budapesten többször fellépő - Isadora Duncan még többet bízott a test kötetlen mozgásának érzelmi kifejező erejére. Mindemellett megjelent a szórakoztató tánc, mint az érzékek puszta felszításának eszköze. A táncművészet differenciálódásával összhangban a megszaporodó képzőművészeti ábrázolások is sokféle jelentést kölcsönöztek a táncnak: a ligetben táncoló nimfák vagy tündérek rejtélyes, önkívületben megélt harmóniák hordozói, míg a középkori dance macabre ábrázolások leszármazottain a tánc a végzetessé váló, bűnös extázis megjelenítője. Salome - ez utóbbi ábrázolási típusnak kézenfekvő - története gyakori témája volt a korabeli művészetnek, bár a művészek többsége inkább a tragikus végkifejlet után, nyugalmi állapotban jelenítette meg a hősnőt. A tánc mindenestre itt negatív értelmet nyert: a bűnre csábítás eszköze lett. Ligeti, akinek kontaminált figurája az új táncok közül egy kommersz változatot idéz fel, ugyanezt a jelentést közvetíti: a nő a bűnös tudás, a beavatás kapuja; a vegetatív, ösztönös lét legyőzi, a racionalitást.

A nő, mint az ösztönök felszabadítója, - ugyan egészen más művészi felfogásban - de annak a Vaszary Jánosnak 1899-es *Eleven kulcs* c. művén is megjelenik, aki Ligetivel ebben az időben jó kapcsolatot ápolt. 1901-ben közösen állítottak ki Olgyay Ferenc és Mihalik Dániel társaságában a Műbarátok körében. Vaszary szintén feldolgozta a bűnbeesés témáját 1900-ban *Ádám és Éva* c. festményében.(K 13.a.) A képen, egy majdnem teljesen profán szituációban Ligeti háttal álló férfiaktjának mása dől enervált mozdulattal a tudás fájához, míg az *Eleven kulcs* fiatal nője Évaként szakít a fáról gyümölcsöt - talán már éppen másodjára.[311]

---

[308] Balázs Béla: Művészetfilozófiai töredékek, in: Mozdulatművészet, szerk.:Lenkei Júlia, Budapest, Magvető -T Twins 1993. 7.p

[309] közli: Szabadi Judit. A magyar szecesszió művészete, Bp. Corvina, 1979. 235. kép

[310] v.ö. Loie Fuller, Getanzter Jugendstil, szerk.: Jo-Anne Birnie Danzker, München, Prestel, 1996

[311] v.ö. Andrási -Pataki - Szűcs - Zwickl: Magyar képzőművészet a 20. században, Bp. Corvina,

Vaszary és Mihalik mellett többek között Ligeti egyik 1903-as portréalanya, Hegedüs László is aláírta azt az Olgyay által fogalmazott 1899-es memorandumot, melyet a szolnoki művésztelep létrehozása céljából terjesztettek be Wlassics Gyula közoktatási miniszterhez.[312] Ligeti Telcs társaságában 1903-ban részt vett az 1902-ben elkészült telep alkotóinak tevékenységét bemutató első kiállításon.[313] Míg a nagybányai teleppel fenntartott lazább kapcsolatáról pusztán egy beharangozott látogatás híre szólt,[314] addig a szolnokiakkal hosszabb ideig ápolt szorosabb kapcsolatokat, hiszen a telep tíz éves fennállása alakalmával, 1913-ban leplezték le Wlassics Gyuláról és a fiatalon elhunyt Mihalik Dánielről készült portréját, továbbá az Anonymus szobornak a nagymintája is ott állt az 1919-es román megszállásig, amelynek idején elpusztult.[315] Hegedüs ugyancsak érintette a bibliai bűn és bűnhődés témakörét, amikor 1899-ben megfestette az áldozati tűz körül, egymással szemben álló fivéreket*, Káint és Ábelt.*[316] *A* háttal álló Káin izmos alakja egyenes ági rokona a szobrász Ádámjának.

Ligeti a *Pokol-körkép* kárhozottjainak jajgatásában a bűnhődés exteriorizált fogalmától Tudás fája c. művében közel került a bűn és bűnhődés kérdéskörének lélektanilag modernebb, interiorizált felfogáshoz. A kompozíció minden eleme: a márvány megmunkálása, a figurák beállítása ennek a gondolatnak a kifejtését szolgálja. A korszakban széles körben elterjedt gondolati motívumok szoborban megjelenő sejtelmes szimbiózisa által Ligeti - pár más műve mellett - itt érkezett legközelebb a szimbolizmushoz. Ő, valamint a baráti köréhez tartozó Vaszary és Hegedűs a XIX. század utolsó évtizedének végén a szimbolizmusnak olyan, kevéssé spiritualizált, testesebb, vaskosabb megközelítésére tettek kísérletet, amely a különbözőképpen idealizált figurákat naturalista részletezéssel közelítette meg.

Vaszary az új évszázad elején témakört váltott és eltávolodott a szimbolikus felfogásmódtól, Ligeti azonban még az 1920-as évek első felében is néhány további

---

1999. 38.p

[312] Vaszary azonban nem kapcsolódott be ténylegesen e telep munkájába. Haulisch Lenke:Vaszary János, Bp. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, 1978. 16.p. ;

[313] Egri Mária: A szolnoki művésztelep, Bp. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, 1977. 42.p.

[314] A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896-1909, szerk.:Tímár Árpád, Miskolc, MissionArt Galéria, 1996. 312.p

[315] v.ö: Egri Mária: id. mű, 42.p.

[316] MNG Ltsz.:1739.

művel gyarapította ezt a tematikát, köztük például az *Ábránd* c. szoborral, ahol azonban már semmi sem utal valamilyen klasszikus tematikai előképre: a vágyakozó férfi és a vágyából szinte előkígyózó nő jelenete pusztán már egy pszichológiai szituáció spekulatív, fáradt, szobrászilag igénytelen megfogalmazása lett.

A XX. század első évtizedében azonban Ligeti még otthonosan mozgott a kor által felkínált szimbolikus tematikában, mert nem érezte a változás szelét és a változtatás szükségességét.

1907-ben mintázta a *Bestia (Fúria)* c. kútszobrát. A korabeli tudósító a következőképpen jellemezte a művet:" … a medence sima, a forrás helyén van egyetlen alak hisztérikus testtel, szépséges, kegyetlen arccal."[317] A mohó vágytól görcsberándult testű, kútkáván kígyóhoz hasonlóan kúszó, környezetével egylényegű nő ragadozóként lesve áldozatára, egyszerre kínál a férfinak szélsőséges érzéki élvezeteket és hoz számára morális elkárhozást , vagy tényleges pusztulást. A szobrász a polgári erkölcs kiegyensúlyozott unalma ellen lázadó - a korban közkedvelt - női típusnak, a femme fatale-nak a civilizáció utolsó vonását is levető, animális variánsát fogalmazta meg. A szenvedély arabeszkjeként megjelenő figura felidézi Baudelaire-nek kedveséhez, Jeanne Duvalhoz írt verssorait: " Az eperajkú nő, az én gonosz varázsom / csavarva tagjait, mint kígyó a parázson, és gyúrva a fűzőt páncélos kebelén / ily pézsma-telített szókat dobált felém...."[318] Eschenburg Franz von Stuck *A bűn* c.(K 14.) képénél szintén ezeket a sorokat idézi fel.[319] A nőideál sötétebb oldalának megelevenítése rendkívül sokrétű szituációban és kompozíciós formában nyert kifejezést: a bibliai történetek gyilkos asszonyaitól a hétköznapi kokottokig hordhatták nők a végzet asszonyának stigmáit. A Ligeti által választott mozdulatmotívum: a csípő és váll egyenesének oldalsíkban történő elcsúsztatása nem egyedül álló kompozíciós vonás. Közbevetésként érdemes figyelmet szentelnünk annak, hogy témák, megoldások, kifejező eszközök és jelentések között óriási a fluktuáció, mint azt többször is láttuk, és adott esetben jó példa rá Eugenio Maccagnani szoborcsoportja, amelyre a művész 1900-ban kapott aranyérmet Párizsban. *Az Ádámot és Évát* a bűnbeesés után ábrázoló művön ahol

---

[317] F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál , Független Magyarország, 1908. VII. 21. 6.p.

[318] Baudelaire: A vámpír metamorfózisa, 1857.; in.:u.ő.: A romlás virágai , Bp. Magvető, 1957. 292.p

[319] Barbara Eschenburg: Der Kampf der Geschlechter (Der neue Mythod in der Kunst 1850-1930) DuMont, Köln, 1995. (Kat. Lenbachhaus, München) 128.p

éppen nem a nő, hanem a bűntudattól összetört férfi figura húzza magát össze fájdalmában elerőtlenedve hasonló pozitúrába.[320](K 15.) Alfons Mucha 1900-ban készített drágaköveket megszemélyesítő ún. dekoratív pannóin *a Smaragd és a Topáz* (K 16.) hasonló nőalakjai szépségük mögé rejtőzve a kövek végzetes, csábító és kifürkészhetetlen megtestesítői.[321] Max Klinger *Sötét óra* c. (1890) festményének önmagukba forduló , hétköznapi leányaktjai az esti tengerpart szikláin gyújtott fényben démonizálódnak, köztük a sziklára tapadó, kicsavarodott tartású, képből kitekintő figurával.[322] Hasonló pózt öltött a XIX. és XX. század fordulójának emblematikus francia dívája, *Sarah Bernhardt* otthonában ábrázolva J. Clairin festményén[323]. Ugyanezt a beállítást választja Victorien Sardou *A boszorkány* c. történelmi drámájában[324] a főhősnő, Zoraya szerepében Márkus Emília is a spanyolok közt idegen, titokzatos, varázserejű mór nő jellemzésére.[325] (K 17.) A tánc mellett a színház is fontos inspirációs forrás volt a képzőművészetben. A témától a színpadi beállításig, a hősök jelmezeitől a megvilágításig a színházművészet számos eleme befolyásolta a képzőművészeti ábrázolásokat. Így nem zárható ki, hogy Márkus alakításának akár közvetlen hatása is lehetett Ligetire. Maga az elcsúsztatott váll és csípő ülés motívuma az antikvitásra vezethető vissza, és akkor bukkan fel a művészetben, amikor tudatos antikizálás jelenik meg az ábrázolásokon. Korai példaként említhető Ambrogio Lorenzetti *Béke allegóriája* (Siena, Palazzo Publico), míg ismét Napoleón császárságának idején, az empire korában látjuk viszont gyakrabban: *Joséphine császárnő* Prudhon egész alakos portréján (1805), vagy *Madame Récamier* Gérard festményén (1802) ül hasonló tartásban. Utóbbi hölgy már kölcsönöz némi szelíden kihívó jelleget a tartásnak. E. Delacroix *Algíri nők* c. festményének baloldali nőalakjában ez a motívum keleti titokzatossággal telítődik és akár Mucha említett pannóinak is előképe lehetne. A

---

[320] Kinton Parkes: Sculpture of Today, London, Chapman and Hall Ltd., 1921. II. vol. 185.p.

[321] Renate Ulmer: Alfons Mucha. Az Art Nouveau mestere; Bp. Taschen, Vincze, 2003. 12.p. 70-71.pp.

[322] Eva und die Zukunft (Das Bild der Frau seit Französischen Revolution), Hrg.: W. Hofmann ; München, Prestel - Verlag und Hamburger Kunsthalle, 1986. 290.p

[323] 1876. J. Cassou: A szimbolizmus enciklopédiája, Bp. Corvina, 1979. 282.p.

[324] Bp. é.n.

[325] Strelisky fényképe, V.Ú. 1905. 170.p.

Béke elégedetten pihenő nyugalmától, a klasszicizáló viselkedés kultúrán és az egzotikus idegenségen át jut el a mozdulatmotívum ábrázolása képletesen a végzetet hordozó, kéjsóvár nő egyik jellegzetes századfordulós beállításáig.

A bűn és bűnhődés témakörének általunk ismert egyik utolsó darabja az 1912-es *Magdaléna* c. mázas terrakotta dombormű. A mű, amely több példányban is elkészült azért érdemel figyelmet, mert megerősíti Ligeti eddig tapasztalt alkotói gyakorlatáról kialakult képet. Amellett, hogy a Bűnbánó Magdolna ábrázolásai végigkísérik az európai művészettörténetet, a téma közkedveltté vált a XIX. században irodalmában is, a XX. század elején Maeterlinck ír a történetre utaló drámát.[326] "A prostituáltból Jézus követőjévé megtért Magdolna alakjában egyesültek Éva és Mária, a hetéra és a szent vonásai, s a Golgota-jelenetek eksztátikus siratójának ábrázolásai a keresztény ikonográfiában gyakorta telítődtek erotikus felhangokkal."[327] Magát a haját előrevető, zokogó nő alakkal más témájú festményeken találkozhatunk. Körösfői-Kriesch Aladár *Zách Klára története II.* c. festményén (1911. MNG) a halott hősnő látványától megrendült leánytársai között az első pendant-ja Ligeti, *Magdolnájának* csakúgy mint Degas jóval korábbi*, Jelenet egy középkori háborúból* c. művének két megalázott nőalakja.[328] A feldolgozás módjában a dombormű figurájának rokonát Sidló Ferenc *Család* c. mázas majolika reliefjén[329] láthatjuk viszont.

6./b Mitológiára hangolt párkapcsolatok

Míg az előző csoporthoz tartozó munkák kiinduló pontja a *Bestia* c. kútszobrot kivéve a Biblia volt, addig más kultúrtörténeti forrásvidékekre vezethető vissza néhány másik, férfi és nő kapcsolatát ábrázoló szobra. Mindegyik mitológiai köntösbe öltözteti a kapcsolatot. A Bestia c. szobor kompozícióját megelőlegező, ma *Csongor és Tündeként* ismert csoportozatot, mely eredetileg a budai palota Duna felőli, 1945-ben elpusztult, kétkarú főlépcsőjének pihenőjét díszítette két oldalról,

---

[326] M. Maeterlinck: Mária Magdolna, 1911

[327] Révész Emese: Femme fatale, avagy a női test démonizálása Csók István aktfestészetében, in.: A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG ,2004., 418.p

[328] 1865. Paris, Musée du Louvre

[329] 1909. Bp. Göttinger Károlyné tul.

megrendelésre készült és 1903-ban került egykori helyére. A korabeli újság szerint Árgirus királyfit és Tündér Ilonát ábrázolta.[330] A palota díszítésében – mint írják - gondot fordítottak a magyar jellegű és tárgyú munkák elhelyezésére.[331] Gyanítható, hogy a Vörösmarty szoborpályázatban való részvétele irányította a szobrász figyelmét a témára. Nem véletlen a cím metamorfózisa sem, hiszen Vörösmarty hőseinek is előképei voltak a népmeseként fennmaradt történet szereplői.[332]

Az középkori ruhát viselő ifjú elbűvölten figyeli a feléje almát nyújtó, biedermeier arcvonásokkal ábrázolt leányt. A historizáló mintázással készült, enyelgő pár így akár a magyar Ádám és Éva lehetne. Ligeti ehhez hasonlóan kölcsönzött magyar jelleget egy klasszikus témának: az Európa elrablásának a pécsi Balokány fürdőben 1935-ben felállított,[333] eredetileg az 1911-es torinói világkiállítás magyar pavilonjának egyik díszudvarára tervezett *Bivalyos leány* c. kerámiakútjában. A vízköpő bivalyon egyensúlyozó, hátradőlő mezitelen leány Tünde kései rokona. Az előképek közül ebben az esetben megemlékezhetünk egykori mesterének, D. Puechnek *Szirén* c. művéről,[334] melyen egy androgün alkatú ifjút ragad magával a csábító énekű szörny.(K 18.) A mű a Luxembourg Múzeum kiállításán szerepelt 1890-től, így Ligeti párizsi tartózkodása alatt találkozhatott vele. A kompozíció lényege Puech szobránál is a két figura némi erotikus felhanggal kísért együttmozgása. Míg azonban a francia szobrász a kiterjesztett szárnyú szirén és a fiatal férfi megformálásával együttesen rokokó hangulatú könnyedséget sugároz, a súlyos testű bivalyon ülő kecses leányalak tömegeinek lassú, vontatott ritmusa megszólaltat valamit a korban elképzelt pusztai romantikából.

A carrarai márványból 1901-ben faragott *Csók (Szerelem)* c. csoportból több Zsolnay-féle eozin mázas kútszobor is készült redukált méretben, melyek egyike díszítette az 1906-os, tűzvész áldozatává lett, milánói nemzetközi kiállítás egyik csarnokát. A szobron a partra vetett sellőt forró csókkal illeti a *Tudás fájáról* ismert,

---

[330] A két hős magyar mondakörben betöltött szerepét és eredetüket elemzi Ipolyi Arnold Magyar mythologia c. munkájában. Hasonmás kiadás, Budapest, Európa, 1987. 61-62. p.

[331] (rh): azonosítatlan újságkivágat.; Balatonlelle, Ligeti-hagyaték

[332] A magyar irodalom története III. /1772-1849/, szerk.: Pándi Pál, Bp. Akadémiai, 1965. 451.p.

[333] Pécs szobrai. Szobrok, épületszobrok, emlékművek, emléktáblák, szerk.: Romváry Ferenc, Pécs m. város Művelődési Osztálya, Pécs, 1982. 141.

[334] 1889.in.: Denys Puech /1854 -1942/, szerk.: Catherine Gaich, Domonique Renoux, Rodez, 1992. Kat.94. sz.35.

fiatal férfi. A sellő és ember szerelmének története széles körben elterjedt téma volt az európai kultúrában függetlenül attól, hogy nevesítették a szereplőket vagy sem. Az ír népmese hőse Dick Fitzgerald, a halász szinte éppúgy veszti el tengerszülte asszonyát, mint a német mondában Lusignan grófja, Rajmondin szép feleségét, Melusinát.[335] Goethe *A halász* c. versének főszereplőjét a sellő öngyilkosságra bíztatja.[336] E történetek lényegük szerint a különböző világhoz tartozó szereplők kivételes találkozásáról szólnak, olyan találkozásról azonban, amelynek során mégis fennmarad egymás iránti idegenségük. Ligeti szobrán is kihangsúlyozódik ez a különbözőség. A sellőlány vízszintesen kiterítve, szinte élettelenül fekszik, kibontott, aláomló haja fokozza a kiszolgáltatottságának képzetét, még az ifjú görcsösen összehúzódó teste telve van kirobbanó energiával. A férfi és nő testi érzéki kapcsolatát bemutató képzőművészeti ábrázolások közül érdemes visszatekintenünk Canova *Ámor és Psychéjére*, vagy Rodin *Örök tavaszára* (1884) illetve a *Pokol kapujára* szánt, Dante tragikus szerelmespárját, Paolot és Francescát megjelenítő *Csók c.* (1886) szobrára.(K 19.) Mindkét esetben a kapcsolat még azonos világ szereplői között születik meg: Canovánál az isteni szférában harmonikus összefonódásként, Rodinnél az emberiben szenvedélyes egymásra találásként. A XIX. és XX. század fordulójára a hasonló ábrázolások azonban ambivalenciák hordozóivá váltak. Bár Böcklinnél a *Triton és Nereida* c.[337] festményén a szereplők ugyan mindketten a tengeri gyermekei, de különbözőségük már viszolyogtató ellentmondásokat rejt csakúgy, mint M. Klinger *A Szirén* c.[338] (K 20.)festményének a habokban ölelkező szerelmespárja, mely a legközelebbi rokona Ligeti művének, vagy Franz von Stuck rokon témájú, *A szfinx csókja* c.[339] (K 21.) művében megfogalmazott kapcsolat. A beteljesülés immanens része a végzet. Erosz és Thanatosz egyszerre való jelenléte jellemzi ezeket a találkozásokat.

---

[335] A téma lehetséges azonosítására Nagy Ildikó hívja fel a figyelmet. Az akt a XIX század magyar szobrászatában, in.: A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG 2004.171.p.

[336] J.W. Goethe: Versek, Bp. Európa, 1982. 135-136.pp.

[337] 1875, in.: W. Hofmann: A földi paradicsom, 1987 Bp. Képzőművészeti K. 208.p.

[338] 1895. in.: Barbara Eschenburg: Der Kampf der Geschlechter. Der neue Mythos in der Kunst 1850-1930.; DuMont, Köln, 1995.;Kat. Lenbachhaus, München; 77.p.

[339] 1895. Bp. Szépművészeti Múzeum tulajdona; in Michael Gibson: Symbolismus, Benedikt Taschen Verlag, Köln, 1995. 136.p

A már elemzett *Faun és Vénusz (Pán szerelme)* c. 1906. körül készült dombormű és a *Csodavilág c.*(1909) szobor főszereplőinek beteljesülése már nem is jöhet létre, mert az incselkedő faunok rendszerint pórul járnak szerelmi kalandjaik során, ez mintegy hozzátartozik történelmileg kialakult szerepkörükhöz. Ligeti önarcképének karaktervonásait hordozó faun vagy Pán éppúgy nem kaphatja meg teremtmény Vénusza szerelmét, mint ahogy a *Csodavilág* faunja is hiába vágyakozik a csigasellőre, ugyanis hiányzik belőlük természetüknél fogva az elszántság, vagy szenvedély, amely felvállalva a pusztulást is, az eltérő világok közötti határokat képes lenne áttörni. Így férfi és nő harmonikus együvé tartozásának a lehetetlenségéről vall játékosan a szobrász. Nem kizárt, hogy a *Csodavilág* utóbbi párosának létrejöttét Leo Putznak a Jugend c. folyóiratban 1904-ben megjelent *Csigák harca* c.[340] festménye inspirálhatta. (K 22.) A képen az enyelgő tengeri csigák emberi erotikát megtestesítve küzdenek. Leo Putz a Böcklin – féle mitologikus zsáner továbbgondolásában elérkezett addig az extrém határig, amelyen túl már a giccs világa kezdődik. Ligeti műve ennél visszafogottabb marad, de a jelenet – mely kései rokona Róna József *Nyulat leső faunjának*[341] - szcenírozása már minden szobrászatra érvényes törvényt megtagad, és inkább egy három dimenzióba transzformált festménynek látszik.

Ligeti elemzett szalonplasztikáiban elsősorban nem annyira a magyar, hanem ahhoz korabeli kurrens európai ikonográfiához alkalmazkodott, amely bár múlt értékeit megkérdőjelező szemléleten alapult, azonban nem számolt le a tradicionális felfogással, hanem új fénytörésbe helyezte azt. Hagyomány és újítás e köztes mezőjében létrejött egy olyan bizonytalanságokkal teli érzelmi kultúra, mely a művészetben nem a formanyelv teljes megújulását eredményezte, hanem az archetipikus szituációk jelentéskörének módosulását, felpuhulását – többek között – a gesztusvilág megújítása által. A szobrász kompozíciói arról vallanak, hogy jól ismerte a szecesszióban és szimbolizmusban megnyilatkozó, ebből fakadó trendeket, valamint a szobrászati kifejezést szolgáló, technikai újításokat is alkalmazta. Nem az újítók, hanem a hozzászólók módján alkotta műveit: a kor

---

[340] in.: Barbara Eschenburg: Der Kampf der Geschlechter. Der neue Mythos in der Kunst 1850-1930.; DuMont, Köln, 1995.;Kat. Lenbachhaus, München; 185.p

[341] 1886 k. in.: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993. 108.p.

művészetét foglalkoztató problémákra adta meg saját, érvényes válaszát. Az is egyértelműen látszik, hogy Rodin és a francia szobrászat hatása mellett szélesebb körben kell keresnünk inspirációs forrásait, többek között a Böcklin által útjára indított mitologikus zsánerben. A szimbolista és szecessziós tematika illetve nyelvezet háttérbe szorulása az 1900-as évek első évtizedének végére a szobrászt is elbizonytalanította. Így pályájának második feléből nemigen maradtak ránk az elemzettekhez hasonló művei, de az a pár szobor, mely ismert, egy konzervatív irányú belső fordulatról, és az invenció gyengüléséről árulkodik. A szalonplasztikáknál megfigyelt változás síremlék művészetére is jellemző volt.

7. Átkelés a Kapun

/Ligeti síremlékszobrászata a XIX. és XX. század fordulójának halál-értelmezése tükrében/

7.1. Halálértelmezés

A korszaknak nincs egyetlen, egységes értelmezése az emberi élet végességére. A XIX. században éppúgy él még a keresztény világkép morális megközelítése - mely szerint az individuum halála után, életének cselekedetei szerint üdvözül vagy elkárhozik - mint ahogy a teljes megsemmisülés gondolata is egyre mélyebb gyökereket ereszt.[342] A felvilágosoádás gyermeke, Csokonai így veti fel a " rémítő és vidító kétségeket" 1804-ben Rhédey Lajosné temetésére írt filozófikus versében: "Az ég s a föld között függök utójára, / Én angyal meg állat, vagy por meg pára."[343] A derék, elhunyt asszonyság a költő képzeletében végül mégis úgy száll "az ég tündöklő várára", mint ahogy *Agnes Cromwell* a J. Flaxman által faragott

---

[342] v.ö.: Németh Lajos: Funerális művészet, Ars Hungarica, 1983./1.sz. 9.p

[343] Csokonai Vitéz Mihály: A lélek halhatatlanságáról, 1804. Bp. Franklin, é.n. 377.p.

síremléken.[344] (K 1.) Schopenhauer, aki filozófiájában - amelynek jelentős hatása volt a XIX. század végi Magyarországon - az embernek az univerzumban betöltött, kitüntetett helyét megkérdőjelezve, mely szerint "... minden egyes, a határtalan világban teljességgel eltűnő és semmivé törpülő individuum mégis a világ középpontjának teszi magát..."[345] egy "nem transzparens transzcendenciánál köt ki: a lét nem más, mint ' vak akarat', valami vitális, de egyszersmind homályos dolog, ami nem utal semmi szándékoltra, semmi megcélzottra."[346] A századot végigkísérő racionalitás, a világ ember általi megismerhetőségébe vetett hit azonban egyre kevésbé tud azonosulni a tradicionális lehetőséggel, de a keresztény eszkatalógia schopenhaueri megkérdőjelezése is távol áll tőle. Sok esetben inkább bizonyosságot kíván szerezni a folytatásról, mely alapja lesz számos okkult tannak: az individuális, érzelmi átélésen alapuló miszticizmusnak csakúgy, mint a sokszor logikusnak tűnő magyarázatokkal kísért, közösségi élményt nyújtó spiritizmusnak.[347] Ebben a felfogásban az élet előkészítője a halálnak, amellyel valójában egy tágasabb univerzumba lehet átlépni, de már nem a keresztény etika útjelzői között. A korszakban a másik végletet, az egyén végességét sem tudják elfogadni, belenyugvással kezelni, mert a modern teljesítménykultusszal, a polgárság jövőre orientált ethoszával ellenkezik, hiszen " bekalkulálhatatlanul tör be a tervszerűen strukturált életbe...."[348] “Számunkra a halál csak negáció -mint Balázs Béla 1907-ben írja -, negatív definiciója az életnek. Csak nemlétet jelent és egész létet jelöl, egész életet, mely kitöltötte a határait."[349] Ebből a nézőpontból a halál olyan lezárás, ahonnan visszafelé kell tekinteni az egyén életére, így az felértékelődik, és az individuum életének morális értékét a francia forradalom által teremtett ideának, a közjónak a szolgálata biztosítja.[350]

---

[344] John Flaxman: Agnes Cromwell emlékműve, 1797-1800, Chichester, székesegyház, (H.W. Janson: Nineteenth -century Sculpture, Thames and Hudson, London, 1985. 25.p.

[345] R. Safranski : Schopenhauer és a filozófia tomboló évei, Bp. Európa, 1996. 382.p.

[346] u.o. 350.p.

[347] v.ö. Tarjányi Eszter: A szellem örvényében, Bp. Universitas, 2002. 14.skk.

[348] Lakner Judit: Halál a századfordulón, Bp. MTA 1993. 49.p

[349] Balázs Béla :Halálesztétika, Bp. Papirusz Book. 1998. 26.p

[350] v.ö. Fred Licht: Tomb Sculpture, in: The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 98.p

Maeterlinck 1912-ben megjelent filozofikus esszéjében megpróbálja számba vennie a halállal kapcsolatos korabeli nézeteket és vélekedéseket. “Nem hiszünk - mint írja - már az elkárhozottak kínszenvedéseiben, de hitetlen mindnyájunknak életsejtjei még mindig ott vergődnek a héberek Seoljának, a pogányok Hádeszének, a keresztények poklának rémületes titkakaiban. Ha a mélységet nem is világosítják már vakító lángok, a lét végén mégis előásít , s mennél ismeretlenebb, annál félelmesebb…" halál.[351] Az öntudatra a halálon túl négy sors várhat Maeterlinck szerint: a teljes megsemmisülés, a túlélés földi öntudattal, a teljesen öntudatlan túlélés vagy a továbbélés a világöntudatban, azaz a földitől eltérő öntudatban. Az író ez utóbbi mellett érvel: “…ne a temetőkben, hanem a térségben, fényen , életben keresd halottaid.”[352] Mindemellett fontosnak tartja a kérdéssel való teljes körű szembenézést, hogy megfossza félelmet keltő ismeretlenségétől. A halálhoz való viszony választás kérdésévé válik és ez újabb gyötrő szorongások forrása lesz. Komjáthy Jenő és Reviczky Gyula költészete szinte tárháza ezeknek a kétségeknek, amelyben a szubjektív hangulatoktól függően a halálvágy éppúgy megjelenik, mint a semmitől való rettegés, és az önámító reménykedés, vagy a lemondó belenyugvás. Komjáthy egy napon írja le a következő sorokat két különböző versében: " Nem bántja Hamletet a lenni, /Nemlenni itt az úr a Semmi."[353], majd "Valami suttog, valami mozdul, / Van, ó, van élet a sírokon túl! "[354]

Az emberi egzisztencia univerzális helyzetéről kialakított biztos képzetnek az elvesztése, ösztönzi Gauguint a *Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?* c. kép megfestésére. A festő azonban - sok kortársához hasonlóan - maga nem válaszol az általa feltett kétségeket hordozó kérdésekre, csak felmutatja az ember által a természettől meghódított, belakott élettér határpontjain a lehetőségeket: a kép jobb oldalán egy fekete kutya, egy kisgyermek, a bal oldalán a megcsúnyult, önmagába forduló, gubbasztó öregasszony és a hindu bálványszobor többértelmű figurái utalnak erre.[355]

---

[351] Maurice Maeterlinck: A halál, Békéscsaba, Tevan, 1919. 5.p.

[352] id. mű, 22.p

[353] Komjáthy Jenő: Sírversek, 1890. július 30. in: uő: A homályból, Bp. 1995.

[354] i. m.

[355] Michael Gibson: Symbolismus, Benedikt Taschen Verlag, Köln, 1995. 41.p.

Az élet kardinális eseményének, a szerelemnek átértékelése sokszor már a halál újfajta értelmezéseivel függ össze. Ennek következménye a halál vagy a szerelem ábrázolásainak sokszor kettős természete: a korban gyakran egyszerre hordozzák Erosz és Thanatosz kvalitásait. A művészet szerepének újrafogalmazása szintén gyakran a halállal való kapcsolat nézőpontjából történik meg, mint arra a csontvázzal ábrázolt, kissé horrorisztikus művészönarcképek figyelmeztetnek, vagy a már idézett szerző, Balázs Béla által írt Halálesztétika c. esszéje, melyben a végesség tudata szinte esztétikai mércéül szolgál. Mint írja:"...nem távoli partok a halál partjai, hanem minden jelenünket szorosan ölelik... Amiből az egészet a szubsztanciát érezzük, abban ott a halál. ….Ahol az egészet érezzük, ott nincs tovább."[356] "A befogadó, akit csak a kíváncsiság hajt , csak az anekdotát érti meg egy lezárt műből, mert csak üres szó számára a halál."[357]

Kevés az olyan sztoikus hangulatot hordozó megközelítés, mint Böcklin *Halottak szigete* c. több változatban is megfestett műve, ahol a természet kínál végső megnyugvást a testnek.[358] (K 2.)

A felvilágosodást követően a halál szerepének új értelmezés végül is két alapvető felfogásban sűrűsödik össze. Az egyikben a halál – ellentétben a barokk kor vanitatum vanitas gondolatkörével – eufemizálódik, és a földi gyötrelmek utáni megbékélés lesz; az itt maradóknak fájdalmas elválás, az eltávozónak szelíd átlépés egy más világba. A másikban brutális találkozás a megsemmisüléssel. Mindkét felfogás azonban már az élet és nem a transzcendencia felől közelíti meg a kérdést.

8./2. A temető

Természetesen a funerális művészetben, ezen belül a síremlékművészetben is nyomon követhető a halálról alkotott, egy időben élő sokféle nézet, valamint a különböző értelmezések hangsúlyváltásai, amelyet a temetkezési szokások átalakulásai szintén befolyásoltak. A máig érvényes szokások kialakulása a XVIII. századra vezethető vissza, amikor a korábbi templomokban vagy azoknak kertjeiben történő temetéseket közegészségi okokból a településeken kívülre helyeztették át. Az

---

[356] Balázs Béla: i.m., 23.p

[357] uo., 26.p

[358] v.ö. Julius Vogel: Böcklins Toteninsel und Frühlingshymne, München, F. Bruckmann, 1920.

így létrejött temetők további átalakítása, áthelyezése a XIX. században a felgyorsuló urbanizáció hatására kezdődött el. A folytatásban a század második felében Európa-szerte mindez összefüggött azzal a nézettel, hogy a halált meg kell fosztani a hozzátársuló rémülettől.[359] Többek között ez az eufemizálás vezetett Magyarországon is a temetőknek a városoknak ideák alapján történő rendezésével párhuzamba állítható parkosításához, ligetszerű átalakításához. "... az ültetvényeknek bizonyos terv szerint kell történni - mint Kubinyi Ágoston már 1869-ben írja - hogy a temető kedves külsejűvé váljék és kellemes hatást gyakoroljon a látogatóra."[360] Síremlék, sőt feltehetően sokszor egyszerű jel sem kerülhetett az akkori, magyar temetők legtöbb egyszerű halandójának sírjára, főként a vidéki településeken, mint az szintén Kubinyi írásából kiderül, mivel javaslata szerint reájuk "...keményfa-, kő-, vagy ércemléket kellene állítani , feljegyezvén ezekre a halott nevét, korát s halála napját, valamint a sír folyószámát"[361] Eközben a nemesség tehetősebb és gazdagabb része családi kriptákba temetkezett. Pest-Budán az erősebb polgárosodással párhuzamosan a temetkezés szekularizációja korábban jelentkezett, majd 1868-ban törvényt is alkottak a köztemetőkről.[362] A kisebb, sokszor felekezeti temetőket felváltották a nagyobb köztemetők: a hiányzó nemzeti pantheon funkcióját később betöltő Kerepesi úti 1847-ben nyílt meg, a Rákoskeresztúri 1866-ban, míg a Farkasréti 1894-ben.[363] A hosszú működése alatt közel 10 000 síremléket elkészítő sírkőgyárat Gerenday Antal 1851-ben nyitotta meg Pest-Budán, mivel az egyre tömegesebb igényeket a céhes keretek között működő kőfaragók már nem tudták kielégíteni.[364] A kezdeti főként architektonikus síremlékeknek a klasszicizáló felépítés és a gótizáló formakincs keveréséből született ízlésbeli német orientációját később a figurális szobrászatot előtérbe helyező olasz váltotta fel.[365] Így a magyarországi temetőművészetben is a XIX. század vége felé felkeltődött az igény a

---

[359] v.ö.: Németh Lajos: Funerális művészet, Ars Hungarica, 1983./1.sz. 11.p.

[360] Kubinyi Ágoston: A temetések és a temetők, Pest, 1869. 46.p.

[361] uo., 48.p.

[362] Lakner: i. m., 81.p.

[363] uo., 80.p.

[364] Kemény Mária: A Gerenday-féle sírkőgyár története (1847-1952), in.: Ars Hungarica 1983./1.sz.; 93.p.

[365] uo. ,111.p

nagyobb méretű, figurális, művészi kivitelű síremlékek állítására. Mindeközben a gyári termelésben sokszorosított sírköveken elszaporodtak az unalomig ismételt motívumok.[366] Lajta Béla már ennek a helyzetnek visszásságait érzékelve a világszemlélet változása szempontjából elemzi 1914-ben megjelent a írásában a temető művészetét: "Az emberekben - mint írja - nem él oly erősen a hit, mint azelőtt, és a különböző vallásfelekezetekhez tartozó művészek lelkében helyet talált a természettudományi alapon nyugvó filozófiai gondolkodás. Az egyház nem kormányozza már híveit oly biztonsággal, mint azelőtt. A vallási kultusz erőtlen és a katolicizmusnak nincsen vallását kifejező művészete. A katolikus templomnak nincs meg a mai kor művészi felfogásának megfelelő stílusa.... nincs új szakrális művészet... És mert nincs..., nincs temetőművészet és a temetőnek nincs többé egységes művészi képe.[367]

Valóban Magyarországon alighogy megszületett a síremlékművészet iránti szélesebb körű igény a halál emberi élethez való viszonyának, kétségeket magában hordó átértelmezése bizonytalanságba sodorta a megrendelőt és a művészt egyaránt. Így - más művészeti ágakhoz hasonlóan - a síremlékművészetet is a szemléleti, stiláris és funkcionális pluralizmus jellemezte, és ez határozta meg a temetők korabeli képét.[368]

8./3. Ligeti Miklós síremlékei

Elsősorban szociológiai háttere van, annak hogy Ligeti életpályájának előrehaladtával egyre több síremléket készített. Egyrészt a már jelzett folyamat eredményeként egyre több gazdag vagy tehetős polgárnak volt módja, hogy komolyabb figurális emlékkel tisztelje meg elhunyt hozzátartozóit, másrészt a XX. század első évtizedének végére lecsengő emlékmű-állítási hullám után a síremlékplasztikák készítése hozzájárult, hogy a művészek egzisztenciális nehézségeiken enyhíthessenek, főként az I. világháborút követő, egyre súlyosbodó gazdasági helyzetben. Síremlék készítésekor, hasonlóan az emlékművéhez az

---

[366] v.ö.:uo., 101-102. pp.

[367] Lajta Béla: A temető művészet. M. Iparműv. 1914. 121.p.

[368] v.ö. Nagy Ildikó: A műfajok hierarchiája a historizmus szobrászatában, in: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993. 121.p.

alkotás a megrendelővel kötött kompromisszumok árán születik. Ligeti megrendelőinek többségéről azonban keveset tudunk, így nem könnyű eldönteni, mikor és mennyire kapott szabad kezet saját invenciója kibontakoztatásához. Síremlékein végigtekintve azonban láthatóan összhangba került a korszakban megnyilatkozó általános tendenciákkal, és mint munkásságának más műcsoportjai esetén, itt is igyekezett alkalmazkodni a változó elvárásokhoz.

A megrendelő közbeavatkozását dokumentálhatóan tükrözi egyik első síremléke, melyet *Lukács Béla kereskedelmi miniszternek*, az 1900-as párizsi világkiállítás szerencsétlenül járt kormánybiztosának a számára készített a szobrász, Hegedüs Sándor szintén kereskedelmi miniszter megbízásából.[369] A terven egy egészalakos munkásfigura látható, kezében koszorút tartva, mögötte fákat idéző organikus oszlopok a lombkoronát jelképezve ornamentális faragvánnyal díszített téglatestet hordoznak.[370] A terv több szempontból új megközelítéssel kísérletezik. A hagyományos vanitas motívumok és síremlék kelléktár hiányzik róla. Nincs kereszt, de vannak dús lombú fák, [371], amelyek azonban inkább utalnak az elhunyt földi érdemeire, mint az élet mulandóságára. A szokásos antikizáló, gyászoló nőalakot felváltotta egy inkább hálóját lerovó, mint gyászoló munkás. Az európai szobrászatban Meunier és Dalou nyomán fokozatosan teret hódító munkásábrázolás jószerével hiányzik az akkori magyar szobrászatból, ha csak Fadrusz szegedi *Tisza Lajos emlékművét* (1899-1904) nem vesszük számításba. Természetesen Ligeti ábrázolása is távol áll a francia és belga mester felfogásától, hiszen nem az emberi élet középpontjába állított tevékenységének, a munkának kitartó hősét reprezentálja a terven, hanem a nagy ember hasznos köztevékenységének kisugárzása tükröződik vissza benne. A gyászoló figura megelevenítésével, új tartalmakkal való feltöltésével többen próbálkoztak, köztük például Kallós Ede, *akinek Irányi Dániel tiszteletére állított síremlékén* egy nemzeti viseletbe öltözött, zászlót vivő nőalak ad számot mély megrendüléséről. Az *Irányi síremlék* (1901) azt a tendenciát is kitűnően manifesztálja, hogy a síremlékek és emlékművek között elmosódtak az éles határok,

---

[369] n.n. :Lukács Béla síremléke, Műcsarnok,. 1901. IV. évf. 5.sz. 99.p.

[370] közli: Magyar Géniusz, 1902. II. 23. 133.p

[371] Lukács Béla alapította a zalatnai és székelyudvarhelyi kőfaragó iskolát, melyek növendékeinek kellett volna kifaragni a síremléket., n.n. :Lukács Béla síremléke, Műcsarnok, 1901. IV. évf. 5.sz. 99.p.

hiszen az alkotást a budapesti Károlyi kertben is felállították köztéri emlékműként.[372]

Ligeti műve, bár felépítésében közelebb áll a szokásos síremlék-megoldásokhoz, köztéren is elképzelhető lett volna. Mindez előrevetítette azt az egyre erősödő folyamatot, melynek során már nem pusztán csak a kiemelkedő személyiségek, hanem már a hétköznapi halandók számára készített ".... síremlékekbe egyre inkább beszivárogtak attól eltérő, vagy egyenesen azzal ellentétes tartalmak, míg végül a halál problémája helyett a hangsúly az életre, az elhunyt életére és személyiségére helyeződik át."[373] A terv a munkás naturálisan fogalmazott alakja és a szecesszió jegyében fogant, stilizált lombkorona között feszülő ellentét következtében bizarr hatásúvá vált. Ligeti koncepciója nem nyerhette meg Hegedüs Sándor tetszését, mert 1904-ben az eredeti elképzeléstől alapjaiban eltérő konglomerátum került felavatásra a Kerepesi temetőben.[374] Az azóta elpusztult síremlék magas téglányalakú talapzatra emelt, a korábbi emlékeken gyakran alkalmazott szarkofágot idézett föl. A munkás egész alakjából a talapzatra illesztett domborműben csupán egy derékig ábrázolt figura maradt meg. Ebben a megoldásban az újdonság értékben rejlő meghökkentő hatás elveszett, a halott iránti tisztelet azonban még sem nyerte vissza tradicionális méltóságát.

Szöllőssy Gyula síremlékének - melyen egy antikizáló viseletbe öltözött gyászoló nő áll - készítési idejét a források alapján nem lehetett meghatározni, így stíluskritikai alapon helyeztük az elhunyt halálát követő évekre, a század első évtizedére. "A klasszicizmus hagyományát továbbvivő, fiatal, elmerengő, elgondolkodó gyászoló nőalakok " - mint Sturcz János írja - jellemzője volt a századelőn " a méltóságteljes testtartás, a ponderálás klasszikus szabályai szerint súlypontjukat egyik lábukra helyezik,.... testtartásuk egyenes , gesztusaik, mozdulataik visszafogottak, csak szemük sütik a földre. A szobrokon semmilyen mozgás sem mutatkozik, a formai vonásokból sugárzó klasszikus nyugalom harmónia és méltóság .... a halálba való

---

[372] v.ö. Nagy Ildikó: A műfajok hierarchiája a historizmus szobrászatában, in: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993. 119.p

[373] Sturcz János: A kerepesi és Farkasréti temető újabb síremlékeiről, in: Ars Hungarica 1983./1.sz.; 190.p

[374] közli: V.Ú. ,1904./45. sz., 765.p

belenyugvás érzését kelti."[375] A típus elemzése tökéletesen rá illik Ligeti síremlékére, és ha valóban korai műről van szó, akkor ebben az esetben a megrendelő esélyt sem adhatott a szobrásznak a hagyományos felfogástól való eltérésre.

Ligeti következő megvalósított síremlékéig két olyan terv elkészítésében működött közre, mint díszítő szobrász, amely összefüggésbe hozható a funerális művészettel. Mindkét esetben Pogány Móric volt az építész. Az építésszel valószínű bensőségesebb kapcsolatot alakíthatott ki a művész, mert az *1911-es torinoi nemzetközi kiállítás magyar pavilonjának* - amelynek építész tervezői Tőry Emil, Györgyi Dénes és Pogány Móric voltak - a szobrászati részét Ligeti nevéhez kötik.[376] Az *Adria Biztosító Társaság* Tőry és Pogány által tervezett budapesti székházának homlokzatára szintén Ligeti készített a biztosítási ágazatokat jelképező szobrokat barátjával, Telcs Edével közösen.

Az első terv egy *Batthyány Lajos emlékére készítendő örökmécsesé*, amelyet a főváros azon a helyen kívánt felállítani, ahol az 1848-as szabadságharc kormányának miniszterelnökét az egykori Újépületben kivégezték. Az örökmécses tervezésére pályázatot írtak ki, amelyen 1907-ben az első díjat Pogány nyerte meg.[377] 1909-ben a helyszínen felállították, feltehetően ideiglenes anyagokkal dolgozva, az emlék próbamintáját, amelyet hamarosan le is bontottak.[378] Mind a terven, mind a felállított mintán egy obeliszk látható, mely felül áttört, az örökmécsest magában rejtő fémrácsban végződik. Az obeliszk négy sarkán a nemzet fájdalmát kifejező, köpenybe burkolózó nők állnak. Az architektonikus forma és a gyászoló figurák egyaránt a temetői síremlékek szokásos motívumát idézik szakrális jelleget kölcsönözve a nemzeti emlékhelynek. Ebben az esetben - ha terv végleges formában is megvalósul - egy síremlék jellegű építmény került volna köztérre, jelezve a műfaji határok már említett feloldódását. Az emlék a szakrális jelleg megőrzése mellett az

---

[375] Sturcz János: A Kerepesi és Farkasréti temető újabb síremlékeiről, in: Ars Hungarica 1983./1.sz.; 192.p

[376] Megjegyzendő, hogy a homlokzatot díszítő ősmagyar harcosok szerzőségét Mack Lajos kéziratos önéletrajzában vitatja, azt állítva, hogy ő készítette azokat. /MTA-MKI/A.:MDK-C-I-17/941

[377] Nem tisztázható, hogy Ligeti a tervezéskor is részt vett-e már a munkában vagy csak később, mint Pogány ötletének megvalósítója került kapcsolatba az építménnyel.

[378] Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934. 323-324.pp.

elemek art deco-s, keleties hatásokat felidéző kontextusát feladva, neobarokk formában valósult meg, szintén Pogány Móric tervei szerint 1926-ban.

A másik terv kezdeményezője szintén Pogány Móric volt. Pogányt foglalkoztathatta a temetkezési szokások megújítása, mivel már 1901-ben megjelent a Magyar Mérnök és Építészeti Egyletben egy krematórium-tervvel. A XIX. és XX. század fordulóján, az egyre nagyobb teret elfoglaló temetők korában, terjedőben volt az a nézet, mely szerint a halottak elhamvasztásának ősrégi szokást fel kellene újítani és el kell fogadtatni a test feltámadásában hívő, keresztény Európával. Komjáthy Jenő verseiben éppúgy találunk utalást erre,[379] mint ahogy Maeterlinck említett írásában szintén kitért a kérdésre. Az író szerint abban az esetben is, ha szellem továbbélése mellett tesznek hitet a halandók, visszamarad a tönkremenő porhüvely, melynek - a középkorban egyébként előszeretettel felmutatott - viszolyogtató látványáért nem maga a halál felelős, hanem a temetkezési szokásokat alakító ember, akinek lehetősége volna a tűzben elhamvasztani a romlandó testet.[380]

A fotón fennmaradt makett Pogánynak az *1904-es krematórium tervezési pályázatra* benyújtott rajzán látható építményhez[381] hasonló, templomra emlékeztető épület mely boglyasisakos, kéttornyú, szimmetrikus homlokzattal rendelkezik, amely legalább annyit köszönhet a francia romanika trumeau-val osztott kapuzatú templomainak, mint amennyit a lechneri felfogás által inspirált, távol-keleti, elsősorban indiai építőművészet hatásának. A monumentális hatású homlokzatot szokatlan ritmusban bontják meg a hagyományoktól eltérő, építészeti tagozatok, mintegy felerősítve az életet és halált elválasztó, szinte áttörhetetlen fal komor hangulatát. A falon kőből kifaragott betűkkel a következő szöveg olvasható: SZÜLETÜNK, SZERETÜNK, SZENVEDÜNK; LELKÜNKET VEDD OLTALMADBA ISTEN. A kapuzat látszólag utánozza a középkori bélletes előképet. A béllet ívén - a kortárs leírása szerint - elvonul az emberi élet" kezdve a legprimitívebb formáktól az emberi formák legtökéletesebbjéig: a milói Vénuszig,

---

[379] "Elégek én ragyogva fényben / Szétáradok az összességben, / Magamat égbe ragadom, / Az ősi honba visszatérek / Tisztán és szabadon." Komjáthy Jenő: Euthanázia, in: i.m: 188.p

[380] V.ö. (Maurice Maeterlinck: A halál, Békéscsaba, Tevan, 1919. 12.p

[381] Közli: Gerle János - Kovács Ákos - Makovecz Imre: A századforduló magyar építészete, Bp. 1990. 157.p

míg ... az ember visszamerül a semmiből a semmibe."[382] Az ábrázoláson mezítelen, egymásba kapaszkodó figurák alakulnak át dekoratív ornamenssé. A kapuzat ívmezőjében - ahová a középkorban általában az utolsó ítéletet faragták kőbe - a jelenet azt ábrázolja, amint az angyal Ádámot és Évát visszafogadja a paradicsomba. Az ősszülők úgy gömbölyödnek össze a halál pillanatában az isten követének két oldalán, mint az öntudatlan gyermekek az anyaméhben. Ezzel új megvilágításba kerül a keresztény temetéseken gyakran felhangzó kijelentés: ami porból vétetett, porrá lesz. A tornyok sarkain és a lépcső rámpájának falába illesztett domborművön dekoratív vonalvezetéssel megformált géniuszok urnákat tartanak az ember földi maradványainak kijáró tiszteletet és kegyeletet jelképezve.

Az épület koncepciójában rejlő halálértelmezés több eltérő felfogás szintézisére törekszik: a test antik eredetű tisztelete mellett, az emberi élet organikus felfogása egyesül a kegyelem értelmének keresztény nézőpontból szemlélt, újfajta megközelítésével. Az eszkatalogikus hierarchiára való utalás és az organikus ciklikusság egymásra vetülő gondolatkörét az élet felől közelítik meg a homlokzat ábrázolásai, így a halálon túli lét körvonalazatlan marad, és a szemlélő szubjektív felfogására van bízva kiteljesítése, tartalommal való megtöltése. Az, hogy Ligetinek milyen szerep jutott az ikonográfiai koncepció kidolgozásában, pillanatnyilag eldönthetetlen, de korábbi szobrainak tematikája arra utal, hogy a két művész azonos hullámhosszon közelítette meg a kérdéskört. Az építészeti elemek kiválasztása, megformálása és 'szintaktikai' rendszere stiláris átmenetről árulkodik: a sík, masszív falon a klasszikus timpanont idéző motívum, a felirat kiképzése már az art deco felfogása szerint születik, míg a tornyok lezárásának és a kapuzat ívének hullámzása rajtuk a dekoratív ornamensekké váló szimbolikus figurákkal még a szecessziós gondolkodást követi. A szobrászati résznek semmi köze sincs a rodini felfogáshoz, síkban tartott domborműveivel inkább közelít a hildebrandi elvekhez.

Ligeti *Hegedüs Sándor* családjától kapta a következő síremlék megrendelést. Eredetileg nagyszabású, carrarai márványból készült emlékről eshetett szó,[383] de végül is a XIX. században szokásos, az elhunyt portréjával díszített emlékhez hasonló megoldás született, mert a szobrásznak a politikusról életében készült

---

[382] V.Ú. 1906., 50.sz., 815.p

[383] n.n.:Hegedűs Sándor síremléke, Magyarország, 1907. XII. 29.

képmását kétszeres életnagyságban öntötték bronzba, és azt helyezték el 1909-ben a Kerepesi temető jobb árkádsorának egyik belső oromfalán.

Tóth Béla író síremlékének felállítására egykori olvasói gyűjtöttek össze nem csekély összeget, mintegy 12 000 koronát, és ők kérték fel Ligeti Miklóst a művészi kivitelezésre.[384] A Pesti Hírlapban közölt Esti levelek sok vitát kiváltó íróját, Tóth Kálmán költő és Majthényi Flóra írónő gyermekét a következőképpen jellemezte Schöpflin Aladár:" Az ő munkásságában a legnagyobb ellentétek vegyültek. ... az emberi lélek bámulatos ismerete és az egyes ember teljes félreértése, ... fejlett érzék a közhangulat iránt, ...rideg hirdetése az igazságnak, ... beteges érzékenység az övével ellenkező igazságok ellen, a tudatos objektivitás párosulva egy ideges asszony szubjektivitásával."[385] A kemény kalapot és cvikkert viselő, szigorú tekintetű, bajuszos íróról[386] nehéz feltételezni a benne lejátszódó, szélsőségesen romantikus indulatokat. Pedig éppen egy ilyen hangvételű levéllel kötelezte el magának a sokszor önbizalomhiánnyal küzdő szobrászt, amikor az Anonymus szobor kismintáját látván Ligetit szobrász - poétának nevezte egy hozzá intézett levélben.[387] Kapcsolatuk fennmaradásáról Ligeti 1905-07 között keletkezett, az írónak címzett levele is tanúskodik,[388] melyben az atyai támogató iránti tiszteletről ír a szobrász.

---

[384] n.n.: Tóth Béla síremléke, Magyarország, 1908. IV.4.

[385] Schöpflin Aladár: Tóth Béla (1857 - 1907), V.Ú. 1907. 294.p.

[386] Pintér Jenő magyar irodalomtörténete, Bp. Franklin - Társulat, 1928. I.köt. XI. tábla

[387] A szöveg a következő:
Keltezés jobbra fent: 1900. XI. 15.

"Tisztelt és kedves mester, Az ember olyan gyarló állat, hogy mikor érzését kell kifejeznie, másképp beszél, másképp ír nyomtatás alá és máskép ír levelet. Ez a három dolog individuumok szerint jobb vagy rosszabb módja a kifejezésnek. Van, aki beszélni tud, van, aki nyomtatni tud; én azt hiszem, hogy én így este, magamban, a lámpás alatt, levélpapírra tudom legigazabban megírni, amit érzek. Érdekli-e önt vagy sem, hogy én mit érzek, ne bolygassuk. De nem bírom megállni, hogy élőszóval és nyomtatásban lévő dadogásom után ne mondjam meg önnek az én legigazabb nyelvemen, levélben, hogy mától újra két nagy magyar szobrász-poétát ismerek: önt és Fadrusz Jánost. Ami önt illeti: fölösleges dolgot beszélek. Mert törvény, hogy a poéta (és minden homme supérient) maga érezze legjobban a maga erejét. Vagyis ön igen jól tudja, hogy kicsoda az a Ligeti Miklós. De teringette, azt akarom , hogy ön is tudja, hogy én is tudom! S gorombán tiltakozom az ellen, hogy majd csak a záporban (a babér-záporban) mondom, hogy ni én is megjósoltam, hogy esni fog! Szerettel (sic!) kérem: őrizze meg e levelem emlékezvén, hogy majd az ön dicsőségének tetőpontján elmondhassuk:" Ni, mi ketten ezt már eleve tudtuk!" Anonymus és az az igazságot kereső ember! Lázas vagyok mindkettőnek a hatásától. Életemnek nagy napja ez a mai nap. ... Quid plura? mint Anonymus mondja. Az ilyen szerelmes leveleket másnap reggel néha megbánja az ember; s becsönget a szobalányt: vajon feladta-e már? Kivált a mai világban, mikor az efféle vallomások naiveté számba mennek. Nem bánom; mert, mint mondtam, azt akarom, hogy ön is tudja, hogy tudom, amit ön tud - magáról. Csodáló híve Tóth Béla"; (Hagyaték, Balatonlelle)

[388] Ligeti Miklós levele Tóth Bélához, é.n. OSZK Levelestár, 1949. év 100.sz.

Mindennek ellenére a síremléken felállított izmos mezítelen, mellkasát már-már majdnem groteszk módon kidomborító, görög atlétát idéző figura kevéssé szubjektív vallomás az íróról, inkább a személyéhez fűződő magatartásforma közvélekedésben kialakult képet igyekszik plasztikai formában megjeleníteni. A *Tudás fájának* Ádámja itt - mint ahogy a sírfelirat is mondja - az "*Igazság harcosa*" lett, aki olyan bátor, erős és rendíthetetlen, mint Tóth Béla volt életében. A korabeli temetőben igen kihívó látványt nyújthatott a leomló leplekhez és fátylakhoz szokott szemek számára a magányosan álló férfi akt, amint az a korabeli kritikus megjegyzéséből is kiütközik: " ... van okunk számon kérni azt a perverzitást, mely egy brutális izomembert állít Tóth Béla sírjára. A legszubjektívebb idegember emlékéül."[389]

A férfi akt két fontos síremlékén: az *Eisele* illetve a *Kilián* családén szintén központi szerepet játszik. Mindkettő a Kerepesi temető jobb oldali árkádsorának belső oldalán került elhelyezésre legkésőbb 1912 elejére.[390] Az árkádsor, melyet Gerle Lajos és Hegedűs Ármin tervezett, 1908-ban került végleg átadásra, és családi sírboltok befogadását szolgálta. Az itt egymás után felállított síremlékek összhatásukban rendezetlen benyomást keltenek, mert, ellentétben az itáliai temetők hasonló építményeivel, senki sem figyelt arra, hogy csak ideillő, művészi értékű síremlékek kerüljenek az árkádok alá.[391] Így Ligetinek az árkádsor középtengelyétől jobbra és balra helyet foglaló, azonos koncepciót tükröző, carrarai márványba faragott síremléke sokat veszt hatásából. A megrendelőkről keveset tudunk. Eisele József kazángyáros volt és az Országos Iparegyesület Igazgatóságának tagja,[392] míg Kilián Frigyes könyvkiadó és könyvkereskedő. Bizonyos azonban, hogy tetemes vagyonnal rendelkezhettek, hiszen akkoriban itt létesültek a legdrágább sírhelyek. A két egymástól független család azonos idea alapján született síremléke arra utal, hogy a művészt nem ostromolták elvárásaikkal a hozzátartozók, és nem is kötődött hozzájuk személyesen, így saját elképzeléseit érvényesíthette. Ligeti szokatlan

---

[389] n.n.: Téli tárlat, Egyetértés, 1909. XI.17

[390] Tóth Vilmos tévesen közli a felállítás dátumát 1913-ban illetve 1915-ben, mert az Új Idők 1911-12. évi XVIII évfolyamának 5. számában reprodukció jelent meg a két síremlékről "Új síremlékek a Kerepesiben" címmel. /Tóth Vilmos: A Kerepesi úti temető I-II. Budapesti Negyed VII: évf. 2.sz. 1999. II. köt. 274.p. /

[391] uo., I.köt. 62-63.pp

[392] V.U. 1893. 26.sz. 429.p.

megoldást választott, és korábbi emlékeivel ellentétben magáról a halálról szól. A *Kilián család emlékén* egy nagyszárnyú, kezében rózsát tartó nő figyeli, amint a szobrász korábbi műveiről ismert tökéletes testű, naturálisan mintázott, mezitelen férfi lehajtott fejjel épp belépni készül egy sötét térbe vezető ajtón. Az *Eisele síremléken* ugyanennek a férfifigurának a vállaira hajtja a fejét a szemét átszellemülten lehunyó, bő köpenybe öltözött nő a dór oszlopok között nyíló kapu előtt . A két szimbolikus tartalmú, zsánerszerű jelenet dramaturgiailag összefügg : az egyiken - valószínű - az élet utolsó pillanatai láthatók, míg a másik az életből a halálba való átlépést mutatja. A kapun való átkelés, mint a halál eseményének megtestesítője az ember tudatalattijában is rögzült, ősrégi szimbólum, melynek jelentésváltozásait a halotti ikonográfia és a különböző eszkatalogikus eszmék közötti történeti kapcsolat tükrében Jan Bialostocki vizsgálta.[393] Elemzésében, mely bizonyítja, hogyan válik a barokk kori "örök boldogságunk ajtaja",[394] a XIX. század végére a szorongás kapujává, két olyan fontos emlékről is szól, mely feltehetően Ligetit is inspirálta. Az egyik Canova *Mária Krisztina főhercegnő számára készült síremléke*[395],(K 3.) a másik P.A. Bartholoménak minden halott és halandó tiszteletére 1899-ben, a párizsi Pere Lachaise temetőben felállított emlékműve, a *Monument aux Morts.* (K 4.) Canova emlékművén a látszólag valóságos, gyászmenet allegorikus figurákból áll: elöl, két lány kíséretében halad a halotti urnát fogva maga az Erény nőalakja, míg őt követi, a hercegnő irgalmasságát megtestesítve a vakot vezető Jótékonyság. Az allegorikus tartalmú, narratív jelenetet csendesen szemléli az elpihenő erőt jelképező oroszlánra hajló, szárnyas géniusz. Az elhunyt képmását medallionba foglalva a dicsőség pálmaágával kisérve angyalok viszik ég felé.[396] A gyászolók úgy lépnek be a piramisformájú síremlékbe, hogy azt hiszik, az örökkévalóságba érkeznek. Bartholomé egyiptomi masztabákat idéző, fölfelé erős vízszintes hangsúllyal lezárt emlékművén a minden földi hívságot levetkezett, mezítelen, félelemtől kétségbeesett emberek dekoratív hullámzásba rendezett serege annak a tudatában halad kapu felé, hogy " Senki se vár a szélső parton, semmi nincs

---

[393] A Halál kapuja. Egy klasszikus motívumnak a síremlékművészetben való továbbélése. in: uő: Régi és új a művészettörténetben, Bp. Corvina, 1982.

[394] Pázmány Pétert idézi Szabó Péter A végtisztesség c. írásában /Bp. Magvető, 1989. 111.p.

[395] Bécs, Augustinerkirche, 1805

[396] Alfred Gotthold Meyer: Canova, Bielefeld - Leipzig, Velhagen, 1898. 66-67.pp

fogadásunkra, nincs ott más csak a rémület."[397] A kapuban álló férfi és nő, akár Ádám és Éva is lehetne, aléltan néz szembe a gondolattal: "Itt állunk a mélység előtt. Őseink álmokkal népesítették, most üresen tátong. Ők azt hitték: tudják mi van benne; mi csak azt tudjuk, hogy mi nincs."[398] A döbbenet fokozására alul a nyitott a sírban megjelenik a halott test pusztulása.[399]

A két síremlék hatása közel egy időben az 1900-as évek végén jelenik meg a magyar művészetben. *II. Rákóczi Ferenc* hazahozott hamvainak tiszteletére, a kassai dómban felállítandó *síremlékre* (K 5.) pályázatot hirdettek. Erre küldte be 1910-ben Margó Ede, Lux Elek és Dudits Andor azt a tervet, amelyen gyászolók vonulnak egy kapu felé, amely fölött megjelenik a falmélyedésben a fejedelmet felravatalozva ábrázoló síremlék. Az egészet egy oromfalszerű kiképzésen falfestmény zárja, melyen egy lovon ülő hadvezér seregeit csatára hívja.[400] A terv sajátos keveréke a nagy hadvezér tiszteletére állított síremléknek és emlékműnek. Bartholomé szimbolikus kapuja itt egy kripta valódi bejárata lesz, míg a feléje vonuló alakok a szorongó halálra készülők helyett, a halott nemzeti hős emlékét megtisztelő gyászolók.[401]

Ligetinek az olasz illetve francia mester műveinek hatását visszhangzó, két síremléke tartalmilag az üdvözülést hirdető és a megsemmisülést vallók között helyezkedik el, mint azt elsősorban a *Kilián síremlék* alapján megállapíthatjuk. A halál angyal képében történő megjelenítése gyakori volt a korban. Jacek Małczewski különös, sötétbőrű, szárnyas androgün alakja maga *Thanatos*, aki néma egykedvűséggel teszi a dolgát és élezi kardját felkészülvén következő áldozatára.[402] (K 6.) Elihu Veddel Omar Khajjam illusztrációján a szintén androgün típusú angyal erőszakkal viszi bódult áldozatát a mélység felé.[403] (K 7.) Carlos Schwabe képén a sírásó esik

---

[397] Maeterlinck id. mű: 5.p

[398] Maeterlinck id. mű: 17.p.

[399] v.ö. Jan Bialostocki: A Halál kapuja. Egy klasszikus motívumnak a síremlékművészetben való továbbélése. in:uő: Régi és új a művészettörténetben, Bp. Corvina, 1982. 199-200.p.

[400] közli Szabadi Judit: A magyar szecesszió művészete, Bp. Corvina, 1979. 277.kép

[401] Ligeti zsűritag lehetett ezen a pályázaton, mint egy 1911. III. 20-án kelt leveléből kitűnik. /MTA- MKI-MDK-C-I-10/2625

[402] 1898. in: Michael Gibson: Symbolismus, Benedikt Taschen Verlag, Köln, 1995. 168.p.

[403] Elihu Vedder: A halál csészéje, 1885, in: Michael Gibson id. mű 81.p.

áldozatul az artisztikusan szép, hideg, zöld lidércfényt kezében tartó nő képében megjelenő halálangyalnak.[404] (K 8.) A *Kilián család síremléken* az angyal életerős, szép női figurája eltér ezektől a halálábrázolásoktól: Hermész Psychopompos kései rokona szelíden, segítve kíséri a távozót a kapun át, akinek, van még hová mennie. A műben visszafogottan megnyilatkozó erotikus utalás Komjáthy Jenő versének költői képével rokon:

"A sápadt asszony égszemével
Vérringató, hűvös lehével
Felfogja végső sóhajom.
Itt a perc, midőn a földnek
Végső adóm leróhatom

A sápadt asszony lágy ölébe
Hullok epedve, lázban égve
S lesiklik az irigy lepel;
Fensőbb világok napja süt rám,
Minden ragyog, zeng, énekel."[405]

Az *Eisele síremlék* két figurájának gyengéd kapcsolata talányosabb: lehet, a párjától válik el az erőtlen, alélt asszony, és maga indul útra, de az is elképzelhető, hogy a férjtől való búcsú fájdalma töri meg. A férfi koszorúval a kezében már akár a túloldal küldötte is lehetne, akinek megadóan készül fejét vállára hajtani a nő. Ligeti síremlékeinek hangulata jelentősen különbözik a magyar kortársak hasonlóan naturális, narratív felfogásban készült alkotásaitól. Róna József a *Loser családnak* később, 1915-ben állított emlékén a kiterített holttest brutálisan szembesít a halállal, míg Betlen Gyulának a 1907-ben felavatott *Tóth család sírboltján* a halott háttérbe szorul a gyászoló asszony mögött, akinek heves zokogása szinte már hallatszik, csakúgy, mint Damkó Józsefnek az 1914-ben - Ligeti Eisele emlékének közvetlen leszármazottjaként - készült *Seenger család sírboltján* fájdalomtól összegörnyedt nőé. Ligeti e két, csendes visszafogottsággal fogalmazott műve pontosan beleillett a korban elvárt temetőképbe.

---

[404] Carlos Schwabe: A sírásó halála, 1895-1900. in: Michael Gibson id. mű 143.p.

[405] Komjáthy Jenő: A homályból, Bp. 1895. 104.p.

Végh Károly síremlékére került[406] bronz változatban az 1913-ban készült *Krisztus sírbatétele* c., az Ipolyi Arnold díjjal kitüntetett, nagysikerű dombormű. Ezen két férfi, erejét megfeszítve viszi Krisztus haláltól elnehezült testét, melyre jelzésszerűen Mária hajlik rá . Maga a kompozíció motívuma: a tehetetlen test cipelése antik eredetre vezethető vissza K. Clark szerint,[407] majd a reneszánszban Raffaello is megfestette a témát, és műve számos hasonló ábrázolás alapját képezte.[408] Ligeti még sem az ő művét tekinthette előképnek, hanem Antonio Ciseri (1821 - 1891) hasonló témájú festményét,[409] melyen Arimateai József, Nikodémusz és Evangélista Szent János viszi a testet a tengerparton a három Mária és bűnbánó Magdolna kíséretében. Kétség sem férhet ahhoz, hogy ez volt Ligeti inspirációs forrás, mert Magdolna alakját szinte szó szerint átveszi a képről *Bűnbánó Magdolna* c. domborművéhez. Ligeti *Sírbatételén* (K 9.) nem a halál értelmezése a fő téma, hanem a nehéz súly hordozásából adódó, egymásnak feszülő ellentétes erők olyan felmutatása, ahol a tömegelrendezés absztrakt ritmusa önmagában rejti a tragédiára való utalást.

Az I. világháború a síremlékállításban is megtörte a lendületet. Maga a szobrász sem tudott volna sok időt szakítani reájuk a sok hivatalos megbízásként teljesített portré készítés következtében. Így a következő, Elek Pál kereskedő tiszteletére a Kerepesi temetőben emelt síremlékének a felállítása már 1922-re esik. Az *Elek síremlék* három lepelbe öltözött, gyászoló nőalakja a megformálás kvalitásai ellenére megtorpanást, fordulópontot jelentett Ligeti síremlékművészetében. A három grácia szokásos csoportfűzését visszaidéző kompozíció egyértelműen jelzi, a kapu már bezárult.[410] Marad az evilági kétségbeesés, vagy a halandó földi pályafutásnak erényeire való emlékezés, rosszabb esetben az egykor súlyosabb tartalmat hordozó alakok szépen formált visszfénye. *Sorg Antal* építési vállalkozó[411] feleségének

---

[406] A felállítás pontos időpontja tisztázatlan. A Prohászka László által említett 1925-ös évet más forrás számomra nem erősítette meg. (v.ö. Prohászka László: Ligeti Miklós, Balatonlelle, Kapoli Múzeum és Galéria, 2001. 57.p.)

[407] Kenneth Clark: Az akt. Tanulmány az eszményi formáról. Bp. 1986. 173. kép

[408] Kenneth Clark: id. mű, 232.p.; 186.kép

[409] Képeslap, a szerző tulajdona

[410] Beck Ö Fülöp jóval szikárabb megfogalmazású Fellner síremléke az út másik oldalán tudatosan alkalmazkodhatott Ligeti művéhez.)

[411] A vállalkozó közreműködött a martonvásári Dreher kastély felújításában. /Sorg Antal

állíttatott síremléket a szobrásszal 1924-ben. A hatalmas kereszt elé helyezett jelenetből, melyben a dekoratívan faragott, nagyszárnyú angyala némi tanácstalansággal szemléli a lábaihoz térdelő, menedéket és könyörületet kereső, zokogó férfit, csakúgy eltűnt már a századforduló szimbolizmusának felhangja, mint *Korányi Frigyes* professzor síremlékéről, amelyet születésének 100. évfordulóján avatták fel 1929-ben. Az emlék szoborcsoportja visszafordul egy hagyományos keresztény felfogás felé: az emberek között járó, könyörületes Krisztust ábrázolja. Krisztus épp megáll, köpenyén átfodrozódik még a mozgás iránya, és eléje térdel oltalmat kérve a gyermekét tartó anya. Mindkét síremlékén a klasszicizáló felfogás felé haladva a naturális részleteket a Sírbatétel domborművén megfigyelt, tudatosan alkalmazott mögöttes szerkezetre építette fel a szobrász, növelve ezzel a még érzelmileg telitett, dekoratív hangsúlyokat. A *Pucher család*[412] *síremlékén* (1928) az angyal minden transzcendens összefüggésből kiszakadva, egyszerű dekoratív formulává vált.[413]

Az 1910-es évek közepe után keletkezett magánsíremlékeken gyakran jelennek meg hétköznapi, polgári erényeket tükröző jelenetek, amelyek a család tiszteletét, az anyai szeretetet, vagy a hitvesi hűséget hirdetik, mint az Ligetinek a *Bolla család síremlékének* (1926. k.) domborművén vagy a *Pintér síremlék* egymáshoz simuló házaspárt ábrázoló szobrán látható. A szobrászok ezeken az emlékeken az elvesztett transzcendenciát a klasszicizáló kellékekkel, vagy az antik síremlékek stiláris vonásainak felidézésével próbálták meg - általában sikertelenül - pótolni, és a bennük megjelenített pozitív értékeket tradicionális alapon hitelesíteni. Az emlékeken megjelenő neoklasszicizmus háttérbe szorította vagy nivellálta a személyes kézjegyet és ezzel együtt a személyes állásfoglalást is. Valójában erre nem is kerülhetett volna sor, hiszen ezeknek az értékeknek éppen az időtlen, a történelem fölött álló, vitathatatlan karakterét kérdőjelezték volna meg, pont azt a stabilitást, amelyre az I. világháború kitörését követő évektől kezdődő korszakban oly annyira

---

Építőipari Rt. iratai 1902-1948 /Főv. Lev. XI./834 /72,20 fm/

[412] A családdal valószínű személyes kapcsolatban volt a szobrász, mert 1909-es esküvőjén a Pest megyei földbirtokos Pucher család egyik tagja volt a násznagya. / Egyetértés Vasárnapja, 1909.5.30.

[413] A figura hősi emlékmű tervének szobordíszeként is megjelent. /MNG SZ.O. poz. fotó, Ltsz.:12 936

vágytak. Végül is a klasszicizálásnak a síremlékeken megjelenő formája elszemélytelenedéshez, elszürküléshez vezetett.

A 1930-as évtizedtől Ligeti ettől eltérő, többféle felfogásmóddal közelített a műfajhoz. **Rózsavölgyi Gyulának**, Budapest alpolgármesterének tiszteletére 1930-ban emelt síremléken - feltehetően a főváros megrendelését képviselők elvárásait méltányolva - a sírra koszorút helyező hajdú alakjában egy tipikusan naturalista zsánerjelenetet mintázott, míg az adománytevő *Strallendorf Brunóné sírján* a tudomány szolgálatát allegorizáló női figura áll a legkommerszebb tudományjelképpel, a bagollyal.[414] A 1930-as években jelent meg a síremlékek portréin az elhunytról készült fénykép - máig divatos - megmintázása a domborműben. *Erdey Grúz László síremlékén* kimondottan hangsúlyozta Ligeti, hogy a fotó itt nem pusztán a portré elkészítésének segédeszköze, hanem maga a megörökítendő tárgy.

Az utolsó munkával töltött évtizedben Ligeti két fontosabb, ehhez a területhez kapcsolható művet készített. Az egyik a *martonvásári Dreher* mauzóleum kápolnájában elhelyezett Krisztus (1930), a másik Fleissig Endre síremléke (1933 után). Az egykori Brunszvik birtok 1898-ban került Dreher Antal sörgyáros tulajdonába. Nem sokkal ezt követően épült fel a centrális alaprajzú, bizantinizáló stílusú mauzóleum a temetőben.[415] A Korányi síremlék istenemberének formai rokona, a feltámadó Krisztus. A szűk térben eléhelyezett másfél életnagyságú szobron a kupoladob ablakaiból érkező fény fokozatosan felfelé haladva egyre intenzívebben járja át a carrarai fehérmárványt. A ruha redői a test formáiból alig mutatva valamit nem lefelé omlanak, hanem töretlenül haladnak fölfelé. A súlyos kőtömbbe faragott, kissé előrelépő figura súlypontja a határhelyzet közelébe került. A szimmetrikus, látszólag statikus figura maga a fölfelé törekvő mozgás. A tömeg súlyának tagadását a szobrászat legkényesebb problémái között tartották számon, mert annak axiomatikus jellegű érékét kérdőjelezte meg. A két világháború közötti magyar szobrászatban a 'sic itur ad astra' téma nyújtott lehetőséget a földtől elrugaszkodó test ábrázolására, amellyel a világból elvágyódó lelket kívánták

---

[414] A szobor az Eötvös Gimnáziumban hősi emlékműként is felállításra került.

[415] Fejér megye művészeti emlékei, szerk.: Entz Géza Antal - Sisa József, Székesfehérvár, MTA MKI - Szent István Király Múzeum, 1998. 98-99.p.

megjeleníteni.[416] Ligeti Krisztusa velük rokon: nem a feltámadás öröme, hanem inkább a már elveszett magasabb rendű iránti sóvárgás itatja át a szobor alakját. A *Fleissig síremlék* mezitelen szárnyas férfijának, talán Ikaroszának kövek közé szorított teste, patetikus mozdulattal égre emelt arca szintén ennek az életérzésnek a kifejezője, mint azt a síremlék felirata meg is erősíti:" Mindig a végtelen áll előttünk!" A monarchiában otthonosan mozgó szobrász idegenül lépett be a széthullás utáni új világba. Így A két szoborban rejlő vágyakozást a személyes sors avatja hitelessé.

Ligeti halálértelmezése és síremlékei a XX. század első évtizedében közel kerültek a modern felfogáshoz, a háború és a forradalmak után azonban - hiába születtek még kvalitásos alkotásai, hiába indult el többféle irányba, már sem eszmei sem formai szempontból nem tudta felvenni korának ritmusát.

8.Nagy emberek és névtelen hősök
Ligeti Miklós emlékműszobrászata

8.1. Az emlékműszobrászat ellentmondásos státusza

"Minden emlékmű példamutatás. A magasan álló nagy emberből fény árad; mint a hullámok, a tömegek sem nélkülözhetik a világítótornyot. Jó az, ha a járókelő tudja, hogy vannak nagy emberek. Műveiket nem ér rá olvasni, de kénytelen feltekinteni rájuk. Arra vezet el útja, beleütközik a szobor talapzatába, kénytelen felpillantani s szemügyre venni a feliratot. A könyv nem kerül a kezébe, a szobrot nem kerülheti el. Egy ízben a roueni David d' Angers szép szobra előtt egy szamáron ülő paraszt megszólított: "Ismeri Pierre Corneillet ?" - kérdezte tőlem. - "Ismerem" - feleltem. - "Én is" - mondta a paraszt. - "Hát a Cidet ismeri-e?" - kérdeztem tőle. - "Nem" - felelte. Corneille az ő szemében szobor volt. Kell, hogy a nép ilyen elemi módon ismerkedjék meg a nagy emberekkel. A szobor kíváncsivá teszi őket az emberre. Kedvük támad olvasni, hogy megtudják, milyen ember is volt az, aki a talapzaton áll? A szobor megbirizgálja a tudatlanságot. Szobrok állítása tehát egyrészt elégtétel a nemzet nagyjainak, másrészt közhasznú cselekedet."[417] - írja Victor Hugo 1864-

---

[416] Pásztor János, Bory Jenő és Kisfaludy Stróbl Zsigmond mintáztak e témakörben műveket

[417] Victor Hugo: Shakespeare, Bp. Gutenberg, é.n., 307.p.

ben. Kevésbé lehetne pontosabban megfogalmazni azokat az illuzórikus elvárásokat, amelynek következményeként a XVIII. század óta a civilizált nemzetek elárasztották köztereiket a nagy emberek, nagy eszmék kőbe faragott vagy bronzba öntött emlékeivel. Az idézetben a legkevesebb szó az esztétikai kvalitásról esik, nem véletlenül, hiszen a XIX. századi köztéri emlékmű állításának funkciója elsősorban nem az esztétikai élvezetek kielégítése volt, hanem - főként - a hatalmat gyakorló elit nemzeti identitásról kialakított értékrendjének szélesebb tömegek számára is jól érthető megfogalmazása. A különböző formai vagy tartalmi, históriai jellegű citátumok pedig ennek az értékrendnek a legitimációját szolgálták[418]. A művészetnek - ezen belül az emlékállításnak - az az ősrégi eredetű, alapvető funkciója, hogy a közösség számára mérvadó eszmék, morális értékek szószólója legyen, a XIX. század közepétől kezdődően megkérdőjeleződött a művészet autonómiájáért síkraszálló elképzelések által. A legújabb kutatások a művészet e kétféle, XIX. századi megközelítését megkísérlik a relatív értékeket hordozó historizmus és az emberi egzisztenciára vonatkoztatott eszményi értékeket megfogalmazó antihistorizmus fogalompárjával jellemezni[419]. Képletesen szólva, míg ebből a szempontból az első esetben a művész szinte kivitelezésre készen kapja az eszmét, a történetet, sőt sokszor a formai elemeket is, addig a második esetben nemcsak a forma inventora lehet, hanem szabadon választhatja meg az eszmét, a történetet amelyről egyéni véleményt kíván nyilvánítani.[420] Fülep Lajos éppen a művészeti autonómia szemszögéből bírálta keményen az emlékműszobrászatot már a XX. század első évtizedében . "... egyszerűen mégsem lehet napirendre térni az emlékmű-szobrászat fölött,- mint később írja - mert nem egyes jelenségekből áll, hanem valóságos egész világ, valóságos kosmos: saját világnézettel, törvényekkel, esztétikával és logikával. Az ész világának ellentéte: a másik , a negatív, az abszurd világ, ahol a non-sens a valóság Ding-an-sichja, őslényege akarata."[421] A művészet feladatáról vallott kétféle nézet korabeli hívei nemigen kímélték egymást, az

---

[418] .v.ö.: Sinkó Katalin: A nemzeti eszmék és a nemzeti tudat változásai, in: Műv.tört Ért. 1983. 4.sz. 185.p.

[419] v.ö. Sinkó Katalin: Historizmus - antihistorizmus, in: Történelem - kép / Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából, Szerk.: Mikó Árpád - Sinkó Katalin, Bp. MNG és Pannon GSM, 2000. 111. skk.

[420] v.ö. Németh Lajos:A művészet sorsfordulója, Bp. Gondolat, 1970 142. skk.

[421] Fülep Lajos: Magyar művészet, Bp. Corvina, 1971. 76.p

emlékművek mai megítélésekor azonban érdemes figyelemmel lennünk minkét nézőpontra. Így válik érthetővé például Rodin tervezett *Balzac emlékművének* (K 1.)híressé vált sikertelensége. Az elvárások általában a nagy íróról kialakult kommersz képekhez igazodtak. Rodin minden szempontból úgy járt el, mint az kortársai között szokásban volt: a hiteles megformálás érdekében gondosan tanulmányozta az író viseletét, életkörülményeit. A számos, különböző koncepció alapján készült vázlat, terv és a közismert nagyméretű bronz változat egyike sem elégítette ki az igényeket, úgyhogy Rodin kortársai végül is Falguiere-t kérték fel az emlékmű elkészítésére.[422] Rodin a legnagyobb csatát mégsem a megrendelővel vívta, hiszen a francia Irodalmárok Társasága (Société des Gens de Lettres) viszonylag türelmesen várakozott megrendelésének beteljesítésére, hanem önmagával: a sokféle variáció kipróbálásával az elvárásokon túl, Balzacnak saját véleménye szerint is hiteles képét kívánta megformálni. Igy jelenik meg végül kedvelt háziköntösében, a nem éppen szépségéről közismert író, - Rodintől szokatlanul - zárt tömbbe formálva, mint a művészi teremtő erő megtestesítője, azonban a közvélekedésben kialakult szellemi géniusz-képtől teljesen idegenül.

Természetesen nemcsak az eltérő művészetértelmezésből eredő, vázolt konfliktusok nehezítették Európa-szerte az emlékmű-állítás teljes procedúráját, hanem a bennük sokszor közvetlenül megnyilatkozó politikai tartalmak. Így az emlékmű műfaja a szimbolikus politizálás egyik fontos terepe lett. Ez Magyarországon sem volt másképpen, de a magyar állam Monarchián belüli ellentmondásos közjogi státusza tovább bonyolította a helyzetet, és a politikai szándékok érvényesítéséért folytatott küzdelmek gyakran az emlékművek körüli művészeti polémiákba csomagolva jelentek meg. "Az 1867-tel a kiegyezéssel bekövetkezett állapot ... törvényes volt - mint Gerő András írja - de óhatatlanul érzelmi és tudati ambivalenciákat rejtett magában: a magyaroknak egyszerre kellett a törvényesség és az érzelmi idegenkedés, azonosulás-hiány lélektani és tudati hatásaival együtt élni."[423] Ez a tudathasadásos állapot nem segítette elő a reális, hosszú távon vállalható nemzeti identitás kialakulását. A korábban elmaradt polgári fejlődést roham léptekkel teljesítő ország gazdasági fejlődésének eredményei a Millenium táján jogosan igazolták vissza a kiegyezéssel végrehajtott történelmi alkut, és megalapoztak egyfajta - mint később

---

[422] v.ö. Dominique Jarrassé: A Passion for Movement. Rodin. Párizs, Terrail, 1992. 162. skk.

[423] Gerő András: Magyar polgárosodás, Bp. Atlantisz, 1993. 380.p.

kiderült, erősen illuzórikus - optimizmust a nemzet és az dinasztia kapcsolatának javulását, valamint a magyar állam Monarchián belüli növekvő politikai súlyát illetően. A túlhajtott fejlődés árnyoldalai ekkor még kevéssé ütköztek a felszínre, a szociális feszültségekből adódó ellentmondások szervezett formában történő megnyilvánulásai már inkább a XX. század első évtizedében jelentkeztek. A szabadságharc leverése, valamint a nemzet függetlenségének megoldatlan kérdése ezzel szemben mindvégig napirenden volt, és mint ahogy a nemzet királyában a Habsburg-monarchia császára bizonyos korlátok fenntartáshoz mereven ragaszkodott, úgy a magyar politikai elit sem léphetett át bizonyos határokat a közvélemény felháborodása nélkül a közeledés érdekében.[424] Ennek következménye lett az a gesztuspolitizálás, amely a politikailag frekventált témákat vagy személyeket érintő emlékművek esetén is megnyilatkozott: nem mindegy, hogy kinek állítanak emlékművet, ki rendelte meg, hol helyezik el és milyen leleplezési ceremóniát szerveznek a felavatására. A példaértékű történetek szaporítása nélkül említhetjük a császári pár Parlamentnek egyik kiemelt pontjára, a kupolacsarnok közepére szánt emlékművének esetét: a kiegyezés két főszereplőjét, *Ferenc Józsefet, mint magyar királyt és Erzsébetet, mint magyar királynét* ábrázoló Szécsi Antal és Mayer Ede által megformált szobrán (1906) a házaspár kegyesen fogadja a hódolókat. A dualista berendezkedés körül kialakult, politikai viták, gyorsan, még 1910-ben száműzték a királyi párt a magyar országházból a Műegyetemre, majd az 1950-es években a Képzőművészeti Főiskola kapta meg, mint afféle idejét múlt lim-lomot, márványának újrahasznosítása céljából. Ferenc Józsefet el is fogyasztották a hallgatók, Erzsébet királyné restaurált szobrát viszont manapság a főiskolán kívánják elhelyezni, mint történelmi rekvizítumot.[425]

Mindenestre az emlékmű állítás statisztikákkal igazolhatóan a magyar szobrászat vezető ága lett a Millenium közeledtével, az 1890-es évektől kezdődően. "... minden város az ezredik évforduló sugallata alatt - mint kissé ironikusan Lyka Károly írja - sietett fölfödözni a múltjában egy idáig elhanyagolt hőst vagy más kiváló szülöttjét, aki mostanáig csak a betűk alakjában élt az emberek emlékezetében, de megérdemelne egy szép márvány- vagy bronzszobrot. Annál is inkább, mert ezzel

---

[424] v. ö. Gerő András: Ferenc József a magyarok királya, Bp. Novotrade, 1988. 166. skk.

[425] Történelem - kép / Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából, Szerk.: Mikó Árpád - Sinkó Katalin, Bp. MNG és Pannon GSM, 2000. 679-680.pp

egyúttal önmagát is megtisztelné a közönség, és műveltségéről, erkölcsi emelkedettségéről adna messziről látható bizonyítványt."[426] Ebből az indíttatásból " éppúgy kaphat szobrot Kossuth Lajsos vagy Széchenyi István, mint Ramasetter Vince, a sümegi lokálpatrióta; Anonymus, Pázmány Péter vagy a századforduló konzervatív publicistája, Bartha Miklós; Bocskay vagy a lojális Pálffy tábornok."[427] Az emlékműállítás első hulláma a XX. század első évtizedének végére lecsendesedett, és újabb felfutására 1918-tól kezdődően került sor már egy más, az I. világháború eseményei és következményei által megszabott ideológiai közegben. A Monarchia idején keletkezett emlékművek többségének főszereplői olyan személyiségek - politikusok, költők, írók, tudósok, nevezetes lokálpatrióták - voltak, akik a maguk tehetsége szerint, különböző módon, akár eltérő nézeteket vallva, de hozzájárultak a nemzet közös javainak megteremtéséhez. A különböző rangú és szintű közösségek saját véleményformáló elitjük sugallatára, de az államtól függetlenül választották meg tiszteletük tárgyát. Kossuth kétségtelenül a legpreferáltabb személyiség volt, több mint 70 emlékművet állítottak tiszteletére,[428] de szobrai nem központi elhatározásból kerültek a közterekre. A szobrászok bár megoldásaikban sokszor konvencionális típusokhoz alkalmazkodtak, de éltek egyéni alkotói fordulatokkal is mind stiláris, mind kompozícionális szempontból. A háborúban elhunyt hősök emlékének megőrzése ugyan már 1914-ben felmerült[429] , de csak a háború vége felé induló újabb szoborállítási hullámot határozták meg a világháborús emlékművek. Közülük a szobrokkal díszítetteknek a főszereplője majdnem kizárólagosan az a heroikussá emelkedő, egyéni arcát vesztett közember, aki életét kockáztatta, vagy feláldozta a hazája védelmében. 1917-ben - amikor még javában zajlott a háború - az állam már törvénybe foglalta a hősök emlékének megörökítését.[430] Később állami megrendelésre emlékmű tervekből fotókon

---

[426] Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón, Bp. 1983. 13-14.p.

[427] Mazányi Judit: Emlékművek a századfordulón, in: in.: Lélek és forma. Magyar művészet 1896 - 1914, Bp. 1986. MNG kiáll.kat. 31.p.

[428] Dr. Ádámfy József: A világ Kossuth szobrai, Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1979. 37-46.pp.

[429] Nagy Ildikó: Első világháborús emlékművek (Esemény- és ideológiatörténet) in: Monumentumok az első háborúból, szerk.: Kovács Ákos, Bp. Népművelési Intézet, Műcsarnok, 1985. 76.p.

[430] Kovalovszky Márta: Kegyeletszolgáltatás, in: uo. 49.p.

mintakollekciót is összeállítottak, amelyekből az emlékmű állítására elszánt községek, közösségek "szabadon" kiválaszthatták a nekik legkedvesebbnek tűnő variációt. Valójában tehát míg az első esetben az emlékmű ugyan sokféle törésvonal mentén, de a nemzet pozitív önazonosságának megfogalmazását szolgálta, addig a világháborús emlékművek egy központilag vezényelt, kiélezetten militáns politikai propaganda részeivé váltak. Az I. világháborút a vesztesek oldalán befejező Magyarország úgy nyerte el régen óhajtott függetlenségét, hogy a trianoni békekötés nemcsak a történelmileg hozzátartozó területeinek kétharmadától fosztotta meg, hanem széttörte a közép - európai vezető hatalomról szőtt álmait is. A döbbenet éveiben az eddig csak szakralizált nemzetfelfogás mitizálódott, és a mitikus homályból előlépő nemzet fennmaradásért folytatott küzdelmének főszereplője a katona lett. E felfogás fő vonásai már a *Szabadságharc emlékművének* utolsó pályázatán győztes, de kivitelezésre már nem került, Szamovolszky Ödön és Gách István által készített, nyertes pályaművében is megjelentek. Az abban megfogalmazódott romantikus hevületet a két világháború közötti emlékműveken általában felváltotta az érzelmi azonosulás legegyszerűbb útját felkínáló, mindent részletet átitató agresszív naturalizmus függetlenül magának a kompozíció felépítésének az allegorikus, mitikus, vagy reális jellegétől.

A köztéri monumentumok sokszor pályázatok útján kerültek kiválasztásra. Bár a művészek versengése korábban sem volt ismeretlen, de az pályázatok számának jelentős szaporodása a XIX. század végétől a liberális kultúrpolitika következménye volt. A magyarországi első szoborállítási hullámban még eleven volt az érdek nélküli tetszés és szabad választás kortárs illúziója. Ezzel szemben a pályázatok valójában mindig a hatalmi elit konvencionált értékeit indirekt úton, olyan intézményesült forma segítségével juttatták érvényre, amely szövevényes értékpreferenciák alapján működött. A pályázatokon nemcsak eltérő esztétikai alapállásból, különböző stiláris felfogásban készült terveket kellett elbírálniuk a zsüri tagjainak, hanem sokszor más-más történeti és politikai felfogást rejtőket, ekkor a programot ugyanis nagyon ritkán fogalmazta meg határozottan maga a pályázati kiírás, helyette a sajtó közvetítette az elképzeléseket.[431] A pályázatok végül is ezért váltak sokszor végeláthatatlan procedúrává. A békekötést követő 1927-es világháborús emlékművekre hirdetett pályázati kiírás már pontosabban meghatározta

[431] v.ö.: Nagy Ildikó: id. mű, 78. p.

az elvárásokat, mely szerint ha békés, politikai úton nem lehet elérni a békeszerződés méltánytalan feltételeinek revízióját, akkor újra a katonák "szent vértanúságára" lesz szükség. Ez elősegítette, hogy a felállított háborús emlékművek százai, ugyan különböző ikonográfiai típusokba rendeződve, de mind ugyanazt hirdessék: a hazának szüksége van mindenegyes ember hősies áldozatvállalásra. A művészeti autonómia paradigmájának a szempontjából ezek a szobrok nem műalkotások, hanem propagandisztikus kultusztárgyak voltak. A propagandisztikus elem háttérbe szorulása után funkciójuk elsősorban a helyi közösségek emlékezetének ébrentartása volt.

A korszak szinte valamennyi szobrászának, köztük Ligeti Miklósnak is jelentékeny alkotó energiáit emésztette fel a különböző pályázatokon való részvétel, az emlékmű megbízások megszerzése. Ligeti például többek között II. Rákóczi Ferenc szegedi szobráról, a szintén szegedi Boszorkányszigetre tervezett kulturhistóriai emlékoszlopról folytatott eredménytelen egyeztetéseket a város vezetésével, és szabályosan, magasabb körökben kilincselt, hogy megszerezhesse II. Szilveszter pápa emlékének kiviteli tervét. Ligeti nem szívesen pályázott[432], ami érthető, ha figyelembe vesszük első pályázaton való szereplésének a dokumentumokból alig rekonstruálható furcsa fiaskóját. Ligeti megnyerte *br.Wesselényi Miklós emlékét domborműben* megörökítendő mű létrehozására hirdetett pályázatot,[433] a megbízók mégis Holló Barnabással készítették el a művet.[434] Ennek ellenére ezt is beleszámítva 18 pályázaton vett részt több mint 20 tervvel 1938-ig, a *Madách emlékmű* pályázatáig. Ezek közül csak a meghívásos *Rudolf trónörökös szobrára* és a *Tüzérek hősi emlékművére* hirdetett pályázatokat nyerte meg és kapott megbízást a kivitelezésre, míg további 12 emlékművét közvetlen megbízásként készítette el.
Ligeti megvalósult és tervben maradt emlékműveit vizsgálva arra kereshetjük a választ, hogy az életmű eddig áttekintett művei alapján a XIX. és XX. század fordulójának modern szobrászati törekvéseihez közel kerülő művész vajon mindebből mit tudott érvényesíteni az alapvetően vizuális tradíciók formakincséből építkező, populáris célzatú műfaj keretei között.

---

[432] Ligeti Gábor szíves közlése

[433] N.N.: Wesselényi Miklós emléke a fővárosban, V.U. 1897. 832.p.

[434] Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934. 251.p.

8.2. A királyi ajándék: Anonymus és a többi kilenc szobor
(A művek felállításának körülményei és eszmetörténeti hátterük vázlata)

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy III. Béla névtelen jegyzőjének szobra a legnépszerűbb magyar emlékművek közé tartozik, és vitathatatlan kvalitásait a kortársak éppúgy elismerték, mint az utókor szakemberi. A szélesebb közönség körében pedig ez a szobor őrizte meg a szobrász emlékét. Az útikönyvek sokasága említi, és írók ihletet merítettek alakjából, valamint a korszakkal foglalkozó művészettörténet-írás pozitív értékelésekkel illeti, miközben annak a kilenc másik szobornak - amelynek együttesébe beletartozik - csak némelyike ismertebb.

Az Anonymus története akkor kezdődött, amikor 1897. szeptember 25-én Ferenc József császár leiratot intézett br. Bánffy Dezső miniszterelnökhöz, melyben tíz olyan, a főváros díszítésére szánt szobor költségeit ajándékozza a magyar nemzetnek, melyek a "a nemzeti élet különböző terein kitűnt" személyiségeket ábrázolnak. A levél pontosan felsorolta, mely magyar történelmi nagyságok és miért kapjanak ércszobrot. Az ábrázolandók a következők: a keresztény vallásért vértanúságot szenvedett Szent Gellért csanádi püspök; a hitbuzgó Pázmány Péter esztergomi érsek; Bocskai István, és Bethlen Gábor, erdélyi fejedelmek; Hunyadi János és Zrínyi Miklós, a szigetvári hős, a haza és a kereszténység hős bajnokai; gr. Pálffy János, Magyarországnak a trón védelmében nagy érdemeket szerzett hadvezére; a honfoglalás történetét író Béla király névtelen jegyzője; Werbőczy István, Magyarország nagyhírű jogtudósa; Tinódi Sebestyén, Magyarország népszerű lantosa.[435]

A kegyes császári ajándék hátterében az anekdota állt, mely szerint II. Vilmos német császár 1897-es budapesti látogatásakor, sétakocsikázás közben úgy találta, kevés szobor díszíti a főváros köztereit. A történetet valószínűsíti, hogy II. Vilmos - a művészetben konzervatív, akadémikus értékeket pártoló uralkodó – maga is művészi ambíciókkal volt megáldva. Viszont kevéssé hihetőnek tűnik, hogy a szeptember 20-a táján Budapesten járt uralkodó ötlete öt nap múlva – a személyek

[435] v.ö. Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934. 224.p. és N.N.: A király a nemzetnek, Egyetértés, 1897. 34. évf. IX. 26. 1. és 3.pp.; valamint N.N.: Tíz szobor, V.U. 1897. 660.p.

összeválogatásából ítélve – jelentős politikai meggondolásokat is hordozó programként jelenjen meg. Az ábrázolandó történelmi személyiségek régóta szereplői voltak a különböző portrégalériáknak és várományosai egy megvalósítandó nemzeti pantheonba való megjelenésnek. Közülük Hunyadi, Zrinyi és Pálffy alakja a bécsi Arsenalnak a Gesamntmonarchie ideáját tükröző, hadvezér hősöket felvonultató, 1863 után kialakított csarnokában már megjelentek, mint birodalmi hősök.[436] A válogatás egyértelműségét elsősorban Pálffy János személye kérdőjelezi meg, felvetve a kérdést, hogy milyen megfontolások alapján került egyűvé Bocskaival és Bethlennel. A XIX. század során több, különböző körben fokozatosan érlelődött a magyar történelmi személyiségekről egy olyan névsor, amely a század végén a Habsburg dinasztia nézőpontjából is méltányolható volt . A dinasztia és magyar nemzet szempontjából egyaránt pozitívan értékelhető történelmi személyek kiválasztásának előzménye még az 1820-as évekre, Joseph Hormayr bárónak és körének történeti, irodalmi és képzőművészeti tevékenységére nyúlik vissza, "amely a térség különböző népeiben az osztrák vezetésű birodalomhoz való tartozás érzését kívánta éleszteni és ébren tartani."[437] A kör működése, bár fokozatosan feledésbe merült, de - mint Szentesi Edit tanulmánya kimutatta - jelentékeny hatást gyakorolt a magyar történeti ikonográfiára, és Hormayr magyar munkatársai, Mednyánszky Alajos és Majláth János tevékenysége nyomán a magyar történetírásra. Mindkettőjük szemléletét a dinasztiához való hűség határozta meg, és XVII. és a XVIII. századi szabadságharcok és felkelések vezetőiben - akik közül Bocskai István és Bethlen Gábor a tíz szobor között is exponált szereplők - nem hazafias hősöket láttak, hanem rebelliseket.[438]. Értékelésük a későbbi időben némileg módosult, amely a Rudolf trónörökös szerkesztette Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben c. enciklopédikus igényű mű 1887-ben megjelent I. kötetének Zeissberg Henrik által írt történeti fejezetében már olvasható, hogyan méltányolja a szerző Bethlen Gábornak azt a cselekedetét, hogy a nikolsburgi békekötés után

---

[436] Sinkó Katalin: A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. in: Monumentumok az első háborúból. Szerk.: Kovács Ákos, Bp. Corvina, 1991. 25.p.

[437] Galavics Géza: A történeti téma, in: Művészet Magyarországon 1780. 1830, kat. , szerk.: Szabolcsi Hedvig és Galavics Géza, Bp. MTA -MKCS, 1980. 67.p.

[438] Szentesi Edit: Birodalmi patriotizmus. Történelemszemlélet, történetírás, történeti publicisztika és történeti témák ábrázolása az Osztrák Császárságban 1828-ig, in: Történelem - kép / Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából, Szerk.: Mikó Árpád - Sinkó Katalin, Bp. MNG és Pannon GSM, 2000. 82. skk.

lemondott a magyar trónról. Érdemes megjegyeznünk, hogy a császári ajándék részeként elkészült szobron a fejedelem a nikolsburgi béke okmányát szorongatja. 1897-ben szintén a császári ajándék kapcsán megjelent írás Zeissbergre, az udvari könyvtár igazgatójára és Alfons Huberre hivatkozott, mint a bécsi újabb történetírói nemzedék olyan tagjaira, akik " elfogulatlanul és igazságosan ítélnek" a dinasztia és a magyar nemesség közötti konfliktusokban. A dinasztia és a nemzet közös történelmi eseményeinek értékelésében megjelent a közelítés szándéka, mint arra R. Várkonyi Ágnes is felhívja a figyelmet. "A kiegyezés olyan helyzetet teremtett, - mint írja - amelynek történeti létjogosultságát a magyar történetírás immáron szinte hagyományos, egymással szemben álló két fő iránya, a Habsburg-irány és a függetlenségi harcokat az uralkodó osztály - ezen belül elsősorban a középnemesség - álláspontjáról vizsgáló történeti irodalom egyszerre igazolhatta."[439] A szoborban megformálandó személyiségek közül a közös történelemben szerepet játszók kettős arculatának kimunkálásához valószínűleg indirekt módon hozzájárultak pozitivista alapállásuk ellenére, a Thallóczy Lajos levéltáros köré szerveződő bécsi magyar "realista" kör "avitt fekete-fehér kliséket elvető történészei" is[440],főként Thallóczy barátja, a szintén levéltáros Károlyi Árpád, aki a XVII. század levéltári források alapján történő feldolgozásával foglalkozott.[441] Felfogásukat egyfajta birodalmi magyar nacionalizmus elképzelése hatotta át, amelynek történeti koncepcióját is megfogalmazták.[442]

A főváros különböző pontjaira tervezett szoborgaléria többé-kevésbé tudatos programját a dinasztia és a nemzet összebékítésének szándéka határozta meg csakúgy, mint az Ezredévi Emlékű - ennél azért lényegesen több vonatkozást is magában foglaló - programjáét. Ezt igazolják Beöthy Zsolt bevezető sorai a felállítandó tíz szobornak szentelt, hosszabb tanulmányában: "...a magyar költőknek az az álma, mely király és nemzet viszonyáról a magyar néplélek mélyén szövődött a

---

[439] R. Várkonyi Ágnes: Thaly Kálmán és történetírása, Bp. Akadémiai, 1961. 152.p.

[440] R. Várkonyi Ágnes: Századfordulóink. in: Számlálás. Beszélgetőkönyv, szerk.: Horgas Béla - Levendel Júlia, Bp. Liget Műhely Alapítvány, 1998. 146.p.

[441] v.ö. Horánszky Lajos: Magyarok Bécsben. Károlyi Árpád és Thallóczy Lajos köre, Bp. Thallóczy Lajos Társaság, 1941.

[442] Hanák Péter: A nagyhatalmi nacionalizmus, in: Magyarország története 1890-1919, főszerk.:Hanák Péter, Bp. Akadémiai 1978. 163.p.

hűség, a hazafiság és szabadságszeretet szálaiból: ma valósult meg először."[443] A nagy ovációval fogadott egymásra találás, amely a tíz szobor programjában illetve a Milleniumi Emlékmű programjának egy részében manifesztálódott, azért korántsem volt zavartalan. A programok egy feleselgető párbeszédet idéznek, és nem csak hangsúlyeltolódásokról adnak számot, mint azt Gerő András állítja az Ezredévi Emlékművéről készült tanulmányban.[444], amelyben éppen azt bizonyítja az emlékművön szereplő királyok alakjának és a hozzájuk csatlakoztatott, történelmi jeleneteket ábrázoló domborművek tartalmának elemzésével, hogy az emlékmű programjának készítői visszafogottan, de tudatosan több helyen utalnak arra, fennmaradását köszönhette a Habsburg dinasztia a magyar nemzet kritikus pillanatokban nyújtott segítségének.[445] A tíz szobor között szereplő Bocskai és Bethlen történelmi érdemei közül természetesen - sokak korabeli elvárásával ellentétben - nem a magyar függetlenségért folytatott küzdelemben betöltött szerepük került hangsúlyozásra, hanem a dinasztiával józan politikai megfontolásokból kompromisszumot kötő politikusoké. Pálffy János viszont nem úgy jelenik meg, mint a Rákóczi szabadságharcot lezáró szatmári békeszerződést a dinasztia részéről aláíró császári fővezér, hanem mint Mária Terézia hadvezére és az ország nádora. Mégsem biztos, hogy a korszak Magyarországán ekként tisztelték, mint erre a szobrok kapcsán megjelent elemzésekből következtethetünk, amelyek nemes egyszerűséggel eltekintenek érdemei mélyebb elemzésétől. Mindenestre a három személy közös nevezője a magyar nemzet és a király közötti megegyezésben rejlik. A másik négy magyar történelmi személyiség olyan értéket testesített meg, amely a Habsburg dinasztiának és magának Ferenc Józsefnek személy szerint is alapvetően fontos volt: a kereszténységet,[446] amelynek a terjesztését és védelmét két egyházi személy, Szent Gellért és Pázmány Péter valamint két hős hadvezér, Hunyadi János és Zrínyi Miklós képviseli. Az együttesben Werbőczy István a nemesi jogrendet, míg Anonymus a nemzeti történetírást testesíti meg. Így a történelem által szentesített jogok, kereszténység és megegyezés voltak a tartalmi motívumai a tíz szobornak.

---

[443] Beöthy Zsolt : A királyszobrok, Budapesti Szemle, 1897. 252.sz. 337.p.

[444] Gerő András: Képzelt történelem, Bp. Polgart, 2004. 222.p.

[445] u.o. 218-221.pp.

[446] v.ö.:Gerő András: Ferenc József, a magyarok királya, Bp. Novotrade, 1988 22-23.p.

A látszólagos nagy összeborulás történelmi pillanatai gyorsan tovaszálltak és a XX. század első évtizedének közepén, az újból fellángoló véderő vita következményeként, a dualizmus egyik legnagyobb válságát élte át. Ennek hatása az 1902 és 1914 között felállított szobrok történetében is érzékelhető volt: a nagy lelkesedéssel fogadott császári ajándékszobrok legtöbbjét mindenféle nagyobb ceremónia nélkül, csendben helyezték a el a főváros közterein.[447] Úgy látszik, a Rákóczi-szabadságharc lezárásában dicstelen szerepet játszó Pálffy generális személyét mégsem bocsátotta meg őfelségének a nemzet.

Ligeti *Anonymusa* kivételével a szobrok kvalitását már a korabeli kritika is megkérdőjelezte. Petrik Albert 1914-es hosszabb elemzésében úgy fogalmaz, hogy a szobroknak a nemzeti lélek szimbólumaként kellett volna megvalósulnia. Véleménye szerint Jankovics Gyula *Szent Gellértjének*[448] nemcsak a figurája megoldatlan, hanem - az egyébként tervpályázat eredményeként rendezett - környezetébe sem illeszkedik megfelelően csakúgy, mint ahogy Donáth Gyula *Werbőczyje*[449] vagy Radnai Béla *Pázmány Pétere*[450] a Klotild paloták előtti szűk terekre. Tóth István *Hunyadi Jánosa*[451]mind a figura megformálása, mind az elhelyezése szempontjából viszonylag jól sikerült munka, ellentétben a Köröndön felállított szobrokkal. Holló Barnabás *Bocskai*,[452] Vastagh György *Bethlen Gábor*[453] , és Róna József *Zrínyi*[454] szobra - akik Petrik szerint, mint történelmi személyek, a nemzeti lélek megtestesítői - lélek nélküli munkák, "ércből öntött fotográfiák", akik a nemzeti gondolatból semmit sem testesítenek meg, és hagyományos pozitúrákban állva unatkoznak a talapzatokon. Bezerédi *Tinódija* [455] semmit sem tükröz a vándorló

---

[447] v.ö.:Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934. 239., 240-241., 253-254., 270-271. pp.

[448] Átadás:1904. június 16.

[449] Átadás: 1908. december 15.; 1948-ban eltávolították.

[450] Átadás: 1914. augusztus 19.; 1949-ben lebontották, majd 1958-ban újra felállították.

[451] Átadás:1903. november 24.

[452] Átadás: 1903. január; 1955-ben után áthelyezve a Milleniumi Emlék Habsburg szobrainak helyére.

[453] Felállítva: 1902; 1955-ben áthelyezve a Milleniumi Emlék Habsburg szobrainak helyére.

[454] Átadás: 1902 május 27

[455] Átadás: 1907. augusztus 16.; 1955-ben áthelyezték.

népköltőből, aki "a múltnak dicső emlékével bizodalomra és a harcok bátor folytatására lelkesítette" kortársait, így nem véletlen, hogy közszájon csak Bob hercegként emlegették. Petrik Senyei Károly *Pálffy grófját*[456] csak tárgyilagosan megemlíti, nem fűz hozzá elemzést.[457]

Természetesen Petrik kritikájában megfogalmazott lesújtó eredmény - állításával ellentétben -nem a szobrászok felkészületlenségének vagy puszta tehetségtelenségének következménye volt. Sokkal inkább köszönhető ez a korabeli historizáló gyakorlatnak, mely egy-egy történelmi személyiség hiteles bemutatását a korabeli kellékek és stílus megidézésével kísérelte meg megjeleníteni. Beöthy Zsolt már idézett cikkében a tíz szoborhoz saját elképzelése szerinti ikonográfiai programot is felvázolt annak érdekében, hogy .. . "Amint egy felfogásból pattantak elő a nevek, melyek a tíz talapzaton ragyogni fognak, egy felfogást kell tolmácsolniuk a talapzatokra állított alakoknak is."[458] Nem sokkal ezt követően azonban megjegyzi, hogy a történet alakjait saját korukat idéző történeti talapzatra kell állítani. A hiteles arcképek elkészítéséhez pedig korabeli relikviák, előképek tanulmányozását javasolja az alkotóknak. Az eredményből látható, hogy a szobrászok figyelembe vették jó tanácsait. Így lett *Hunyadi János* alakja a középköri hadvezér síremlékek háromdimenziós mása, *Bocskaié, Bethlené és Zrínyié* a barokk kori, aprólékosan rajzolt metszetek és részletező olajfestmények megmintázott utánzata, és ezért érezzük úgy, hogy *Pázmány Péter* szerepét egy barokk oltárról leszálló egyházatya játssza el.

Beöthy természetesen *Anonymushoz* is ad tanácsokat. "Anonymus, - mint írja - akinek már névtelen neve is megállítja alakját kereső képességeinket, s a képzelődés világába utal bennünket. ... akárki volt, bizonyos, hogy ennek az Árpádkori magyar papnak lelkéből hangzanak hozzánk a magyar faji önérzetnek, az ősi dicsőségről való lelkes emlékezésnek legrégibb hangjai.... Ez a motívum fogja csak igazi művészi sikerre vezetni ábrázolójának képzeletét. Emlékműve egészének tervére nézve pedig éppoly kedves, mint jellemző mintát szolgáltat a Képes Krónika könyvíró papja,

---

[456] Átadás: 1905. szeptember.; 1955-ben eltávolították, és raktárba helyezték.

[457] Petrik Albert: A tíz szobor, Építő Ipar, 1914. 325-326., 331-332., 337-339., 343-344., 347-349. p.

[458] Beöthy id. mű: 340.p.

amint keskeny polcán, szűk cellájában.... gondolkodva és merengve veti a betűket hártyájára. Előtte a regélő kobzos. ..."[459]

Ligeti emlékezéseiből kiderül, hogy maga br. Bánffy Dezső adta ki a szobrászoknak az egyes művekre vonatkozó megbízást, így őt is magához rendelte. "A miniszterelnök - mint a szobrász írja - azzal fogadott: azért hívattam, hogy a 10 szobor egyikét megtárgyaljuk, de mindjárt kijelentem, hogy Ön fogja csinálni az *Anonymus szobrot*. ... Amilyen szépnek ígérkezett ez a fogadás, úgy esett össze egyszerre minden. Tudtam, mivel művész körökben beszéltek is róla: *Anonymus szobrát* senki sem akarta, mivel semmi adat, sem kiindulópont nem volt hozzá. .... Elhatároztuk (ti. Bánffy és a minisztertanács), hogy helye a Krisztina-városi városoldalon a vár alatti falon lesz, szóba került, hogy kút megoldással is csinálhatja. ... Életemnek egy nehéz korszaka következett mostan. ... volt egy szép megrendelésem, és nem tudtam, hogyan kezdjem el. Elkezdtem tanulni történelmet, elolvastam mindent, ami a múltról szólt. Kerestem a Múzeum könyvtárában lehetőséget, sokat tárgyaltam Dr. Sebestyén Gyula múzeumigazgatóval, aki foglalkozott a kérdéssel, sőt írt egy könyvet Anonymusról, aminek egyik példányát nekem adta, de adatot, hogy ebből plasztikus emlékművet lehessen csinálni, nem találtam, nem kaptam. ... Bezárkóztam, hosszú ideig töprengtem azokon a dolgokon, amik rendelkezésemre állottak.... Végre abban állapodtam meg, hogy az akkori korban csak a papok foglalkoztak betűvetéssel, ... csak pap vagy szerzetes lehetett. ... honnét vette az adatokat, mivel Ő sem hivatkozik más irományokra. Gondoltam néphagyományokra, megmaradt hősköltemények ekre, igricek dalaira. Csináltam vázlatokat, ahol egy papi ruhás alak hallgatja egy igric dalait. ..(Végül) Elhagytam minden mellékest, és csak az alakra fektettem súlyt, régi olasz, latin leírások alapján az akkori papi öltözékre. Törekedtem az arcot homályba burkolni, és az alakkal kifejezni, amit gondoltam, misztikussá tenni azt, mi titok volt, és marad, a történelmi Gesta Hungarorummal a kezében."[460]

A két szöveg összevetéséből feltételezzük, hogy - bár nem említi - Ligeti olvasta az akkoriban nagy tekintélynek örvendő Beöthy cikkét, és így tetten érjük azt a ritkán megragadható pillanatot, amikor a sajtó közvetítésével jut el az ikonográfiai program a művészhez. Az is figyelemre méltó Ligeti emlékezésében, ahogy a historizáló

---

[459] Beöthy id. mű: 349.p.

[460] L. M. emlékezései, Hagyaték, Balatonlelle

gondolkodásmódon szocializálódott művész szorong és elbizonytalanodik, ha nem talál közvetlen vizuális előképeket, ha a hitelességet nem látja visszaigazolva eredeti kordokumentumokkal. A téma sajátosságából eredően egyenesen rákényszerült arra, hogy ne öltse magára más korszakok gondolkodásának jelmezét, hanem saját véleményéhez találjon plasztikailag releváns megoldást. Ennek az sem mond ellent, hogy az arcra árnyékot vető kámzsás alakhoz előképeket találhatott Gustave Doré Dante-illusztrációinak *Képmutató aranycsuhás* barátaiban [461]éppúgy, mint az 1889-ben citeaux-i apátságból a Louvre gyűjteményébe került *Philippe Pot marsall katafalkját hordozó, gyászoló szerzetesek* késő gótikus szoborcsoportjában.[462] (K 2.) A gyász félelmet keltő kifejezésére alkalmazott plasztikai fordulatot , amely Claus Sluter *Merész Fülöp síremlékének* gyászoló figurájában éppúgy megjelent,[463] mint például Canova *XIV. Kelemen síremlékéhez* 1783 körül készített *Mansuetudo* alakjának vázlatán,[464](K 3.) vagy George Minne *Szent asszonyok a sírnál* c. 1896-os kompozícióján,[465] (K 4.) Ligeti a titokzatosság és az ismeretlenség ábrázolására alkalmazta. Ezzel, a *Kilián* és *Eisele* síremlékeknél is tapasztalható meghatározatlansággal egy, már inkább a XX. század sajátjaként ismert, elbizonytalanodó létérzést is megfogalmazott. Szerencséjére Ligeti a színpadi dramaturgiára építő, Beöthy által felkínált, magyarázó mellékfigurától is eltekintett, többek között ezzel az elhatározásával lépett túl a hagyományos historizáló emlékműszobrászat keretein.[466] A művészt élénken foglalkoztatta a legkifejezőbb póz megtalálása, mint arról a trónusán pihenő, *Salamon, magyar királyt* ábrázoló, egykorú vázlata is mutatja. *Anonymus,* kinek arca kámzsájának mély árnyékába veszik, íróasztalán lazán hátradűl. A kőpad aszimmetrikus kiképzése, a vállak és térdek jobbra, lefelé hullámzó tömegeinek lassuló, belső ritmusa, az érzékenyen, festői megközelítéssel mintázott drapéria, a lábfejek tartásának keresetlen

---

[461] Dante: L'Enfer, avec les dessin de Gustave Doré, Traduction: De Pier-Angelo Fiorentino, Paris, 1862.

[462] XV. század vége. Jean-René Gaborit:Le Louvre. La sculpture européenne, Paris, Scala, 1994. 39.p.

[463] Germain Bazin: A Concise History of World Sculpture, London, David and Charles, 351.p.

[464] Zádor Anna: Klasszicizmus és romantika, Bp. Corvina, 1976. 134. p.

[465] H.W. Janson: Nineteenth -century Sculpture, Thames and Hudson, London, 1985. 233. p.

[466] v.ö. Lyka Károly: Az ösmeretlen szobra, Új Idők, 1900. 32.sz. 115-116.p.

esetlegessége mind az írnok eseményteli múltba révedő, pillanatnyi lelkiállapotának kifejezését szolgálják. A nádtoll és a pergamenkódex már nem egyszerűen attribútumok, hanem egy történet kellékei, hiszen Ligeti nem monumentumot állít Anonymusnak, hanem alakját zsánerszerűen megidézi. "Az ülő helyzet a többieken felülemelkedő előkelőség, vagy szobai tudós jelét képezi a nyilvános szobrokon." - írja egy kései dekórum-felfogás jegyében Ormós Zsigmond 1863-ban.[467] *Anonymus szobra* látszólag illeszkedik ehhez a felfogáshoz, mégsem ez vezérelhette a szobrászt, hanem a szituációból természetesen adódó mozdulat megformálása. A szobor összhatásához jelentős mértékben hozzájárul az alacsony talapzat, amely csak jóval később, a XX. század második felében lett a deheroizálás közkedvelt eszköze.

1900-ban a szobor terve körül a zsüri (A Széll Kálmán által összehívott zsüri többek között a következő tagokból állt: Romy Béla, miniszteri tanácsos, Márkus és Halmos polgármesterek, Pauler Ákos főlevéltáros, Hauszmann Alajos, Térey Gábor, Szana Tamás, dr. Makszián Dezső, Bródy Sándor, Fadrusz, Senyei, Szécsi, Mihalik Csók, Karlovszky, és Hegedüs László.[468] A Strobl Alajos által kirobbantott botrány a sajtóban megjelent híreszteléssekkel ellentétben korántsem pusztán a homályba maradó arcról szólt. Ligeti így emlékszik vissza a zsűrizés délutánjára: (Strobl) " Azzal kezdte, hogy egészen rossz! Sem mint szobor, sem felfogásában nem lehet elfogadni, mint szobor azért rossz, mivel a kompozíciónak vannak szabályai, ... Ezek pedig a háromszögben, gúlában, vagy kúpban való elhelyezés, ezek olyan törvények, amelyektől eltérni nem szabad. Itt pedig egyoldalú elhelyezés van, ahol a pad kiesik a kompozícióból. .... Felfogásában pedig egész téves, mivel sem Attila, sem Árpád, sem Szt. István, és így tovább, arcképeit nem ismerjük, de mégis a művész feladata, hogy egy olyan fejet teremtsen, ami a köztudatban elfogadható. Itt ezt kellett volna csinálni,... Az antik szobrászatban nem találunk , sem a reneszánszban rébuszokat, a tiszta és érthető formák a szobrászat alap törvényei."[469] A bevált gyakorlattól való eltérés főben járó bűne mellett, azonban egy másik forrás világít rá Strobl ellenkezésének okára. Ligeti egykori mesterének pontosan kiérlelt elképzelése volt ugyanis a szoborról, amelyet akkor még a Vár oldalában Palota tér, az Attila körút vagy a Logody utca környékén szerettek volna felállítani. Strobl Anonymusra úgy

---

[467] Ormós Zsigmond: A Széchenyi szobor és a szobrászat realizmusa, Pest, 1963. 38.p.

[468] N.N.Az Anonymus szobor ügye, Ismeretlen újság, LM hagyatéka, Balatonlelle

[469] L. M. emlékezései, Hagyaték, Balatonlelle

tekintett, mint a nagy történelem kútforrásának megtestesülésére, aki Klio allegorikus alakját egyenértékűen helyettesítheti[470] és a kútforrást direkt képként fogta fel, ezért egy kőmedencét képzelt el a szobor mellé, amelybe víz bugyog.[471] Ez az allegorizáló gondolkodás merőben eltér a Ligeti alkotta szobortól, amely ugyan éppúgy felfogható a történetírás megtestesítőjeként, mint ahogy zsánerszerű kvalitásai miatt , öltözete ellenére az írástudó modern emblematikus megtestesüléseként is értelmezhető. Azt feltevést , hogy ebben az esetben a nemzeti történetírás öltött alakot a szerzetes figurájában, többek között egy másik szobor, Antokolszkijnak *A krónikás Nyesztora* erősíti meg, amelyen az orosz szobrász XI. században élt történetírót az íróasztalára hajló idős szerzetesként ábrázolta munka közben.[472] (K 5.) Ugyancsak ezt erősíti Juhász Gyulának a szobor által ihletett verse , ("S a gót ívek közt , gót betűk sorában/ Érezte, hogy erő, támadás van:/ Magyar erő és jövő zenéje !" írja a költő[473] valamint Krúdy Gyula, akinek szerelmespárja, Rezeda Kázmér és Császár Fruzsina a szobor közelében találkozik egy elmeháborodott, furcsa öregúrral, aki a történelem magyar megközelítéséről beszél a fiataloknak: '"...így folytatta a beteges úriember:– Mi most még sétálunk, mert a liget a borús idő miatt néptelen, aztán visszaülünk az Anonymus szobrához és beszélgetünk…– Ha szabad volna elmondanám nézeteimet. Mi mindnyájan elsősorban alárendelt szolgaságban élő emberek vagyunk. Elsősorban szolgáljuk a múlt időket, kísértő őseinket, hagyományainkat, mintha a múlt idők tudata a hátunk megett való támogató állása nélkül nem tudnánk egy lépést sem tenni a jövő felé. Különösen varázslatos, szinte létfenntartó ereje van a múlt időnek Magyarországon, mert még legmodernebb. Napjainkban is belőle táplálkozunk. Mindent a múlt időtől veszünk, törvényt, szokást, erkölcsöt, világnézetet és politikai meggyőződést. Az apánk, nagyapánk isteni magaslaton áll még tévedéseivel is. Nem merjük nem követni őket, így önkéntelenül nem vagyunk mások, mint folytatásai a régi időnek, a lábnyomok tovább mennek ugyanazon az úton, jó szem kell hozzá, hogy megláthassa

---

[470] v.ö. Marosi Ernő: A magyar történelem képei, in: Történelem - kép / Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából, Szerk.: Mikó Árpád - Sinkó Katalin, Bp. MNG és Pannon GSM, 2000. 15-16.pp

[471] Anonymus szobrának elhelyezése, 1898. november, Fővárosi Levéltár, IV. 1403 m 80./1898)

[472] 1889.; Bacher Béla:Orosz szobrászat, Bp. Képzőművészeti Alap ,1960. 146-147. p. (Nem bizonyítható, hogy Ligeti látta-e Antokolszkij szobrát, amikor annak párizsi műtemében járt.

[473] Juhász Gyula. in: ua. ő: Anonymus, Juhász Gyula összegyűjtött versei, Kecskemét 1940.

valaki, hol végződik az egyik nemzedék lábnyoma és hol folytatódik az új nemzedéké. A választott út kanyarulatairól ismerni fel, hol adta az egyik nemzedék a másiknak a helyet."[474]

Fadrusz János a zsüri ülésén a maga lobbanékony temperamentumával állt ki a szobor mellett. "... most bevallom, - emlékszik vissza Ligeti Fadrusz szavaira - dühös lettem, hogyan jutott eszébe ennek a kölyöknek, hogy ezt csinálja. ... azóta a Duna-parton rohangászok, nem tagadom egy kicsi művészi irigységgel, hogy honnét vette ezt, mert tudjátok, hogy mi ez? Modern művészetről beszélnek most mindenfelé - újat keresnek mindenütt. Más kell, és ez a kölyök reá talált egy ilyenre, ha meg is tudja csinálni, ez lesz az egyik talpköve ennek az új, modern művészetnek."[475] Strobl ennek ellenére ragaszkodott az arcmással elkészített szoborhoz, és Ligeti tiltakozása ellenére a bizottság arra kötelezte a szobrászt, hogy készítse el a terv "magyaros fejű" változatát. Ligeti Herman Ottó arcmását illesztette a szoborra.[476] A Széll Kálmán által összehívott, kíbővített zsüri második ülésén végül az első változatot fogadták el.[477] A szobor nagymintáját 1901-ben öntötték gipszbe,[478] majd 1903 november 8-án adták át a főváros kezelésébe a városligeti Széchenyi szigeten.

Ligeti maga is érezte, hogy a körülmények kényszerítő erejéből olyan szobrot készített, amely magában hordja egy új emlékmű felfogás lehetőségét. Későbbi kiállításain a mű kismintáját mindig szerepeltette, maga is készített utólag több másolatot, és a minta kerámia változatának a sokszorosítási jogát eladta a Zsolnay gyárnak. A gyár öt különböző méretben forgalmazta az eozin mázas szobrot,[479]amely a művész állítása szerint több ezer példányban kelt el.

8./3. Emlékművek és emlékmű-tervek az Anonymus sikere után

---

[474] Krúdy Gyula : Rezeda Kázmér szép élete, Bp. Szépirodalmi, 1957. 93.p

[475] L.M. emlékezései, Hagyaték, Blelle

[476] Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934. 240.p.

[477] Műcs. 1900. III. évf. 28.sz. XI. 25. 403. p.

[478] L.M. levele barátjához 1901. február 21-én; MNG-A- 3572./934

[479] JPM Zsolnay adattár, Ltsz.:61.293.2. Terrakotta fazonkönyv:3330; Köszönettel tartozom Nagy Ildikónak, aki az adatra felhívta figyelmemet.

A siker talán túl korán jött. Ligeti mindössze 32 éves volt, amikor az Anonymus emlékművet felállították. A mű immanens kvalitásai nemcsak kora magyar emlékművei közül emelték ki az alkotást, hanem olyan előremutató vonásai is voltak, amelyeket a szobrász csak megérzett, de nem tudatosított önmagában. Anonymus figurája egyszerre elégítette ki ugyanis a történeti tudat által ráruházott szerepkör reprezentatív megjelenítését és az individuum személyes felelősségéből eredő modern, töprengő ember bensőséges pillanatának megragadását allegorikus, szimbolikus vagy az interpretációt elősegítő zsánerfigurák nélkül. Igaz ugyan, hogy saját szobra mércévé vált Ligeti számára, de szinte természetes, hogy mindig a kor átlag ízlésének és elvárásainak kiszolgáltatott műfaj nem is igen engedhette volna messzebbre, még akkor sem, ha szellemi alapállását nem az alkalmazkodás határozta volna meg. Jól követhető ez a szemléleti bizonytalanság *Rudolf trónörökös szobrának* (1908) és a késői *Tüzéremlékműnek* (1937) első vázlatait látva. A királyfi szobrára hirdetett első pályázatra benyújtott tervét (1904) a klasszikus emlékműfelfogás határozta meg: a szecessziós talapzaton merev, életidegen pózban, vadász öltözetben álló főszereplő jelentőségét a talapzat domborművén látható esemény világítja meg: az 1885-ös nagy jelentőségű, első országos kiállítás megnyitása a Városligetben, amely Rudolf egyik első nyilvános szereplése volt Magyarországon. A második terven a főalak már a ma álló szobrot mutatja, de az életképi helyzetet felülírja a sziklaként megformált talapzat tövében, a felkelő nap sugarainak fényében üldögélő allegorikus nőalak - feltehetően Hungária - aki bizakodóan tekint a talapzatba karcolt kettős kereszttel és hármas halommal jelzett Magyarországra. A megvalósult szoborról mindezek elmaradtak és ezáltal kvalitásai közelebb kerültek az Anonymuséhoz. A megvalósult *Tüzéremlékműről* szintén elmaradt a fotóról ismert terven szereplő, hármas halmon, ágyú mellett álló, pálmaágat tartó - feltehetően ugyancsak - Hungária figura. Ligeti *Anonymust* követő emlékművein és emlékmű-tervein vagy bizonyos visszalépés tapasztalható, vagy saját elért eredményeinek ismételt alkalmazása látható.

Az első - dokumentálható - megmérettetése nem egy klasszikus értelemben vett emlékmű, hanem egy kút pályázat volt. Millacher Lajos, budai polgár 20.000 koronát hagyott a fővárosra abból acélból, hogy belőle *díszkutat* állítsanak Budán, a II. kerületben. A pályázatot 1900-ban hirdették meg az örökhagyó ügyvédjének megfogalmazásában. A kutat egy domborműnek kellett díszítenie - az adományozó

személyét megörökítendő - Lajos kútja felirattal.[480] (1901-ben került sor a bírálatra és pályázatot Nagy Kálmán nyerte egy körkörös medence közepén birkákat itató juhász szobrával. A megbízást azonban nem tudták kiadni, mert Nagy Kálmán időközben meghalt. Így újabb pályázatot írtak ki, majd az ezt követő meghívásos pályázaton Holló Barnabás pogánykori vitézét találta kivitelezésre alkalmasnak a bíráló bizottság. A figurális díszítésű, reprezentatív kutaknak nagy hagyománya volt az európai szobrászatban, és alkotóik rendszerint az antik mitológia figuráit hívták segítségül, hogy általuk a víz jelentőségéről valljanak. A *Millacher kút* pályázatán azonban a mitológiai zsáner mellett megjelenik a magyar népi és magyar történeti zsáner egyaránt, jelezve, hogy a nemzeti identitás megteremtésének szándéka itt is teret hódított annak ellenére, hogy a pályázati kiírás nem tartalmazott erre vonatkozó utalásokat.[481] Ligeti nem sokkal korábban készítette az *1900-as párizsi világkiállítás magyar pavilonjának két kapureliefejét*, melyeknek egyike egy szüretelő menetet ábrázol. A magyar festészetnek a XIX. század 50-es 60-as években született biedermeier népéletképek hangulatát[482] visszaidéző, vonuló társaságot egy enyelgő, csókolózó pár zárja a reliefen. A két figura kissé eltérő beállításban egy gémeskút mellett úgy tűnik fel a *Millacher kút* I. pályázatán, mint egy népszínműnek a legördülő függöny előtti utolsó hatásos jelenete. A *Rákász* figurában a plasztikai törvényeket próbálgató alkotó helyett itt a bájos kerámiafigurák készítője lépett előtérbe.

Sailer Antal temesvári emlékművén és gr. *Andrássy Dénesné* sz.Hablavetz Franciska pályázati tervén (1904) a jótékonyságukról híressé vált személyek tiszteletének kifejezésére Ligeti egy hosszú előtörténetre visszatekintő, és a XIX. század második felében elterjedő kompozícionális formát használ. A feltehetően reneszánszban gyökerező ikonográfiai sor tartalmának szekularizálódását néhány kiragadott példa illusztrálhatja. Masaccionak a firenzei Sta. Maria Novellában festett - eredeti funkciójában síremlékként funkcionáló - *Szentháromság freskóján* (1426-27) az imádkozó donátor pár egyéb jelentések mellett, magában rejti a szentkép tiszteletének illendő magatartásmódját, példaként szolgál. A barokk művészetben

---

[480] Bp. Főv. Levéltár; IV. 1403. 97./1900; A Millacher Lajos-féle hagyaték ügye)

[481] v.ö. Nagy Ildikó: A műfajok hierarchiája a historizmus szobrászatában, in: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993. 131.p.

[482] pl. Canzi Ágost: Szüret Vác környékén, 1859., MNG Ltsz.:2709

Bernini *VII. Sándor pápa síremlékén* (1671- 1678) a pápa erényeit megjelenítő allegorikus figurák egyike, Caritas (K 6.) tekint tisztelete jeléül áhítatosan az elhunytat ábrázoló térdelő alakra. 1683-ban Desjardin *XIV. Lajos szobrán* a Múzsa koronázza meg az uralkodót.[483] Canova teremtette meg a típus XIX. századi változatát *Angelo Emo admirális emlékművén* (1794) (K 7.), ahol a tiszteletre méltó személy büsztje oszlopon áll, és egy szárnyas Fáma írja a nevét az oszlopra. Az Ècole des Beaux-Arts porosz-francia háborúban életét vesztett professzorának, *Regnault-nak az emlékművén* (1876) Henri Chapu az ifjúságot jelképező nőalakkal helyeztetett pálmaágat az ábrázolt büsztjére.[484] (K 8.) A típus lényegét jelentő tiszteletadásra való példamutatás megformálása különböző variációkban széles körben elterjedt. Így lett Caritasból hálás, fiatal anya, koszorúzó múzsából és hírnevet osztó Fámából hétköznapi fiatal lány, aki talán éppen kilép a szobor köré gyűlt tömegből, hogy az utókor hálás kegyeletét néhány szál virággal rója le. A francia kortársak hasonló tematikájú művei közül pl. M. Moreau 1897-ben a párizsi Szalonban *bemutatott Pierre Joigneaux tiszteletének szentelt emlékmű*[485] (K 9.)szerkezete alapjaiban megegyezik Ligeti *Andrássy Dénesné emlékművének* felépítésével. A hasonlóság feltehetően nem közvetlen hatás, hanem az azonos hullámhosszon történő gondolkodás eredménye. Az *Andrássy Dénesné pályázat* többi terve is ugyanezt a példanyújtást szolgáló magatartást fogalmazta meg kissé más-más formában.[486] Ehhez hasonló *Sailer Antal emlékműve* (1906) is, ahol a büsztöt hordozó oszlop tövében ülő, csecsemőjét tartó anyát egy virágcsokrot hozó kislány kísér. Az *Andrássy Dénesné szobor* tervének lágy modellálását a megvalósult *Sailer emlékművön* kemény naturalizmus váltotta fel valószínű, a megrendelők ízléséből fakadó elvárásokat beteljesítve. Strobl Alajosnak az ugyancsak 1906-os a *Semmelweis emlékművén* - mely többek között a tisztelet módjára szintén példát mutat - a gyermekét magához ölelő anya és a főalak ugyanannak a valóságszintnek a részesei, míg Ligeti mindkét szobrán a büsztök kevéssel nagyobbak a

---

[483] The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980. 32.p.

[484] u.o. 32.p

[485] Armand Silvestre: La Sculpture aux Salon de 1897, Paris, E. Bernard et Cie,1897 p.n.

[486] v.ö. N.N. Gróf Andrássy Dénesné szobra, V.U. 1904. 123-124.p.

mellékfiguráknál jelezve a realitás különböző szintjeit. Az idősebb generációhoz tartozó Strobl még közelebb volt a tér, az idő és a realitás szintek klasszikus hagyományban gyökerező egységének felfogásához, mint Ligeti, akinek generációjához tartózó szobrászok ennek az egységnek a felbomlását, elbizonytalanodását sokszor közvetítették a különböző realitásszintek kevéssé karakteresen elütő mértékű megformálásával, eltérő modellálással, vagy különböző anyaghasználattal. Ligeti későbbi művei közül az un. *Béke kút c.* (1916) munkájánál hívta segítségül ezt az ikonográfiai típust. Az eredetileg magyar alapítású pálosok rendjének emlékére szánt kút csak az I. világháború éveiben formálódott a béke iránti fohászt megtestesítő emlékművé. A kút tervének első variációja 1912 körül készülhetett, és a hagyatékban fennmaradt szobrocska szerint azt a jelenet ábrázolja, amint a pálosok fekete madonnáját egy szerzetesük éppen elmenekíti. A megvalósult emlékművön ezt az eleven jelenetet váltotta fel a *Częstochowai Madonna* oszlopon álló, ikonképet idéző szobrához fohászkodó két szerzetes szigorú szimmetriával elrendezett, térdeplő figurája. Itt újra a szentkép lett a tisztelet tárgya. A *Sailer* emlékmű véletlenszerű beállítása és naturalizmusa is eltűnt, a szerzetesek öltözékének erősen stilizált megformálása már előre mutat a 1920-as évek végétől főként az egyházművészetben jelentkező, modernebb, dekoratív szobrászati törekvésekre.

Ligeti - a kor szobrászaihoz hasonlóan - természetesen nemcsak a hétköznapok polgári erényeit megtestesítő, lokális hőseinek hanem a nemzeti pantheon alakjainak megformálására is vállalkozott. A közvetlen megbízásra készített emlékművek mellett, - említett ellenérzéseit leküzdve - indult több nagy pályázaton. Az emlékműszobrászat exponált monumentumainak a XIX. század utolsó harmadában egyre szélesebb körű elvárásoknak kellett megfelelnie, és - mint ahogy Kovalovszky Márta írja - a "....megörökítésnél sokszorta többet vállalt: a társadalom eszményeinek , öntudatának, történelmi önigazolásának kifejezését..."[487] A - már vázolt - történelmi szituáció következtében a magyarországi emlékműszobrászat még kiszolgáltatottabbá vált a nemzeti önigazolás hipertrofikus igényének beteljesítése következtében. Így a történelmi személynek nemcsak nagy cselekedeteket kellett végrehajtania, a költőnek nemcsak jó verseket kellet írnia, a festőnek nemcsak

[487] Kovalovszky Márta: "Bronzba öntött halhatatlan" A historizmus emlékműszobrászata, in: A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp. MTA-MKI, 1993., 84p.

kitűnő képeket kellett komponálnia, hanem mindezek által nemzeti tettet kellett végrehajtania, egész személyiségével a nemzet érdekeit kellett szolgálnia. *Vörösmarty* (1902 és 1903) és *Munkácsy* (1906-ban és ezt követően 1914-ig több meddő pályázat) budapesti, *Petőfi pozsonyi szobrára* hirdetett emlékműpályázatokon (1904), nem az egyetemes zseni, hanem a nemzeti művész megformálását várták az alkotóktól. A művész ábrázolásának - a művészi eszközöket attribútumként használó egyszerű portrétól a művész apoteózisáig - többféle típusa alakult ki a századok során. Megközelítették a tevékenysége eredményét övező hírnév nézőpontjából, az általa teremtett képzeletbeli lények segítségével, a magasabb szférákból érkező sugallatokkal vívódva, cselekvő és meditatív pillanatokban.[488] Az ábrázolt személyek történelmi korát a korabeli öltözködés kellékeivel idézték fel, de a nemzeti jelleg közvetítése sokkal megoldhatatlanabb problémák elé állította az alkotókat. A három említett pályázat főszereplői közül Petőfi vitathatatlan, közmegegyezésen alapuló személyképpel rendelkezett: a verseiben hirdetet eszméket tetteivel, személyes sorsával hitelesítette. Vörösmarty megítélése ennél gazdagabb volt. Rákosi Jenő, a szoborbizottság elnöke "a Zalán futása, a Szózat, A vén cigány dalnokát"[489], a nemzetet felrázó költőt tisztelte benne romantikus hévvel, míg Kosztolányi Dezső a magasabb, elegánsabb költői kultúra képviselőjét látta alakjában[490] , és ezt a titánt szerette volna viszontlátni a szobor helyéül kijelölt Gizella téren. Munkácsy már életében kiemelkedő tiszteletnek örvendett, alakjában a nemzet érzelmeit megfogalmazó és azt egyetemes szintre emelő művész példaképét látták a kortársak.[491] Személyes sorsában azonban, mint arra Lyka Károly korabeli cikkében már felhívta a figyelmet, egyszerre többféle toposz is rejlik: az asztalosinasból lett festőfejedelem, a tébolyult festő tragikuma, a nagy biblikus képek festője, a szenvedélyes alkotó. Ez

---

[488] v.ö. W. Hofmann: A földi paradicsom, 1987 Bp. Képzőművészeti K. 126. skk.

[489] Sajó A.: A Vörösmarty szobor, Bp. 1908. 18.p.

[490] K.D.: Az élő szobor, A Hét, 1908. 329.p.

[491] v.ö.: Boros J.-Szabó L.: Munkácsy hazai ünneplése, temetése és hagyatéka. in: Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században.; szerk.: Sinkó Katalin, Bp. MNG, 1995. 86-89.pp.

mindmegannyi lehetséges megközelítést kínált.[492] Ez a sokféle elvárás egyaránt nehezítette a szobrászok munkáját és zsüri döntését.

Ligeti mindhárom pályázaton indult. A *Vörösmarty pályázat* első és második fordulójában a művészábrázolás szinte valamennyi említett ikonográfiai típusa megjelent. Rákosi ideája a művészek széles körében elfogadottá vált: így a Szózatot Árpád alakjával idézték meg, néhol a vén cigány hegedül, mindeközben fékezhetetlen Pegazusok ugratnak oszlopokon, és múzsák valamint géniuszok lengik körül a többségében ülve ábrázolt költő alakját. Elsősorban nem a figurális részek, hanem a az építészeti elemek segítették a nemzeti karaktert érvényre juttatni. Az építészetben erre az időre esett a szecesszió legvirágzóbb időszaka, és ez nemcsak az organikus térformálásban, a magyar népművészeti ornamentika alkalmazásában nyilatkozott meg, hanem a kötöttségektől való eloldódást is elősegítette, és sokszor olyan bizarr ötleteknek is szabad utat engedett, mint Maróti Géza óriásivá növelt lantja a főalak mögött, vagy Holló Barnabás és Vágó József közös tervén a búbos kemence forma. Ligeti közvetlen az *Anonymus* sikere után volt, és a siker zálogának tekintette - a többséggel ellentétben - a mellékalakok elhagyását. Bálint Zoltán és Jámbor Lajos építészekkel közösen benyújtott pályatervén a magyar címer szimbolikus elemeinek: hármas halmának és kettős keresztjének - a kor építészei által kedvvel alkalmazott - plasztikusan formált tömegébe ültette Vörösmartyt. A kereszt előtt egy turulmadár pihenteti oltalmazóan szárnyait a magyar koronán. A költő kiterjesztett karjai mind tartalmi, mind formai szempontból rímelnek a keresztszárakra, szimbolikus tartalommal telítődnek. Így a címertanban csak kicsit is járatos honpolgár és idegen egyaránt megérthette, hogy az ábrázolt az egész nemzetére hatással lévő, tragikus személy volt. A bíráló bizottság által felkért egyik szakértő, Hauszmann Alajos Ligetiék munkáját a következőképpen ítélte meg: "... e mű úgy koncepció, tömeghatás, valamint architektonikus fölépítése folytán jóval fölülmúlja a többi pályamunkát."[493] Az építészt azonban kissé megbotránkoztatta a jelentés lényegét biztosító címerelemek használata. A többségében laikusokból álló zsüri azonban hátrább sorolta Ligetiék tervét, amelyet szinte kizárólag csak zsüri művészeti szakemberei fogadtak el. A zsüri döntése Ligetit láthatóan arra ösztönözte a pályázat második fordulójának tervén, hogy visszalépjen a hagyományosabb

---

[492] Lyka Károly: Huszonnégy Munkácsy szobor.; Új I. 1906. II. 9. 179.p.

[493] Sajó A.: id. mű, 65.p.

elképzelések felé és közelítsen Rákosi által vázolt ideához. Az újabb terv, bár megőrizte az építészeti koncepciót, de a költő alakját kiemelte a szimbolikus rétegből, és a hangsúlyozottan aszimmetrikus pózzal zsánerszerűvé avatta a jelenetet. A háttérben pedig feltűnnek a költő teremtette alakok, köztük Szép Ilonka és Árpád vezér. Ligeti azonban hiába igyekezett tervével megfelelni az elvárásoknak, csak IV. díjat kapott.

A pozsonyi *Petőfi szobor pályázatán* - amelyről jóval kisebb terjedelemben emlékeztek meg az újságok - II. díjat nyert Ligeti. A *Vörösmarty pályázaton* szerzett tapasztalatai alapján már meg sem kísérelt az első Vörösmarty tervéhez hasonló, egyszerű monumentumot benyújtani rá. A költő egy allegorikus zsánerjelenet főszereplője lett. Az ihlettől elragadtatott Petőfi egy pad előtt, áll kezében tollal, és várja, hogy a harci mezbe öltözött Hungária sugallja számára az újabb lángoló verssorokat.

Munkácsyt a pályázók többsége a fotókról ismert, elegáns világfiként, ülve ábrázolta a festészet attribútumaival: ecsettel és palettával, néha munkaközben. Ligeti is a vászon előtt töprengő mestert formálta meg. A figura azonban kísértetiesen idézi vissza a *Vörösmarty pályázat* második fordulójára benyújtott tervének főalakját. Ligeti 1905 körül Koronghi Lippich Elekhez írt levele tanúsága szerint[494] komoly alkotói válságon esett át. Feltehető, a Munkácsy terv megoldása - amely a szobrász rezignált hozzáállásáról, invenciójának kifáradásáról tanúskodik - még ennek utóhullámain született. Egyben azonban világosan rávilágít a - látszólagosan - hétköznapi gesztusok által közvetített jellemzésen alapuló emlékműszobrászat buktatóira, korlátaira is.

Ezekkel a pályázatokkal párhuzamosan politikai tartalmú emlékművek tervei és mintái is készültek Ligeti műtermében, amelyekből nemcsak a megrendelői kör, de a művész politikai nézeteire is következtethetünk. Az 1900-as évek három nagy politikai pályázata: *Erzsébet királyné, Kossuth és a Szabadságharc emlékére hirdetett pályázatok* közül csak utóbbi 1907-es fordulójára nyújtott be terveket Ligeti. A *Kossuth pályázat* 1905-ös, első fordulójában a szoborbizottság tagjaként ezt nem is tehette volna meg.[495] Egyéb elfoglaltságai mellett, talán itt is a emlékmű pályázatokon szerzett tapasztalatai járultak hozzá távolmaradásaihoz.

---

[494] Ld.: L.M. életrajza a dokumentumok tükrében 59. jegyzet

[495] Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., 1934., 333.p.

Az első, mindenekelőtt politikai és nem művészi kvalitások szempontjából fontos emlékművei Széchenyi Aladár országgyűlési képviselő birtokaihoz tartozó Csokonyavisontán kerültek felállításra 1906-ban. A két magas, hasonlóan formált talapzatra helyezett büszt *Széchenyit illetve Kossuthot* ábrázolta. Ligeti a Magyarország számára két ellentétes fejlődési utat kijelölő politikus köztudatban élő karakteres arcvonásait egymáshoz közelítve ábrázolta. Kossuth *vagy* Széchenyi helyett Kossuthként *és* Széchenyiként úgy jelennek meg, mint a múlt két, egyenértékű hagyományának történelmi megtestesítői, akik között csendes párbeszéd folytatható a magyar között megbékélés érdekében.

Deák miskolci szobrának - kevéssé ismert - 1912-es pályázatán Ligeti a dinasztia és a nemzet közötti kiegyezést úgy ábrázolta, hogy a Deák mellett szereplő Géniusznak Erzsébet királyné arcvonásait kölcsönözte.
Áttételesen erősíti meg a szobrász kiegyezés párti felfogását a az 1910-es *debreceni Kossuth szobor pályázatra* készített terve. A budapesti *Kossuth emlékmű* pályázataira benyújtott tervekhez hasonlóan, Ligeti komplett dramaturgia elv szerint felépített - tőle szokatlanul mozgalmas - csoportjelenetekből szervezte a kompozíciót. Az erő - s talán a képzelet - jelképét, a szárnyas oroszlánt hordozó oszlop tövében megjelenő csoport főalakja, Kossuth. Ő azonban nem a róla kialakított, általánosan elfogadott és szobraiban is megjelenített kép szerint, mint a tömegek érzelmeit felkorbácsoló, lángszavú szónok jelenik meg, hanem úgy, mint az ereje tudatában lévő, felelős politikus, aki az indulatokat, ha kell, képes féken tartani.

A szabadságharc emlékének eszméje kevésbé érintette meg a szobrászt. Ligeti és a vele társuló építészek, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos által elképzelt emlékmű egy hatalmas, lépcsősen emelkedő, stilizált síremléket idéz az egyiptomi masztabákra emlékeztető kapukiképzéssel és a tetején a lovát dacos megülő, ősi erőt megtestesítő paraszt naturalisztikus alakjával, akinek ekkor még hiányzik a kezéből a kiegyenesített kasza, amely a későbbi kisplasztikai változaton jelent meg fenyegető, halálos szimbólumává válva a népfölkelésnek. Az építészeti és szobrászati részek egymástól elütő stiláris formálása arra utal, hogy az alkotók két különböző művészeti forrásvidékről hozták az ősi, keleti eredetű pusztai nép szabadságvágyáról formálódó toposz modern kifejezésére a felfogásmódot és formai eszközöket. Valószínű, hogy

az építészpáros ismerte az 1899-es, a német birodalom egységét jelképező *Bismarck oszlopokra* hirdetett pályázatra beérkezett - folyóiratok által is közölt -terveket, amelyeknél a német nemzet ősi eredetének felmutatását a klasszikus építészeti elemektől való, hangsúlyos eltérésben látták.[496] Ligeti ezzel szemben ebben az időben Dalou és Meunier munkásábrázolásaiból meríthetett ihletet a Beöthy Zsolt által, a magyarok őseként tisztelt, volgai lovas alakjával összecsengő figura megmintázásához.[497]

Ligeti az 1900-as évtizedben felállított két emlékművét a császári dinasztia két tragikus sorsú személyének: az öngyilkos *Rudolf trónörökösnek* és a meggyilkolt *Erzsébet királynénak* a tiszteletére készítette. A királyi ház mindkét tagját a magyarok iránti - különböző okokból született - vonzalma miatt a köztudatban legendák és mítoszok övezték. A tekintély elvű társadalmakban - és a magyar társadalom a liberális felszín alatt ugyancsak ilyen volt - a vezetőivel vagy a királyával, mint apával való azonosulás, fontos szociálpszichológiai tényező - amint azt Gerő András pontosan elemzi - amit a magyar történelmi szituáció azonban nem engedett egyszerű úton beteljesíteni: a király helyett a magyar paraszti világképben Kossuth töltötte be ezt a szerepet. Erzsébet királyné személyére, mint az uralkodó dinasztia tagjára vetültek viszont a hagyományokban gyökerező lojális érzelmek, míg Rudolf királyfiban a reményteli jövő képviselőjét látták.[498] Míg azonban Rudolf politikai karrierje beteljesületlen maradt, Erzsébet politikai gesztusai alapot teremtettek arra, hogy a kiegyezés nemtőjeként tiszteljék. A közkedvelt királyné tiszteletére emelendő emlékmű ötlete már halálát követően pár nappal fölmerült, és az országszerte folyó, állam által indított gyűjtés eredménye óriási summát tett ki, elindítva ezzel a emlékműszobrászat egyik leghosszabban zajló, a politikai nézetek hullázását is híven követő pályázatát. Így szinte természetes, hogy az ország különböző pontjain előbb állítottak fel kisebb emlékműveket - köztük Ligetiét Szegeden -, mint a nagyszabásúra tervezett budapestit.

Rudolf szobrára, a trónörökös halála után másfél évtizeddel, 1903-ban az Uránia Tudományos Egyesület képviseletében Molnár Viktor kezdeményezte a gyűjtést egy

---

[496] Lutz Tittel: Monumentaldenkmäler von 1871 bis 1918 in Deutschland. Ein Beitrag zum Thema Denkmal und Landschaft. in: Kunstverwaltung Bau- und Denkmal-Politik im Kaiserreich., Herausg. E. Mai - S. Waetzoldt, Berlin, Mann V.1980. 242-243.pp.

[497] Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kistükre, Bp. 1986.

[498] Gerő András: Ferenc József, a magyarok királya, Bp. Novotrade Rt. 1988.196-206.pp

olyan időpontban, amikor az uralkodó és a nemzet közötti feszültségek kiújulóban voltak, így érthető, hogy előbbinél jóval szerényebb összeg érkezett a felhívásra. Rudolf személyiség képe jóval kiforratlanabb volt a köztudatban, mint Erzsébeté. Rudolfot a " kultúra lánglelkű és fényes tehetségű apostolának" nevezte Molnár Viktor[499], utalva a trónörökösnek Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben c. több kötetes kiadványban betöltött kezdeményező és szerkesztő szerepére. Az első pályázatra öt művészt hívtak meg: Ligeti mellett Istók Jánost, Holló Barnabást, Telcs Edét és Kallós Edét, de közülük csak az első kettő küldött be terveket. A zsüri elégedetlen lévén a beérkezett munkákkal azonban újabb pályaművek elkészítésére hívta fel a szobrászokat. Ligeti első és a második fordulóra beadott pályatervén -mely utóbbihoz Széchenyi Viktor állt modellt - vadászruhában ábrázolta a kultúra lánglelkű apostolát. Rudolf öltözete az 1905-ös pályázaton komoly mérlegelés tárgyát képezte: megfelelő-e a vadászruha a trónörökös ábrázolásakor. Feltehető, korántsem szobrászati problémáról volt szó, sokkal inkább kereshették azt a megjelenítési formát, amely jelzi a személy előkelőségét, kivételezett társadalmi helyzetét, de már nem a dinasztiát reprezentáló személyként mutatja be. Köztudomású az arisztokratáknak és magának a császárnak is kedvenc szórakozása volt a vadászat. A korabeli újságfotókon gyakran jelenik meg az uralkodó vadászöltözetben kissé kibújva az uralkodói etikett kényszerének szorításából, leszállva a trónusról.[500] A vadászruha így a társadalmi hierarchiában magas státuszt elfoglaló személyt magánemberként mutatta be. A nagy ember személyiségképének megkettőződése eszméket megtestesítő szimbolikus figurára és köznapi magánemberre már nem volt szokatlan a korban, például a német újraegyesítés emblematikus alakját, Bismarckot, a vaskancellárt emberfeletti héroszként[501] (K 10.) éppúgy ábrázolták, mint az erdőben kutyájával sétáló polgárként.[502] (K 11.) Az, hogy Rudolf esetén a szituáció kissé kényes volt, jelezte, hogy Ligeti Molnár kíséretében audiencián járt 1906-ban a királynál, hogy a tervet őfelségének is bemutassa. A

---

[499] Molnár Viktor: A Rudolf szobor története, Bp. 1908., 7.p.

[500] v.ö. Gerő id. mű, 198.p.

[501] Hugo Ledrer: Bismarck, mint Roland, 1906, Hamburg, Régi Elba-park, in:Szergiusz Michalski: Public Monuments. Art in Political Bondage 1870-1997, London, Reaktion, 1998. 71.p.

[502] u.o. 69.p.

szobor ma is látható reprezentatív felhangoktól mentes karakterét az 1905-ös zsüri résztvevői határozták meg: Alexander Bernát és Alpár Ignác javasolta a vadászruhás figurához a talapzat kiképzéseként a sziklatömböt, míg a személy jelentőségét magyarázó domborművet pénz hiányában kellett elhagynia a szobrásznak.[503] A Városligetben fölállított szobron a trónörökös naturalistán, de a fölösleges részleteket kerülve megmintázott alakja egy szikla peremén áll a vadászat közben megpihenve, és szemével úgy fürkészi a messzi, a távoli vidéket, mint ahogy *Anonymus* réved a múlt idők emlékeibe.

Erzsébet királyné budapesti emlékművének létrejöttét nem pusztán a közadakozásból összegyűlt, - szó szerint - korlátlan lehetőségeket biztosító hatalmas összeg fojtogatta, de

az is, hogy valójában nem dőlt el, nem tisztázódott, hogy kit is szerettek volna látni benne: a kiegyezés nemtőjeként megtestesülő történelmi hősnőt, vagy azt az asszonyt, aki "a magányt a csendet szerette, és a természet szépségében kereste az enyhülést fájó szívére."[504] Az összehasonlíthatatlanul kevesebb költségből készítendő kisebb *Erzsébet szobrokat* ez a veszély nem fenyegette. A szegedi emlékmű tervét Palócz László helybeli író vetette fel, majd a város Képzőművészeti Egyesülete karolta fel a megvalósítást. A korabeli forrásokban nincs utalás arra, hogy Ligeti indult volna a budapesti pályázaton, de a Szegedi Híradó 1903-ban [505] már arról tudósított, hogy a szobor mintája kész, és a Vállalkozók Lapja ugyanebben az évben már Ligeti megbízásáról is hírt adott.[506] A szobor 1907-es avatása után a Szegedi Napló cikkírója azt is tudni vélte, hogy maga a szobrász ajánlotta fel a városnak, hogy a kész mintáját márványba faragná.[507] Lehet, hogy az *Erzsébet királyné szoborpályázatra* be nem adott tervét valósította meg. Mindenestre a szobornak

---

[503] Molnár V. id. mű)

[504] N.N.: A királyné szobra, V.U. 1898. 40. sz.

[505] N.N.: A Képzőművészeti Egyesület vasárnapja, Szegedi Híradó 1903. IV: 21.

[506] N.N.:(rh), Vállalkozók Lapja,1903. VII. 15. 5.p

[507] N.N.: Leleplezés után, Szegedi Napló, 1907. X.1.

sikerült feloldania az áthidalhatatlannak tűnő személyiségképek közötti ellentmondást. Erzsébet királyné magányosan, elmerengve ül az 1867-es koronázáskor viselt díszmagyar öltözetben. A tömeghatás megőrzése mellett a ruha lágy hullámzása gazdag felületi fény-árnyék játékra adott lehetőséget a szobrásznak, amely által a fotókról oly jól ismert ábrázolás a pillanat elevenségével telítődik.
Ligeti mindkét szobrát kicsinyített változatban Ferenc József is megkapta. *Erzsébet királyné kisebbített szoboralakját* a szegedi nők készítették el és ajándékozták az uralkodónak 1908-ban. A császár a Vaskorona rend III. osztályú érdemérmét adományozta a szobrásznak családja tagjainak megmintázásáért. Ligeti már ott "előszobázott" az udvarban, hogy egy szép napon őfelsége kegyeskedjék engedélyt adni arra, hogy a szobrász megmintázza. 1914-ben érkezett el a várva-várt alkalom, és Ligeti Schönbrunnban elkészítette *Ferenc József portréját* feltehetően a fehértemplomi emlékműhöz. Hiába készült el azonban az emlékmű nagymintája, a kiöntést már elsodorták az I. világháború eseményei.

A háború alatt Ligeti egyetlen emlékművét állították fel, a *Béke kutat* 1916-ban. Ligeti azonban - mint a portréról szóló fejezetben láttuk - cseppet sem tétlenkedett, a Monarchia hadvezetésének portréit mintázta a Sajtóhadiszállás felkérésére. A Sajtóhadiszállás tevékenysége - amely már hosszú előzményekre tekintett vissza a birodalmi hadügyben[508] - a háborús jelentések cenzúráját éppúgy felügyelte, mint ahogy a háborús propaganda megtervezésének és kivitelezésének feladatát is ellátta, mindeközben megteremtve az információ modern manipulálásának agresszív eszközeit. A hőskultusz megformálása éppúgy tevékenységi körébe tartozott, mint a háború dokumentálása. Az írók bevonása mellett így került sor a festők, szobrászok hadi művészként való foglalkoztatására, akik által - amint Maximilian von Hoen vezérkari ezredes írja a Háborús képek kiállításának megnyitóján, felvázolva e propaganda művészet programját a "helyszínen szerzett benyomásokat kívánjuk eljuttatni a szélesebb nyilvánossághoz....Egy kép hatékonyabban ösztönzi a képzelőerőt, mint akár a legszemléletesebb... leírás."[509] A *hadvezetés Ligeti által készítendő portréinak* eszmei hátterét ugyancsak ő fogalmazza meg pontosan,

---

[508] v.ö. Peter Broucek: A Sajtóhadiszállás és az irodalmi csoportok a Hadilevéltárban, 1914-1918. (Enigma, 2001. 28.sz. 193-205.p

[509] Maximilian von Hoen: Háborús képek kiállítása. Bécs, Künstlerhaus, 1915. október 2. (Enigma, 2001. 28. sz. 190.p.

felhívva a figyelmet arra, hogy korántsem pusztán egy jövőbeni hősgaléria megdicsőült lakóinak arcmását kell sietősen előre rögzítenie a szobrásznak: " A művészek nem csekély fontosságú további feladata a háborúban, hogy az egész Monarchiában ismertté és közkedveltté tegye a vezetők és a különleges érdemeket szerzett hősök alakját . A képzelet könnyebben kapcsolódik egyes személyekhez, mint a haderő óriás gépezetéhez, amelyet érzékeinkkel nehéz megragadni."[510] Ligetinél így lesz a népszerűsítés során József főherceg szobrából először plakett, majd háborús kitűző.

A Sajtóhadiszállás tervei szerint a frontokon túl, a hátországban a háború átélhető képeivel, a tálcán felkínált hősökkel való azonosulás révén, minden lehetséges csatornát felhasználva agresszíven át kellett volna formálni és militarizálni a civil társadalom etikáját, esztétikai nézeteit és egész tudatát egyaránt.[511]

A harcokban meghalt katonák - akik von Hoen szerint "egy csapásra a régi rómaiak nagyságához mérhető hősök lesznek"[512] - emlékének megörökítését végző szervezetet a háború első percétől kezdve tudatosan működő propaganda gépezet viszonylag gyorsan megteremtette. Az Országos Iparművészeti Társulat Alpár Ignác kezdeményezésére[513] már 1914-ben meghirdetett egy hősi emlék pályázatot. Ez előkészítője volt - Kovalovszky Márta elemzése szerint - a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság (HEMOB) 1915-ös,[514] dr. Lukács György elnöklete alatt történő megalakulásának, amely újabb tervpályázatokat hirdetett. Egy-két kivételtől eltekintve a tényleges, szobrokkal díszített emlékműállítás azonban csak az 1920-as évek elejétől indult el, amikor újjászerveződött az 1918 és 1919-es forradalmak miatt kényszerszünetet tartó szervezet Hősök Emlékét Megörökítő

---

[510] u.o. 191.p.

[511] Például az iparművészektől azt várták, hogy tervezzenek és készítsenek olyan emléktárgyakat és gyermekjátékokat, rajzoljanak képeskönyvek részére olyan illusztrációkat, melyek “katonáink önfeláldozó, dicső tetteit érzékeltetnék, vagy legalábbis a háborúhoz kapcsolódó szimbólumokat tüntessenek fel." M. Iparm. 1918. 46.p.

[512] Maximilian von Hoen: id. írása, 189.p

[513] M. Iparműv. 1914. 445.p.

[514] Kovalovszky Márta: Kegyeletszolgáltatás, in: Monumentumok az első háborúból, szerk.: Kovács Ákos, Bp. Corvina, 1991. 95. skk.

Országos Szövetsége (HEMOSZ) néven.[515] A szervezet védnöke József főherceg volt, míg elnöke 1927- végéig - Ligeti Miklós lett [516], aki közreműködött az 1927-es hősi emlékmű pályázat kiállításának szervezésében és rendezésében. A Képzőművészet c. folyóirat első évfolyamának 2. száma a kiállítás katalógusaként szolgált. Ligeti ebben közölt írásában vázolja a hősi emlékmű állítás általa fontosnak tartott feladatát. A kegyelet mellett, kiemeli, hogy a művészeknek érzékeltetniük kell a bátor és férfias harcot, melyben a "magyar nemzet hagyományos becsületes, bátor és lovagias lénye" is megnyilatkozik, továbbá a művészet erejével, annak "internacionális nyelvén" kell meggyőzni az ellenségeket a Magyarországot ért méltánytalanságról és annak jóvátételéről.[517] A szöveg igen szelíd és diplomatikus fogalmazású, hiányzik belőle elnöki elődje, Lukács György által megfogalmazott "nemes harag".[518] Ligetinek a kiállításon pályázaton kívül szereplő terveiben szinte minden típus megjelenik. Egyik terve a veronai *Scaligeri síremlékek* (XIV. század), valamint Myslbek prágai *Szent Vencel emlékművének* (1900-1904) ismeretében alkotott magas, dísztelen talapzaton álló középkori lovasával a lovagias erényeket testesítette meg. Viszontlátjuk a hős halála típust, és a családját hátrahagyó honvédet is. Ligeti több tervénél könnyű az átjárás a síremlék és hősi emlék között emlékeztetv ennek a műfajnak egyik gyökerére. Így lesz az egyik hősi emlékének angyalából a *Pucher síremléket* díszítő figura, vagy az Eötvös Gimnázium hősi emlékének szoborcsoportja jelenik meg *Strallendorfné sírján*. (mindkettő 1930). Az általános patetikus, harcias, támadó hangvétellel szemben Ligeti csendes, visszafogott naturalizmussal közeledett témáihoz, vagy kifinomult vonalvezetéssel az art decohoz közelítette elképzeléseit.

A két háború között felállított közel 2000 emlékmű közül ugyan sok nem rendelkezett szobrászati ésszel[519], mégis a művészek jelentő részének tisztes

---

[515] M. Iparm. 1921. 68.p

[516] Elnökké választásának időpontját eddig nem sikerült megállapítani, de 1927-ben lemondott elnöki tisztéről, mert összetűzésbe került Fassinger Adolf propagandáért felelős ny. ezredessel. Az ezredes megsértődött, mert a művészek őt megkerülték, valamint szabálytalanságok miatt eljárást kezdeményezett a HEMOSZ-ban. Kallós Ede is Ligeti ellen foglalt állást. Ligeti becsületsértési pert indított Fassinger ellen és megnyerte. (Esti Kurir 1927. X. 22.)

[517] L.M.: Tájékoztató. (Képzőműv. 1927. 7-9.pp.)

[518] v.ö. Lukács György Művészeink hőseinkért, u.o. 5.p.

[519] Kovács Ákos statisztikája, in: Monumentumok az első háborúból, szerk.: Kovács Ákos, kiáll. kat. Bp. 1985. 33. p.

megélhetést biztosított ennek a műfajnak a művelése, mindaddig amíg a 1930-as évek első felében a falvaknak és kisebb településeknek megtiltották a sokszor anyagi erejüket meghaladó emlékműállítást. Az országos jelentőségű hősi emlékekre azonban az 1930-as években is kiírtak pályázatokat. A *Háborús műszaki emlékmű* és a *tüzérek emlékére* hirdetett pályáztok 1933-ban, míg a *Haditengerészeti emlékműé* 1936-ban zajlott le. Jellemzően ezekről jóval kisebb terjedelemben maradtak az utókorra képi információk, mint a századfordulón, elsősorban már csak a napilapok foglalkoztak velük jelezve ezzel a műfaj művész értékének erodálódását.

A 20-as években Ligetit a kerámia műhelye működtetése mellett nagyobb síremlékek megvalósítása foglalkoztatta, és az idő előrehaladtával tevékenységének egyre jelentősebb részét kötötték le hivatalos szakmai elfoglaltságok. 1933-ban például, amikor József főherceg lett az Országos Iparművészeti Társulat elnöke, Ligetit választották meg egyik alelnöknek. Bár rendre indult a nagyobb pályázatokon, invenciója kimerülőben volt. Mi sem jellemzi ezt a folyamatot jobban, mint a mérlegelő, felelős politikus vagy történelmi személyiség megjelenítésére kialakított beállítása: a hátratett kezű figura többszöri ismételgetése. Így áll már 1916-ban *Horthy Miklós* hajója fedélzetén, *gr. Tisza István* a karosszéke előtt az 1929-es pályázati terven, *Ugron Gábor* a róla készült egészalakos portrén, vagy *Bandholtz* tábornok, a kimondottan külpolitikai okokból felállított emlékművén 1936-ban.[520]

A három említett budapesti háborús emlékműpályázatra Ligeti is benyújtotta terveit. A míg a *Tüzéremlékmű* első vázlatán - mint láttuk - a századforduló szobrászi retorikáját alkalmazta, addig *Haditengerészeti* és a *Műszaki emlékművön* olyan, a hagyományos szobrászatban ismeretlen technikai motívumok jelentek meg az életképi jelenetek kereteként, mint az árbocrúd vagy a hajókürt, amelyek beemelése a művészet eszköztárába elképzelhetetlen lett volna a konstruktívizmus előtt. Ligeti szemlélete ugyan nem változott ezáltal alapvetően, de megpróbálta felvenni az új korszak ritmusát. A Tüzéremlékmű érdekes példája ennek a megújulási kísérletnek. A megvalósult emlékmű elüt korabeli társai heroizáló, patetikus hangvételétől. A szobrász eredeti elképzelése szerint feltehetően a Hungária csoportra terhelte volna

[520] Pótó János: Külpolitikai libikóka: a Bandholtz-szobor, in: Pótó János: Az emlékeztetés helyei, Emlékművek és politika, Bp. Osiris 2003. 90-99.pp.

ezt a jelentésréteget. Így azonban az izokefália alkalmazásával, a részletformák ritmikus, monoton ismétlésével, a síkban tartott homloknézettel, a hadigépezet részeként vonuló arctalan katonáival inkább vall a háború személyiség romboló, elemberteleníto hatásáról, mint a haza érdekében hozott önkéntes áldozatról. És ez 1937 táján már talán nem egészen véletlen.

Déryné 1935-ben felállított fél életnagyságú szobra az idősödő szobrász jutalomjátékának is felfogható. A főváros 1932-ben rendelte meg tőle a szobrot azzal a céllal, hogy majd a Budai Színkörnek[521] otthont adó Horváth-kertben a magyar színművészet kiemelkedő személyiségeinek szentelt ligetben állítsák fel. A később herendi porcelán figuraként közismertté vált biedermeier szépséget megjelenítő szobrának modellje a fiatal Bajor Gizi volt, aki Herczeg Ferenc 1907-ben írt Déryné ifjasszony c. darabjában játszotta nagyhírű elődjének szerepét[522].

Ligeti utolsó pályázati szereplése akár szimbolikus értékű is lehetne. Pályafutásának elején az egyik legjelentősebb munkája a Pokol-körkép szobrászati díszítése volt. 1938-ban a Madách szoborra hirdetett pályázaton vett részt és művét a 150 beérkezett pályamű közül figyelemre méltónak, bár túl festőinek ítélték.[523] A hagyatékban fennmaradt, töredékes, kicsi gipszminta az Ember tragédiájának főszereplőit, Ádámot, Évát és Lucifert ábrázolja majdnem ugyanabban a dramaturgiai szituációban, mint Zichy Mihály grafikája[524]: a szirt szélén álló, kétségbeesett Ádám szava szerint "Vége a komédiának. "

9. A kritika keresztűzében

Ligeti Párizsi tanulmányútjáról 1894-ben hazatérve élete végéig rendszeresen szerepelt kiállításokon. A tízes évek elejéig majdnem évente jelentkezett új

---

[521] Magyar Színházművészeti Lexikon, Bp. 1994. 118-119. pp.

[522] v.ö. Prohászka László: L.M. Balatonlelle, Kapoli Múzeum és Galéria, 2001. 98-99.pp.

[523] Erdélyi Árpád: A Madách-szoborpályázat, Műv. 1938. 16./17. sz. 58-59.pp.

[524] Lándor - Gerő - Londesz: Zichy Mihály élete, művészete és alkotásai, Bp. Atheneum, 1903. 37. képtábla

művekkel elsősorban az OMKT téli és tavaszi tárlatain, de Nemzeti Szalon kiállításain is ott voltak alkotásai, és nemzetközi seregszemléken és vidéki vándorkiállításokon is bemutatkozott. A húszas évektől kezdődően azonban az új művek mellett egyre gyakrabban tűntek fel régebbi szobrai.

Kiállítási karrierjének kétségtelen egyik csúcspontja az 1907-ben a Nemzeti Szalonban rendezett modern francia művészetet felvonultató tárlat, ahol Rodin rajzai mellett az ő szobrait mutatták be. Rodint önálló kiállításra szerette volna felkérni a magyar kultuszminisztérium. A kiállítás előkészítésére a francia szobrász 1902-es prágai bemutatkozása kínált megfelelő alkalmat, és Ligetit küldték ki az előkészületek megbeszélésére a cseh fővárosba. Ligetit Jámbor Lajos építész kísérte el. Rodin azonban elég költséges javaslatokkal állt elő, többek között szobrairól csak budapesti kiállításra kiöntött gipszmásolatokat küldött volna, amelyeket a bemutató bezárása után maradéktalanul meg kellett volna semmisíteni. Ezek a feltételek - mint az eseményekből kitűnik - meghaladták a Budapesten rendelkezésre összegeket.[525]

Így csak a francia mester rajzai érkeztek a Nemzeti Szalonba, ezek mellé társították Ligeti szobrait, mint amelyek a magyar szobrászatból legközelebb álltak - a kortársak elképzelései szerint - a francia szobrászhoz. Megjegyzendő, Ligetinek ez a prágai kiküldetés nyújtott lehetőséget a valószínűleg egyetlen személyes találkozásra Rodinnel.

Ligeti másik fontos bemutatkozása 1913-ban az Ernst Múzeumban rendezett életének egyetlen egyéni gyűjteményes kiállítása volt, amelyen közel száz műve és kerámiai kísérletei kerültek - a szokásoktól eltérően elsősorban maradandó anyagokban - kiállításra.

1917-ben az Ernst Múzeumban Kernstok Károly mellett szerepelt kisebb kollekcióval.

Utolsó jelentősebb bemutatkozása szintén az Ernst Múzeum CXVIII. csoport kiállításán volt, ahol 21 - jobbára korábban készült - művével szerepelt.

Munkásságát a korabeli napi sajtó kulturális rovatainak rövid híreiben, kiállítási tudósításaiban - az általánosan szokásos - felszínes megjegyzésekkel kísérték.[526] A szobrászról írt értékelések természetesen nemcsak Ligeti tevékenységéről szólnak,

---

[525] L.M. emlékezései, Hagyaték, Balatonlelle

[526] v.ö. Tímár Árpád: A műkritika alakulás Keleti Gusztávtól a "Má"-ig; in: Magyar művészet 1890-1919, Szerk.: Németh Lajos, Bp. Akadémiai, 1981. 181.p.

hanem pontosan tükrözik a magyar művészetszemléletben bekövetkezett változásokat.

Az első komolyabb értékelés dr. Maksziányi Dezső[527] tollából jelent meg a Magyar Géniusz hasábjain 1901-ben. Ligeti szobraiban az akadémizmussal szembeni új hangvétel fogta meg, amely szerinte abból következik, hogy a szobrász a "természet rabszolgája" és ennek segítségével megszabadul az iskolák "penészes hagyományától." "A forma - amint Ligeti érzi, az maga az élet." - mondja a cikk szerzője.[528] Ugyanebben az évben Malonyai Dezső a Budapesti Hírlapban elemzi Ligeti és Telcs szobrait, mint amelyek a korabeli befejezetlen, vázlatszerű állapotban, maskarává színezett hangulatszobrászattal szemben megőrzik a vonalvezetés tisztaságát.[529]

A szobrász művészettörténeti besorolását megalapozó cikket Lázár Béla írta 1905-ben a Művészet c. folyóiratban az impresszionista szobrászat sajátosságait boncolgató megjegyzések kíséretében. Lázár, mint túlhaladott nézetre, úgy utal a görög szobrászat nyugalmas vonulatára építő Winckelmann-féle eszményre, és említést tesz a fény belső formákat felbontó, változó benyomásokat keltő hatásával számoló szobrászat előzményeiről illetve kortárs képviselőiről, köztük Meunierről, Rossoról, Trubeckoyról és mindenek előtt Rodinról. Rodin kiemelkedő szerepét a lélek és formája közötti misztikus kapcsolat feltárásában látta. Ligeti művészetét ezzel a felfogással kötötte össze. Megemlíti villámgyors benyomások iránti fogékonyságát, érzései által vezetett képzeletét, karakterizáló képességét. Érzései közvetítéséhez Lázár szerint nem keres szimbólumokat. Elkülöníti Ligeti alkotói folyamatát - az eddig vele együtt emlegetett - Telcsétől, aki síkokkal teremti meg a formát a benyomások egymáshoz viszonyítása helyett. Ligeti az általa kiválasztott, estlegesnek tűnő pillanatok ábrázolásával lélektani jellemzést ad. Lázár tovább lépésének lehetőségét is ezen az úton látja, mint írja: "Fejlődésének iránya éppen csak az lehet, hogy az egységes összhatások szigorú megőrzésével az egyenlőre egyoldalúan reliefszerű felfogásból a statuáris formaképzéshez jusson el. Ha problémamegoldásánál következetes marad irányához, ha a valeurök figyelembe

---

[527] A Maksziányi név - bár dokumentumokkal nem sikerült alátámasztani - elképzelhető, hogy Malonyai Dezső író álneve volt.

[528] Dr. Maksziányi Dezső: L.M, (Magyar Géniusz, X. /9. sz. 1901.2.24. 144-145.pp.)

[529] Malonyai Dezső: A Műcsarnokban, (B.H. 1901. XII. 11., 22. p.)

vételével a háromdimenziós volumenek kiképzéséhez is eljut: bízhatunk a modern magyar monumentális szobrászat eljövetelében."[530]

A legnagyobb értékelő sajtóvisszhangot az 1913-as kiállítása kapta. Művészetének a kor jelentős kritikusai szenteltek sorokat: Elek Artúr, Lyka, Sztrakoniczky, Lengyel Géza, Ybl Ervin, Radisics Jenő, Bálint Aladár, Farkas Zoltán elemezte művészetét. Kiállítása korántsem volt osztatlan sikernek. Szinte homlokegyenest egymásnak ellentmondó megállapításokkal találkozhatunk bennük. Fülep írásai, a "Nyolcak" megalakulása és Lukács "Az utak elváltak" c. cikke után az impresszionizmust követő új művészet körvonalai a művészetkritikában is újabb értékelési szempontokat vetődtek fel, és ez érthetően Ligeti megítélését is befolyásolta. Az egyetlen, amiben szinte valamennyien egyetértettek, hogy kerámiai kísérletei frissességükkel ígéretes lehetőségeket rejtenek a magyar kerámia művészet jövője szempontjából. A két szélsőséges álláspontot a Független Magyarország cikkírója, Veress és Bálint Aladár képviseli. Veress szerint Ligeti Meunier-hez és Rodinhez fogható hatást képes kiváltani, és amint írja "egy nagyvonalú léleknek érzésekkel, a finomságok, a testi szépség iránti különös képességekkel megáldott talentumának krőzusi pompázása ez a kollekció."[531] Az érzések kifejezésében pedig a tetőfokot a *Lélekrontás* c. munkájában éri el. Bálint Nyugatban megjelent elemzése ezzel szemben Ligeti egész tevékenységét megkérdőjelezi, és a *Lélekrontás* c. bronzát, ahol egy bőrszárnyú, lebegő démon takarja be egy ifjú aktját, szégyenteljes botlásnak tartja.[532] Lyka egyszerűen megkerüli műveinek elemzését, és az új magyar kerámia művészet lehetőségeiről értekezik Ligeti kerámiái kapcsán.[533] Radisicsot a *Faun és Vénusz* c. szoborban maga a témaválasztás zavarja.[534] Sztrakoniczky Károly A Hétben megjelent cikke látszólag dicséri Ligetit, de kiemelve érzéseinek "bonvivant simaságát", a könnyedebb műfaj képviselőjeként mutatja be.[535] Farkas Zoltán hasonlóképpen vélekedik, amikor szobrainak lekicsinyíthető jellegéről ír. Szerinte

---

[530] Lázár Béla: Ligeti Miklós, (Műv. 1905./4. sz. 264. p.)

[531] Veress T.: L. M., (Független Magyarország, 1913. IV.3. 5.p.)

[532] Bálint Aladár : L.M. szobrai, (Nyugat, 6. évf. 1913. 4.6. ; 650-651.pp.)

[533] Lyka Károly: Egy pár színes cserépdarab / Ligeti Miklós műveihez, (M.Ip. 1913. 217-219.pp.)

[534] Radisics Jenő : L.M. kiállítása, (B.H. 1913. IV. 2., 14.p.)

[535] Jean Preux: L.M., (A Hét, XXIV./14. sz., 1913. ápr. 6., 230-231. pp.)

Ligeti impresszionizmusa nem belső hajlamából ered, mert az inkább a nyugodt realizmusra predesztinálja.[536] Ezzel ellentétben Ybl szerint " Az impresszionista szobrászat Ligetinek a legbelsőbb énjéből fakadt..." [537] Ybl kissé konzervatív nézőpontból közel kerül a talán legtárgyilagosabb elemzés nyújtó Elek Artúr véleményéhez, aki szerint művei " tehetséges formalátásról" könnyedségről vallanak.[538] Mindketten észreveszik ugyanis a szobrásznak impresszionista felfogástól való óvatos távolodását.

Ez a kritikai fogadtatás, a sokszor belső bizonytalanságokkal küzdő szobrász további pályafutását befolyásolta, megerősítette benne kerámia iránti vonzalmát.

Életében az utolsó számba vehető értékelés a konzervatív szemléletű Képzőművészet c. folyóiratban jelent meg 1928-ban. Pályájának ismertetése mellett, Gyöngyösi Nándor " a tudás és ösztönös megérzés" által alkotott műveiről banális jelzőkkel emlékezik meg, és művészetének lényegét "a léleknek mindenütt való jelenlétében" látja. Egyéni teljesítménye páratlan nagyságát – az azóta is közhelyként használt – fordulattal jellemzi: "művészete nem sorolható semmiféle iskolához."[539]

10. Néhány szó a keramikusról

Ligeti majdnem egész pályafutását végigkísérte keramikai tevékenysége. A szűkszavú forrásokból, valamint a Janus Pannonius Múzeum Zsolnay adattárában őrzött dokumentumokból, továbbá az Iparművészeti Múzeumban, a hagyatékban és egy magángyűjteményben található tárgyai és a Gellért fürdő kerámia épületplasztikái alapján tevékenysége csak vázlatosan rekonstruálható. 1913-as nagy, gyűjteményes kiállításának katalógusa is csak utal kerámiáira, a fennmaradt darabok datálása így elég nehéz.

---

[536] Farkas Zoltán: L.M. kiállítása, (V.U. 60./15. sz. 1913. 291.p.)

[537] Ybl Ervin : L.M. kiállítása, (Magyar Nemzet, 1913. IV.2., 11.p.)

[538] Elek Artúr: L.M. szoborművei, (Újság, XI./78. sz. 1913.4.2., 17-18.pp.)

[539] Gy. N: Magyar mesterek, (L. M.; Képzőműv. 1928./13. sz. 195.p.)

Az Iparművészeti Iskola elvégzése után, - mint láttuk - lehetősége lett volna keramikus tervezővé válnia egy gyárban, majd bécsi tanulmányai idején szintén dolgozott kerámiagyár számára. A 1890-es második felében keramikai tevékenységéről nincsenek híradások. Figyelme az 1900-as évek elején fordult ismét a kerámia felé. Kezdetben néhány munkájának terrakotta változatát mutatta be a Nemzeti Szalon kiállításain 1902-ben.[540] Feltehető, hogy a Zsolnay gyárral akkor teremtett kapcsolatot, amikor az Anonymus szobor kicsinyített másának a sokszorosítási jogát eladta számukra. A szobrot a gyár ötféle méretben eozin és majolika változatban is forgalmazta, és Ligeti rendszeresen szerepeltette őket eladási szándékkal a különböző kiállításokon. A gyárral jó kapcsolatokat ápolt, vezetőjéről *Zsolnay Miklósról kerámia portrét* is készített. Tervei szerepelnek a gyár fazonkönyveiben[541]. A Gesamtkunstwerk ideájának talajából táplálkozó művészetfelfogással összhangban volt a különböző művészeti ágak közötti átjárás lehetősége. A magyar művészetben elég csak Rippl Rónai Andrássyaknak tervezett ebédlőjére gondolnunk, vagy Vaszary János kárpit terveire és a gödöllői festők tevékenységére. Ezekben az esetekben a tervező és a kivitelező elkülönült egymástól. Ligeti az 1913-as kiállításának katalógusa szerint saját kezűleg is kísérletezett a kerámia technikákkal, és ebben a munkájában Petrik Lajos, vegyész - akiről portrét is mintázott - lehetett a segítségére. Az 1900-as évek kerámiáinak jelentős része – mint az Anonymus példáján is láttuk – szoborműveinek sokszorosított kerámia változatából született. Így alkothatunk képet például a "*Bérmáláskor*" c. szobráról, amely csak kerámia változatban ismert jelenleg. Ezek a szobrocskák nemcsak jól szolgálták a művek népszerűsítését, de a művész megélhetésének biztosítását is elősegíthették. Az 1913-as kiállításának ellentmondásos kritikai visszhangja ellenére – mint említettük – e munkáiban sokan a magyar kerámia ígéretes megújítási lehetőséget véltek fölfedezni. Sikere hozzájárulhatott, ahhoz, hogy 1914-ben kinevezték az állami agyagipari műhely vezetőjévé. Ezzel kapcsolatos, további tevékenységéről azonban nincsenek hírek. Úgy tűnik, hogy az I. világháború eseményei ennek a tevékenységének a komolyabb kibontakozást már meggátolták. Az 1914-ben készült munkának jellegéről a "The Studio" c. angol folyóiratban megjelent reprodukciók alkothatunk némi fogalmat. A három népies zsáner közül a

---

[540] MTA-MKI-MDK-C-I-5/9940.502.1-3

[541] JPM Zsolnay adattár Ltsz.:61.293.2.

szüretelő parasztember figurájának egy példánya még ma is megvan a hagyatékban. A negyedik munka egy kerámia falikép, mely egy nyilazó középkori vitézt ábrázol lovon.[542].

A háború évei alatt, 1915-től kezdődően Ligeti a Zsolnay gyár számára tervezte a Gellért fürdő csempével burkolt férfi termáljának kerámia díszítését. A hely jellegéhez illő, uralkodó színek: a kék, a fehér, a sárga a firenzei Robbia műhely színkezelésével rokon, míg a játszadozó gyermekfigurák Ligeti Ádám és Évájának leszármazottai.

1920-ban Ligeti, mint az állami agyagipari műhely vezetője továbbá, Dudits Andor, Györgyi Kálmán az iparművészeti iskola igazgatója és Kertész K. Róbert egy beadványt terjesztettek be a fõvárosi tanácshoz. Ennek értelmében kerámia telepet terveztek a régi Lóversenytér nagy tribünjéből. A beadvány szerint bérelnék vagy megvennék kerámiai iparmûvészet céljára a nagy tribün területét, ahol iskolát és múzeumot mûködtetnének. A földszinten múzeum, mûterem, laboratórium lenne, a félemeleten iroda, az elsõ emeleten mûtermek, a második emeleten oktatótermek. Kb. 40 mûvész elhelyezésére szolgálna és külföldre vinnék a termékeket. Az alaptõkét 6-8 millió koronára tervezik.[543]

A tervet nem koronázta siker, Ligeti ezért alapította meg saját kerámia gyárát még ebben az évben az angyalföldi Gömb utcában Magyar Művészi Kerámia Gyár néven. A szemtanúk szerint- a Kereskedelmi Bank jelzálogjogával feltehetõen megterhelt - gyár inkább mûhely - volt,[544] és még a 1945 után is mûködött ott kerámia műhely.[545] A műhelyben dolgozókról fontos információt nyújt a hagyatékban fennmaradt, 1922-ben készült céhkancsó, amelyet Negró Károly tervezett. E szerint Bodó Sándor, Juhász Kálmán, Dienes Éva festők mellett Németh Zsuzsi, Márky, Gádor, Keleti M.,

---

[542] The Studio, Yearbook of Decoratív Arts, 1914. 243.p.)

[543] N.N.: Kerámiai telepet terveznek a régi lóversenytér nagy tribünjéből; A Nap, 1925. 9. 25. (Hagyaték, Balatonlelle)

[544] Lux Terka: Magyar gyárak, P.H. 1923. jún. 10. (Hagyaték, Balatonlelle)

.

[545] Csáji Attila festõmûvész - aki hosszú évtizedek óta Gömb u.-i lakos - szíves közlése

Tangl E., Paulovics Béla, Petrik, Kalmár, Dr .Dietz K.nevű személyek vettek részt a gyár működtetésében. A gyár jelzése a hármas halom és kettős kereszt volt, és a tervezőt külön monogram jelölte.

A gyár termékei közül dísztálak, faliképek, díszes használati tárgyak, kancsók és korsók maradtak fenn. A díszítésekben a népművészeti szőttesek szolgáltak mintául, a figurális díszítések a népies zsánerből merítettek ihletet, míg a faliképek többsége történelmi, vagy irodalomból vett jeleneteket mutatott.

1925-ben a monzai nemzetközi iparmûvészeti kiállításon aranyéremet nyertek a gyár termékei.[546] A nagyobb megrendelések technikai kiszolgálására képtelen kisüzemet nem lehetett hosszú ideig fenntartani, és Ligeti még ebben az évben kénytelen volt felszámolni a saját gyárát,[547] Amint egy késõbbi riportban mondja – "Tíz éven át keramikus voltam. De a forradalmat követõ zavaros esztendõkben elfogyott a pénzem. Szépen virágzó gyáram összeomlott, segítséget nem kaptam, visszatértem tehát a szobrászathoz."[548121] A kerámiai tevékenységről Ligeti azonban nem könnyen mondott le, mert a levelezésében fennmaradt levelezőlap arról tudósít, hogy még 1930-ban újabb lehetőséget keresett egy műhely indítására..

A gyár kudarcát azonban nemcsak ez okozhatta, hanem az is, hogy a század elejének sajátosan magyar iparművészetet követelő programján az 1920-as években kissé idejét múlta.

11. Összefoglalás

Ligeti Miklós a XX. század legelején, karikírozó önarcképeiben faunikus művészként határozta meg önmagát. Kérdéses azonban, hogy az ösztönvilágban gyökerező, érzelmek által vezérelt teremtő erő antikvitásból örökölt bumfordian gátlástalan teremtményének archetipikus képe az életmű elemzésének tükrében vajon mennyire igazolódik. Kétségtelen, hogy a szobrász ezekben az években állt pályájának csúcsán, 1905-os válsága ellenére, energiái korlátlannak, lendülete kifogyhatatlannak tűnt. Szinte ontotta a portrékat, emlékműveket faragott, síremlékeket mintázott. A műveihez felvonultatott, sokszor ikonográfiai típusokba sorolható analógiák arra utalnak, hogy nem a gátlástalan teremtés, hanem a kitűnő

---

[546] P.H. 1925.12.20.

[547] Csókássy István: A mû és alkotója; Bp. 1933., 22-23.pp.

[548] (Tamás): Ha én akkor ...(riport), Ism. ú. 1930-as évek 75. p.; (Hagyaték, Balatonlelle)

megfigyelő készség és az ezzel összefüggő, széleskörű tájékozottság irányította alkotói fantáziáját. Talán ezzel önmaga is tisztában volt, hiszen a *Faun és Vénusz (Pán szerelme)* c. kődomborművének főalakja is hasonlóan szemlélődő magatartást tanúsít. Szobrászatának kortársaitól kissé eltérő jellegét sem a plasztikai nyelvezet teljes újragondolásában kereshetjük, hiszen kezdeti, szinte ösztönös naturalizmusát csak 1900 és 1905 között váltotta fel néhány szobrán a Rodinéhoz hasonló képlékeny modellálás, mellyel főként a portrék modelljeinek érzelmi életét, hangulatát tudta érzékenyen megszólaltatni. Az eltérés elsősorban annak köszönhető, hogy szobrai egy részének tematikája a nemzetközi szimbolizmus problémaköréhez kapcsolódott, mely inkább a magyar festészetben vetett hullámokat, mint a szobrászatban. Legismertebb szobrának, az Anonymusának kiemelkedő kvalitása nem pusztán Ligeti alkotói képességeinek eredménye, hanem a művész személyiségének, valamint az időpontnak, a témának, és a helyszínnek szerencsés konstellációjából született meg. Pár jelentős művében a naturalista frissességet, az új életérzésekről hangot adó szimbolikus felfogást, valamint az érzékeny modellálást ötvözte, és ezzel beleilleszkedett a kor európai szobrászatának átlagos színvonalába. Amikor művészetében a 1910-es években induló klasszicizálódás hatására a csoportfűzés, a tömegelrendezés, a részletformák kezelése fokozatosan egy elég tudatosan kezelt, belső törvényszerűségnek rendelődött alá, tematikájában viszont visszafordult egy tartalmilag kevéssé hiteles, konzervatív életérzés megtestesítése felé, és ezzel az autonóm művészet nézőpontjából, megújulási kísérletei ellenére, a perifériára szorult. A teremtő erő felszabadítását már új premisszákból kell megközelíteni, mert a megszelídített faun a polgári fogadószobák vitrinjenek csillogó porcelán dísze lett.

Az életmű feldolgozásának a művek összegyűjtése, rendszerezése és keletkezési idejük pontosabb meghatározása mellett egyik fontos eredménye a művész személyiségének, motivációinak, alkotói gyakorlatának, művészi szemléletének és társadalmi státuszának kirajzolódása, amely hullámzó teljesítményének magyarázatául is szolgál. Ennek egyik eszköze volt Ligeti kapcsolatainak feltárása, amely érdekes részeredményeket is hozott. Így például olyan fontos társadalmi és szellemi csoportosulásra hívta fel a figyelmet, mint a 1890 táján működő Jókai –

Feszty szalon, amelynek a magyar művészeti és szellemi élet polgárosodásában betöltött, erjesztő szerepét akár egy önálló dolgozat elemezhetné. Érdekesnek ígérkező eredményeket hozhat a Vaszary János körül 1900 táján létrejött informális csoport – melyhez Ligeti is kapcsolódott - újabb kutatásokat igénylő markánsabb megrajzolása.

További kutatásokat igényel még Ligeti keramikai tevékenysége, és annak beillesztése a magyar kerámia történetébe.

Kutatásaim eredményeként a szobrász művészetének nemzetközi trendekkel való egybevetése elősegítette, hogy a rodinizmus fogalmának szűkre szabott kalitkájából kiszabaduljon.

Az életmű megközelítésében alkalmazott módszer, nevezetesen, hogy nem kronologikus felépítésű monográfiáról van szó, hanem a művésznek más-más funkciót betöltő szobrászati műfajokban játszott szerepét külön fejezetekben tárgyaltam, különösen előnyös volt tekintettel arra, hogy az " eklektika" korának szobrászai kaméleonként viselkedtek, mert sokszor egy személyben voltak a művészeti autonómia képviselői és a közösség igényeinek kiszolgálói, így a különböző területeken eltérő esztétikai mércékhez kellett alkalmazkodniuk, mint azt Ligeti esetén is láthattuk, akinek néhány műve erejéig sikerült átjárást teremtenie a két felfogás között.

Végezetül, de nem utolsó sorban épp ez utóbbi megállapítás következménye, hogy a Ligeti Miklóséhoz hasonló életművek feltárása széles kapukat nyithat egy-egy korszakba való beavatásra, és ez lehet buktatójuk is, mert a történet minden pontján, mint az ezeregy éjszaka meséiben, újabb történet indul. Határt szabni a végtelenben nem könnyű feladat.

LIGETI MIKLÓS ÉLETRAJZA A DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

1871 - Szül.: Buda, 1871. május 19. Lõwy vagy Lõwe Móricként. Apja neve Lõwe Samu, aki törzsõrmester volt a császárvadászoknál.[1] Samu állítólag obsitként kantinjogot nyert a Citadellára,[2] majd vendéglõje volt Budán.[3] Testvére Rózsi, késõbb Gádor Lajosné.

1880 - Elsõ rajztanára Tahi (Tahedl) Antal,[4] aki azt mondta neki, hogy mûvész lesz, holott õ hadvezér akart lenni.[5] A II. kerületi polgári fiúiskolába járt.[6]

1886 - Ligeti a Mintarajziskola 1880-ban alapított mûfaragászati tanmûhelyébõl[7] létrejött Országos Magyar Királyi Iparmûvészeti Iskola elsõ éves hallgatója. Az iskola 1 éves elõkészítõ vagy általános tanfolyammal indult, ahol mûszaki rajzot, geometriát, árnyéktant, távlattant, ékítményes rajzot, alakrajzot, építészeti rajzot,

mintázást, boncalaktant, mûtörténelmet és stíltant tanultak. Ezt követte a 3 évre terjedõ szakoktatás plasztikára és grafikára szétbontva. A plasztikán belül mintázó, mûfaragó, ötvösipari, kisplasztikai, majd legkésõbb a kerámiamûhelyben sajátíthatták el az alapfogásokat a leendõ iparmûvészek. A díszítõszobrászat tanára Mátrai Lajos György - akinek Ligeti is tanítványa[8] - volt, míg a kisplasztikai mûhelyt Loránfi Antal vezette.[9]

1889 - Ligeti ekkor fejezheti be a tanulmányait Löwy Mór néven a III. szakosztályban.[10]

Kiállításon szerepelt iparmûvészeti és mûvészi tervekkel, amelyekrõl jó nevû kritikusok írtak, pl. dr. Sonnenfeld és Fenyvessy Ferenc. Hüttl Tivadar meghívta porcelánszobrásznak Csehországba.[11] Nem fogadta el, mert Mátrai tovább küldi Csáky kultuszminiszter támogatásával a bécsi akadémiára.[12]

Feltehetõen az 1889-90-es tanév egészét vagy egy részét a bécsi akadémián tölti[13] Edmund Hellmernél.[14]

1890 - Bécsi tartózkodása alatt megélhetéséért kerámiát készít.[15] Később a Magyar Királyi Országos Mintarajziskola és Rajztanárképzõ elsõ éves hallgatója. Az iskolában számos hasonló tantárgycsoport volt, mint az iparmûvészetiben, így: alakrajz és festés, ékítményes rajz, építészet, geometria, festészeti bonctan, mûtörténelem és a szobrászat, melyen belül mintázási gyakorlatokkal kezdték, majd ékítményes mintázási gyakorlatokkal folytatták és végül antik szoborminták alapján mintáztak, majd következett a modellről való mintázás. Az iskolában Lotz, Székely, Schulek mellett a mintázás tanára Stróbl Alajos volt.[16]

1891 - Az iskola szobrászati osztályába jár Ligeti Mór néven.[17] Valószínûleg ekkoriban katolizál és magyarosítja nevét.[18] Elsõ kiállított mûve az 'Ámor' (az OMKT sorsolásra megvette).[19]

1893 - Ligeti Móric néven a szobrászati osztályban befejezi tanulmányait.[20] Nadányi-díjat kap 'Rákászfiú' c. szobrára. A díjjal járó összegbõl a következõ évben Párizsba utazik, ahol Denys Pierre Puech[21] tanítványa lett a Julian akadémián.

1894 - 400 Ft-os mûvészeti ösztöndíjat kap Eötvös Lórándtól .[22] Mention Honorable díj, Párizs: Henry Battaille mellszobra.

1895 - A Várkert bazárban kap mûtermet.[23]

Herczeg Ferenc (1863-1954) - akivel L.M. jóban volt[24] – szerkeszteni kezdi az Új Idõket. Emellett a Budapesti Hírlapban dolgozik - ahol együtt ült Tóth Bélával a tárcaírók szobájában, aki jó kapcsolatokat ápol Ligetivel.[25] Ligeti, Herczeg és Tóth alkalmi látogatói Pósa Lajos asztaltársaságának a Rákóczi úti Oriens szállodában, ahol megismerkednek Feszty Árpáddal.[26]

"A Feszty-szalonban járatos volt majd mindenki, aki akkoriban Valaki Budapesten. Nõk közül a legszebbek, politikusok közül a legnépszerûbbek, mûvészek közül a legtehetségesebbek...." A Bajza utcában Jókai háza, (a késõbbi Petõfi Múzeum) volt a helyszíne az esteknek. Ligeti itt sok ismeretséget köt, megismerkedik Fadrusz Jánossal, Gárdonyival, Bródyval, Bársony Istvánnal.[27] Szintén Jókainál kerül kapcsolatba Csáky Albinnal, Fejérváry Gézával, Wlassiccsal.[28] A szalonban 50-60 ember is megfordult hetente.[29] A Feszty-szalon Jókai Nagy Bellával kötött házassága után elvesztette kitüntetett közéleti szerepét. Feszty Masa visszaemlékezései szerint ebben "a lelkileg is nehéz helyzetben (t.i. mikor leáldozóban volt Feszty pályafutása M.J.), kedves, megértõ volt hozzá Lyka Károly és egy fiatal szobrász barátja, Ligeti Miklós. Ligeti valóságos fiúi gyengédséggel, ragaszkodással vette körül és otthonában szinte megkövetelte vendégeitõl, hogy Apámat a beteg oroszlánnak kijáró tisztelettel kezeljék. Õ sajnálta, de nem lesajnálta. És ez óriási különbség". Ekkoriban gyakori látogatója a Gundel-beli

asztaltársaságnak.[30] (Az asztaltársaság ismertebb tagjai voltak még: Ihász Aladár, Holló Lajos, Magyar Elek)
1896 - L.M. Lázár Béla társaságában megtekinti Szinyei 'Majálisát'.[31]
1897 - L. Mór néven szerepel az OMKT névsorában.[32] Még ez évben nevét Mórról Miklósra változtatja.
Fleischl Károly kardpárbaja L.M.-sal. L.M. segédei Rózsa ügyvéd, valamint Bálint építész. Állítólag jó vívott, de megsebesült az orrán. Már akadémiai szobrásznak nevezik.[33]
Az Aurora-kör alapító tagja.[34]
1898 – Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tagja.[35] Ebben az évben belép a szabadkőművesek Galilei Páholyába.[36]
1900 – A párizsi világkiállítás bronzérmét kapja meg *Ádám és Éva* c. szobráért.[37]
Kapcsolatba kerül K. Lippich Elekkel[38]
Tóth Béla levele L.M.-hez. nov. 11.: "... két nagy szobrász-poétát ismerek: Önt és Fadrusz Jánost. „ - mint írja[39]
1901 - Kiállít a Mûbarátok Körében Szlányi, Olgyai, Vaszary és Mihalik társaságában.[40]
Ugyanekkor bejár az egyetem orvosi karának anatómia óráira.
Rippl Rónai kiállításáról képet vásárol .[41]
Megalakul a F.É.SZ.E.K. , melynek választmányi tagja lesz.[43] Ekkortájt sűrűn jár a Royal kávéházba, ún. "royalista" lesz.[44]
1902 – Győrben a püspökség támogatásával október elején jótékonysági ünnepet rendeznek az alapítandó munkásgyermek-otthon javára. Az ennek keretében megrendezett – Győr múltját felidéző - történelmi felvonulást a forrás szerint L.M. tervezi.[45]
Prágában Rodin-kiállítást rendez Josef Mařatka (1874-1937).[46]
Június 5-én Mucha, Vácha és Marochetti kíséretében Budapestre érkezik Rodin, hogy megnézze a Mûcsarnok termeit egy esetleg itt rendezendõ kiállításához.[47]
A prágai Rodin-kiállítás rendezõ bizottsága ez ügyben az O.M.K.T.-val és a Magyar Képzõmûvészek Egyesületével veszi fel a kapcsolatot. Az OMKT a tárgyalásra Ligetit delegálja, aki Jámbor Lajossal (MKE) közösen felkéri Rodint, hogy állítson ki a következõ tavasszal.[48]
Feltehetõen ebben az évben az OMKT szobrászati szakosztályának megbízottjaként a visszalépõ Zala helyett részt vesz a pécsi Zsolnay-szoborpályázat ügyének elõbbre vitelében. Telcs, Horvay és Radnai munkáit javasolja.
(A szoborra 1900-ban hirdettek gyûjtést, majd 1901-ben pályázatot, végül 1907. okt. 13-án leplezték le, Fõalak: Horvay János, mellékalakok: Apáti Abt Sándor, talapzat: Schulek Frigyes)[49]
1904 – Az OMKT Társulati nagydíja (4000 K) gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné álló szobrára.[51]
L.M. a téli tárlaton a szobrok között Berzeviczy Albert kultuszminisztert kalauzolja.[52]
Levele K. Lippichhez: kéri, hogy a kis Anonymust és a Szerelem csoportot a St.Louis- i kiállításra engedje át és küldesse át a Szépmûvészeti Múzeumból a Mûcsarnokba.[55]
A St. Louis-i világkiállítás aranyérme.[53] (ugyanakkor ezen a kiállításon Ferenczy Károly és Iványi-Grünwald Béla bronzérmet kap)
Stróbl részéről heves támadások érik " rodinizmusa" miatt[54]
Az OMKT kiállításának megnyitása alkalmából a Fészek ünnepi estélyt rendez. Ennek egyik szervezője. A további rendezők: Tolnay Ákos, Tapolczai Dezsõ és

Hegedûs Gyula ügyvezetõ igazgató; Forster Gyula az OMKT elnöke (Teleki Sándor, Michalovics Ödön, K. Lippich ?). Basch Gyuláné (a festõ felesége), Kann Gyuláné, Térey Gáborné.[57]
Az OMKT szobrászati szakosztálya keretében felülbírálják (L.M., Forster, Strobl, Telcs, Tóth István, Alexander Bernát, Huszka) a kiskunhalasi Damkó-Hikisch féle Kuruc emlékmû tervét. [58]
1905 - Levele K. Lippich-hez jan.l2-én: "Mostanáig mindig azt hittem, hogy az amit a sors bizonyos emberek által rám mért, az tendenciózus rosszakarat. Lassan-lassan reájöttem, hogy úgy látszik, nekik van igazuk és én magam, az én tehetség nélküliségem az oka mindennek, és ha most elszontyolodom, annak oka csak az, hogy komolyan kételkedem Önnön magamban. Hidd el, nem érzékenység az, ha ilyenkor letörik az ember" LM. Szerint egymás után közepes és kezdõ emberekkel szemben elbuktatták". Hálás K.L.E.-nek, a bíztatásért.[59]
Levele K.Lippich-hez februárban.: "Most jövök Thallóczytól, aki a te kedves leveled folytán már várt. Kértem tõle Lányi dr. ajánlására egy levelet König báróhoz, amit rögtön megírt. Ami a munkát illeti, úgy azt hiszem, meglesz. Lányi ma mutatja meg a Fenséges úrnak az elhozott fényképeket és egyúttal bejelenti itt létemet. Tegnap és ma Lányival együtt lévén persze sokat beszéltünk a dologról. Õ csak egytõl fél, mivel nagyon ösmeri a helyzetet, de ezek olyan dolgok, amiket nem merek papírra tenni. Ma voltam vele Lippainál, aki maga ajánlotta, hogy elvisz a Pápához, hogy mintázzam, mivel még nincs neki csak valamire való mellszobra sem. Lippai úgy látszik nagyon is kegyben lehet Pius pápának, eltekintve az adott címeket, gyönyörû dolgai vannak tõle." Vágya van valami 'igazán szépet csinálni'.[60]
Levele K.Lippich-hez Tiszadobról: "Az öreg Andrássy Gyulának kiváló ízlésére vall a kastély ezen a Tisza parti helyen…Hozzávéve az Andrássyak közvetlen és õszinte kedvességüket úgy elképzelheted, hogy milyen érzéssel vagyok itt. Szíves értesítésedet vettem a mûre válaszolva tekintettel arra, hogy még egy pár napig van itt dolgom, azt hiszem 9-10-én teszem tiszteletemet."[61]
Levele K. Lippich-hez. Lippich felajánlja a kert tervrajzát; õ meg megküldi a telek tervrajzát. (Valószínû, L.M. villájának építkezéséről van szó)[62]
IX. Internationale Kunstausstellung, München, Glaspalast: II: osztályú érem a 'Szerelem' c. márványcsoportért. (Ferenczy Károly, Kriesch A, szintén ezt a kitüntetést kapta).
A 'Fészek' márc. 22-én tartott jelmezes estélyén a tombola nyertesét, Keglevich István bárót életnagyságban mintázta meg 20 perc alatt a helyszínen L.M. Mint szobrász-bravúrt emlegetik az újságok.[63]
L.M. átköltözik a Várkertbazárból saját mûtermébe, a Stefániára.[64]
Mintázni tanítja özv. gr. Andrássy Tivadarnét és Andrássy Ilona grófnõt.[65]
1906 – Levele K. Lippich-hez egy személyes találkozó ügyében.[66]
A milánói nemzetközi kiállítás nagydíja ott szereplő műveiért.[67]
A Könyves Kálmán Szalon kiállításáról is vásárol egy Rippl-Rónai-képet.[68]
Támogatja Szmrecsányi Miklóst a város elcsúfítása elleni fellépésében. [69]
Levele Tóth Bélához: "Kedves jó Mester! Alig hiszem, hogy elmondanom kellene, mennyi hálaérzettel szeretem és tisztelem Önt. Már másodízben történik, hogy csüggedésem közepette egyszerre megjelenik és bizalmat önt belém, mintha csak tudná, vagy valami jó angyal küldené ilyenkor…"[70]
1907 - Rómából a Szt. Pál bazilika belsejét ábrázoló üdvözlõ lapot küld "csoda város" felirattal,[71] majd egy másikat a márványbányával Carrarából K. Lippichnek.[72] Carrarában kapcsolatba kerül Vedres Márkkal.[72 a] További kapcsolatuk bizonyítéka Vedres 1924-ben készült érme Ligetiről.[72 b]

Pécs város Nagy Díszoklevelét kapja meg.[73] A torinói nemzetközi kiállítás nagy aranyérme az Anonymus- szoborért.[74]
Részt vesz II. Szilveszter pápa római síremlékének pályázatán.[75]
A Modern francia nagymesterek tárlata c. kiállításon Rodin rajzai mellett L.M. szobrait mutatják be a Nemzeti Szalonban.
1908 - Levele Szalay Józsefhez az Erzsébet királyné-emlékmű kapcsán: "A posztament rajzát legközelebb elküldöm. A szobor már nemsokára itt lesz, most csak az a kérdés Szegedre szállítsam vagy ide, hogy az õsszel kiállítsuk?" [76]
Ferenc József a Vaskorona rend III. osztályú érdemérmével tünteti ki a Rudolf szobor megalkotásáért.[77] Nagy aranyérem az Anonymusra a Londonban rendezett nemzetközi kiállításon.[78]
Bálint Zoltán Jámbor Lajos tervezte a mûvész mûtermét a Stefánia úton. Az épület az egyszerûséget és célszerûséget dicséri.[79]
Ez év áprilisában L.M. mûtermében a Stefánia úton rendkívüli elõadást tart a mágnásoknak a Teréz körúti Nagy Imre vezette Bonboniere-kabaré. Az est szervezõje özv. gr. Andrássy Tivadarné. Részt vesz tbk. Andrássy belügyminiszter, Jekelfalussy honvédelmi.miniszter, Wlassics, Bárczy, Boda fõkapitány. Az előadás éle elsősorban Kossuth Ferenc ellen irányul..[80]
Az OMKT választmányi tagjává választja ápr. 12-én és 3 évre a szobrászati szakbizottság helyettes elõadója lesz.[81]
1909 - Feleségül veszi Kern S. Ferenc, elhunyt sváb patikus leányát, Hedviget (anyósa Fauser Irma) május 29-én a Terézvárosi templomban.[82] Ligeti díszmagyarban, érdemrendekkel a mellén mennyasszonyi ruhás feleségével az Anonymus szobor elõtt.[83] Násznagya Molnár Viktor, a polgári esküvõn Bárczy István és Pucher György Pest megyei földbirtokos.[84]
1910 - Levelei K. Lippich-hez: "A turini kiállítás részére készítek egy kaput, amelyen két nagy relief is lészen. Az egyik most készül, és különösen magyar voltánál fogva, azt hiszem téged érdekel. Én pedig nagyon hálás lennék véleményedet hallani."[85] Három héttel késõbb ugyanõ hozzá: "A második relief annyira van, hogy meg lehet nézni.".[86]
1911 - Bécsben Grosse Staatmedaille a vadászszobrokért.
A Mûvészház márciusi tisztújításán a mûvészeti tanács tagja lesz.[87]
A kassai Rákóczi síremlék-bizottság tagja.[88]
1912 – Charles Mulligan amerikai szobrászt kalauzolja Magyarországon, többek között bemutatja Stróblnak is.[89]
Részt vesz Szinyei Merse Sáros megyei ünneplésén."[90]
1913 - Levele K. Lippich-hez: Megköszöni kedves sorait, és végtelenül örvendezne, ha személyesen kalauzolhatná a kiállításán.[92]
Kinevezik az állami Kerámiai Iskola vezetõjének.[93] Az iskolát a kereskedelmi miniszter hozta létre, de a háború következtében a mûhely megszûnt.[94] Emellett tanfolyamot szervez a Petrik Lajos vezette központi agyagipari mûhelyben is.[95]
Részt vesz Telcs-csel, Rónával, Lechner Ödönnel a szentesi Horváth Mihály és Kossuth szobor pályázatának elbírálásában.[96]
1914 - Ipolyi Arnold díjat kap a 'Krisztus sírbatétele' c. munkájáért.[97]
1915 - Megalakul a Hõsök Emlékét Megörökítõ Országos Bizottság. Tevékeny részt vállal az Ugron Gábor vezette bizottság munkájában, amiért a magukat mellőzöttnek érző művészek felől (pl. Zsákodi Csiszér János) heves támadások érik.[98] 1918-tól az újjászervezett intézmény elnöke lesz.
1916 – Portrésorozatot készít a Monarchia katonai vezetőiről és vezérkari tisztjeiről.
1917 – A Ferenc József-rend hadiékítményes középkeresztjét kapja meg.

Kapcsolatba kerül Miklós Andorral, az Est fõszerkesztõjével.[100] ,[101]
Szorosabban együttmûködik Lyka Károllyal.[102]
1919 – Részt vállal barátja, Dr. Lázár Béla 50. születésnapját köszöntő ünnepségekben. Az elõkészítõ bizottság tagjai még: Szinyei, Rippl Rónai, Iványi Grünwald, Lányi Dezsõ, Ernst Lajos. "Az elsõ felköszöntõt a szûkebb baráti kör nevében L.M. tartja."[103]
Az O.M. Iparmûvészeti Társulat választmányi tagja,[104] de hamarosan lemond tisztségéről. Helyette Jakó Géza keramikust jelölik.[105]
1920 – Kerámia telepet tervez a régi Lóversenytér nagy tribünjébõl. A fõvárosi tanácshoz szóló beadványt Ligetin, mint az állami központi agyagmûhely egyik vezetõjén kívül Dudits Andor; Györgyi Kálmán , Kertész K. Róbert írja alá. E szerint bérelnék vagy megvennék kerámiai iparmûvészet céljára a nagy tribün területét, ahol iskolát és múzeumot mûködtetnének. A földszinten múzeum, mûterem, laboratórium lenne, a félemeleten iroda, az elsõ emeleten mûtermek, a második emeleten oktatótermek. Kb. 40 mûvész elhelyezésére szolgálna és külföldre vinnék a termékeket. Az alaptõkét 6-8 millió koronára tervezik.[106]
Saját kerámia gyárat alapít ebben az évben[107] az angyalföldi Gömb u.-ban[108] Magyar Mûvészi Kerámia Gyár néven.[109] A gyár - inkább mûhely - megterhelve a Kereskedelmi Bank jelzálogjogával - ,[110] 1925-ig biztosan Ligeti felügyelete alatt működik.[111]
1922 – A Szinyei Társaság díja az Elek síremlékre.[112] Nagy aranyérem kerámiáira az Iparcsarnokban.[113] Díszoklevél több mûvéért Varsóban[114]
Az O.M. Iparmûvészeti Társulat karácsonyi vásárán nagy siker a L.M. vezette angyalföldi mûhely szereplése.[115]
1923 - Díszoklevelet kap a monzai iparmûvészeti kiállításon[116]. További magyar díjazottak: Zsolnay gyár, Telcs, Simay .[117]
A Benczúr Társaság elsõ kiállítása a Nemzeti Szalonban. L.M. a társaság alapító tagja.[118]
1924
1925 - A monzai nemzetközi iparmûvészeti kiállításon aranyérem kap[119] Ebben az évben felszámolja gyárát,[120] mert - mint egy késõbbi riportban mondja – "Tíz éven át kerámikus voltam. De a forradalmat követõ zavaros esztendõkben elfogyott a pénzem. Szépen virágzó gyáram összeomlott, segítséget nem kaptam, visszatértem tehát a szobrászathoz.[121]
A bécsi Képzõmûvészeti Akadémia levelezõ tagjává választják.[122]
1926 –A philadelfiai kiállítás aranyérme több mûvéért.[123]
1927- A lengyel Képzõmûvészeti Társulat Horthy Miklósról készített bronzszobrát a külföldiek kitüntetésére szánt legnagyobb elismeréssel, a Mention Honorable-lal jutalmazza Krakkóban.[124]
1929 - A barcelonai Arte Moderna-ban rendezett nemzetközi kiállításon I. osztályú Diploma de Honor kitüntetést kap.[125]
A Hõsök Emlékét Megörökítõ Országos Szövetség közgyûlésén Zalát választják meg díszelnökké, L.M. lemond elnöki tisztérõl, helyére Tóth István kerül , de a végrehajtó bizottság tagja marad (tbk. még Horváth Géza, Telcs, Siklódy, Pásztor, Vastagh mellett; Ellenõrzõ tagok: Lux, Margó, Homonnay Jenõ, Nemes György, Kalotai Ottó, Cser Károly; Pénztár: Petri Lajos; Számv.: Andrejka, Horváth Béla, Müller Tibor).[126]
1930 - Debrecen megveszi a Déri Múzeum számára jelentõs alkotásainak gipszpéldányait és kisbronzait.[127]

Ez évben újra próbálkozik egy kerámiaüzem beindításával. Sárospataki alapítási kísérlete sikertelen marad. [128]
1931- Jún. 26. Részt vesz a M. Képzõmûvészek Egyesületének egyetemes ülésén, a társaságok közötti ún. művészbéke elkötelezettje.[129]
1932 - Magyar Képzõmûvészek Országos Szövetségének alakuló közgyûlésén máj. 21-én societaire-nek választják.[130]
1933 - A Munkácsy Céhben a szobrászati választmány (fegyelmi, kiállítás-rendezõ, árellenõrzõ bizottság) tagja lesz.[131] Az Iparművészeti Társulat alelnökévé választják május 2-án.[131/a]
1934 - Nemzeti Képzõmûvészeti kiállításon állami kis aranyérmet kap Tasnády Nagy András
mellszobráért.[132]
Az Országos Irodalmi és Mûvészeti Tanács kinevezett hivatalos tagja.[134]
1935 – Felveszi a kapcsolatot Pekár Gyulával a készülõ Bandholz szobor ügyében.[135]
A Székesfõváros nagy aranyérme Déryné-szobráért.[136]
A Nemzeti Szalon Mûvészeti Egyesület tiszteleti tagja.[138]
Az Iparmûvészeti Társulat 50. jubiláris közgyûlésén máj. 9-én pohárköszöntõt mond, mint alelnök,[139] részt vesz a 'Szép otthon - boldog élet' címmel az Iparmûvészeti Múzeumban rendezett lakás és iparmûvészeti kiállítás szervezésében. [140]
1936 - A kormányzó az Iparmûvészeti Társulat fennállásának 50. évfordulója alkalmából
- mint a társulat mûvész alelnökének - kormányfõtanácsosi címet adományoz neki.[141]
Feltehetően utazás a Közel-Keleten, többek között Perzsiában.[142]
A Magyar Képzõmûvészek Országos Szövetségében szakosztályi elnökké választják.[143]
Horvaival és Pásztorral részt vesz a balassagyarmati Madách szobor Sidló általi agyagtervének felülbírálatában az Országos Irodalmi és Mûvészeti Tanács képviseletében.[144]
1937 – IV. Nemzeti Képzõmûvészeti kiállítás alkalmából a kultuszminiszter egész életmûvének kitüntetéseként állami nagy aranyérmet adományoz neki.[145]
Hóman István kultuszminiszterhez interpellál – sikeresen – a gróf Zichy István, a Nemz. Múzeum igazgatója által tûzrendészeti okokra hivatkozva először nem engedélyezett karácsonyi iparművészeti kiállítás ügyében. [146]
Részt vesz a Munkácsy Céh választmányi ülésén.[147]
1938 - Kormányfõtanácsos részt vesz az Iparegyesület Hauswirth Ödön 25 éves alelnökségét ünneplõ vacsoráján.[148]
1940 – Újra az O. M. Iparmûvészeti Társulat egyik alelnökévé választják.[150]
1943 – Szobrainak jelentõs részét bankszéfbe helyezi el letétbe[151]
1944 - dec. 10. meghalt.[152]

Egyesületi tagságok, tisztségek.
- OMKT tagja 1898-tól.
- Magyar Képzõmûvészek Egyesülete, alapítva 1921-ben, 1931-ig Zala az elnöke, 1931-ben Thomas Antal a fõtitkára. L.M. 1928-tól 1938-ig fizeti a tagdíjat.[154]
- Magyar Képzõmûvészek Orsz. Szövetsége, 1932 máj.21-én alakul, ügyvezetõ elnöke Róna József, társelnök Csók István, Szaktanácsi elnökök: Glatz, Sidló, societaire L.M.
- a Hõsök Emlékét Megörökítõ Országos Szövetség elnöke 1929-ig.
- a Magyar Országos Képzõmûvészeti Tanács tagja l906-tól[155], a MIÉNK és a Nemzeti Szalon alapító tagja .[156]

- A Munkácsy Céh tagja[157].
- A Benczúr Társaság tagja.[158]
- M. O. Képzõmûvészeti Tanács külföldi kiállítási bizottságának tagja.[159]

Tanítványok:
- Domokos Ferenc Lénárd [160]
- Gosztonyi Alice szobrászmûvész [161]
- Zilzer Hajnalka, szobrász, keramikus, [162] (Egyik legjelentősebb tanítványa, aki tanítómestere mellett elleste az "agyag megmunkálás minden technikai fogását".[163]
- Rubletzky Géza, [164]
- Debreczeny Tivadar, szobrászmûvész [165]
- Egy ideig műtermében tanul Kisfaludy Stróbl Zsigmond[166]

Miklós Lászlóné Ligeti Máriával folytatott 1994-es beszélgetés szerint a család keveset tudott hivatalos ügyeiről. Jóban volt Wodianer Artúrral, Nagy Endrével, Iványi Grünwalddal, Jámborral és Bálinttal, a Vígszínházban játszó Góth Sándor és Kertész Ella házaspárral, Ernst Lajossal, Hubay Miklóssal (akinek budai zenedélutánjaira eljártak).

13. Általános bibliográfia

1. Könyvek, monográfiák:

- Ormós Zsigmond: A Széchenyi-szobor és a szobrászat realizmusa, Pest, Emich Gusztáv, 1863
- Az ezeréves Magyarország és a millenniumi kiállítás, bev.: Laurencic Gyula, szerk.: Tímár Szaniszló, Bp., 1896
- Dante Alighieri: A Pokol, ford.: Gárdonyi Géza, A Molnár és Trill körképből vett rajzokkal, Bp., Singer és Wolfner, 1896.
- A magyar nemzet története, X. kötet, szerk.: Szilágyi Sándor, Bp., Athenaeum, 1898.
- Sajó Aladár: A Vörösmarty-szobor, Bp. 1908
- Budapest, kiad: Hornyánszky Viktor cs. és k. udvari könyvnyomdász , é.n (1910-es évek eleje)
- Julius Vogel: Böcklins Toteninsel und Frühlingshymne, München, F. Bruckmann, 1920
- Parkes, Kineton: Sculpture of To-Day, London, Chapman and Hall, 1921
- Schmid, H.A.: Arnold Böcklin, München, 1922
- Lázár Béla: Fadrusz János élete és művészete, Bp., Athenaeum, 1923.
- E. Hildebrandt: Malerei und Plastik des Achtzehnten Jahrhunderts in Frankreich, Berlin, Akademische V., 1924
- Pintér Jenő magyar irodalomtörténete, Bp., Franklin Társulat, 1928

- Róna József: Egy magyar művész élete I-II., Bp., a szerző kiadása, 1929
- Kolisko, Maria: Caspar von Zumbusch, Zürich-Lepzig-Wien, Amalthea, 1935
- Huszár, Lajos- Procopius, Béla von: Medaillen und Plakettenkunst in Ungarn, Bp., 1932
- Zádor István: Egy hadifestő emlékei, 1914 - 1918. Bp., Királyi Egyetemi Nyomda, 1933
- (Csókássy István szerk.): A mű és alkotója. A magyar festészet és szobrászat írásban és képben, Bp., 1933
- Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., kiadó nélkül, 1934
- Medvey Lajos - Csányi Károly: Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez, Bp., Mérnökök Nyomdája, 1939
- (V.Volavka bev.): Josef Václav Myslbek, Praha, V. Neubert, 1942
- Csók István: Emlékezéseim, Bp, 1945
- Henszlmann Lilla: Stróbl Alajos, Bp., Képzőművészeti Alap, 1955
- (Gádor Endre szerk.: Budapest, Bp. 1955
- Rippl Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Sajtó alá rendezte: Farkas Zoltán, Bp., 1957.
- Albert E. Elsen: Rodin's Gates of Hell, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1960
- Várkonyi Ágnes: Thaly Kálmán és történetírása, Bp. Akadémiai, 1961
- Soós Gyula: Fadrusz János, Bp., Képzőművészeti Alap, 1961
- A magyar irodalom története IV. /1849-1905/, szerk.: Sőtér István, Bp., Akadémiai, 1965
- H.D. Molesworth - P. Cannon Brookes: European sculpture from Romanesque to Rodin, London, Thames and Hudson,1965
- Perneczky Géza: Tanulmányút a Pávakertbe, Bp,. Magvető, 1969
- Németh Lajos: A művészet sorsfordulója, Bp., Gondolat, 1970
- Fülep Lajos: Magyar művészet, Bp., Corvina, 1971
- Németh Lajos: A XIX. század művészete a historizmustól a szecesszióig, Bp., Corvina, 1974
- Rados Jenő: Magyar építészettörténet, Bp., Műszaki,1975
- Hartmann, Wolfgang: Der historische Festzug. Seine Entstehung in 19. und 20. Jahrhundert, München, Prestel, 1976
- Lehel Zsolt: Rigele Alajos, Bp., Corvina, 1977

- Magyarország története 1890-1919, főszerk.: Hanák Péter, Bp., Akadémiai, 1978.
- J. Burckhardt: A reneszánsz Itáliában, Bp., Képzőművészeti Alap, 1978
- Szabadi Judit: A magyar szecesszió művészete, Bp., Corvina, 1979
- Ádámfy József: A világ Kossuth-szobrai, Bp. Népművelési propaganda Iroda, é.n. (1979)
- Stephan Oettermann: Das Panorama, Die Geschichte eines Massenmedium, Syndikat, Frankfurt /Main, 1980
- Nyíri Kristóf: A Monarchia szellemi életéről. Filozófiatörténeti tanulmányok, Bp., Gondolat, 1980
- (E.Mai-S. Waetzold hrsg.): Kunstverwaltung Bau- und Denkmal-Politik im Kaiserreich, Berlin, Gebr. Mann, 1981
- Germain Bazin: A Concise History of World Sculpture, London, David and Charles 1981
- Magyar művészet 1890-1919, Szerk.: Németh Lajos, Bp., Akadémiai, 1981.
- Petr Wittlich: Česká secese, Praha, Odeon, 1982
- Jan Bialostocki: Régi és új a művészettörténetben, Bp., Corvina, 1982
- Lyka Károly: Közönség és művészet a századvégen, Bp., Corvina, 1982
- Frank, Manfred: Der kommende Gott. Vorlesungen über die neuen Mythologie, Frankfurt a.M., 1982
- Romváry Ferenc: Pécs szobrai, Pécs, 1982
- Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón, Bp., Corvina, 1983
- Jászi Oszkár: A A Habsburg-Monarchia felbomlása, Bp., Gondolat, 1983
- Claudia List: Kleinbronzen Europas vom Mittelater bis zur Gegenwart, München, Keyser, 1983
- A szimbolizmus enciklopédiája, szerk.: J. Cassou, Bp., Corvina, 1984
- Jürgen Krause: “Märtyrer” und “Prophet”. Studien zum Nietzsche-Kult in der Bildenden Kunst der Jahrhundertwende, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1984
- Magyar művészet 1919-1945, szerk. Kontha Sándor, Bp. Akadémiai, 1985
- Herczeg Ferenc emlékezései, Bp., Szépirodalmi, 1985
- Siklóssy László: Hogyan épült Budapest (1870-1930), 1930., Reprint: Bp., 1985
- H.W. Janson: Nineteenth -Century Sculpture, , London, Thames and Hudson 1985

- Alan Gibbon: Bronzes français du Grand Siècle, Párizs, Fréderic Birr, 1985
- (U. Bischoff hrsg.): Kunsttheorie und Kunstgeschichte des 19. Jahrhunderts in Deutschland. Texte und Dokumente Bpd.III. Skulptur iu nd Plastik, Stuttgart, Philipp Reclam, 1985
- Kenneth Clark: Az akt. Tanulmány az eszményi formáról. Bp., Corvina, 1986
- Basics Beatrix: Terézvárosi plébániatemplom, Bp. 1986
- Werner Hofmann: A földi paradicsom, Bp. Képzőművészeti, 1987
- Gellér Katalin - Keserű Katalin: A gödöllői művésztelep, Bp., Corvina,1987
- P. Szücs Julianna: A Római Iskola, Bp., Corvina, 1987
- Moravánszky Ákos: Építészet az Osztrák - Magyar Monarchiában, Bp., 1988.
- Gerő András: Ferenc József, a magyarok királya, Bp., Novotrade, 1988
- Andreas Blühm: Pygmalion. Die Ikonographie einer Küntlermythos zwischen 1500 und 1900, Frankfurt-Bonn-New York-Paris, Peter Lang, 1988
- Rodin: Beszélgetések a művészetről, (sajtó alá rendezte:Paul Sell), Bp., Akadémiai, 1988
- Baudelaire, Charles: Művészeti kuriózumok, Bp. , Corvina, 1988
- Ralph Hyde: Panoramania, London, Trefoil, 1988
- Katona Imre-Rózsa Gábor: Egy elfelejtett szentesi keramikus: Jakó Géza (1886-1943), (A Szentesi Múzeum Füzetei 1.), Szentes, 1988
- Sármány Ilona: Gustav Klimt, Bp., Corvina, 1989
- Pótó János: Emlékművek, politika, közgondolkodás, Bp., 1989
- Sub Minervae nationis praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből. Németh Lajos 60. Születésnapjára, Bp., 1989
- Varjas Károly: Petőfi szobrok hazánkban és határainkon túl /1850-1988/, Bp., Antikva, 1989
- Pók Lajos: Bécs 1900. Panorámakép a századforduló osztrák-bécsi kultúrájáról, Bp., Helikon, 1989
- Rudolf Zeitler: Skandinavische Kunst um 1900, Leipzig,. Seemann, 1990
- Szentkuti Károly-Vértes László: Széchenyi emlékek, emlékhelyek, Bp.-Nagycenk, 1990
- Gerle János - Kovács Ákos - Makovecz Imre: A századforduló magyar építészete, Bp. 1990
- Fejtő Ferenc: Rekviem egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria-Magyarország szétrombolása, Bp., Minerva-Atlantisz, 1990

- John Lukacs: Budapest, 1900. A város és kultúrája, Bp. Európa, 1991
- Déry Attila: Budapest eklektikus épületszobrászata, Bp, Országos Műemléki Felügyelőség, 1991
- Dominique Jarrassé: A Passion for Movement. Rodin. Paris, Terrail, 1992
- Ligeti Gábor: Ligeti Miklós-gyűjtemény, é.n. (1992)
- Gerő András: Magyar polgárosodás, Bp., Atlantisz, 1993
- Jean Clair: L' âme au corps. Arts et sciences 1793 -1993. Paris, Gallimard/ Electa, 1993.
- Tóth Attila: Szeged szobrai és muráliái, Szeged, 1993
- A historizmus művészete Magyarországon, szerk.: Zádor Anna; Bp., MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1993
- Lakner Judit: Halál a századfordulón, Bp., MTA Történettudományi Intézet, 1993
- Mozdulatművészet, szerk.: Lenkei Júlia, Bp., Magvető-T-Twins, 1993.
- Spengler, D.: Der Traum des Faun. Theorie der Faun, Köln-Weimar-Wien, Böhlau, 1993
- (M. Diers hrsg.): Mo(nu)mente. Formen und Funktionen ephemerer Denkmäler, Berlin, Akademie, 1993
- Baji Etelka - Csorba László: Kastélyok és mágnások, Bp., HG és Társa, 1994
- Asemissen, H.U.-Schweikhart, G.: Malerei als Thema der Malerei, Berlin, Akademie ., 1994
- Prohászka László: Szoborsorsok, Bp., Kornétás, 1994
- Michael Gibson: Symbolismus, Köln, Benedikt Taschen ,1995.
- Lapis Angularis, Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, szerk.: Hajdú Virág és Prakfalvi Endre, Bp. 1995.
- Malcolm Godwin: Engel. Eine bedrohte Art, Frankfurt a.M., Zweitausendeins, 1995
- Gyáni Gábor: Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón, Bp., 1995.
- (Hofer T. szerk.): Magyarok Kelet és Nyugat közt. A nemzettudat változó jelképei, Bp. Balassi, 1996
- Gerő András: Utódok kora. Történeti tanulmányok, esszék, Bp. , Új Mandátum, 1996

- Boardman, John: The Great God Pan. The Survival of an Image, London, Thames and Hudson,1997
- Ripa, Cesare: Iconologia, Bp., Balassi, 1997
- Kovács Ákos: Két körkép, Bp., Sík, 1997
- Carl E. Schorske: Bécsi századvég. Politika és kultúra, Bp., Helikon, 1998
- Az egyesített főváros. Pest, Buda, Óbuda., szerk.: Gyáni Gábor, Bp., 1998
- Michalski, Sergiusz: Public Monuments. Art in Political Bondage 1870-1997, London, Reaktion Books, 1998
- Borbás György: A millennium szobrásza. Zala György 1858 -1937, Bp., Kossuth, 1999
- Andrási -Pataki - Szűcs - Zwickl: Magyar képzőművészet a 20. században, Bp., Corvina, 1999
- Krúdy Gyula: Ferenc József rendet csinál, szerk.: Kelecsényi László, Bp., Unikum, 2000
- Nagy Endre: A kabaré regénye, Bp., Palatinus, 2000
- Gyáni Gábor: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése, Bp., Napvilág, 2000
- Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, Bp., Osiris 2001
- Prohászka László: Ligeti Miklós, Balatonlelle, Kapoli Múzeum és Galéria, 2001
- Fiumei úti sírkert, Bp., Nemzeti Kegyeleti Bizottság, 2002. (Bev.: Dr. Fogarasi Katalin)
- Tarjányi Eszter: A szellem örvényében, Bp., Universitas, 2002
- J. K. Huysmans: A különc, Szeged, Lazi, 2002
- Maróti Géza emlékiratai, /Lapis Angularis IV. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, Bp., Magyar Építészeti Múzeum, 2002
- Erdei Gyöngyi: Műpártoló Budapest, Bp. Városháza, 2003
- Pótó János: Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika, Bp. Osiris, 2003
- Stróbl Mihály: A gránitoroszlán (Stróbl Alajos), Bp., Holnap, 2003
- Gerő András: Képzelt történelem, Bp. Polgart, 2004
- (Cieger András szerk.): A kiegyezés (Nemzet és emlékezet), Bp., Osiris, 2004
- Gellér Katalin: A magyar szecesszió, Bp. Corvina 2004.
- Armin Rosner : Moderne Grabdenkmäler, Bp, Stein und Stein, é.n.
- Feszty Masa - Ijjas Antal: Feszty Árpád élete és művészete, Bp. MTA-MDK forráskiadványai, é.n.

2. Katalógusok:

- Armand Silvestre: La Sculpture aux Salon de 1897, Paris, E. Bernard et Cie,1897
- Armand Silvestre: La Sculpture aux Salon de 1898, Paris, E. Bernard et Cie, 1898
- Rodin, New York, Museum of Modern Art, 1964 (kat.)
- New York City Public Sculpture by 19th Century American Artists (ed. L.I. Sharp), New York, The Metropolitan Museum of Art, 1974
- Arnold Böcklin 1827-1901, Darmstadt, Mathildenhöhe, 1977 (kat.)
- Edvard Munch.Symbols and Images, Washington, National Gallery of Art, 1978 (kat., red. R. Rosenblum)
- Courbet und Deutschland, Hamburg, Kunsthalle, 1978 (kat. szerk. W. Hoffmann)
- The Romantics to Rodin.French Nineteenth-Century Sculpture from North American Collection. Edited by Peter Fusco and H.W. Janson, Los Angeles County Museum of Art, 1980.
- Művészet Magyaroroszágon 1830-1870, MTA Művészettörténeti Kutató Csoport-MNG, 1981
- L'anima e le forme 1890-1919, Milano, 1981
- Bilder und Tänze des Todes. Gestalten der Todes in der europäischen Kunst seit dem Mittelalter, Unna, Evangelische Stadtkirche-Paderborn, Diözesanmuseum, 1982 (kat.)
- Monumentumok az első háborúból, Műcsarnok-Népművelési Intézet 1985 (kat.szerk.Kovács Á.)
- XX. századi festészet és szobrászat. A Magyar Nemzeti Galéria állandó kiállításainak katalógusa, főszerk.: Csorba Géza, Bp. 1986
- A milleniumi-ünnep historizmusa, in.: Lélek és forma. Magyar művészet 1896 - 1914, Bp. 1986. MNG kiáll.kat.
- Chefs d'Œuvre de la Sculpture du XIXe Siècle, Párizs, Grand Palais, 1986 (kat.)
- Eva und die Zukunft (Das Bild der Frau seit Französischen Revolution), Hrg. W. Hofmann , München, Prestel (kat.Hamburger Kunsthalle , 1986)
- František Bílek, Prága, Galerie Hlávniho mesta Prahy, 1986 (kat.)
- Budapest köztéri szobrai 1692-1945, Szerk: Szöllőssy Ágnes, Szilágyi András, Hadházy Levente, Budapest Galéria kiállítási katalógusa, 1987.

- Zauber der Medusa. Europäische Manierismen, (Hrg. Hoffmann, W.), Künstlerhaus, Wien, 1987
- Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs. Niederösterreichische Landesausstellung, Schloss Grafenegg, 1987
- R. Hyde-S. b. Wilcox: Panoramania, London, 1988. Trefoil Publication, Barbican Art Gallery
- Rajna György: Budapest köztéri szobrainak katalógusa, Bp. Budapesti Városszépítő Egyesület, 1989
- Denys Puech /1854 -1942/, szerk.:Catherine Gaich, Dominique Renoux, Rodez, Musée des Beaux-Arts, 1992.
- Sehsucht. Das Panorama als Massenunterhaltung des 19. Jahrhundert., Bonn, Kunst und Austellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 1993.
- Róna József emlékkiállítása, Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum, 1994
- Barbara Eschenburg: Der Kampf der Geschlechter (Der neue Mythos in der Kunst 1850-1930) Köln, DuMont, 1995. (Kat. Lenbachhaus, München)
- Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. Században, MNG, 1995
- Venice and the Biennale. Itineraries of Taste, Velence, Palazzo Ducale – Ca'Pesaro, 1995
- Loie Fuller, Getanzter Jugendstil, szerk.: Jo-Anne Birnie Danzker, München, Prestel, 1996
(kat. Villa Stuck, München)
- Ján Fadrusz a Bratislava, Galerie mesta Bratislavy, Mirbachov palác, 1997 (kat.)
- Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából, Szerk.: Mikó Árpád - Sinkó Katalin, Bp. MNG, 2000
- Rodin und die Skulptur im Paris der Jahrhundertwende, szerk.:Katerina Vatsella, Brémen, Kunsthalle, 2000.)
- A lélek mélységei. Belga szimbolisták, SzM, 2001
- Pavilonépítészet a 19.-20.században a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből, szerk.:Fehérvári Z. -Hajdú V.- Prakfalvi E., Bp. OMvH Magyar Építészeti Múzeuma - Pavilon Alapítvány, 2001
- Művészek és műtermek, Bp. , Ernst Múzeum, 2002 (kat.szerk. Hadik A.- Radványi O.)
- Maróti Géza (1875 - 1941), (szerk.: Ács Piroska), Bp. Iparművészeti M. 2002

- A modell. Női akt a XIX. századi magyar művészetben. Szerk.: Imre Gyöngyi, Bp. MNG 2004
- Gellér Katalin: Nő a szecessziós művészetben, Kiáll. kat. Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériája, Bp. 2004

3. Cikkek, tanulmányok:

- Rákosi Jenő: A nemzeti géniusz, Magyar Szalon, 1890, 553-562.
- Beöthy Zsolt: A királyszobrok, Budapesti Szemle, 1897, 337-350.
- Dr. Lázár Béla: Ligeti Miklós, Művészet 1905, 255-264.
- Petrik Albert: A tíz királyszobor, Építő Ipar-Építő Művészet 1914/33, 325-326, 1914/34 331-332.,1914/35 337-339, 1914/36, 343-344., 1914/37, 347-349.
- Joseph Polzer: Rodin et Carpeaux, L'Information d'Histoire de l'Art (16), 1971, 214-224.
- J.A. Schmoll gen.Eisenwarth: Munch und Rodin, in: (H.Bock-G.Busch hrsg.): Edvard Munch. Probleme-Forschungen-Thesen, München, Prestel, 1973
- Catherine Chevillot: Réalisme optique et progrès esthétique: la fin d'un rêve, Revue de l'Art, 1974, (104), 22-29.:
- Kovalovszky Márta: A képzeletbeli emlékmű, MÉ 1982/1. 29-32.
- Gábor Eszter- Nagy Ildikó- Sármány Ilona: A budapesti Schiffer-villa. Egy késő szecessziós villa rekonstrukciója, MÉ, 1982/2, 74-88.
- Gábor Eszter: Az ezredéves emlék. Schickedanz Albert Milleneumi emlékmű koncepciójának kialakulása, MÉ, 1983/4, 185-201.
- Sinkó Katalin: A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai, MÉ, 1983/4
- Ars Hungarica, 1983/1 (Funerális művészet)
- Hanák Péter: A halál Budapesten, Újhold-Évkönyv 1986/2, 288-302.
- Antoinette Le Normand-Romain: Tombeaux d'artistes, Revue de l'art 74, 1986, 55-63.
- Nagy Ildikó: Társadalom és művészet : A historizmus szobrászai, in.:MÉ.1990. 1-2. sz. 1-21.pp.
- Nagy Ildikó: Polgárosuló színház a polgári Budapesten, in: (Lackó M.szerk.): A tudománytól a tömegkultúráig 1890-1945, Bp, MTA Történettudományi Intézet, 1994, 191-216.

- Vadas Ferenc: Milleneumi piramis és Gellért-hegyi Akropolisz, Budapesti Negyed, 1994/3.,85-110.
- Csikász Imre, Vár ucca tizenhét, 1994/1
- Bernhard Maaz: L'amazone d'August Kiss et la disparition des normes classiques dans la sculpture, Revue de l'art 104, 1994, 15-21.
- Philipp Ward-Jackson: Carlo Marochetti et les photographes, Revue de l'art, 104, 1994, 43-48.
- William Cole: Literal art? A new look at Doré's illustrations for Dante's Inferno, Word& Image (10/2), 1994, 95-105.
- Heiszler Vilmos: Birodalmi és nemzeti szimbólumok Bécsben és Budapesten (1867-1918), Budapesti Negyed 9., 1995 ősz, 173-192.
- Budapest, 1896, Budapesti Negyed., 10, 1995 tél
- Martin Henig: Et in Arcadia ego: Satyrs and Maenads in the Ancient World and Beyond, in: (ed. C.M.Brown): Engraved Gems: Survivals and Revivals (Studies in the History of Art 54, Washington, National Gallery, 1997, 23-31.
- Hansdieter Erbsmehl: Max Klinger und Friedrich Nietzsche, in: (W.Kersten hrsg.): Radical Art History. International Anthology - subject O.K. Werckmeister, Zürich, zip, 1998
- - R. Várkonyi Ágnes: Századfordulóink, in:(Horgas B.-Levendel J. szerk.): Visszaszámlálás. Beszélgetőkönyv, Bp., Liget, 1998, 139-157.

_ Tóth Vilmos: A Kerepesi úti temető I-II., Budapesti Negyed (VII: évf). 1999/2
- Rosalind Krauss: A szobrászat kiterjesztett tere, Enigma 20-21, 1999, 96-105.
- Robert Musil: A tehetetlen Európa, avagy utazás a századból az ezredbe (19229, in: Robert Musil: Esszék, Pozsony, Kalligramm, 2000, 116-145.
- Földes Mária: Fadrusz János Pozsonyi Mária Terézia-szobráról, MÉ, 2000/1-2., 131-137.
- Karl Hans Strobl: Történetek és jelenetek az osztrák Sajtóhadiszállás életéből, Enigma 28 (2001), 41-63.
- Nagy Ildikó: Az emlékműszobrászat kezdetei Budapesten. Szobrok és szobrászok, Budapesti Negyed 32-33, 2001 nyár-ősz, 191-218.
- Prohászka László: Ligeti Miklós egyházművészeti alkotásai, Vigilia, 2002/10, 748-752.
- Mazányi Judit: Mérték vagy jelmez. Ligeti Miklós "Faun és Vénusz" című domborművének ikonográfiai-ikonológiai nézőpontból történ ő elemzése,

különös tekintettel a faun figura jelentésére., in: (Bodnár Sz.-Jávor A.-Lővei P.-Pataki G.-Sümegi Gy.-Szilágyi A. szerk.): Maradandóság és változás. Művészettörténeti konferencia, Ráckeve, 2000, MTA MKI-Képző,-és Iparművészeti Lektorátus, Bp. 2004, 401-414.

- Sz. Kürti Katalin: Szoborsorsok Debrecenben, http://www.atomki.hu/debrecen/debszem/95-3/szkurti.html
- A Japán. Kresalek Gábor-Zeke Gyula interjúja Kraszner Menyhért idősebb lányával, Budapesti Negyed, 43-44., 2004. tavasz-nyár, 165-186.

FÜGGELÉK **Kerámiák**

Évszám	T.sz	Adatok
>-1902	1	L.M.: Vőfély Ezüst mázas terrakotta, 25 cm J. hátul: Liget gyár Ligeti Gábor tul., Balatonlelle *Kiállítás:* Ernst M. 1920. V.hó, színes terrekotta
>-1913	2	**Bérmáláskor II.** terrakotta 32 cm J.j.l.:LM szignó Ligeti Gábor, Balatonlelle *Megjegyzés: Bronz változata 1900 k. készült.*
1913.k.	3	Ülő faun

		barna mázas kerámia, 26 x11 x 28 cm J. a figura farka alatt: LM szignó Ligeti Gábor, Balatonlelle, és azonos példánya Ligeti Judit, Bp. ***<u>Megjegyzés:</u> Hasonló a Faun és Vénusz c. dombormű faunjának beállításához és a figura feje önarcképi vonásokat hordoz.***
>-1913	4	Pálosok Madonnája Mázas terrakotta, J. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1913. k.	5	L.M.: Múzsa Mázas kerámia, 28 cm J.n. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle *<u>Megjegyzés:</u> Mrv.-ben is kivitelezve.*
>-1913	6	L.M.: Fiú karácsonyfával Színezett terrakotta, 12 cm J.n. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
>-1914	7	L.M.: Szüretelő Mázas, színes kerámia, 13 cm J.n. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1920. k.	8	Krisztus sírbatétele Sómázas kőagyag, 36 x 35 cm J.hátul: Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1920 k.	9.	Krisztus a kereszten Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1921.k.	10	Emese álma, falikép Színes mázas kerámia, 19,5 x 19,5 x 4 cm J.j.l.: monogram Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	11	Férfi talicskával Mázas kerámia, J. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle

	12	L.M.:Csillések Barna mázas kerámia, 21 cm J.j.l.: LM monogram Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	13	L.M. Női akt Mázas kerámia, 5,5 cm J.n. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
		A Ligeti Gyár termékei
-< 1920	14	Hiszek egy istenben…, falikép A Ligeti gyár terméke Színes mázas kerámia, 19,5 x 19,5 cm J. J.K. monogram Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1921. k.	15	Dante és Beatrice a Purgatóriumban, falikép A Ligeti gyár terméke Színes mázas kerámia, 27,5 x 21 cm J. hátul: A Ligeti gyár jelzése Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
1921.k.	16	Sanata Elizabet, tál A Ligeti gyár terméke Színes mázas kerámia, Ř:23 cm J. hátul: A Ligeti gyár jelzése mgt., Balatonlelle
=1922	17.	Negró Károly: Két fülű céhkancsó A Ligeti gyár terméke Fajansz, fehér alapon színes, szőttes mintát utánzó kézifestés M: 49,5 cm Száj Ø : 14,5 cm Talp Ø : 18 cm J. a talp alján középen: a gyár jelzése J. a talp peremén belül: TERVEZTE: NEGRÓ BÁCSI/ FESTETTÉK:/ BODÓ SÁNDOR/ JUHÁSZ KÁLMÁN/ DIENES ÉVA Az elágazó indák között a következő nevek olvashatók: LIGETI MIKLÓS, LIGETINÉ, Ligeti Mária, FRANCZI, NÉMETH Zsuzsi, Negró K. Márky, Gádor, Keleti M., Tangl E., Paulovics Béla, Juhász K., Bodó S., Dénes É., Petrik, KALMÁR, Dr .Dietz K. A talphoz közel:1922

		Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	18	L.M.: Kancsó A Ligeti gyár terméke Fehér alapon kék és zöld növényi ornamentikával díszített kerámia M.: 11,5 cm Száj Ø : 14,5 cm Talp Ø : 18 cm J. a talpon: L.M. monogram és a Ligeti gyár jelzése Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	19	Korsó A Ligeti gyár terméke Fehér alapon kék és barna hímzés ornamentikát idéző díszítésű kerámia M.:21 cm Száj Ø: Talp Ø: J.: Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	20	Dante és Beatrice, tál A Ligeti gyár terméke Színes mázas kerámia, Ř:29 cm J. hátul: A Ligeti gyár jelzése Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	21	Auguszta főhercegnő 1902, tál A Ligeti gyár terméke Színes mázas kerámia, Ř:29 cm J. hátul: A Ligeti gyár jelzése Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
	22	Szent György, tál A Ligeti gyár terméke Fajansz Ø 290 mm J. négyszer benyomva a gyár pecsétja mgt
	23	Attila Násza, váza A Ligeti gyár terméke Mázas kerámia M:225 mm Ø:170 mm Ø:150 mm J.alul feketével a gyár jelzés/ LIGETI

		mgt
	24	Szüreti jelenet A Ligeti gyár terméke M:225 mm Ø felső Øalsó J. a gyár jelzés/ LIGETI mgt
	25	Virágtartó kaspó A Ligeti gyár terméke M:130 mm Ø: 150 mm Ø:95 mm J.alul feketével a gyár jelzés/ LIGETI Mgt
	26	Nyulas bonbonnière A Ligeti gyár terméke M:110 mm Ø:122 mm Ø: 119 mm J.alul vörössel a gyár jelzés/ LIGETI mgt
	27	Parasztasszonyos bonbonnière fajansz M:112 mm Ø:120 mm Ø118 mm J. kékkel: LIGETI mgt *Megjegyzés:* Teljesen azonos Mihály Rezső fafarragásos dobozán láthat figurával
	28	Parasztasszonyos tál A Ligeti gyár terméke Ø:115 mm mgt
	29	Malacos bonbonnière A Ligeti gyár terméke M: 97 mm Ø:160 mm Ø: 153 mm J. Ligeti gyár jele benyomva

		mgt
	30	Bonbonnière táncoló párral A Ligeti gyár terméke Ø tető: 135 mm Ötál 140 mm J. a gyár jelzés feketév el mgt
	31	Angyali üdvözlet, dísztál A Ligeti gyár terméke Mázas terrakotta Ø: 285 mm J. :A ligeti gyár jelével mgt
	32	Hajdú tál A Ligeti gyár terméke fajansz Ø:300 mm J. benyomva: LIGETI/ MIKLÓS mgt
	33	Tányér A Ligeti gyár terméke Mázas cserép Ø:236 J. benyomva a gyár jelzése mgt
	34	Három tulipános tányér A Ligeti gyár terméke Mázas cserép Ø:240 mm J. benyomva a gyár jelzése mgt
	35	**Somogy (falikép kanásszal)** A Ligeti gyár terméke Fajansz, 115 x 115 cm mgt
	36	**Dante és Beatrice tál II.** A Ligeti gyár terméke Mázas cserép Ø:285 mm J. benyomva kétszer a gyár jelzése mgt

		Ligeti mintái alapján készült kerámiák
		Anonymus A Zsolnay gyár teméke Eozin mázas terrakotta, ? J. belül hátul a Zsolnay gyár bélyege Ligeti Gábor tul., Balatonlelle
		L.M.: Déryné Herendi Porcelángyár teméke Fehér mázas porcelán, 35 cm Ligeti Gábor tul., Balatonlelle

S.sz.	Évszám	Adatok
1.	=1891	Ámor gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1892/93. Kat.sz.:509. **Adattár:** ***Első kiállított műve, az OMKT megveszi sorsolásra, (MTA-MKI/A.:MDK-C-I-17/895. 1-2. Lyka hagyaték)***
2.	>-1892	Vendégszeretet gpsz. , mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1892/1893. Kat.sz.507.
3.	>-1892	***Menüett, szoborcsoport a tatai színházhoz díszítéséhez*** Anyaga, mérete azonosítatlan ***Rep.: Menüett a tatai színházhoz, Műv. 1905. 258.p.***
4.	>-1893	**Pásztoróra** Lappang. *Rep.:* Pásztoróra, Hagyaték, Balatonlelle
5.	=1893	Rákászfiú br. 135 cm J. hátul az edényen írott betűvel: Ligeti, 1893 Budapest Főváros tulajdona Bp. Margitsziget, Vízesés tava A mű 1893-ban Nadányi-díjat kapott. *Adattár:* Főv. Levt. IV.1403.m 92/1895. :1895. szeptember 13-án Gerlóczy Károly helyettes polgármester elnöklete alatt a Képzőművészeti Bizottság elhatározta, hogy a bronzba öntve megveszi Ligeti Mór két művét. A mű 1895 után a Fővárosi Gyűjteménybe került. 1926-28 között a mű feltehetően a királyi palota főlépcsőjének grottájában állt. 1926. December 10-én Liber Endre javaslatára a

		Döbrentei téren, a vízesés menti park nyugati oldalán, a sziklás patakmeder jobb partjára való felállítást javasolta, 1928-ban helyezték itt el. 1945 után a Margitszigetre, a Vízesés medencéjébe került. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1893/1894. Kat.sz.: 432. Gpsz.; Műcs. Ezredéves Országos kiáll. 1896. Kat.sz.:1174; Párizs, Exposition des Beaux-Art a lá Exposition Universelle, 1900.; Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. gpsz.; Róma, Római nemzetközi kiáll. 1911.; Műcs. Budapest főváros gyűjteményének kiáll. 1924., Kat. sz.:103., br. *Irodalom:* Keleti Gusztáv.: Festészet és szobrászat, in.: Matlekovits Géza: Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye, Bp. 1898. IX. köt. 270.p.; N.N.: Magyarország a római nemzetközi kiállításon. Szerepelt a mű a kiállításon. (Revue de Hongrie, IV. évf. 7.sz. 1911. 466-468.p.); Jajczay János - Gyöngyössy Nándor: Budapest szobrai az utolsó tíz évben (Képzőműv. 1931. 42. Sz. 149 – 150. p.); Liber 1934. 325.p; Medvey-Csányi 1939. 19.p.; Róna Tibor : Budapesti kirándulóhelyek, Bp. 1960. 220.p.; Szőllőssy 1692-1945, 1987. 100.p. 206.tétel; Rajna 19???. 19.p.; Dercsényi B. – Végváry Annamária: Adalékok a Margitsziget történetéhez, Bp. 2003. 62.p. *Reprodukálva.:* (gpsz.)OMKT téli kiállítás, 1894. Kat. ; Rákászfiú, Képzőműv. 1931. 41.sz. 149.p.; Rákászfiú, 1931. 42.sz. 167.p.
6	=1893	**Horthy Béla (1869-1943) festőművész .portréja** anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Rep.:* Horthy Béla, , ism. újs. kivágat, (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17, Lyka hagyaték) M. Géniusz, 1897.30.p.
7	=1894	*Kacsás lány (Féltékenység, Leány akt) I.* br. J. Budapest Főváros tulajdona Bp. Gellért fürdő, pezsgő fürdő (egykori árkádos díszudvar) *Adattár:* Főv. Levt. IV.1403.m 92/1895.:1895. szeptember 13-án Gerlóczy Károly helyettes polgármester elnöklete alatt a Képzőművészeti Bizottság elhatározta, hogy a bronzba öntve megveszi Ligeti Mór két művét. *Kiállítás:* Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. gpsz. *Irodalom:* N.N.: (rh.)(Ép. ip. Ép. Műv. 11. sz. 1919. VII. 84.p.); N.N.: A Gellért Pezsgőfürdője (Képzőműv. 1934. 77 sz. 245.p.; N.N.: (Tér és Forma, 1934. VII. 245.p.); Medvey-Csányi 1939. 85.p. *Fotó:* Gellért fürdő, Téli kert BTM Kiscell, poz. Ltsz.:66.49.8. (Fotó Hegedüs Ármin hagyatékából) 1918 *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 873.p.gpsz.

8	1893-94	Henry Bataille *(1872-1922) festőművész, író* portréja anyag, méret azonosíthatatlan lappang *Megjegyzés:* A festőként induló francia íróval L.M. jó kapcsolatot ápolt, és egyik festménye a szobrász tulajdonában volt. *Irodalom:* F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. (Független Mo., 1908. VII. 21. 6.p.) *Rep.:* M. Géniusz, 1897. 31.p. Bataille festőművész, ism. újs. kivágat, (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17, Lyka hagyaték)
9	1893-94	Herbert Morin Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Adattár:*L.M. emlékezése, Hagyaték, Balatonlelle *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 855.p.
10	=1894	Ókori kereskedelem (Rabszolgatartás) az egykori Angol – Magyar Bank homlokzatára haraszti mészkő, életnagyságúnál nagyobb Egykor Bp. VI. Váci krt.; majd Vilmos császár u. 32. (ma Bajcsy-Zsilinszky u.) Az épülettel együtt elpusztult. *Irodalom:* Medvey – Csányi 1939. 48.p. *Fotó:* Az Angol - Magyar Bank épületéről felvétel BTM Kiscell, Fotótár Ltsz.: 107 /129. Három figurás szoborterv agyag v. gpsz. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4977 Felvétel a műteremben, háttérben a Jókai szobor és Salamon király szobra. *Rep.:* (gpsz. minta) M. Géniusz; 1897. I. köt. 54.p.
11	=1894	Reneszánsz kereskedelem (Velencei kalmár) az egykori Angol – Magyar Bank homlokzatára haraszti mészkő, életnagyságúnál nagyobb J.j.l. a talapzaton Ligeti és olvashatatlan dátum Bp. VI. Váci krt. (ma Bajcsy-Zsilinszky u.) Az épülettel együtt elpusztult. *Irodalom:* Ld. 200. *Fotó:* Három figurás szoborterv MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4976 agyag v. gpsz.
12	>-1894	**Hanel Aranka portréja** anyaga, mérete azonosítatlan

		lappang *Kiállítás*: Műcs. OMKT 1894/95 téli, Kat.sz.:354. Műcs. OMKT 1897 tavaszi kiáll. Kat.sz.:134. *Fotó:* Hanel Aranka MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5004 *Rep.:* V.U. 1894. 823.p.
13	=1894	*Dr. V.S. portréja (Férfi mellszobor)* br. 70 cm J…..:MDCCCXLIV Ligeti MNG Ltsz.:68.5.- N Vétel Dr. Róna Páltól (Pasaréti u. 171) (Hív.sz.:863-991/67.) **Megjegyzés: A portré azonosítható Vaisz Sándor ügyvéd portréjával. A bronzba öntés ideje tisztázatlan.** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1894/1895. Kat.sz.: 340. Mgt. gpsz. *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 359. tétel *Fotó:* Dr. Vaisz Sándor ügyvéd Gpsz. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4996
14	=1894	Markó Ernő *festőművész* portréja Patinázott gpsz. 77 cm J… :Ligeti Paris Felirat: Parisi víg napok emlékére MDCCCXLIV MNG Ltsz.: 72.95.-N Vétel Farkas Lászlónétól (Bp. Keleti K.u.50.) 1964-ben. *Fotó:* Markó Ernő MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4786 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5034
15	=1894	**Női fejtanulmány** p. c. J. MNG Ltsz.: A Szépműv.Múz. vásárlása
16	=1895	**Vaszary János *(1867-1939)festőművész* portréja** Mrv. mérete azonosítatlan J…. 1895 Ligeti Lappang. *Fotó:* Vaszary János (2 db) Mrv. Hagyaték, Balatonlelle 1897 *Rep.:* Vaszary János; M.Géniusz, 1897. I.köt. 135.p.
17	>-1895	**Árván** Gpsz., mérete azonosítatlan Lappang

		Kiállítás: OMKT Tavaszi kiáll. Műcs. 1895; Műcs. Ezredéves Országos kiáll. 1896..,Kat.sz.: 1176 *Irodalom:* Lázár Béla: L.M. (Műv. 1905. 259.p.) *Fotó:* Árván, Műv. 1905. 259. p.
18	1895 k.	Az Adria Biztosító Társaság nyolc épületdíszítő szobra (négy hajózást jelképező férfi és négy, az égtájakat jelképező nő) Anyaguk, méretük azonosítatlan Fiume, Jadrolina(Adria) palota *Fotó:* MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5034 *(Feltételezés.)*
19	=1896	Pokol körkép szobrászati díszítése Elpusztult *Irodalom:* Kovács Ákos: Két körkép, Bp. Sík, 1997. 105.-167.pp. *Rep.:* A Pokol bejárata, Új I. 1896.;22.sz. V.24. 518.p.
20	>-1896	Újságárus leány (?) anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 855.p.
21	>-1896	Férfi büszt *(kőfaragó eszközökkel)* Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 52. V. 53. sz.
22	>-1896	Férfi mellképe, dmb. Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 854.p
23	>-1896	Arckép (Kislány portréja). Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1896. 872.p.
24	>-1896	Férfi mellképe, dmb. anyaga, mérete azonosítatlan Felírat a talapzat tetején, elől : Frim lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1896.873p.
25	>-1897	br. Wesselényi Miklós emléktáblájának pályázati terve anyaga mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: L.M. I. díjat nyert a pályázaton. A művet mégis Holló Barnabástól rendelték meg. Holló domborművét 1905-ben leplezték le a budapesti Ferencesek templomának oldalán.* *Adattár:* L.M. életrajza. (MTA-MKI/A: MDK-C-I-17-Lyka hagyaték

		/895. 1-2.) *Irodalom:* Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi szobrászunknál. *Látja a műteremben Wesslényi emléktáblát.*(Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.); Márkus László: L.M. (Művészeti Krónika, 1905. V. 15. 3.p.)
26	>-1897	Az okkupált (Boszniai katona) br., mérete azonosítatlan elpusztult *Adattár:* A királyi magánpénztárból megvették a Műcsarnok 1898 évi kiállításáról (Vásárlások az OMKT kiállításából /MTA-MKI; SzmKT 50-134.p.) *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1897/98. Kat.sz.:121.
27	>-1897	Női képmás dombormű Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang *Kiállítás:* Mücs. OMKT Téli kiáll. Kat.sz.:114. *Rep.:* Női képmás, V.U. 1897. 829.p
	>- 1897	Férfi büszt Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang *Rep.:* M. Géniusz, 1897. I. köt. 45.p.
28	=1897	Éva Carrarai mrv. dmb, 54 cm J.j.l. a sziklán: LIGETI-97 MNG Ltsz.: 1532 Vétel, Hiv. sz.:223/1987 *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1897.Kat.sz.:139.; Párizs, Exposition des Beaux-Arts á la exposition Universelle de 1900. Hongrie, Kat. sz.: 143. Állami tul. *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1036. tétel; Szabadi 1979. 96.p.; Magyar Művészet 1890-1918, szerk.: Németh Lajos, Bp. 1981. 473-474.p. ; A modell. Női akt a 19. Századi magyar művészetben. kat. szerk.: Imre Györgyi, MNG, 2004. 415.p. *Fotó:* Éva MNG SZ.O. poz. Ltsz.:6571 MNG SZ.O. poz. Ltsz.:948 MNG SZ.O. neg. Ltsz.:4249 MNG SZ.O. neg. Ltsz.:1063
29	>-1897	Kőkorszak gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1897.Kat.sz.:136.

30	=1897	**Hungária** gpsz., kb. 15 m Felállítva 1897-ben II. Vilmos császár budapesti látogatása alkalmából a Ferenc József téren. Elpusztult *Adattár:* N.N.: (rh.) (Ism.újs. 1897. IX.5. Hagyaték, Balatonlelle); N.N.: (rh.) A Hungáriát, mint szabadságszobrot említi. (Neue Politische Volksblatt, 1897. IX. ?? 4.p. (Hagyaték, Balatonlelle) *Irodalom:* N.N.: (rh.) (Neue Pester Journal, 1897. IX.hó; Hagyaték, Balatonlelle); N.N.(rh.) (V.Ú. 1897. 592.p.); N.N.: Vilmos császár Budapesten. (V.Ú. 1897. 630.p.) N.N.: (rh.), Pester Lloyd, 1897. X. 4.; N.N.: (rh.) (P.H. 1897. X. 17.); N.N.: A német császár Magyarországon. (Egyetértés, 1897. IX. 10.); N.N.: (rh.) (B.H. 1897.IX.20.); W.H.: Der deutsche Kaiser in Ungarn (rh. Berliner Tagblatt, 1897.IX.20.); Vadas Ferenc: Milleniumi piramis és Gellért-hegyi Akropolisz. (Bp.-i Negyed, II.1.sz. 1994. 99.p.) *Fotó:* - Kolecsinszky S.: II. Vilmos látogatása Vilmos császár bevonulása MNM fotótár, poz. Ltsz.:71.3 Ferenc József kimegy a Keletibe a Népszínház előtt, Vilmos császár elutazik. A feldíszített város zászlókkal. MNM fotótár, poz. Ltsz.:71.4 A két császár a Kerepesi úton az Astoriánál befordul. A feldíszített város. MNM fotótár, poz. 1897 szept. 20. -II. Vilmos látogatása 1897 őszén Budapesten MNM fotótár, poz. Ltsz.:66.2531 *Rep.:* (gipsz?) Tull Ödön: A Ferenc József tér kivilágítása (rajz); Új I.III.évf.40. sz. 1897. 9. 26. 285.p; Klösz György: Vilmos császár 1897-es tatai és budapesti látogatása; Több felvétel, V.Ú. 1897. 38.-40. sz. 9. hó;)
31	=1897	**Akt tanulmány** p. kréta J. MNG Ltsz.: A Szépműv. Múz. Vásárlása
32	>-1898	Álom színezett terrakotta, mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1898/1899. Kat.24.sz.:71.; Ernst M. Téli kiáll. 1920.
33	=1898	Ádám és Éva mrv., br., üveg, 83 cm J. a kőpadon: LIGETI MNG Ltsz.: 1691 Vétel (Hív. sz.: 14./1899)

		Megjegyzés: Az 1900-as párizsi világkiállításon bronzérmet kapott. A gyermekek haja színezve volt. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1898/1899. Kat.sz.: 105. mű anyaga, technikája: art applique; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.9. sz.: 2. Szépművészeti M. tul. ; Párizs, Exposition des Beaux- Art a l' Exposition Universelle de 1900 a P.Hongrie?? Kat.sz. 142. *Irodalom:* MNG állagj. 1959.1029. tétel; Wlassics Gyula: A párizsi kiállítás kitüntetései. Bronzérem. (Műcs. 1900. 326-327.p.k) Szana T.: Száz év a magyar művészettörténetből, Bp. 1901. 345.p.; dr. G.v.T.: Ausstellung des Klubs der Kunst Fremde (Pester Lloyd, Theater, Kunst und Literatur,1901. V.6.)
34	=1898	Garay János költő szekszárdi emlékművének terve anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Adattár:* Garay János szekszárdi emlékművének terve. A pályázaton II. díjat nyert. (L.M. önéletrajzi kérdőív, MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17/895 1-2, Lyka hagyaték) *Irodalom:* Dömötör István: Szárnovszky Ferenc (Műv. 1903. 196-199.p)
35	>-1899	Ártatlanság I. Színezett mrv. dmb., mérete azonosítatlan Lappang *Megjegyzés: Több példánya készült. Egyik 1899-ben. Egy pld.-nya valószínűleg Kiss Horváth László tul.* **Kiállítás:** ***Műcs. Tavaszi nemzetközi kiáll. 1899. Kat.sz.:75.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10. sz.:15. színezett mrv.; Ernst M. XIII. Csoport kiáll. színezett mrv.*** *Irodalom:* N.N.: (rh.) Megvette özv. Gr. Károlyi Viktorné. (Műcs. 1899. 370.p.); P.G.: Nemzetközi kiállítás a Műcsarnokban II. *A szerző átérzett munkának, egyben szalondísznek titulálja.*(V.Ú.1899. 270-280.p) *Rep.:* Ártatlanság, Új.I. 1899. 5. 31., 686.p. ; Ártatlanság, V.Ú. 1899. 277.p.
36	>-1899	*Ártatlanság II.* színezett mrv. dmb. J. Egri érsekség tulajdona Érseki palota lépcsőháza, Eger **Megjegyzés:1906-ban Katinszky Gyula kanonok vásárolta meg Egerben, az első képzőművészeti vándorkiállításról.** **Kiállítás:** ***Eger, OMKT vándorkiáll. 1906.; Kiállítás az egri kaszinóban, 1924.*** *Irodalom:* N.N.: (rh.) (P.N. 1906. IX.;); N.N.: Az első képzőművészeti vándorkiállítás (Mao.-ság, 1906. IX. 20.)

37	=1899	A tudás fája mrv. 113,5 cm J. a fán: Ligeti 899 Móra Ferenc Múzeum, Szeged; Ltsz.:62.7. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1900/ 1901. Kat.sz.:126. *Irodalom:* N.N.: A Szeged városi múzeum festészeti és szobrászati jegyzéke, Szeged, é.n. 126.p.; N.N.: A kormány műtárgyvásárlásai a téli tárlaton. *A Szépművészeti Múzeum részére megvették a művet.* (Bp.-i Napló, 1901. I. 16.); Lyka Károly: Téli tárlat 1900-1901 (Bp. 1901. 34.p.) *Rep.:* A tudás fája, mrv., OMKT téli kiáll. Kat. 34.p. A tudás fája, M. Géniusz, 1901. 135.p. A tudás fája, Műv. 1905. 263.p.
38	1890-es évek	*Hauszmann Alajos* (1847-1926) építész *mellszobra (Férfi mellszobra)* br. 51 cm J.j. a váll alatt: LIGETI MNG Ltsz.:55.799. Átvétel az MTA-tól (Hiv.sz.:863-05-1/1954) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1037. tétel
39	=1900	**A Millacher kút pályázati terve** agyag, mérete azonosítatlan lappang Megjegyzés: Dr. Rónai Károly ügyvéd levele a székesfővárosi tanácshoz (1896.I. 29.). A levél tartalma szerint Millacher Lajos 20.000 koronát hagyott egy a II. kerületben a Bomba vagy a Pálffy téren felállítandó, pályázat eredményeként megszülető kútra. *1900-ban jelenik meg a pályázati felhívás 1901. január1.-i beadási határidővel.* **A felhívás szerint a kúton hagyományozót ábrázoló domborműnek kell szerepelnie, továbbá a Lajos kútja nevet kell viselnie. A rendelkezésre álló pénz 44.000 korona. A zsüri tagjai: Fadrusz, Hauszmann, Stróbl, Steindl. A L.M. kút pályázatának mind három fordulójában részt vett. Az ismert terve az elsőre készült. Az első fordulót Nagy Kálmán nyerte, aki azonban a szobor kivitelezése előtt meghalt. A végső pályázatot Holló Barnabás nyerte 1903-ban, a szobrot 1904-ben adták át. L.M. a pályázat második fordulójában Jámbor és Bálint építészekkel közösen beadott terve 400 korona jutalomban részesült. A terv főcsoportját kerámia változatban is elkészítette.** *Adattár:* A Millacher kút pályázati terve. A Millacher Lajos-féle hagyaték ügye, (Főv. Lev. IV. 1403m, 97/1893; Millacher kút. 1 db ceruzavázlat, 4 db Corvin téri alaprajz ismeretlen szerzőtől, továbbá Dr. Rónai Károly levele (Főv. Lev. IV. 1403m, 97/1900 ;

		Irodalom: Liber 1934. 250-251.p.; Szőllőssy –Szilágyi - Hadházy,1692-1945, 1987. 74.p. 134. tétel; Rajna 1989. 20.p. 184. tétel ; N.N.: Képes ismertető (Új.I. 1901. 124-125.p.; N.N.: Képes ismertető (Új I. 1901. 231.p) N.N.: (rh.) (Műv. 1902. 431.p.) N.N.: (rh.) (Műv. 1903. 65.p); N.N.: (rh.) (Vállalk. Lapja, 1903. II. 4. 8p.); N.N. (rh.) B.H. 1904. VIII. 28. 5-6.p.; N.N.: A Korvin téri Lajos kút. *Holló szoborműve. Ismerteti a szobor történetét.* (V.Ú. 1905. 230.,231. p.) *Fotó:* Millacher kút terve Agyag A felvétel a MNM-ben vagy a Műcs.-ben készült MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5028 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5029 1901
40	>-1900	Rónay Kinga mellszobra (Múzsa I.) br., mérete életnagyságú lappang *Megjegyzés: A személy lehet, hogy azonos a Munkácsy Céh 1935-ben Péchy Rónay Kinga néven kiállító művészével. A szobor kb. 12 év körüli masnis kislány portréja.* *Fotó:* Rónay Kinga br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4978 *Rep.:* Múzsa, Új. I., 1900. 32.sz. 116.p
41	>-1900	**Br. Piret Huberta képmása** Színezett mrv., onix, méret azonosítatlan Lappang Egykor özv. Károlyi Viktorné tulajdonában volt. *Kiállítás:* Műcs. Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:88. *Fotó:* B. Piret Huberta színezett mrv., onix MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 936 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 941 *Rep.:* Műv. 1905. 256. p.
42	>-1900	**Dr. Sgalitzer Gyuláné mellszobra** anyag, méret azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Lehet, hogy a eltérő név (Dr. Ságiné a fotón) – tekintettel az ábrázolás azonosságára - egy korabeli névmagyarosítás eredménye.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1900/1901. Kat.sz.:125. (az ábrázolt tulajdona) Rep.: Dr. Sgalitzer Gyuláné mellszobra, M.Géniusz, 1901. 135.p *Fotó:* Dr. Ságiné MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4997

43	>-1900	**Dr. Maksziányi Dezső büsztje** gpsz., mérete életnagyságú lappang *Megjegyzés: Bizonyíték hiányában csak feltételezhető, hogy az ábrázolt Malonyai Dezső* (*1866-1916) író, művészettörténész volt. A feltételezést megerősíti a portré összevetése Ferenczy Károly 1904-es Malonyai Dezső portréjával (MNG tul.)* **Kiállítás: Műcs. OMKT Téli kiáll. 1900/1901. Kat.sz.: 75. mgt.** *Fotó:* Malonyai Dezső (sic!) gpsz. v. agyag MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4987 *Rep.:* Dr. Maksziányi Dezső büsztje, M. Géniusz, 1901. 135. p. (gpsz.)
44	>-1900	*Hegedüs Gyula* (1870-1931) színművész *mellszobra* br. 47 cm J. Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1900/1901. Kat. sz.: 122. Mgt. gipsz; Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. gpsz.; N. Szalon, Téli kiáll. 1902. Kat.sz.: 218.; N. Szalon IV. aradi kiáll. 1903. Kat.sz.:13. Eladó; N. Szalon I. győri kiáll.??? Kat.sz.:156.gpsz.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12. sz.: 55.; Műcs. KMT Őszi kiáll. 1942. *Irodalom:* L – s: A temesvári műtárlat. Tudosító a Stefánia úti műteremben látta. (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); (l.g.): L.M. szobrai. Dicsérve említi. (P.N. 1913. IV. 2. 13.p.) *Rep.:* Hegedüs Gyula, M. Géniusz, 1901. 135.p. M. Iparm., 1905. 44. sz. 331. p.
45	=1900	Dr. Schermann Adolf *tiszti főorvos* mellszobra Gpsz.; 70 cm J. oldalt: LIGETI/1900 MNG Ltsz.:73.1.-N ***Vétel: Oláh Máriától (Bp. Szt. István krt. 3.)*** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1900/1901. Kat.sz.: 127., az ábrázolt tul.; *Fotó:* Dr. Schermann Adolf gpsz. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5001 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 10588 *Rep.:* Dr. Schermann Adolf, M. Géniusz, 1901. 135.p.
46	=1900	Szüretelő jelenet A 1900-as Párizsi Világkiállítás magyar pavilonjának bejárati domborműve Anyaga, mérete azonosítatlan Elpusztult *Irodalom:* dr. Maksziányi Dezső: L.M. (M. Géniusz, 1901. II.24.) *Rep.:* M. Géniusz, 1901. 135.p.; Új I. 1900. 5.sz. jan. 28. 96.p., 11.sz. 233.p.

47	=1900	Főúri pár A 1900-as Párizsi Világkiállítás magyar pavilonjának bejárati domborműve Anyaga, mérete azonosítatlan Elpusztult *Irodalom:* dr. Kovács Dénes: A párizsi világkiállítás (V.Ú. 1900. 590.p.); *Rep.:* M. Géniusz, 1901. 135.p.; Új I. 1900. jan. 28. 96.p.;
48	>-1900	**Bérmáláskor** br., mérete azonosíthatatlan J.j.l.: Ligeti Lappang *Megjegyzés: 1913 előtt készült kerámia változata is ismert .* *Kiállítás:* Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállítása, 1900. IX. hó; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:31. *Irodalom:* : L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító a Stefánia úti műteremben látta a bronzát.* (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); *Fotó:* Bérmáláskor gpsz. v. agyag MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5005
49	>-1900	**Múzsa II. (Sharon rózsája)** mázas kerámia, 31 cm J. belül : Zsolnay szám:3597 O 84. Balatonlelle, Ligeti Gábor tul. *Megjegyzés: A műről márvány replika is készült.* *Kiállítás:* Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállítása, 1900. IX. hó;
50	>- 1901	**Lovag Ybl Lajosné** mrv., méret azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. mgt.
51	>-1901	Nótafa gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. gpsz.; Ernst M. L.M. kiáll. Kat.12.sz.:67.
52	>-1901	**Salamon király szobrának vázlata** Mérete, anyaga azonosítatlan Lappang *Megjegyzés: Az Árpád-házi magyar királyt ábrázolja. Feltehetően a szegedi Móra Ferenc Múzeum vásárolta meg a művésztől.* **Kiállítás:** ***Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállítása, 1901. gpsz.*** *Irodalom:* N.N.: A szegedi kiállítás. L.M. egy művét megvették a

		szegedi tavaszi kiállításon. (Műcs. 1901.205.p.); N.N.: (rh.) A szobrot a szegedi képtár részére megvették a Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállításán. (Műv. 1903. 353.p.) *Fotó:* Műterem belseje MNG SZ.O. poz. Ltsz.:4977 *Rep.:* Műv. 1905. 264. P.
53	>-1901	Dr. Térey Gábor *(1864 –1927) művészettörténész* portréja gpsz. vagy agyag; mérete azonosítatlan J.b.l.: LIGETI Lappang **Megjegyzés: Elképzelhető, egy időben készült a felesége portréjával.(Lsd. kat.135.) Térey a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának vezetője 1904-1906 között. Bajuszos, szakállas, idősödő férfi hermaszerűen kiképzett portréja.** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/ 1902. Kat. sz.: 116. gpsz. *Irodalom:* N.N.: (rh.) L.M. a magyar Rodin, (P.H. 1904. XI. 24.) *Fotó:* Térey Gábor MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5003 (A fotó valószínű kölcsönzésre került.)
54	>-1901	**Múzsa II. (Sharon rózsája)** mrv., méret azonosítatlan Székesfehérvár, Bory-vár J.n. *Megjegyzés: Bory Jenő székesfehérvári kiállításán Bory műveként szerepelt, majd figyelmeztetésemre restaurálás után L.M. műveként állították ki. L.M. jó kapcsolatot ápolt Boryval, aki tőle személyesen kaphatta a művet. Létezik egy színezett mrv. pld. is.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat.sz.:114. mrv.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat. 9. sz.: 10. színezett mrv. *Irodalom:* L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító a Stefánia úti műteremben látta a színezett márvány példányt.* (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); Farkas Zoltán: L.M. kiállítása. (V.Ú. 1913. 291.p.) *Rep.:* Múzsa, V.U. 1913.291.p.
55	=1901	*Szerelem (Csók) I.* mrv., 62 x 42 x ?? cm J. oldalt balról: Ligeti 901 MNG Ltsz.:2278. Vétel: 907./1902. 1905-ben Münchenben kis állami aranyéremmel tüntették ki. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:90.; Saint Louis-i világkiáll. 1904. Kat. sz.: 40.; München, Glaspalast, IX. Internationale Kunstausstellung, Kat.sz.: 1840.; Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909.???; *Adattár:* L.M. önéletrajzi kérdőív, (MTA-MKI/A.: MKCS-C-I-57/78. 1-4) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1033. Tétel *Fotó:* Szerelem MNG SZ.O. poz. Ltsz.:6565

		MNG SZ.O. poz. Ltsz.:953 MNG SZ.O. neg.. Ltsz.: 10102 MNG SZ.O. neg. Ltsz.:10101
56	>-1901	Rózsa mrv., mérete azonosítatlan lappang v . elpusztult *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat.sz.: 114. *Adattár:* N.N.: Der hängende Garten der Königsburg, Ism. újs. (Hagyaték ,Balatonlelle) A budai várkertben díszítőszobrokat mintáz, amelyek a király kedves növényeit ábrázolják.
57	1900-01	*Rippl Rónai József* (1861-1927) festőművész *mellszobra, (Rippl Rónai József arcmása)* br., 45 cm J.j.l.: Ligeti MNG Ltsz.:56.426.-N Korábban a Fővárosi Képtár tulajdonában (F.K.2173.) Vétel az Ernst Múzeum CVIII. Csoport kiállításáról (Hiv.sz.:64.965./1931. XIV.). *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat. 30. sz.: 112. Mgt.; N. Szalon, Őszi kiáll. 1902. Kat.sz.:131.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12. sz.: 57.; N. Szalon, Benczúr Társaság kiáll. 1927. Kat.sz.:84.; Ernst M. CVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz.: 174. br.; Műcs. A székesfőváros új szerzeményei, 1932. Kat.sz.:25.; Ernst M. Rippl Rónai J. emlékkiáll. 1937. Kat.sz.:23. *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1051. tétel; N.N.: (rh.) (Az Est, 1927. XII. 11.); N.N.: (rh.) (P.H. 1927. XII. 11.) *Fotó:* Rippl Rónai József MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 927 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 1673 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 3528 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4060 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 1061 *Rep.:* Rippl Rónai József, Műv. 1905. 261. p.
58	=1901	**Mihalik Dániel *(1869-1910) festőművész* portréja, (Férfi fej)** br., 39 cm J.b. hátul: Ligeti 1901 MNG Ltsz.:52.901. Megjegyzés: Mihalik Dániel Andrássy Géza pártfogoltja volt, járt a Julien Akadémiára Párizsban 1898-at követően. 1901-ben a Műbarátok Körében Vaszaryval, Olgyayval és L.M.-sal közös kiállítása volt. 1902-ben Szolnokra költözött. A szobornak volt egy példánya Szolnokon, de 1919-ben elpusztult. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat. 113.? Mgt.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11. sz.:50. *Irodalom:* Irodalom: MNG Állagj. 1959. 1038. Tétel; Lázár Béla: Tizenhárom magyar festő, Bp.; Kaposvári Gyula: Művészportrék, szobrok a szolnoki művésztelepen, Szolnok, 1984. (kézirat gyanánt,

		Balatonlelle); Szentmiklóssy József: Művészkolónia Szolnokon. *Mihalik tag.* (Népszava, 1913V. 27. 7-8.p.)
59	>-1901-	*Hegedüs Sándor* (1847-1906) kereskedelmi miniszter *képmása* Gpsz., 38 cm J. MNG Ltsz.:55.802. Átvétel az Országos Történeti Múzeum parlamenti anyagából. (Hiv. sz. 863-03-197/54.) *Megjegyzés: Felesége Jókay Jolán, aki Jókai Mór testvérének, Károlynak a gyermeke. A szabadelvű párt tagja. Széll Kálmán idején 1899-1902 között volt kereskedelmi miniszter.* *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1042. tétel;
60	>-1901	Hegedüs Sándor *(1847-1906) kereskedelmi miniszter* büsztje br., mérete azonosíthatatlan *Megjegyzés: A fotóról ítélve azonos a Hegedüs Sándor síremlékén lévő portréval, de kisebb méretben. Volt egy márvány változat is.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat. 28.sz.:72. Mgt.; *Irodalom*: N.N.: (rh.); L.M. a magyar Rodin. (P.H. 1904. XI.24.) *Fotó:* Hegedüs Sándor MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4999
61	=1901	*Hegedüs Sándor* (1847-1906) kereskedelmi miniszter *mellszobra (Díszmagyaros férfi mellszobra)* gpsz., 43 cm J. bal vállon, hátul: Ligeti M. –901 PIM Műv.Tár Ltsz.: 57.468. Raktárrendezési maradvány. *Megjegyzés: Lehet, hogy a Jókai hagyatékból került elő.*
62	=1901	**Gr. Széchenyi Géza mellszobra** br., mérete azonosíthatatlan J. elől a talapzaton: CSOKONYA –901 Lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/1902. Kat. sz.:117.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:38. *Irodalom:* N.N.: (rh.), L.M. a magyar Rodin, (P.H. 1904. XI. 24.) *Fotó:* Gr. Széchenyi Géza mellszobra MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4984 *Rep.:* Szalon Újs. 1908. 19.sz. 9.p.
63	>-1901	**Mihalkovics Géza *(1844-1899) tudós, bonctani professzor* portréja** br., mérete azonosítatlan SOTE Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet, Bp. Tűzoltó u. 58. *Megjegyzés: Mihalkovics az egyetem egykori rektora volt. A szoborra a gyűjtést az orvoskari ifjúság tervezi. 1902. június 2-án leplezik le az új*

		bonctani intézet kertjében. Adattár: N.N.: (rh.) *A hír szerint az orvoskari ifjúság Bókay Árpád dékán vezetésével indít gyűjtést a szoborra, melyet az új bonctani intézet elé kívánnak felállítani. L.M. szobrát a szoborbizottság megtekintette a műteremben*. (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17 ??, Lyka hagyaték); Tannhoffer Lajos (az anatómiai intézet igazgatója) rajza 1901. III. hó: L.M. mintázza Mihálkovics szobrát. (Ligeti Gábor tulajdona a hagyatékból, Balatonlelle), N.N.(rh): "*A szobor a tudóst "élete delén, a rektori méltóság jelvényeivel örökíti meg"*. Ism. újs. (Hagyaték, Balatonlelle) Irodalom: N.N.: Mihalkovics Géza szobra. A szobor elkészült. (Műcs. 1901./5. sz. 99-100.p); N.N.: (rh) A szobor leleplezése július 2-án lesz. (Műcs. 1901. 251.p.); N.N.: rh. A szobor leleplezése megtörtént (V.Ú. 1901. 373p.); N.N.: A Mihalkovics emlék leleplezése. *Dr. Tannhoffer Lajos, bonctani professzor vette át a szobrot.* (B.H. 1901.VI.2.) Rep.: Mihálkovics mellszobra V.Ú., 1901. 23.sz. 373.
64	=1901	Anonymus patinázott gpsz. mérete azonosítatlan PIM Ltsz.:86.347
65	=1901	Anonymus MNG br. és mrv. 60 cm J.n. MNG Ltsz.:2072 Vétel : O. Szépműv. Múz.vásárlása 1901-ben (Hiv.sz.: 682/1901.) Megjegyzés: *A kismintáról több replika is készült. A mintát a Zsolnay gyár öt méretben, eozin mázas kivitelben számtalan példányban sokszorosította. Egy példánya az 1901-es velencei tárlatról került vásárlás útján olasz tulajdonba.* Adattár: Dr. Makszianyi Dezső: Gloriosissimi Belae regis Notarius (Ism. újs., 1900. VI. 10.) Kiállítás: Quarta Esposizione Internazionale d'Arte della Citta di Venenzia, 1901. br.;München, Glaspalast, IX. Internationale Kunstausstellung 1905 Kat.sz. 1841. (az állam tulajdona) Irodalom: Liber 240-241.pp.N.N.: (rh.)*L.M. kapott megbízást az Attila úton felállítandó Anonymus szoborra.* (Vállalk. Lapja, 1898 IX. 28. 6.p.); Lyka K.: Az ösmeretlen szobra (Új.I. VI. évf. 32. sz. 115-116.pp.); N.N.: Az Anonymus szobor (Műcs. 1900. 403.p.); (L.): A várbazárban szobor készül egy névtelen történetirónak… (M.Nem. 1900. VI. 26.); Tóth Béla: Esti levél. Anonymus szobra (P.H. 1900. XI.16.); N.N.: Újabb vásárlások a velencei kiállításon (Műcs. 1901. 337.p.); Lázár Béla: Írók és művészek között, Bp. 1918. (*A kismintát 1901-ben öntötték bronzba. A szoborban Dante alakját vélték felfedezni 1901-ben Velencében*) 65-68.pp. Rep.: Anonymus kismintája, Új. I. 1900. 32.sz. VIII.5. 116.p.
66	-<1901	Anonymus br. és mrv. 60 cm J.n.

		BTM Főv. Képt. Ltsz.: FK. 59.761 Vétel Ligeti Ferenctől *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1901/02. Kat.31. sz. 115.; Műcs. OMKT Tavaszi nemzetközi kiáll. 1903. Kat.sz.:194. br. mgt.; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 193. br.; Műcs. Amagyar Képzőművészek Egyesületének jubileumi kiáll. 1934/35. Kat.26. sz.1.,br.; Műcs. A Benczúr Társaság jubileumi kiáll. 1942. Kat.sz.26. *Irodalom:* N.N.: (rh.) A Magyar Képzőművészek Egyesületének jubileumi kiállításán szerepelt. (P.H. 1934. XII. 13.) *Repr.:* OMKT Téli kiáll. 1901/02. Katalógusa
67		Anonyumus anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 55. br. (200 P)
68	1091.k.	**Kandalló dombormű és egyéb belsőépítészeti dísz** anyag és méret azonosítatlan Bp., egykori Léderer palota, Bajza u. 35.
69	=1902	I. Vörösmarty emlékmű pályázat terve gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Irodalom:* Liber 271-287.pp.; Sajó A: A Vörösmarty pályázat. Az Otthon Írók és Hírlapírók Köre kezdeményezte 1900-ban. 38művész 40 tervet küldött be. L.M-sal együtt öt művész hívtak a II. pályázatra Bp. 1908.; N.N.: A Vörösmarty-szobor pályatervei (V.U. 1902. 641.p.); N.N.: A Vörösmarty-szobor. *L.M. művét az I. kategóriába sorolták*. (V.U.1902. 675.p.); Déry Béla: Vörösmarty szobrok az Iparcsarnokban (Magyar Esti Lap, 1902. IX. 20.) *Rep.:* L.M.és Bálint-Jámbor terve, V.U. 1902.643.p.
70	>-1902	Furulyázó lány anyag, méret azonosíthatatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:107.
71	>-1902	Éva II. (Tanulmány) Nem azonosítható. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:83.
72	??	Éva III. (Bűntudat) agyag v. gpsz, mérete azonosítatlan lappang **Megjegyzés: Lehet hogy azonos-e a 117-essel.** *Fotó:* Éva, Bűntudat Agyag v. gipsz Hagyaték, Balatonlelle Éva Bűntudat

		agyag v. gpsz. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4991 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 934
73	>-1902	**Sz. (Szendéné) Dárday Olga *szobrászművész*** **Mellszobra** mrv., életnagyságú lappang MTA-MKI-Lyka hagyaték *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:86. Mgt. *Fotó:* Sz.Dárday Olga mrv. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 933 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5000
74	>-1902	**Hegedüs Rózsika *(1881-1948)* portréja** mrv. , br. virággal, mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Hegedüs Sándor miniszter lánya. Egykor a mű az apa tulajdonában volt.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.:87. Hegedűs Sándor tul. *Fotó:* Hegedüs Rózsika mrv. és br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 924 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 935 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4983
75	>-1902	**Br. Orczy Istvánné portré domborműve** mrv., mérete azonosítatlan Felirat elől: Báró ORCZY ISTVÁNNÉ LIPTHAY ÁGOSTA Lappang. *Megjegyzés: Egykor özv. Károlyi Viktorné tulajdonában volt.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.: 84. mrv. *Fotó:* Br. Orczy Istvánné mrv. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 932 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4980 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4981 *Rep.:* Br. Orczy Istvánné, Műv.1905. 253. p.
76	>-1902	*Iványi Grünwald Béla* (1867-1940) festőművész *mellszobra* br., 45 cm J.b.l. monogram: L benne M MNG Ltsz.:64.57.-N Maradvány. Debrecenből visszaszállítva 1954. IX. *Megjegyzés: Iványi Grünwald Béla festménye: Ligeti Miklós modelljét mintázza (v.o. 71 x 91 cm; Ligeti Gábor tulajdona, védett mű /Ny. sz.: 73.1* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.: 85.; Ernst M.

		L.M. kiáll. 1913. Kat. 11. sz.: 52. *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 360. tétel; Elek Artúr: L.M. szoborművei. (Újság, 1913. IV. 2. 17-18.p.) *Fotó:* Iványi Grünwald Béla mellszobra MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 949 *Rep.:* Iványi Grünwald Béla, Műv. 1905. 260. p.
77	>-1902	Dr. Emmer Kornél *(1845-1910) kúriai bíró, jogi író* portré domborműve (tanulmány) mrv, mérete azonosítatlan Lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1902/1903. tanulmány; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:54. tanulmány
78	>-1902	Dr. Emmer Kornél *(1845-1910) kúriai bíró, jogi író* portrédomborműve Anyaga, mérete azonosítatlan lappang **Kiállítás*: Műcs. OMKT téli kiáll. 1902/1903. Kat.sz.: 123. Kétszeres életnagyság.***
79	>-1902	*Dr. Emmer Kornél* (1845-1910) kúriai bíró, jogi író *portréja* br. 41,5 cm J.b.: LIGETI MIKLÓS Felirat j.f.: QUE SURSUM QUESIVI MNG Ltsz.:66.71.-N Ajándék Zsámboki Miklósnétól (Bp. II. Csopaki u. 2.) *Megjegyzés: Emmer 1899-1904 között a budapesti Közmunkatanács tagja volt. Ő állt modellt az Anonymushoz és a Gresham kariatidáihoz. Valószínű ebben az esetben a tanulmány lett kiöntve, mert volt egy kétszeres életnagyságú változata is. Lsd.* **290a** *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 358. tétel
80	1894- >1902	*I. Endre szobra a Parlament felsőházi árkádjai felett* kő, életnagyságúnál nagyobb elpusztult **Irodalom:** ***Csányi-Birchbauer: Az új Országház, Bp. 1902.; Zámborszky Ilona: A magyar Országház, Bp. 1937. 129.p.; Háborús műtárgyvesztességek jegyzéke, V. füz. Bp. MUMOK, 1952., 755. tétel***
81	1894- 1902	*Appaffy Mihály szobra a Parlament déli oldal rizalitján.* kő, életnagyságúnál nagyobb *Irodalom:* Csányi-Birchbauer: Az új Országház, Bp. 1902.; Zámborszky Ilona: A magyar Országház, Bp. 1937. 129.p
82	=1903	Vörösmarty Mihály mellszobra gpsz., mérete azonosítatlan lappang
83	=1903	II. Vörösmarty emlékmű pályázat terve

		gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Adattár:* Dr. Gabriel v. Térey: Die Vörösmarty-Denkmal-konkurrenz, (Ism. németnyelvű újs. 1903.); Vörösmarty emlékmű pályázat fotója, J.l.:Donáth Gyula barátomnak emlékül , 1903. ápr. 9. Ligeti Miklós, BTM Fotótár Ltsz.:20.620 *Irodalom:* Liber 271-287.pp.; Sajó A: A Vörösmarty pályázat, Bp. 1908.; N.N.: (rh.) L.M. terve IV. díjat kap. (Műv. 1903. 217.p.); Alfa: A Vörösmarty szoborpályázat (B.H. 1903. II.3.); Kézdi Kovács László: A Vörösmarty-szobor pályázat (P.H. 1903. II.9.); (ml): A Vörösmarty szobrok (Alkotmány, 1903. II.3.); Keszler József: A Vörösmarty-szobor Pályázatról N.N.: cím nélkül. (B.N. 1903.II.10.) *Rep.:* L.M.és Bálint-Jámbor terve, V.U. 1903.217.p.
84	>-1903	*Zalán futása I. (Zalán, A menekülő Zalán)* br. dmb. 36,5 x 34,3 cm Öntő jelzése b.l.: Szili Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle *Megjegyzés:* Nem tudni, hogy a kiöntött dombormű a terven is ekkora méretben szerepelt-e. *Irodalom:* N.N.: cím nélkül. *A Zalán futása a Vörösmarty emlékmű hátoldalához készült dombormű.* (B.N. 1902. IX.. 21.) *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1903.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.9.sz.:7.br.;. Műcs. Műterem, I. Csoport kiállítása, 1935. II. hó; Műcs. KMT őszi kiáll. 1942
85	>-1903	**Zalán futása II. (Zalán, A menekülő Zalán)** br. Damjanich Múzeum, Szolnok *Irodalom:* Árv. Közl. 1934. 6.sz. 258. tétel.
86	>-1903	Juci Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang *Kiállítás:* A N. Szalon IV. aradi kiállítása, 1903. Kat.sz.:10.
87	>-1903	Falusi dobos (A kis dobos) Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang *Kiállítás:* N. Szalon , Őszi kiáll. 1903. Kat.sz.:177.; N. Szalon IV. aradi kiáll. 1903.
88	=1903	*Csongor és Tünde (Árgirus királyfi és Tündér Ilona)* br. 100 x 150 cm talapzat (új): beton, 100 cm J. Csongor szobron a kinyújtott láb alatt: LIGETI MIKLÓS 903 J. Tünde szobron hátul: LIGETI 903 Budapest Főváros tulajdona Bp. Királyi palota, “C” bejárat előtt *Megjegyzés: Megrendelő az építész v. építtető.*

		Eredetileg az 1945-ben elpusztult két karú lépcső félemeleti pihenőjének mellvédjét díszítették. *A II. világháború után szoborraktárban voltak elhelyezve 1976-ig, amikor a palota keleti homlokzata elé kerültek felállításra*. *Adattár: Egy 1903-as adat szerint Árgirus királyfi és Tündér Ilona jelenik meg a két szobron*. (MTA-MKI/A.:MDK-C-I-17- Lyka hagyaték) N.N.: (rh.) (Ism.újs., Hagyaték, Balatonlelle) *Irodalom:* Cs.: Képek és szobrok a királyi palotában. (M. Iparm. 1905. 168.p.); Medvey - Csányi 1939. 9.p.; Szőllőssy Ágnes 1692 – 1945, 1987. 72.p. 128.tétel; Rajna 1989. 45 – 46. p. 205. tétel, Prohászka László: Budavári szoborkalauz, Bp. 1990. 10.p. *Fotó:* Műterembelső MNG SZ.O. poz. Ltsz.:4975
89	1903-04	Gr. Andrássy Dénesné emlékművének pályázati terve Rozsnyóra gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Andrássy Dénesné (Hablavetz Franciska) jótékonykodásáról volt híres és művészeti alapítványt is létrehozott. L.M. terve II. díjat nyert.* *Irodalom:* N.N.: Lejárt pályázatok: Rozsnyói Andrássy Dénesné szoborpályázat (Műv. 1903. 358.p); N.N.: (rh.) (Műv. 1904. 130.p); N.N.: Gróf Andrássy Dénesné szobra. *Először Holló Barnabástól rendelték meg. A pályázatot 1904. jan. 15. határidővel írták ki. 21 terv érkezett be Hollóé nélkül. Holló tervén szecessziós talapzaton büszt van, előtte két gyermekkel anya áll, egyiküket felemelve, aki virágot helyez a büsztre. I díjat nyert Horvay – Szamovolszky, akiknek szobrán szecessziós talapzaton büszt van, és Krisztus fejű férfi két gyermeket vezet a szoborhoz. III. díj Andrejka Józsefé, akinél a magas talapzaton álló büszt előtt anya ül gyermekével és magyarázóan a szoborra mutat. Tervezett leleplezés: 1904. okt. 27.* (V.Ú. 1904. 123-124.p.); N.N.: Andrássy Dénesné rozsnyói emlékműve. (Vállalk. Lapja, XXV. Évf. 1904.II.3. 9.p.) N.N.: Andrássy Franciska emléke Rozsnyón. Az elkészült emlékmű repróval: *Horvay – Szamovolszky – Márkus Géza műve. Magas talapzaton derékig ábrázolt portré, előtte Krisztus egy kisfiút és kislányt vezet a szoborfigura, mint a jótékonyság nemtője felé.* (V.Ú. 1905. 721.p.) *Fotó:* Gr. Andrássy Dénesné portréja MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 940 Gr. Andrássy Dénesné emlékművének terve MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 942 *Rep.:* Ligeti Miklós terve, V.U. 1904. 124. p.
90	>-1903	*Szent István arany mozaikos hátterű dombormű arcmása* mrv. muránói mozaik, 42 x 45 x 14 cm J.n. Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1903.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:14. mrv. aranymozaikkal; Ernst M. XIII: Csoport kiáll. ??? mrv. aranymozaikkal; Műcs. Szent Imre kiáll. 1930. Kat.10.sz.91.

		Irodalom: L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító még a Stefánia úti műteremben látta.* (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.) *Fotó:* Szent István MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4982 *Rep.:* Képek az Uránia Műkereskedés kiállításáról, V.Ú. 1907. 7. sz. 105. P
91	=1903	Hegedüs László *(1870-1911) festőművész* mellszobra J.b.l.: HEGEDÜS LÁSZLÓNAK /LIGETI; b.: SZOLNOK 903 JÚL. 25. Elpusztult 1919-ben *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1927. Kat.11. mgt. **Irodalom:** ***Kaposvári Gyula: Művészportrék, szobrok a szolnoki művésztelepen, Szolnok, 1984 (Kézirat gyanánt, Balatonlelle)*** *Fotó:* Hegedüs László MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 951
92	>-1903	*Dr. báró Wlassics Gyula* (1852-1937) közoktatási miniszter *portréja* br. J.n. Damjanich Múzeum, Szolnok; Ltsz.: A szobrot a szolnoki művésztelep kertjében 1913-ban leplezték le. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904. ??; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:41. A szolnoki művésztelep tul. *Irodalom:* N.N.: Tarka Krónika, Elfoglalt miniszter, Wlassics egyszerre ült L.M.- nek és Benczúrnak (P.H. 1903. X. 7.); N.N.: Tavaszi Kiállítás a Műcsarnokban. A s*zerző nem tarja sikerültnek*. (M.o.szág, 1904. IV. 3.) ; Szentmiklóssy József: Művészkolónia Szolnokon. A 10 éves művésztelep kiállítása Szolnokon. *Ebből az alkalomból leplezik le ott Mihalikról és Wlassics volt kulturális miniszterről – akinek az idején a telep alakult. – L.M. által készített szobrokat. Lippich István, a telep igazgatója rendezi a kiállítást.* (Népszava, 1913. V. 27. 7-8.p.)
93	>-1903	Gr. Széchenyi Miklós, *(1868-1923) győri* püspök portréja mrv., mérete azonosítatlan Felirat elől a talapzaton: SIDEUS / PRONO 8. S. QUIS/ CONTRANOS Lappang *Megjegyzés: Széchenyi Miklós 1901-től győri, majd 1911-től nagyváradi püspök. A talapzaton egy két imádkozó női figura domborműve látható.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1903. Kat.sz.:196. *Fotó:* Gr. Széchenyi Miklós MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 923 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 927 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4986 Gr. Széchenyi Miklós Szépműv.M. Fényképtár, Ltsz.:8432 *Rep.:* Gr. Széchenyi Miklós, 1903., Kat.

94	1902-03	**<u>Anonymus</u>** gpsz. 230 cm hosszú elpusztult 1919-ben Egykor a szolnoki mûvésztelep kertjében állt.
95	1898 - 1903	Anonymus br. mrv. mérete azonosítatlan J.j. l. a kőpad hátán: LIGETI MIKLÓS 1900 Az uralkodó által ajándékozott tíz szobor egyike Bp. Városliget, Széchenyi sziget Leleplezés: 1903 XI. 8. <u>Adattár:</u> Az uralkodó által ajándékozott tíz szobor és Béla király névtelen jegyzőjének szobra elhelyezéséről. (Bp. Főv. Levélt. IV. 1403 m, 80./1898.) L.M. levele barátjához, kelt 1901.II.21. *Szombaton öntik gipszbe a szobrot.* (MNG Adattár, Ltsz.:3572/934.) <u>Irodalom:</u> A király a nemzetnek (Egyetértés, 1987 IX. 26.);N.N.: Anonymus szobra. *Kész a nagyminta öntésre. A Vár nyugati lejtőjén kerül felállításra.* Varga Ottó: A tíz szobor, Bp. Franklin 1898 (Műcs. 1901. IV. évf. 21. Sz. 300.p.); Taksony József: A Szent Gellért és az Anonymus szobra (Budai Lapok 1900. VI. 24.) N.N.: Anonymus szobra. (V.U.1903. 764.p.); Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi szobrászunknál. *Látja a műteremben Anonymus szobrát.*(Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.); Iván Ede: L.M. *Több kb. 3 v. 4 méretben van erről mintája. Újra mintázgatja ezt*. (Szalon Ú., 1908. XI. 15. 5-9.p.); Petrik Albert: A tíz szobor (Épip. 1914., 325-326., 331-332., 337-339., 343-344, 347-349.pp.
96	1901-04	<u>Lukács Béla (*1847-1901) politikus, miniszter*</u> <u>síremléke</u> kő, br,. mérete azonosítatlan ***felállítva:1904*** elpusztult <u>Irodalom:</u> N.N.: (rh.) (Műcs. 1901.337.p); N.N.: rh. (Műcs. 1901.998.p) L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító a Stefánia úti műteremben látta a főalakot.* (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); <u>Rep.:</u> Lukács Béla síremlékének a terve, M. Géniusz, 1902. 133.p.; Lukács Béla síremléke, V.U. 1904. 45. sz. 765.p.
97	>-1904	**Patrona Hungariae dombormű** Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang <u>Adattár:</u> N.N.: (r.h.) Kevés az olcsó lakásdíszítő szobor. *L.M. három domborművet csinált, mindegyiket márvány gipsz és terrakotta változatban, mások is készítettek hasonlót* (Ism. újs. 1904. III.15., Hagyaték Blelle) <u>Rep.:</u> Patrona Hungariae, A Hét, 1904. 12. hó, 25., 839.p. ; Kiváló Műlapok Jegyzéke, 1909. 11.sz. 36.p. (MNG,K.)
98	=1904	**Petőfi pozsonyi emlékművének pályázati terve** gpsz., mérete azonosítatlan lappang

		Megjegyzés: L.M. Fischer - Scheer építészekkel közös teve I. díjat kapott (1000 k). A szobor Radnai Béla tervei szerint 1911-ben került felállításra. *Irodalom:* Varjas Károly: Petőfi szobrok hazánkban és határainkon túl, Bp. 1989. 232-236.p.; N.N.: Petőfi szobrok (A Hét, 1904. 33.sz. 531-532.p.); N.N.: Petőfi szobra Pozsonyban. Városi közadakozásból készül el. A pályázatra 37 terv érkezett be. (V.Ú. 1904. 565.p.); N.N.: *Lejáró pályázatok. Augusztus 2-án a beadási határidő. 40.000 K. a rendelkezésre álló összeg. Helye Pozsony , Kossuth tér a Hummel szobor helyén. A díjazott munkák a városi múzeumba kerülnek.* (Műv. 1904.193.p); N.N.: Petőfi szobra. *37 tervérkezett. L.M., Radnait kivitelre megvették a városi múzeumnak.* (Vállalk. Lapja, XXV. Évf. 1904. VIII. 10. 7.p.); N.N.: Petőfi szobra, (Vállalk. Lapja, XXV. Évf. 1904. VIII. 31. 7.p.); N.N.: A pozsonyi Petőfi szobor leleplezése (Új.I. 1911. II. köt. 252.p.) *Fotó:* Petőfi pozsonyi emlékművének terve Felvétel helyszíne a Várkert környéke MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5018
99	>-1904	Grünwald Béla felesége, Bilcz Irén portréja, (Iványi Grünwald Béláné úrnő mellszobra) br. életnagyságú lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1904/1905. Kat.8. br.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:36. br.; Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925. III. hó,
100	>-1904	**Zichy Ludmilla comtesse portréja** mrv. életnagyságú Felirat a talapzaton elől: LULU/ VÖRÖSVÁR Lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904, mrv. *Irodalom:* Gozsdu Elek: A tavaszi képkiállítás. *Nyolc arcképe szerepelt, kiválik Zichy L. képmása*. (A Hét, 1904. IV. 223-225.p.) *Fotó:* Zichy Ludmilla comtesse mrv. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 931
101	>-1904	**Gr. Széchenyi Jenőné úrnő mellszobra** br. életnagyságú lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904, br.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:34. Széchenyi Miklós nagyváradi püspök tul. *Fotó:* Gr. Széchenyi Jenőné br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 928
102	>-1904	*Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné sz. Borghese Paula portréja (Álló nő, Arckép)* br. 60 cm J. a talapzat bal oldalán: LIGETI

		MNG Ltsz.:53.514. Ajándék a csepeli Rákosi Mátyás Művektől 1953-ban. *Megjegyzés: A Képzőművészeti Társulat nagydíját kapta az álló portréért 1904-ben.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904. Kat.sz.:16.; Műcs. OMKT Téli kiáll. 1904/1905.; Milánó, Nemzetközi kiáll. Magyar Pavilon 1906.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:39. *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1030. tétel; N.N.: Frühjahrs-Ausstellung im Künstlerhaus. OMKT társulati nagydíj, Pester Lloyd, 1904.V.4.; N.N.: A velencei kiállítás. *A műről készült repró a katalógusban , mint Signora Béla Grünwaldot mutatja, tévesen.* (P.H. IV. 28.) *Fotó:* Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 926 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 938 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 3802 Rep.: Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné, Műv. 1904. 187. p. *Rep.:* Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné, M Iparm. 1906. 179.; Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné, Műv. 1915. 268.p. (álló)
103	>-1904	*Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné II.* ülő portréja br., 55 cm ***J.n.*** MNG Ltsz.:4608 Vétel a művésztől 1913-ban (Hiv. sz.:891/1913) *Megjegyzés: Az ülő és álló szobor az 1904-es Tavaszi kiállításon együtt szerepelt.* *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1043. tétel *Fotó:* Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné Ülő nő MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 954 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 2197 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 3818?? Gpsz. ülő MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 2159? Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné, ülő Szépmű. M. fényképtár, Ltsz.:9077
104	>-1904	*Gr. Hoyos-Wenckheim Fülöpné III.* ülő portréja br., 55 cm J.n. MNG Ltsz.:53.512. Leletmentés a MÉH-től 1953-ban. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904 *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1044. tétel
105	>-1904	Gr. Széchenyi Gézáné és fia portréja Mrv.. 62 cm J. MNG Ltsz.: 2581

		Állami vásárlás a Szépművészeti Múzeum által (Hiv. sz.: 919./1904.) **Megjegyzés: Források szerint volt egy példánya Csokonyavisontán is.** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1904/1905. Kat. 8. Mrv.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:38. mrv. Szépművészeti M. tul. *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1052. Tétel *Fotó:* Gr. Széchenyi Gézáné és fia mrv. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 947
106	>-1904	Telepy Károly *(1826-1906) festőművész* mellszobra br. mérete azonosítatlan lappang ***Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1904. Kat.sz.:4. br.**
107	>-1904	Jókai *Mór (1925-1904*) dombormű gpsz., 50 x 70 cm J.n. Ligeti Gábor, Balatonlelle
108	>-1904	Jókai Mór *(1925-1904*) dombormű Önöntvény, 45 x 33 cm J.j. középen: Ligeti M MNG Ltsz.: 56.423.-N Wertheimer Károly ajándéka a Székesfővárosi Képtárnak (F.K. 6475); Hiv.sz.: 229.805/1942 XI. *Megjegyzés: Műbronzból (46 x 32 cm méretben) ill. terrakottából (45,5 x 32,5 cm méretben) is készültek példányok.* *Adattár:* Jókai dombormű, Kiváló Műlapok Jegyzéke, Bp. 1909.X.I.19.sz. 120.p. (MNG/A.: Könyvtár) *Irodalom:* MNG Állagj.1959. 1045. tétel
109	>- 1904	Jókai Mór *(1925-1904*) dombormű Öntöttvas, 44 x 33,4 cm J.j. középen: Ligeti /M Felirat b.l.: Jókai PIM Műv.T. Ltsz.: 58.473. Vétel Szombathy Andortól. *Megjegyzés: Sorozatgyártásra készült öntvény, megegyezik az MNG-ben lévővel.* *Adattár:* N.N.: (rh.) Kevés az olcsó lakásdíszítő szobor. *L. M. három domborművet készített, mindegyiket márvány gipsz és terrakotta változatban, mások is készítettek hasonlót.* (Ism. újs. 1904. III.15., Hagyaték Balatonlelle)
110	>-1904	Jókai *Mór (1925-1904) író* dombormű mrv., mérete azonosítatlan

		lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1913, Kat.38.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:94.
111	1900-as évek eleje	Szőllőssy Gyula síremléke Fehér mrv., 165 cm Talapzat: Fekete gránit oszlop Anyag Méret,? Felirat az oszlopon: SZŐLLŐSY GYULA /SZ. 1842. MÁJ. 23. - † 1904. JÚN.18. /SZŐLLŐSY GYULÁNÉ / SZÜL: BARNA AMÁLIA / SZ. 1851. AUG.1. - † 1896.OKT.27./ DR. SZŐLLŐSY OSZKÁR / 1874 – 1936 Bp. Kerepesi temető (48/4) *Fotó:* Szőllőssy Gyula síremléke MNG Adattár Ltsz.: 20232/1979
112	=1904	Rudolf trónörökös szobra Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang *Irodalom:* Molnár Viktor: A Rudolf szobor története, Bp. 1908.; N.N.: (rh.) *L.M.-t, Hollót, Istókot, Kallóst, Telcset kéri fel az Országos Képzőművészeti Tanács az elkészítésre.* (A Hét, 1904. VII. 17. 468.p.); N.N.: Rudolf szobor pályázat. *Két pályamű érkezett be, Istóké és L.M-é, amely a kivitelezett változattól lényegesen eltér.* (V.U. 1904.900.p.) *Repr.:* V.U. 1904.900.p
113	=1905	Kosztolányi Kann Gyuláné mellszobra br., 55 cm J. hátul a vállon: LIGETI 905 MNG Ltsz.: 62.7.-N ***Vétel Kosztolányi Kann Gyula hagyatékából, Székely Tibortól, Bp. Hegyalja u. 3.(Hiv.sz.:863-326./61./71.)*** *Megjegyzés: Kosztolányi Kann Gyula (1868-1945) építész, festőművész feleségét ábrázolja.* *Kiállítás:* N. Szalon, Karácsonyi Kiáll. 1907. Kat.32.sz.4.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:48.; N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1913. Kat.sz.:4. *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 361m. tétel; Magyar Művészet 1890-1918, szerk.: Németh Lajos, Bp. 1981. 466.p. *Fotó:* Kosztolányi Kann Gyuláné br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 13237
114	>-1905	**Dr. Lukács György *(1865-1950) jogász* mellszobra** Anyag, méret azonosítatlan Lappang *Megjegyzés: Dr. Lukács György a Fejérváry kormány oktatási minisztere, az OMKT elnöke volt.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:43. *Irodalom:* Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi

		szobrászunknál. *Látja a műteremben L. Gy .portréját* (Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.) *Fotó:* Lukács György MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5002
115	>-1905	**Petőfi dombormű** Műbronz, 45,5 x 32,7 cm J.n. PIM Műv. T. Ltsz.: 58.474. Szerzés Szombathy Andortól *Megjegyzés: Sorozatgyártásra készült. Terrakotta példány is volt belőle 43 Koronáért, a műbronz példány ára 63 Korona volt. A terjesztést a Könyves Kálmán M.K. végezte.* *Adattár:* N.N.: (rh.) Kevés az olcsó lakásdíszítő szobor. (Ism. újs. 1904. III.15., Hagyaték Balatonlelle); Márkus László: Művészeti Krónika, L.M... (Balatonlelle, Hagyaték, Ism.újs., 1905.V.5.); Petőfi dombormű, Kiváló Műlapok Jegyzéke, Bp. 1909.X.I. 19.sz. 120.p. (MNG/A.: Könyvtár)
116	>-1905	Petőfi dombormű Műbronz, 45,5 x 32,7 cm J.n. PIM Műv. T. Ltsz.: 58.562. A Petőfi-ház anyagából származik. *Megjegyzés: Megegyezik előzővel.*
117	>-1905	Petőfi dombormű Műbronz, 45,5 x 32,7 cm J.n. PIM Műv. T. Ltsz.: 58.563. ***Raktári maradvány.*** *Megjegyzés: Megegyezik előzővel.*
118	>-1905	Petőfi dombormű Patinázott gipsz, 45,5 x 32,7 cm J.n. Felirat elől: Petőfi Sándor PIM Műv. T. Ltsz.: 58.564. Valószínű, hogy a Bajza utcai Petőfi-házból származik. *Megjegyzés: Megegyezik előzővel.*
119	>-1905	Gr. Széchenyi Viktor *(1871- ?) szabadelvű politikus* egészalakos portréja br., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: A szobor beállítása kis eltéréssel a Rudolf szobrot idézi. A trónörökös szobrához Széchenyi Viktor állt modellt.* *Kiállítás:* N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.5.; Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909. *Irodalom:* Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi

		szobrászunknál. *Szerző látja a műteremben Sz.V. szobrát.* (Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.); F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. (Független Mo., 1908. VII. 21. 6.p.) *Rep.:* Széchenyi Viktor gróf, Műv. 1906. 103.p.
120	=1905	Gr. Andrássy Gyula *(1860-1929)* mellszobra Patinázott gpsz., 40 cm J. hátul: Ligeti Tiszadob MNG Ltsz.:52.176. Átvétel a Parlamenti Múzeumtól (Hiv. sz.:810./1949.) *Megjegyzés: Gr. Andrássy Gyula 1906-1910-ig belügy- míg 1918-tól 1919-ig külügyminiszter volt.* *Feltehetően a műnek bronz példánya volt a Nemzeti Szalon tulajdonában.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:47. N. Szalon tul. *Irodalom:* Iván Ede: L.M. (Szalon Újs. 1908. XI.15.5-9.p.);Gyöngyössy Nándor: L.M. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.); Dömötör István: Az Országgyűlési Múzeum (M. Műv. 1933. 197 – 199.p.); MNG Állagj. 1959. 1031. Tétel *Fotó:* Gr. Andrássy Gyula mellszobra MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4985 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 3798 *Rep.:* Gr. Andrássy Gyula, V.U. 1906. 6. sz.; Új I. 1907. I. 27.; Gr. Andrássy Gyula mellszobra, Élet, 1913. V.27. 869.p.; Gr. Andrássy Gyula mellszobra, Képzőműv. 1928. 13.sz. 195.p. Szalon Újs. 1908. XI.15. Címlapkép
121	=1905	**Gr. Keglevich István vázlatos portréja** agyag, mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: A Fészek estélyén 20 perc alatt készült.* *Rep.:* A portré készül, Színház és Élet, 1905. 4. 9. (Blelle)
		Rudolf trónörökös nagykárolyi szobra Nem valósult meg. *Irodalom:* N.N.: Rudolf – szobor Nagykárolyban. Gr. Károlyi Istvánhoz sokat járt Rudolf vadászni, ezért ő emeltetne egy szobrot. L.M.-et bízza meg. **(P.H. 1905.VII.29.)**
122	1904-06	**Szailer Antal emlékműve Temesvárra** br. kő, mérete azonosítatlan 1906 június 3-án leplezték le a szobrot Temesvárott. Elpusztult *Megjegyzés: Anton Sailer a temesvári jótékonysági intézeteknek a megrendelés előtt nem sokkal korábban elhunyt jótékony mecénása volt. A város törvényhatósági bizottságainak szakosztályai javasolják a szoborállítást. 1905-ben Ligeti már dolgozik rajta. A szobor még a pusztulása előtt egyszer megrongálódott.* **Adattár:** ***Franz Paul: Triumph der Nächstenliebe. Zur***

		Einthülungsfeier der Anton Sailer-Statue (Südungarische Reform, Pfingst-Beilage, 1906. Blelle, Hagyaték); A Szailer – szobor előmunkálatait ma kezdték meg a gyermekpoliklinika előtti téren. (Délmagyarországi Közlöny 1906.; Blelle Hagyaték) Irodalom: N.N.: Új szobor Temesvárott. (rh.) *L.M.-t megbízzák Szailer kétszeres életnagyságú bronzszobrának elkészítésével. Talapzaton allegorikus csoportoknak kell lennie, amelyeknek a szegények háláját kell jelképeznie.* (B.H. 1904. XII. 29. 7.p) ; N.N.: (rh.) (Vállalk. Lapja, 1905. I.4. 7.p.); Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi szobrászunknál. *Szerző megtekinti a készülő nagy agyagmintát. L.M. elmondja, úgy fogja cizellálni a bronzot, hogy az antik szobrokon látható fekete foltoktól mentes legyen, és nemes patinát kapjon. Ezt alkalmazta az Árgirus királyfin is.* (Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.); N.N.: Enthüllung der Sailer-Statue. *Méltatja Szailer tevékenységét.* (Temesvarer Volksblatt, 1906. VI. 5.); N.N.: (rh) N.N.: Die Einthüllung der Sailer büste (Südungarische Reform, 1906. VI. 6.) N.N.: (rh.) A leleplezésről. *Az oszlop erdélyi fehér és fekete csíkos márvány.* (Délmagyarországi Közlöny, 1906.VI.6.) Rep.: Sailer szobor, Új I. XII. évf., 26. sz. 1906. 630. p.
123	>-1906	Kossuth Lajos büsztje br., mérete azonosítatlan talapzat: kő Visonta -Csokonya Leleplezték:1906. Október 4. Megjegyzés:*A szobor állításának költségét közadakozásból és a Széchenyiek támogatásából fedezte a község, amelynek eredeti neve Csokonyavisonta és a Széchenyi család Somogy megyei uradalmainak központja volt a 18. század végén. A község Széchenyi Aladár képviselőnek, a függetlenségi párt elnökének birtokához tartozott a szoborállítás idején.* Irodalom: Ádámffy Jenő: A világ Kossuth szobrai, Bp. 1979. 43.p. 51. tétel (*Ádámffynak az akkori plébános, Füleki József fotót küldött róla 1966-ban*); N.N.: (rh.) L.M. kapott megbízást a szoborra (Vállalk. Lapja, XXVI. Évf. 1905. VI. 7. 6.p.) ; N.N.: (rh.) L.M. megbízása (M.o.-ság, Blelle, Hagyaték , Ism.újs.);N.N.: Kettős szoborleleplezés. (P.H. 1906. IX. 7.); N.N.: Kossuth és Széchenyi szobor Csokonyán. *Szép gondolat a kettőnek egyszerre állítani szobrot. Kossuth Ferenc és a Széchenyi család is ott voltak a leleplezésen. Széchenyi Géza is üdvözli a Kossuth szobrot. Kiegyezés Széchenyi és Kossuth között az égben*. (Mao.-ság, 1906. X. 16. 6.p.) Kossuth büszt Fotó: MTA-MKI-C-I-78/462-2 (Ádámffy anyag) 1966 Rep.: Képek a szoboravatásról, V.U. 53. Évf. 42. sz. 1906. 703.p.?; Kossuth Visonta-Csokonyán, Műv.1906. 422. p.; Csokonyai Kossuth és Széchenyi szobrok leleplezése, O.V. 1906. (Blelle); Képek a csokonyai leleplezésről, V.U. 53. Évf. 43. sz. 702.?p.
124	>-1906	**Gr. Széchenyi István büsztje**

		br., mérete azonosítatlan talapzat: kő Felirat a talapzaton elől: SZÉCHENYI Visonta -Csokonya Leleplezték:1906. Október 4. *Megjegyzés:* *A Kossuth büszt párdarabja. Ligeti Gábor szíves közlése szerint a Széchenyi örökösök a plébános engedélyével állítólag az 1960-as években Dél-Afrikába vitték a szobrot.* *Irodalom:* Szentkuti – Vértes: Széchenyi emlékek, emlékhelyek, 1990. 29.p. 11. Tétel *Fotó:* Avatási ünnep MNG SZ.O. poz. Ltsz.:4990 1906 *Rep.:* in.: Szentkuti – Vértes, 1990. 97.p. 13. Ligeti Miklós (1906) elveszett.
125	=1906	Munkácsy Mihály emlékmű pályázati terve gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Irodalom:* N.N.: (rh.) Pályázati hirdetés a szoborra. (Műcs. 1905. IV. 10. 3.p.); N.N.: (rh.) Lejáró pályázatok. *1906. január 20-án jár le. Portrészobor legyen 40.000 K összegig*. (Műv. 1905. 216.p.); K-ny Ö.: A Munkácsy – szobor pályázat vázlatai. *23 pályázó, 26 műleírás. L.M. terve nem nagyon sikerült.* (V.Ú. 1906.110-111. P.); N.N.: (rh.) (M. Szalon, 44.köt. 1906. III. 468.p.); N.N.:A Munkácsy szobor. *24 pályamű érkezett be. A pályázat eredménytelen. OMKT gyűjtötte a pénzt.* (Műv. 1906. 130.p.); Rózsa Miklós: Újabb Munkácsy-szobrok. A második pályázat. (Bp. – i Napló, 283. Sz. 1906. X.14. 8-9. p.); Fülep Lajos: Munkácsy szobra. *A Műcsarnok mellé tervezték elhelyezni* (Az Ország, 39. Sz. 1906.II. 14. 9-10.p.); Rózsa Miklós: A Munkácsy – szobrok . *L.M különösen rosszul sikerült. "Olyan szerencsétlenül sült el, hogy ettől a talentumos embertől ilyen rossz dolgot még nem is láttunk."* (Bp.i Napló, 1906. II. 13. 1.p.); Lyka Károly: Huszonnégy Munkácsy szobor. (Új. I. 1906. II. 19. 179.p.); Meller Simon: A Munkácsy szobor pályázat. (Szerda , I. köt. 1906. 159.p.); ff (Fülep Lajos): Munkácsy a karosszékben. (M. Szemle, XVIII: évf. 8.sz. 1906. II. 22. 125.p); N.N.: Munkácsy szobrok. (A Hét, 1906. II. 18. 111.p.); Rózsa Miklós: Munkácsy – szobrok. (Bp.-i Napló, 238. Sz. 1907. X. 6. 11.p.); N.N.: (rh.) (Vállalk. Közlönye, 1907.X.9. 6.p.); N.N.: (rh.) (A Kor, 20.sz. 1907. 72.p.); N.N.: (rh.) (Népszava, 238. sz. 1907. X.4. 5.p.); N.N.: (rh.) (Népszava, 240. sz. 1907. X.9. 7.p.); N.N.: (rh.)(Műcs. 3. sz. 1907. 16.p.); Bródy Sándor: Munkácsy szobrok. (Új Szemle. 1907. 1.sz.); N.N.: (rh.) A Munkácsy síremlékre… . *Lechner és L.M. lemondanak az eszmei pályázaton való részvételről, és L.M. indítványára Telcs Edét bízza meg a választmány a síremlék elkészítésével.* (B.H. 1908. II. 22.); Tövis (Rózsa Miklós): Munkácsy szobra. (A Hét, 1908. 43.sz. 695.p.); N.N.: Munkácsy szobor (P.H. 1908. VII. 8.); N.N.: Munkácsy szobor tervpályázata (Vállalk. Közlönye, 1908. X. 21. 6.p.); N.N.: Munkácsy szobra. (Műv. 1914. 125-126.p.)

		Rep.: Ligeti Miklós terve, V.U. 1906. 110.p. ; Munkácsy-szobor pályázat, Új.I. 1906. 2.hó. 19. 181.p.
126	>-1906	Budapestre tervezett krematórium kapujának makettja gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Az építészeti tervet Pogány Móric készítette, az elképzelés nem valósult meg. Az újabb terv szintén Pogány Móricé, de más formájú.* *Irodalom:* N.N.: Pogány Móric krematórium terve. Pogány krematórium terve *1901-ben tűnt fel a Magyar Mérnök és Építész egyletben. 1906-ban beküldte a Téli kiállításra. A kapun urnákat ölelő géniuszok, mint a kegyelet jelképei láthatók. Magán az íves kapun elvonul az emberi élet, "kezdve a legprimitívebb formáktól az emberi formák legtökéletesebbjéig: a milói Vénuszig, míg ... visszamerül az ember a semmiből a semmibe."* *Fotó:* Budapesti krematórium kapuja MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5023 *Rep.:*V.U. 1906. 815.p.
127	=1906	Zsolnay Miklós arcképe Eozin mázas kerámia, 60 cm J. a bal vállon: Ligeti 906 Louisiana Museum, Miami, USA A Wolfsonian Foundation vásárlása. *Megjegyzés:1997-ig Kis Horváth László tulajdona volt.* **Kiállítás:** ***N. Szalon III. temesvári kiáll. Kat.sz.:372. mgt.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:60. Mgt.***
128	>-1906	**Női akt** Elpusztult *Megjegyzés: A milánói kiállítás magyar pavilonja tűzvészben megsemmisült, a mű ekkor pusztult el.* *Kiállítás:* Milánói Nemzetközi kiáll. Magyar kiáll. 1906. *Rep.:* Női akt, M. Szalon, 44.k. 9. sz. 1906. 820. p.
129	>-1906	Közhírré tétetik Azonosíthatatlan, feltehetően egy doboló kisbírót ábrázol. Lappang *Irodalom:* Ferenczy József: A temesvári műtárlat. *A tárlaton a kisbírót Huszár Ödön megvette*.(Temesvári H., 1906.X.2.)
130	>-1906	*Faun és Vénusz I. (Pán szerelme)* színezett homokkő dmb. 99 x 121 x 20 cm J.n. Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle *Megjegyzés: A faunfej önportré.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. K.9.sz.:11.; Műcs. OMKT Téli kiáll. 1913/1914. *Irodalom:* L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító a Stefánia úti*

		műteremben látta és Pán szerelme címen említi az életnagyságúnál nagyobb domborművet. (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); (yk): L.M. útjáról és színes szobrairól. (Élet, V.évf. 16.sz. 1913. IV. 20. 521-522.p.); N.N.: (rh.) *Feltehetően ez a dombormű szerepelt a Magyar Képzőművészek Egyesületének jubileumi kiállításán 1934-ben*. (P.H. 1934. XII. 13.) *Rep.:* Faun és Vénusz, Élet, V. évf. 16.sz. 1913. 521.p.; Faun és Vénusz, OMKT kat. 1913.; Faun és Vénusz, Ligeti M.kiáll. kat. Ernst Múz. 1913
131	1903-07	**Erzsébet királyné szegedi szobra** carrarai mrv., 180 cm J. j.l. hátul: LIGETI talapzat: szürke mrv.,110 cm Szeged, Várkert Leleplezés: 1907. Szeptember 29. *Megjegyzés: A szobor létrehozását Palócz László, újságíró javasolta még 1898-ban, majd a szegedi Képzőművészeti Egyesület támogatásával közadakozásból és állami támogatásból jött létre közvetlen megbízásra.* *Irodalom:* Tóth Attila:Szeged szobrai és muráliái, Szeged 1993., 40-42.pp.; N.N.: (rh) (Vállalk.Lapja; 1903. VII.15. 5.p.); N.N.:A képzőművészeti egyesület vasárnapja, (Szegedi Híradó, 1903.IV.21.); N.N.: A szegedi Ersébet-szobor, (P.H. 1904.XI.3.); (k.k.l.):Erzsébet, (P.H. 1905. XI. 26.); N.N.: (rh) (B.H. 1905.XI.6.); N.N.:L.M. új alkotásai, (Életképek, 1907.II.15.); N.N.: (rh), (Szegedi Híradó 1907. IV.4.); N.N.: Erzsébet királyné szobra Szegeden; (V.U. 1907. 793-794. pp.); N.N.: A királyné szobra, (Szegedi Híradó, 1907. IX.29.); N.N.: Leleplezés után, (Szegedi Napló, 1907.X.1.); Dr. Molnár Jenő: A szegedi Erzsébet –szobor, (Az Idő, 1907. II. hó); N.N.: A szoborról, (Mao-ság, 1907. X. 1.); Iván Ede: L.M. *" finomult művészintelligencia, intuitív átfogóképesség, határozott és tisztult invenció" kellett hozzá.* (Szalon Ú., 1908.XI. 15. 5-9.p.); (tudor):Dobra ütik a márvány asszonyt, (A Nap 1908 VI. 20.); Ligeti Gábor: Márványba faragott legenda (Szeged, 1993.X.)
132	>-1907	**Szerelem (Csók) (kút II.)** terrakotta zöld eozin mázzal, 40 x 65 x 90 cm lappang (ellopták 2001-ben) *Bp. Rottenbiller u. 35.* *Megjegyzés: Sokszorosított változat, nem tudni, hogy hány példányban készült.* *Kiállítás feltehetően ezzel azonos példányok szerepeltek :* N. Szalon, Őszi kiáll. 1902. Kat.sz.:219.; A N. Szalon III. temesvári kiállítása, Kat.sz.:324.; N. Szalon , Téli kiáll., 1908. Kat.sz. 192.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.9. sz.:5. *Irodalom:* N.N.: Kóborlás a művészet körül. *Szerző látja a műteremben a kutat Zsolnay üvegből.* (Temesvári H. 1907. 183. Sz. VIII. 10.); Ráday Mihály: Ki védi meg a város épített értékeit? *A Rottenbiller utcai kút eltűnéséről tudósít.* (Népsz. Budapest melléklet, 2001. január

		10.,21.p.)
133	>-1907	*Szerelem (Csók) (kút I.)* majolika vöröses eozin mázzal, 47 x 101 x 80 cm A talapzaton belül a Zsolnay gyár jelzése Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle
134	=1907	***A Budapesti Szabadságharc-emlékmű pályázati terve ("1848" , Forradalom)*** br., mérete azonosítatlan lappang Építészeti terv: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos *Megjegyzés: Feltehetően ennek bronzban készült változata Lovas népfelkelő címen magántulajdonban fennmaradt.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M.kiáll.1913. Kat.11.sz.:37. (Forradalom), Ernst M. XIII. Csop. kiáll; Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925.III. hó, Kat.12.sz.189.; Velence 1926.; KMT Őszi kiáll. 1942. ("1848") *Adattár:* A Szabadságharc szoboralap iratai 1883 – 1924. (Fővárosi Levt. IV./1413 mm) *Irodalom:* Szabadságharc szobor tervpályázata, Bp. 1907. Műleírás, 20.p.; Bírálat, 37.p. N.N.: A szabadságharc emlékszobrának pályaművei, (V.U. 1907. 498.p); N.N.: Szabadságharc pályázat (Mo-ság, 1907 jún. 12.) *Fotó:* A pályázati terv főalakja MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4189, 1052 *Rep.:* KMT Őszi kiáll. 1942. Kat.
135	>-1907	*Térey Gáborné (Térey Edit portréja)* Színezett mrv., onix; 45 cm J.n. MNG Ltsz.:74.86.-N Ajándék Benno de Téreytől, New Yorkból. *Megjegyzés: Az ábrázolt Térey Gábor (1864-1927) művészettörténész (Lsd.:kat.53.) felesége volt. Az eredeti talapzat sokkal jobban illeszkedett a szoborhoz, így hermaszerű volt.* *Kiállítás:* N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.:4. mrv. onix; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10. sz.:25. *Irodalom:* Kézdi Kovács László: A Nemzeti Szalon téli tárlata (P.H. 1907. XII.8.) *Fotó:* Térey Edit MNG SZ.O. poz. Ltsz.:7245 Neg. Ltsz.:11179 (Eredeti talapzattal) Hagyaték, Balatonlelle
136	>- 1907	Gr. Csáky Zénó emlékműve br., mérete azonosítatlan Felirat elől a talapzaton: GRÓF/ CSÁKY/ ZÉNÓ / FŐISPÁNSÁGÁNAK/ EMLÉKÉRE/ 1896 – 1905; A félköríves

		építmény párkányán: KÖZADAKOZÁSBÓL SZEPES VÁRMEGYE HÁLÁS KÖZÖNSÉGE Talapzat terve: Hoepfner Guido és Györgyi Géza Leleplezés: Tátralomnicon 1907. augusztus. Másodlagos fölállítás: Balatonföldvár?? **<u>Megjegyzés:</u> Gr. Csáky Zénó Szepes vármegyében főútigazgató, majd főispán volt. Megrendelők a tátralomnici üdülőtulajdonosok voltak.** <u>*Irodalom:*</u> N.N.: (rh.) (P.H. 1907.VII.14.); N.N.: (rh) *Tátralomnicon megjelentek a koszorúzáson Csáky Albin, Darányi Ignác földművelési miniszter, a Degenfeld, Zichy, Andrássy, Harkányi, Teleky családok. A szobrot L.M. csinálta.* (Mao.-ság, 1907. VIII. 27.) <u>*Rep.:*</u> Prohászka L.: L.M. 32. kép
137	>-1907	<u>gr. Andrássy Kája comtesse kutyával</u> br., mérete azonosítatlan lappang <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.sz.:9. br. <u>*Irodalom:*</u> Kézdi Kovács László: A Nemzeti Szalon téli tárlata (P.H. 1907. XII.8.)
138	>-1907	<u>gr. Andrássy Ilona comtesse portréja</u> mrv., onix, mérete azonosítatlan lappang <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.:8. mrv. onix <u>*Irodalom:*</u> Kézdi Kovács László: A Nemzeti Szalon téli tárlata (P.H. 1907. XII.8.) <u>*Repr.:*</u> Ism. Újs. Hagyaték,Balatonlelle
139	>-1907	br. Jeszenszky Béláné gpsz., mérete azonosítatlan lappang <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.:6. gpsz.
140	>-1907	Telbisz Károly portéja br., mérete azonosíthatatlan lappang <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32sz.: 7. br.
141	>-1907	Lechner Ödön *(1845-1914) építész* mellszobra br., 64 cm J. MNG Ltsz.:56.40.-N Maradvány <u>*Megjegyzés:*</u> *A szobor egy példánya a szegedi Nemzeti Emlékcsarnokban, egy az Iparművészeti Múzeumban került elhelyezésre.* <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.2., gpsz.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913 Kat.11.sz.:49. <u>*Irodalom:*</u> MNG Állagj. 1959. 1049. tétel; Tóth Attila: Szeged szobrai

		és muráliái, Szeged 1993., 156.p.; Kézdi Kovács László: A Nemzeti Szalon téli tárlata (P.H. 1907.XII.8.) *Fotó:* Lechner Ödön MNG SZ.O. poz. Ltsz.:13236
	=1907	Szegedi boszorkányszigeti emlékoszlop Nem valósult meg. *Irodalom:* N.N.: A szegedi boszorkánysziget. *Dr. Lázár György polgármester javasolja, hogy az egykori – már árterületet képező – boszorkány égetések színhelyét, kultúrhistóriai szempont szerint, a XVIII. századi jogi változtatásokra tekintettel megjelöljék, és a Dugovics Társaság vegye kézbe az ügyet. L.M. az emlékoszlop tervét ingyen készítené el*. (P.H. 1907. XI. 8.)
	=1907	II. Rákóczi Ferenc szobra Szegedre Nem valósult meg. **Megjegyzés: Nem L.M. terve alapján készült.** *Adattár:* N.N.: Rákóczi szobor Szegeden. *A város hajlandó emelni a rászánt 60.000 koronát. Van szoborbizottság. L.M.-t bízták meg, 1909-re kell elkészülnie vele.* (Mao.-ság, 1907.; Hagyaték Balatonlelle)
142	>-1907	*Gresham Biztosító Rt. homlokzatának díszítőszobrai* Négy hermaszerűen kiképzett fél alak az évszakok jelképeként: Kacagányt viselő férfi Bőrruhás, heroikus, félmeztelen férfi Halat tartó nő Virágot tartó nő Haraszti mészkő, életnagyságúnál nagyobb Bp. Ferenc József tér 5. (Ma Roosevelt tér) *Megjegyzés: Az épület tervezője: Quittner Zsigmond, munkatársa Vágó József, a szobrászati díszítésben L.M. mellett közreműködött Telcs Ede, Margó Ede, Maróti Géza. Az épület 1905-1907 között készült. L.M. szobrai feltehetően az évszakokat jelképezik.* *Irodalom:* Medvey – Csányi 1939. 43.p. *Fotó:* Gresham Biztosító Rt. épülete (Maróti Géza fekvő figurája is látható) BTM Kiscell, poz. Ltsz.:28.876/10. BTM Kiscell, neg. 22 143
143	>-1907	Ábrányi Kornélné úrnő mellszobra mrv., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Feltehetően Ifj. Ábrányi Kornél (1848-1913) író felesége.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10. sz.17. ***Irodalom:* N.N.: Kóborlás a művészet körül.** **Szerző látja a műteremben .(Temesvári H. 1907. 183. Sz. VIII. 10.); F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. (Független Mo., 1908. VII. 21. 6.p.)**
144	>-1907	**Rudolf trónörökös szobrának kis mintája**

		mrv., br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Karácsonyi kiáll. 1907. Kat.32.sz.1., mrv. br. *Fotó:* Rudolf br. MNG SZ.O. poz.2159
145	1907 k.	**II. Szilveszter pápa , dombormű** Agyag v. gpsz., mérete azonosítatlan J.j.l.: LIGETI 90? Lappang II. Szilveszter pápa áll a jobb szélen profilban ábrázolva. Megáldja az Asztrik apát kezében lévő magyar koronát. Bal oldalon fönn a Madonna látható. *Fotó:* II. Szilveszter pápa MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5027
146	>-1908	*Elveszett paradicsom (Ülő férfi) I.* carrarai mrv., mérete azonosítatlan ***Egykori Schiffer villa Bp. Munkácsy Mihály u.*** **Megjegyzés: Feltehetően 1912 táján került a villába.** *Kiállítás:* Műcs. Benczúr T. Tavaszi kiáll. 1930.
147	-<1908	*Elveszett paradicsom (Ülő férfi) II.* carrarai mrv., 42 cm J. a talapzat peremén: LIGETI MNG Ltsz.:66.43.-N Vétel a művész lányától, Miklós Lászlónétól (Hiv.sz.:863-158/66.) *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 180. mrv. *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 363. tétel
148	=1908	**Erzsébet királyné** mrv., 97 cm J.:LIGETI MIKLÓS 1908. Felirat elől a talapzaton: ERZSÉBET KIRÁLYASSZONY KEGYELETES EMLÉKÉÜL I. FERENC JÓZSEF Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI FELSÉGÉNEK A/ SZEGEDI NŐK MNG Ltsz.:53.513 Átvétel a Várból 1953. *Megjegyzés: A szegedi emlékmű kicsinyített mása, amelyet a Budai Palota Erzsébet Emlékmúzeuma számára ajánlottak fel a szegedi nők. Kérdéses, volt-e még egy eltérő méretű példány ebből, vagy a Háborús műtárgyveszteség V. füzetében, (Bp. é.n. 55.p. 454. tétel) tévesen nyilvánítottak eltűntnek egy 80 cm magas, Erzsébet királynét ábrázoló szobrot L.M.-től.* *Irodalom*: N.N.: (rh) Szegedi hölgyek a királynak. (Délmagyarországi Közlöny, 1906.VII.15.); N.N.: (rh.)Az Erzsébet szobor, (Szegedi Napló, 1907. 191.sz.) (N.N.: A szegedi nők a királynál. (P.H. 1908. IX.29.)

149	>-1908	gr. Apponyi Sándorné képmása színezett mrv., méret azonosítatlan lappang **Megjegyzés: Feltehetően gr. Apponyi Sándor (1844-1925) diplomata, könyvgyűjtő feleségét ábrázolja.** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10. sz.: 17. mrv. Mgt. *Rep.:* Szalon Újs. 1908. 22. Sz. 8.p.
150	=1908	gr. Andrássy Aladárné úrnő mellszobra mrv. Dombormű lappang J.b.l.: LIGETI 908 *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909. Kat.sz. 209. mrv.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:13. Mrv. *Irodalom:* (l.g.): L.M. szobrai. (P.N. 1913. IV. 2. 13.p.) *Rep.:* Szalon Újs. 1908. 22. Sz. 8.p.
151	1908.k.	**Andrássy Aladár domborművű büsztje** Anyaga, mérete: ismeretlen Lappang *Fotó:* Andrássy Aladár MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4998
152	>-1908	Ney Imréné képmása Lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909.
153	>-1908	br. Dóczy Lajos *(1845-1919) költő, drámaíró* képmása lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1908/1909; Ernst M. L.M. kiáll. Kat.10.sz.:32.
154	1905-08	Rudolf trónörökös szobra br., 270cm (talapzat 300 cm) J.n. Talapzat: Bukovári mrv. szikla Felirat elöl a sziklán: RUDOLF Bp. Városliget Stefánia u. 12. Eredeti felállítás:1908. X.12. Újra felállítás: *Megjegyzés:1908-ban L.M. a Vaskorona rend III. osztályú érdemérmét kapta. A szoborhoz Széchenyi Viktor állt modellt.* *Adattár:* N.N.: (rh.):Audienzen. *Molnár Viktor és L.M. járnak aznap a királynál.* (Ism. németnyelvű újs. 1906. V.3.; Hagyaték, Balatonlelle); N.N.: (rh.) Rudolf trónörökös szobra. Készül a segéd minta. (P.H. 1905? Dátum nélkül; Hagyaték , Balatonlelle) *Irodalom:* Molnár Viktor: A Rudolf szobor története, Bp. 1908., *1903-ban határozzák el a szoborállítást. A szobor helye ott lesz, ahol Rudolf a 1885-ös országos kiállítást megnyitotta.* ; Liber 287-291.pp.; Medvey

		101.p.; Hadházy-Szilágyi- Szöllőssy Kat.sz.158.; N.N.: (rh.) *L.M.-t, Hollót, Istókot, Kallóst, Telcset kéri fel az Országos Képzőművészeti Tanács az elkészítésre.* (A Hét, 1904. VII. 17. 468.p.); N.N.: Rudolf szobor pályázat. *Két pályamű érkezett be, Istóké és L.M-é, amely a kivitelezett változattól lényegesen eltér.* (V.U. 1904.900.p.);N.N.: Újabb magyar szobrok.(V.U. 1905.I X. 10. 37. sz.); Lovas Imre: Szailer Antal szobra. Látogatás a mi szobrászunknál. *Látja a műteremben Rudolf szobrát.*(Délmagyarországi Közlöny, 1905. VIII. 5.); L – s: A temesvári műtárlat. *Tudosító a Stefánia úti műteremben látta két kisebbített bronz példányát, egyik Mária Valériáé, másik Ferenc Józsefé.* (Délmagyarországi Közl. 1906. IX.6.); N.N.: (rh.) *A szobor helye a városligeti Stefánián lesz.* (Ma.o. 1907. VIII. 17.); Iván Ede: L.M. (Szalon Ú., 1908. XI. 15. 5-9.p.); F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. Sz.V. a modell. (Független Mo., 1908. VII. 21. 6.p.); N.N.:A Rudolf szobor. Beszélgetés Molnár Viktor államtitkárral. (Egyetértés, 1908. X.4.); N.N.: (rh.) (Vállalk. Közlönye, 1908. X.14. 8.p.); N.N.: Das Kronprinz Rudolf Denkmal (Politische Volksblatt, 1908. X.11.); N.N.: A Rudolf szobor leleplezése (P.H. 1908. IX. 24.); N.N.: A királyfi szobra. Róna műtermében öntik a szobrot. (A Nap, 1908.X.13.); N.N.: Monument to the Crown Prince Rudolf (Morning Post, London, 1908. X. 13.) N.N.: A Rudolf szobor (Uránia, 1908.XI. 11.); Tövis: Művészet. *Rudolf polgárkirályfi.* (A Hét, 1908.X.11. 661-662.pp.) *Fotó:* MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5011 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5010 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5012 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 2707 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 943 *Repr.:* Rudolf trónörökös szobra, V.U. 1905. 585.p.
155	>-1908	Bestia, (Fúria, Forrás?) kútszobor Carrarai mrv., fél életnagyság J. Borbíró Nándor, (Bp. Stefánia u.20 , egykori Ligeti villa, 1997; **Kiállítás:** ***Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909.; Ernst M. L.M. 1913. Kat.10.sz.:21. mrv.; Ernst M. CXVIII: Csoport kiáll. 1931. Kat.sz:184.*** *Irodalom:* N.N.: Kóborlás a művészet körül. *Szerző látja a műteremben a kút agyagmintáját*. (Temesvári H. 1907. 183. Sz. VIII. 10.); F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. (Független Mo., 1908. VII. 21. 6.p.) *Rep.:* Kútszobor, Képzőműv. 1931.91.p.
156	1907-09	Hegedüs Sándor *(1847-1906) kereskedelmi miniszter* síremléke br., mérete életnagyságúnál nagyobb J.j.l. a talapzaton : LIGETI MIKLÓS Felirat a konzolon: MAGYAR ZSÁKODI/ HEGEDÜS SÁNDOR CSALÁDJA Felirat a sírbolt kövein: HEGEDÜS SÁNDOR/1847. ÁPRILIS 22. – 1906. DECEMBER 28./ : MAGYAR ZSÁKODI HEGEDÜS

		SÁNDORNÉ / ÁSVAI JÓKAI JOLÁN /1849. OKTÓBER 19. –1922 MÁRCIUS 7. / SZALÓKI NAVRATIL DEZSŐNÉ/ MAGYAR ZSÁKODI HEGEDÜS RÓZSI / 1881. MÁJUS 5. – 1948. MÁRCIUS 7. / : MAGYAR ZSÁKODI/ HEGEDÜS LÓRÁND / 1872. JÚNIUS 28. – 1943. JANUÁR 1. / : MAGYAR ZSÁKODI/ HEGEDÜS LÓRÁNDNÉ / SZALÓKI NAVRATIL MARGIT / 1876. OKTÓBER 2 – 1942. JÚLIS 31. / HEGEDÜS MARGIT 1902. JULIUS 5. 1942 JÚLIUS 31. Bp. Kerepesi Temető (árkád jobb 6.) A sírbolt márványborítású árkádos építménybe van elhelyezve. *Megjegyzés: Felesége Jókay Jolán, aki Jókai Mór tesvérének Károlynak a gyermeke. A szabadelvű párt tagja. Széll Kálmán idején 1899-1902 között volt kereskedelmi miniszter.* *Adattár:* N.N.: Hegedüs Sándor síremlékének a leleplezése a Kerepesi temetőben, Ism. újs. (MTA-MKI-MCSK-I-17-Lyka hagyaték?); OMK Iparművészeti Iskola 1941. Évk. *Fotó:* Hegedüs Sándor síremléke MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5008
157	>-1909	**Basch Gyuláné úrnő mellszobra** Színezett mrv., életnagyságú Lappang Megjegyzés: *Feltehetően Basch Gyula (1851-1928) festőművész feleségét ábrázolja.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi tárlat, 1909.Kat.152.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:24. *Rep.:* OMKT Tavaszi kiáll. 1909. 152. K.
158	>-1909	Wodianer Arthúr (*1860-1921) könyvkiadó és könyvkereskedő* mellszobra mrv. , mérete azonosíthatatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1909.; Ernst M. L.M. kiáll.1913. Kat. 9.sz.:12.
159	=1909	*Molnár Viktor* (1859-1918) művelődéspolitikus *mellszobra* Patinázott gpsz., 75 cm J. a vállon hátul: Ligeti Miklós. 909 MNG Ltsz.:62.72.-N Átvétel a Műcsarnoktól az Ernst Múzeum pincéjéből (Hiv.sz.:863-1029/61.) *Megjegyzés: M.V. 1899-ben alapította az Uránia Tudományos Egyesületet és az Uránia folyóiratot. 1905-ben kinevezték a Vallás és Közoktatási Minisztérium államtitkárává. V.Ú. 1905.481.p.* *Adattár:* N.N.: Molnár Viktor szobra. *L.M. ajánlotta fel a szobrot a Nemzeti Szalon Művészeti Egyesületének, és az épület előcsarnokában helyezték el.* (Ism.újs.; Hagyaték, Balatonlelle) *Irodalom:* MNG Állagj. 1971. 362. Tétel; N.N.: Molnár Viktor ünneplése – Az Uránia tíz éves. *Leleplezik a szobrot. Dessewffy Arisztid mond beszédet.* (B.H. 1909.XI. 5.)

		Rep.: Molnár Viktor, N. Szalon Almanach, 1912. XCIII. t.
160	1905-09	**Batthyány-örökmécses terve** Anyaga és mérete azonosítatlan Lappang vagy megsemmisítették *Megjegyzés:1905-ben Surányi József indítványára a főváros Törvényhatósági Bizottsága elfogadja azt, hogy Batthyány Lajos kivégzésének helyét emlékművel jelöljék meg. A Magyar Mérnök- és Építészegylet pályázatot írt ki a tervre. A pályázatot Pogány Móric nyerte meg. A szobrász L. M. volt. 1909-ben a mérethelyes mintát fel is állították a helyszínen. Az eredeti terv az I. világháború miatt nem készült el. 1925-ben Pogányt egy egyszerűbb tervre kérték fel. Ennek a későbbi tervnek a ma is álló, kivitelezett változatát 1926. Október 6-án avatták fel.* *Adattár:* N.N.: rh A Batthyány örökmécses építése. *A cikkíró szerint az egykori Újépületet, a kivégzés helyszínét jelölik vele. A szobrok mintázásával L.M.-t bízta meg a főváros. A szobrok készülnek, de az épületet még nem kezdték el.* (Ism. újs.; MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17, Lyka hagyaték); Pogány Móric: Batthyány emlékmécs terve, 1926 (BTM-KM/A.:89.1-2.) *Irodalom:* N.N.: (rh) Batthyány Lajos gróf emléke. *Surányi csak egy kandeláber – emléket állítana az Aulich u. sarkára. A közoktatási ügyosztály előterjeszti, hogy hivatalosan 40.000 koronával indítsák el a gyűjtést*.(B.H. 1905. X.13.); N.N.: Az örökmécs. *A fővárosi tanács kiírta a pályázatot egy díszes kandeláber-örökmécs tervére. Ennek az emlékműnek erénye az a költői varázs, amely az ilyen örök égő lámpa lángjából a szívekbe sugárzik.* (V.Ú. 1906. 173.p.); N.N.: (rh.) A Batthyány örökmécses terve Pogány Móriccal. (B.H. 1907.III. 10.); N.N..:A Batthyány – örökmécses . *Az ilyen emlékmű újdonság számba megy és nagy divatja volt a középkorban, főként Néo.-ban, Angliában Bretagne-ban álltak egyszerű, monumentális alkotások. Két jelentős pályaterv: Pogányé építészeti, Foerké iparművészeti. Kb. 10 méter magasra tervezik. Fent a láng látszik "Batthyány ártatlanul szenvedett halálát jelképező liliomrácson át. Még nincs döntés melyiket rendelik meg.(*V.Ú. 1907. 213.p.); N.N.: (rh) A Batthyány örökmécses terve Pogány Móriccal. *Felállították a próbamintát a helyszínen Pogány – L.M. terve alapján.* (Ép. Ip. 1909. 14 sz. IV. 4. 130.p); N.N.: A Batthyány – örökmécses. *A próbamintát lebontották, a Batthyány család látta, megkezdik a térrendezést, az őszre tervezik elkészíteni. L.M. szobrai a nemzet fájdalmát jelképezik.*; N.N.: Batthyány örökmécses. Bizottmányi és tanácsi előterjesztés a létesítéshez szükséges költségek fedezete ügyében. (Fővárosi Közl. 1910. III.1. 402-403.p.); (P.N. 1916.III.12.); N.N.: Batthyány örökmécses, (M.Iparm. 1926. 178-179.p.); Liber 1934. 323-324.p. *Rep.:* Batthyány-örökmécses terve, Műv. 1907.158.p.; A Batthyány –örökmécses, V.U. 1907.213. p.; A Batthyány-örökmécses próbamintája a Hold utca .sarkán, Uj I. 1909. I. köt. 334.p
161	=1910	**Két akt**

		p. zöld kréta J.j.l.: LIGETI –910 MNG Ltsz.: 1913-396 A Szépműv. Múz. vásárlása 1913-ban az Ernst M. kiállításáról. *Megjegyzés: A felső figura a kerámia Évához készült tanulmány, az alsó a Csodavilág c kompozíció csigasellője.*
162	1910 k.	Csodavilág br., 43,5 x 117 x 51 cm J.n. Ligeti Gábor, Balatonlelle **Megjegyzés: A faun önarckép ihletésű. A MNG Grafikai Osztály pasztellvázlatát őrzi a műnek (Ltsz.: 396-1913).** *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10. sz.:28. Br. *Irodalom:* (yk): L.M. útjáról és színes szobrairól. (Élet, V.évf. 16.sz. 1913. IV. 20. 521-522.p.) *Rep.:* Csodavilág; Élet, V. évf. 19.sz. 1913. IV. 20. 606.p.
163	>-1910	**A debreceni Kossuth szobor pályázati terve** Gpsz., mérete azonosítatlan Felirat a sas alatt: 1949. ápr. 14. felirat a szoborcsoport alatt: KOSSUTH lappang *Irodalom:* N.N.: (rh.) *1000 koronáért megvásárolták a tervét.* (Vállalk. Lapja, 1909. VI. 16. 13.p.); NN.: (rh) (Műv. 1910.20.p.) *Fotó:* Kossuth pályázat MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5021 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5022
164	-<1910	Kacsás leány II. kútszobor Zsolnay kerámia, 145 x 68 x 43 cm Egykor Dr. Balla Adolfné tulajdona Pécsen *Adattár:* A kútszobor tervrajza. *A mű létéről és tulajdonosáról is tudósít a lap. Az aláírás nem L.M.-től származik és a rajz sem jellemző rá, továbbá az ábrázolás nem teljesen azonos a Gellért fürdőben elhelyezett szoboréval.* (JPM K.O./A.: Terrakotta fazonkönyvek (Zsolnay Gyár)/ 3862.)
165	=1910	Auguszta főhercegnő vadászszobra br., 92 cm J. elől a talapzaton: Ligeti M. 910. MNG Ltsz.: 56.422.-N Ernst Lajos ajándéka a Fővárosi Képtárnak (F.K. 2333.) *Megjegyzés: A mű a bécsi vadászati világkiállításra készült.* *Kiállítás:* Bécs, Vadászati kiáll. 1910.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.9. sz.:8. **Irodalom:** ***MNG Állagj. 1959. 1034. tétel; N.N.: Ein Familien Geschenk für den Kaiser (Der Interessante Blatte, 1910. 22.sz. 8.p.)*** **Rep.:** ***Auguszta főhercegnő, Élet, 1910.V. 19. I. köt. 722. p. (723.)***
166	=1910	József főherceg vadászszobra

		br. 80 cm J. elől a talapzaton: Ligeti Miklós 1910 MNG Ltsz.: 56.424.-N Ernst Lajos ajándéka a Fővárosi Képtárnak (F.K. 2334.) *Megjegyzés: A mű a bécsi vadászati világkiállításra készült.* *Kiállítás:* Bécs, Vadászati kiáll. 1910. *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1046. Tétel ; N.N.:Ein Familien Geschenk für den Kaiser, Der Interessante Blatte, 1910. 22.sz. 8.p.; N.N.(rh) (Élet, 1910. V. 29. II. köt. 722-723.p.) *Rep.:* József főherceg vadászszobra, Élet, 1910. V. 29. II. köt. 22.p.
167	1900-as évek eleje	Fiatal nő karosszékben Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang Megjegyzés: A fotónak Déryné felirata van, de a szobor hátterében a Várkert látható, így feltételezhető, hogy akkor készült, amikor L.M.-nek még a Várkert Bazárban volt a műterme. *Fotó:* MNG Sz.O. poz.
168	1910-11	*Turini kút, (Bivalyos lány, Bivalyon nő, Bivalyos díszkút)* mázas grees, 91 cm talapzat: pirogránit talapzat terve: Kőszeghy Gyula Balakány fürdő; Pécs, Zsolnay V. u. 46. Felállítva: 1935 **Megjegyzés: Feltehetően ez a példány az eredeti után készült replika. Eredetileg az 1911-es torinói nemzetközi kiállítás vízmedencéjének szobra volt. A másik díszudvar kútszobrát is Ligeti mintázta. A víz felülről zuhogott a medencékbe színes üvegablakkal díszített kupolaterekben.** *Adattár:* Zsolnay Terrakotta fazonkönyv 3989. sz. tétel *Irodalom:* Pécs szobrai, szerk.: Romváry Ferenc Pécs, 1982. 141.p. *Fotó:* Turini kút, (Bivalyos lány) MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5033 *Rep.:* Turini kút, M. Iparm. XII./7. 1911. 255.p; Ligeti háttérben a szoborral, Fény, 1916. 1.sz.; Pécs szobrai, Pécs, 1982. 141.p.
169	1910-11	Hadúr alakjai a torinói világkiállítás magyar pavilonjának külső díszítéséhez Elpusztultak *Adattár:* Mack Lajos önéletrajzi levele 1928-ból. *A levél szerint az első gipszmintát L.M. készítette, de az nem tetszett az építésznek, mert inkább "Gambrinus", mint magyar harcos volt. A második mintát az építész felkérésére Mack csinálta meg L.M. műtermében, majd Pécsen készítette a nagymintát, ennek ellenére nem őt nevezték meg tervezőnek, hanem L.M.-t. Mack Lajos (1876-??) a Zsolnay Gyárnak dolgozott és 1907-1915 között tanított ott. Számos munkája Ligeti műveivel rokon szellemben készült.*(MTA-MKI/A.:MDK-C-I-17/941, Lyka hagyaték)

		<u>*Irodalom:*</u> -tő: Magyarok háza a turini kiállításon. *1911-ben lesz nemzetközi kiállítás az olasz állam függetlenségének 50. Évfordulóján. A magyar rész kiállítási elnöke Zsolnay Miklós. Az épületet Tőry – Pogány pályázatot elnyert munkája alapján építik. Új feldolgozás és szokatlan motívumok az ősmagyar világ ereklyéi alapján az épületdíszítéseként, amely szittya hangulatot tükröz. A régi áldozati oltár hadúr alakjait idézik a főkapu szobrai.* (Bp., 1910.X.19.); N.N.: A turini világkiállítás magyar háza. *A főbejárat hadúralakjait, a vesztibül reliefjeit és s vízmedencék szoborcsoportjait L.M. csinálta.* (M. Iparm. 1911. 253-257.p. lsd.:317.p.)
170	1910-11	<u>Attila násza. Kapurelief a torinói világkiállítás magyar pavilonjának külső díszítéséhez</u> Elpusztult Adattár: Turini kiállítás, kapurelief rajzai (JPM K.O./A.: Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 13. 3949-3953. tétel) <u>*Irodalom:*</u> Magyar Elek: A turini magyar palota. *A relief a pogány kort idézi. Pásztorfaragás jellegű reliefek Zsolnay féle "grees" – ben kerülnek kivitelre.* (Mao.- szág, 1910. X. 20. V. 21.)
171	1910-11	<u>Szent István megkoronázása. Kapurelief a torinói világkiállítás magyar pavilonjának külső díszítéséhez.</u> Zsolnay grees, 175 x 735 cm Elpusztult <u>*Adattár:*</u> Turini kiállítás, kapurelief rajzai (JPM K.O./A.: Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 13. 3949-3953. tétel) <u>*Irodalom:*</u> Magyar Elek: A turini magyar palota. A relief a keresztény kort jelképezi. (Mao.- szág, 1910. X. 20. V. 21.)
172	1910-11	<u>Küzdelem mindhalálig. Emelvényülés oldala a torinói világkiállítás magyar pavilonjának belső terébe.</u> Zsolnay mozaik, 200 x 200 cm Elpusztult <u>*Adattár:*</u> Küzdelem mindhalálig c. mű rajza (JPM K.O./A.: Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 13. 3860. tétel)
173	>-1911	A Kilián család síremléke Carrarai mrv., 215 cm Talapzat: szürke gránit J.j.l. a talapzat elején: LIGETI MIKLÓS / a gránit talapzaton: WEISINGER GYÖRGY/ kőfaragó Felirat fent középen: CONSUMATUM EST; jobb pilaszteren: KILIÁN FRIGYESNÉ /1849-1905/ KILIÁN FRIGYES /1833-1907/ KILIÁN ERNŐ /1875-1911/ WAMBERA HENRIK /1874-1933/ WAMBERA HENRIKNÉ / KILIÁN MARGIT / 1877-1955 Kerepesi temető (jobb árkád 9.) <u>*Fotó:*</u> Kilián síremlék

		MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 2735 *Rep.:* Kilián síremlék, Új.I. XVIII: Évf.5.sz. 1911. 112.p (1911/1912)
174	>-1911	Az Eisele család síremléke Eisele József (1833-1900), kazángyáros Carrarai mrv.; br. 210 cm Talapzat: szürke gránit J.b.l. a gránit talapzaton: LIGETI MIKLÓS; j.l.: WEISINGER GYÖRGY/ KŐFARAGÓ Felirat b.az oszlopon: EISELE JÓZSEF /1833 – 1900/ EISELE JÓZSEFNÉ /1838-1899/ EISELE VILMOS /1868-1924/ EISELE ÖDÖN /1863-1928/ EISELE VILMOSNÉ /1874-1930/ DR. SZTANISZLAWSZKY ERVINNÉ /1894-1929/ EISELE JÓZSEF /1862-1945/ BALONYI TIBOR /1920-1984/ DR. MÉSZÁROS JÓZSEF /1896-1942/ MÉSZÁROS JÓZSEFNÉ /1884-1956/ EISELE JÓZSEFNÉ /1872-1958/ EISELE LÁSZLÓ /1901-1979/ EISELE LÁSZLÓNÉ /1907-1979 *Fotó:* Síremlék (terv) (Csak főalakok) MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5048 *Rep.:* Eisele család síremléke, Új I. XVIII. Évf. 5.sz. 1911. 112.p.
175	1908-11	Tóth Béla *(1857-1907) író* síremléke br., 215 cm talapzat: haraszti kő J. talapzaton j.o.: LIGETI MIKLÓS Felirat a bronz talapzaton: AZ IGAZSÁG HARCOSA Felirat a kő talapzaton elől: TÓTH BÉLA (1857-1907) Felirat a könyvön: ESTI LEVÉL Kerepesi temető (29/1-1-45) Leleplezés: 1911. Október 4. *Megjegyzés: Tóth Béla Tóth Kálmán költő és Majthényi Flóra írónő gyermeke volt. A szobornak egy példánya (anyaga ismeretlen) a II. világháború előtt a Déri Múzeumban volt kiállítva, a múzeum művészettörténésze, Sz. Kürthy Katalin nem tudott a szobor további sorsáról az1990-es években.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli nemzetközi kiáll. 1908/1909. Kat.sz.:209. *Irodalom:* N.N.: Vezető Debrecen szabad királyi város Déry Múzeumában, Debrecen, 1939. 290.p; F.Gy.: Látogatás Ligeti Miklósnál. *A síremlék figurája agyagban van kész.* (Független Mo., 1908 VII. 21. 6.p.); N.N.(rh) (M. Szalon, 26.évf. 1909. XI. 14.p.) *Fotó:* Tóth Béla síremléke MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5006 MNG SZ.O. poz. Ltsz.:2673 *Rep.:* P.H. naptára, 1909
176	>-1911	**Gerhardt Gusztáv (*1847- 1910) a Magyar Államvasutak elnök-igazgatójának* síremléke** Ezüstözött br. dmb., mérete azonosítatlan

		J.a kövön: LIGETI MIKLÓS SZOBRÁSZ Kerepesi temető, Á.J.26 *Adattár:* N.N.: (rh.) (Ism. új. 1911. XII. 15.; Hagyaték, Balatonlelle,)
177	=1911	*Hubay Jenő* (1858-1937) hegedűművész, zeneszerző *mellszobra* gpsz., 90cm J.b.l.: LIGETI/MIKLÓS/911 Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle
178	=1911??	*Hubay Jenő* (1858-1937) hegedűművész, zeneszerző *arcképe* ***br., mérete azonosítatlan*** J. A miskolci zenei szakközépiskola (egykori Városi Hangversenyterem) épületében. Miskolc, Bartók Béla tér 1. *Megjegyzés: A városi hangversenytermet magában foglaló neobarokk épületet 1927-ben veszik birtokukba a zenészek, és ekkor veszik fel Hubay Jenő nevét. Kérdéses, hogy a bronz példány mikor került kiöntésre, 1934-ben állították fel az intézményben* *Adattár:* Hubay Jenő arcképe, (Herman Ottó Múzeum, Köztéri szoborjegyzék, kézirat) *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:61(vázlat) és Kat.13.sz.:97. *Irodalom:* Zsedényi Béla dr.: Miskolc szellemi élete és kultúrája, Miskolc, 1929. 127.
179	>-1912	Kőasszony Stukkó, életnagyságú Budapest, Thököly u. 61. *Irodalom:* NN: (rh)(Az Est, 1912. V. 11.); Kóródi József: A Thököly úti "kőasszony" legendája. *A házat Ybl Lajos tervezte Pápai Manó, varrógép kereskedőnek. Ybl Lajos fia Ervin a franciaországi Bourges-ban látta VII. Károly pénzügyminiszterének a palotáját és lefényképezte az épületből kitekintő férfit és nőt. Ybl Lajosnak megtetszett az ötlet, és megrendelte L.M. – nél*. (Szabad Föld, 1993. II. 9.9.)
180	>-1912	*Magdaléna I.* ***festett agyag dmb., 39 x 14 x 9 cm*** ***J.n.*** **Ligeti Gábor, Balatonlelle**
181	>-1912	*Magdaléna II.* ***festett gpsz. dmb., 39 x 14 x 9 cm*** ***J.n.*** **Ligeti Gábor, Balatonlelle**
182	>-1912	*Magdaléna III.* mázas terrakotta, 33 x 16 x 9 cm J.b.l.: L MNG Ltsz.:86.16.-N

		Vétel Kiss Horváth Lászlótól. *Fotó:* Magdaléna MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 13959 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 23303
183	>-1912	*Alvó nő (Gyász, Női akt)* fehér mrv. dmb., 48 x 41 cm J. MNG Ltsz.: 57.23.-N Vétel Fáy Károlytól (Mezőberény, Puskin u. 26.) 1957.9.17-én. *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:22. *Irodalom:* Gyöngyössy Nándor: L.M. *Gyászként szerepelteti*. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.) *Rep.:* Alvó nő, Új. I. 1913. 396.p. Gyász, Képzőműv. 1928. 197.p.
184	>-1912	*Női akt (Gyász, Alvó nő)* mázas terrakotta dmb., 40,3 cm J.b.l.: LIGETI.912 MNG Ltsz.:88.57-N Vétel Szlabey Ernőnétől (Bp. Széher u. 24.) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1050. tétel *Fotó:* Női akt MNG SZ.O. poz. Ltsz.:13959 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 23303
185	=1912	Deák Ferenc miskolci emlékművének pályázati terve nem azonosítható *Adattár:* N.N.: (rh.) (Ism.Új. 1912.IV. 11.; Hagyaték, Balatonlelle); N.N.: A miskolci Deák – szobor . *Döntött a bíráló bizottság. Egyik sem arat sikert. Öt művészt szűkebb pályázatra hívnak: Gárdos, L.M. – Tőry – Pogány, Kara Mihály, Margó – Pongrácz , Vass Viktor. L.M. és társai szobra aránytévesztés, mert túl nagy az Erzsébet királyné arcvonásait viselő Géniusz alakja, két külön emlék: a Géniusz és Deák*. (Ism. új. 1912.; Hagyaték, Balatonlelle)
186	>-1912	Szinyei Merse Pál *(1845-1920) festőművész* mellszobra Ezüstözött br., mérete azonosítatlan (életnagyságú) *Megjegyzés: A szobor kezdeményezői Berzeviczy Albert és Szmrecsányi Jenő voltak. A mű a Sáros megyei múzeumba, Bártfára került,1912-ben Lechner Ödön tervei szerint elhelyezve. A műről később márvány másolatok illetve változat készült. A másolatok készítésének pontos ideje eddig tisztázatlan.* *Kiállítás:* Ernst M. Szinyei Merse Pál gyűjteményes kiáll. 1912. Kat.sz.:1.; Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.9.sz.:1. *Adattár:* Lázár Béla említi. (MTA-MKI/A.:MKCS-C-I-44/221/6, 491/5); N:N: Szinyei Merse Pál szobra (rh.) (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17, Lyka hagyaték); N.N.: Szinyei Merse Pál. Eperjesen a szobra. (rh.

		1912.aug.26.; MTA-MKI/A.:MDK-C-I-17, Lyka hagyaték) *Irodalom:* -N.N.: Szinyei Merse Pál szobra (O.V. 33.évf. 36. sz. 1912. 933.p.); Lengyel Géza: Szinyei Merse Pál és a sárosiak. (P.N. 1912. V.11.) *Rep.:* Szinyei, Új.I. 1912. IX. 1.
187	>-1912	Szinyei Merse Pál *(1845-1920) festőművész* mellszobra Terrakotta, 58 cm J. Székesfehérvár, Bory vár
188	>-1913	József főherceg br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. 1913.Kat.9.sz.:4.; Benczúr Társaság kiállítása, Műcs. 1925. III. *Fotó:* József főherceg I. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5046
189	>-1913	Beatrice gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* L.M.1913. Kat. 11. sz.:46.
190	>-1913	*Krisztus sírbatétele I.* (dombormű) Mestergipsz; 160 x 130 x 40 cm J.b.l.: LIGETI MIKLÓS Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle
191	>-1913	*Krisztus sírbatétele II.* (dombormű) Bardiglio fehér mrv., 110 x 120 cm Szürke svédgránit keret felirat: Az O. M. Szépművészeti Múzeum tulajdona Beépítés: 1929 Építész: Hikisch Rezső Bp. terézvárosi római katolikus plébániatemplom homlokzatának bal oldalán, Nagymező u. *Megjegyzés: Az 1913/14-es Téli kiállításon Ipolyi díjat kapott. Több eltérő méretű és anyagú változta is készült, amelyek közül egyik Vígh Károly Kerepesi temetőben lévő síremlékét díszíti. 1924-ben Petrovits Elek javasolta a kihelyezést, a vallás és közoktatási miniszter a javaslatot elfogadta. Liber Endre 1927-ben előterjeszti a templomon történő elhelyezést. L.M. 1913-as kiállításán fekete márvány példány volt kiállítva.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:51. fekete mrv.; Műcs. OMKT Téli kiáll.1913/1914.; Műcs. OMKT Szent Imre kiáll. 1930. Kat.9.sz. 76. és Kat.10.sz.120. *Irodalom:* Liber 1934. 369.p.; Schoen Arnold: A budapesti terézvárosi római katolikus plébániatemplom, Bp. 1938. 11.p.; Medvey – Csányi 1939. 60.p.; Rajna 1989. 256.p. 4702. Tétel

		Fotó: Krisztus sírbatétele II. MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5026
192		*Krisztus sírbatétele III.* (dombormű) Majolika Ligeti Gábor tul. Balatonlelle
193	>-1913	Merengés (Női akt) br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:30.; Ernst M. Műterem I. csop. kiáll. 1935. II. hó *Irodalom:* (Nyugat, 1913.IV. 6. 650.p)
194	>-1913	*Madonna a gyermek Jézussal I. (Czestochowai Madonna, Pálosok Fekete Madonnája)* fekete mrv. *Megjegyzés*: *A kompozíció több változatban is megvalósult és megegyezik az 1916-ban felállított Béke kút főcsoportjával, és amely a kegyhely Fekete Madonnáját másolja.* *Kiállítás*: Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:42.; Műcs. OMKT Téli kiáll. 1913/1914.; Műcs. OMKT Szent Imre kiáll. 1930. Kat.9.sz.75. **Irodalom:** ***Gyöngyössy Nándor: L.M. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.)*** *Rep.:* Madonna gyermek Jézussal, Képzőműv. 1928. 13. sz. 194.p.
195		*Madonna a gyermek Jézussal (Czestochowai Madonna, Pálosok Fekete Madonnája)* festett agyag, 18 cm J.n. Ligeti Gábor, Balatonlelle
196		Pálosok Fekete Madonnája (vázlat) Égetetlen, festett agyag, 27 cm mgt. Balatonlelle *Megjegyzés: Eltér a megvalósult emlékműtől, mert a kegyszobrot egy pálos szerzetes a karjára emelve tartja. A kompozíció analógiáját J.L. Gérôme Anakreon Bacchusszal és Cupidoval c. 1893-ban készült művében találhatjuk meg.(Romantics to Rodin 286.p.)*
197	>-1913	Faun br. Mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: A Borghese Múzeum Faunjának kópiája*. *Kiállítás*:Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:56.; Ernst M. XIII. csop. kiáll.
198	>-1913	Faun és Vénusz II. br., mérete azonosítatlan lappang

		Megjegyzés: A*z árából ítélve jóval kisebb lehetett, mint a Kat.130-as*.**.** *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:27.
199	>-1913	Faun és Vénusz III. br., mérete azonosíthatatlan lappang *Megjegyzés:* A*z árából ítélve jóval kisebb lehetett, mint aKat.130-as*.**.** *Kiállítás:* Ernst. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:40
200	>-1913	Lélekrontás br., mérete azonosíthatatlan lappang *Megjegyzés:Létezett egy kb. 30 cm-es festett agyag változata.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M.kiáll. 1913. Kat.11.sz.:53. *Irodalom:* (Nyugat, 1913.IV. 6. 650.p)
201	>-1913	Sátán gpsz., mérete azonosítatlan Elpusztult az 1950-es években egy bronz példánya. *Megjegyzés: Lucifert ábrázolta Ádámmal. A katalógusban az 'ára bronzban' kifejezés annyit jelenthet, hogy a kiállított mű csak gipszben van bemutatva. Több más műnél is hasonló meghatározással lehet találkozni.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913., Kat.:11. sz.:44.
202	>-1913	Fiú akt mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:20.; Ernst M. XIII. Csop. Kiáll.mrv.; Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925. III. hó; Ernst M. CXVIII: Csoport kiáll. 1931. Kat.sz.:194.; mrv.
203	>-1913	Vénusz I. br., azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:26.
204	>-1913	Vénusz II. br., azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:29.
205	>-1913	Visszaemlékezés gpsz., azonosítatlan *Megjegyzés: Nagy méretű munka lehetett, mert bronzban az ára 5000 K volt.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:45.
206	>-1913	Bezerédj Viktor emlékműve

		Nem azonosítható ***Egykor Balatonalmádiban került felállításra.***
207	>-1913	Gádor Lajosné úrnő arcképe lappang *Megjegyzés: Gádor Lajosné, Rózsi Ligeti testvére volt (Ligeti Mária közlése)* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:68.
208	>-1913	Kern Lili kisasszony arcképe lappang *Megjegyzés: A feleségének a rokona volt.* Kiállítás: Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12. sz.:64.
209	>-1913	Petrik Lajos (*1851-1932) vegyész* mellszobra lappang *Megjegyzés: Petrik keramikai kutatásokkal is foglalkozott. Cikkei a Művészi Iparban jelentek meg. Együtt dolgozott Ligetivel.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:59.
210	>-1913	Dr. Rott Nándor úr *(1869-1939) püspök* arcképe lappang *Megjegyzés: Rott a Papnevelde kormányzója volt 1911-től. A Béke kút egyik szerzetes figurájának modellje.* **Kiállítás: *Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.13.sz.:95.***
211	>-1913	Ybl Ervin *(1890-1965) művészettörténész* arcképe lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.13.sz.:96.
212	>-1913	Gavrilovitsch Oszip *zongoraművész* mellszobra lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:62. *Irodalom:* (l.g.): L.M. szobrai. (P.N. 1913. IV. 2. 13.p.)
213	>-1913	Vécsey Ferenc (*1893-1935) hegedűművész* br. mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11sz.:40. *Irodalom:* (l.g.): L.M. szobrai. (P.N. 1913. IV. 2. 13.p.)
214	>-1913	Dr. Chorin Ferenc úr *(1879-1964) gyáros* mellszobra lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:15.
215	>-1913	Schiffer Miksa *1867-1944 mérnök, vállalkozó* br.

		lppang *Kiállítás:* Ernst M. XIII. Csop kiáll. Kat.17.sz.48.b; Ernst M. CXVIII. Csop. Kiáll. 1931. Kat.sz.:189. Mgt.
216	>-1913	Gr. Széchenyi Jenő ***br.*** lappang *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.11.sz.:35.
217	>-1913	Kristóffy József *(1857-1928) politikus* mellszobra lappang **Kiállítás:** ***Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.10.sz.:23.***
218	>-1913	Herczog Mór Lipót br., mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. XIII. Csop. kiáll.. Kat.19.sz.71.; Ernst M. CXVIII. Csop. Kiáll. 1931. Kat.sz.:103. Mgt.
219	>-1913	Dr. Robicsek Ferenc *esztergomi kanonok* lappang *Megjegyzés: A Béke kút egyik szerzetes figurájának modellje.* *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1913. Kat.12.sz.:58.
220	=1914	**Ferenc József mellszobra** Sárgásra patinázott gpsz., 75 cm J. elől : SCHÖNBRUNNv1914. I. 23. 25. 26. J. hátul : Ligeti Miklós 1914 MNG Ltsz.:55.800 Átvétel az O. Történeti Múzeum Parlamenti anyagából 1954 –ben (Hív.sz.863–16–7/954) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1041. tétel;
221	=1914	I. Ferenc József büsztje Carrarai mrv., 64 cm J.n. Hadtörténeti Múzeum; Ltsz.: 0116/szo *Megjegyzés: A Fehértemplomba tervezett egészalakos szoborhoz készülhetett a büszt. Az egészalakos változat nem került kiöntésre.* *Adattár:* N.N.: (rh.) A király emlékszobrát tervezik Fehértemplom városában felállítani. *L.M.-t bízták meg az elkészítésével. Ezért ült neki Schönbrunnban legutóbb a király*. (Ism. új. 1914. MTA – MKI Lyka hagyaték ?) *Kiállítás:* Nemzeti Sz. Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. Kat.sz.379.; Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1917.Kat.23.sz.2.; N. Szalon, Az Új Művészcsoport I. kiáll. 1917/18. mrv. *Irodalom:* N.N.: (rh.) *1914-ben a királyt mintázta Schönbrunnban.* (Tolnai V. 1934. III. 28. 37.p.)

222	-<1914	I. Ferenc József mrv., 60 cm J.n. MNG Ltsz.: 8340 Ajándék (Hív.sz.:1943/133.) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1040. tétel;
223	=1914	I. Ferenc József br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Mücs. OMKT Tavaszi kiáll. 1914. Kat.50.sz.240.; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 192. br.; *Irodalom:* Magyar Történeti Képcsarnok katalógusa, 1922. Kat.59. br.;
224	=1914	**I. Ferenc József király egész alakja** A Fehértemplomba tervezett emlékmű kb. kétszeres életnagyságú gpsz. mintája. Elpusztult *Megjegyzés: A szobor felállítására vonatkozó adatok nincsenek, feltehetően nem került kivitelezésre. A királyról mintázott büszt alapján készült az egészalakos portré.* Rep.:Auguszta főhercegnő és József főherceg L.M. műtermében Ferenc József szobrával. 1914. május. (in.: Gerő András: Képzelt történelem, Bp. 2004. 213.p.)
225	>-1914	Lukács Lucie Mrv. lappang *Kiállítás:* Műcs.OMKT Tavaszi kiáll. 1914., Kat.48. sz.216.
226	>-1914	Kisgyermek lappang *Kiállítás:* Szépműv. M., Magyar Képzőművészeket Segélyező Bizottság Művészeti Kiállítása, 1914. XI – XII. hó, Kat.:7.
227	=1915	**Conrad von Hötzendorf** Gpsz., 30 cm J.n. Ligeti Gábor, Balatonlelle
228	=1915	**Conrad von Hötzendorf** gpsz. ,30 cm J. Hadtörténeti M. Ltsz.:0071/Szo, (KGy 4812) *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Conrad von Hötzendorf bejegyzése Teschenben, 1915. XI. 24 - én. (Hagyaték, Balatonlelle) *Kiállítás:* Nemzeti Sz. Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. Kat.sz.381.; Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1917., Kat.23.sz.5.; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 104. br.;

		Fotó: Hötzendorfi Conrad, br. MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5040
229	-<1915	**Conrad von Hötzendorf felesége** mrv., mérete: ismeretlen lappang. *Fotó:* Conrad von Hötzendorf felesége MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4995
230	=1915	**Metzger József, altábornagy, a vezérkari főnök helyettese** gpsz. 48 cm J.n. Hadtörténeti M. Ltsz.:0045/Szo, (KGy 4806) *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Metzger József bejegyzése Teschenben, 1915. XI. 30 – án. (Hagyaték, Balatonlelle) *Kiállítás:* Nemzeti Sz. Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. Kat.sz.382.; Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1917.Kat.23. sz.4.; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 129. br.;
231	=1915	*Friedrich Maria Albrecht, Erzherzog von Österreich* (1856 - 1936) gpsz., 37 cm J. Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 17.952 *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Erzherzog Friedrich bejegyzése Teschenben, 1915. XII. 8 – án. (Hagyaték, Balatonlelle) *Kiállítás:* Nemzeti Sz., Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. Kat.sz.380.;
232	=1915	*Friedrich Maria Albrecht, Erzherzog von Österreich* (1856 - 1936) br., 72 cm J.: Főhadiszállás Ligeti Miklós 1915 Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 24.265
233	=1915	*Friedrich Maria Albrecht, Erzherzog von Österreich* (1856 - 1936) br., 28 cm J.n. Mgt. Balatonlelle
234	-<1915	Herberstein őrnagy I. álló, köpenyes szobra(?) Lappang *Kiállítás:* Sajtóhadiszállás kiállítása, N. Szalon, 1916. Kat.sz.:383. *Fotó:* Herberstein őrnagy köpenyben MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5043
235	=1915	Herberstein őrnagy II.álló szobra (?) Lappang *Megjegyzés: Más források szerint a szobor Conrad von Hötzendorfot ábrázolja.* *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Herberstein őrnagy bejegyzése Teschenben, 1915. XII. 8 – án. (Hagyaték, Balatonlelle)

		Fotó: Herberstein őrnagy MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5042
236	= 1915	**Eduard Böhm – Ermolli** ***(1856 – 1941) tábornok*** Gpsz., 35 cm J. Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 17.958 *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Böhm – Ermolli bejegyzése, 1915. XII. 20 – án. (Hagyaték, Balatonlelle) *Fotó:* Hagyaték, Balatonlelle
237	-<1915	**Eduard Böhm – Ermolli** ***(1856 – 1941) tábornok*** Br., 44 cm J.: - 915 XII. Ligeti Bivoly II. Armee Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: KBI 629 *Kiállítás:* Nemzeti Sz., Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. Kat.sz.384. *Irodalom:* Zádor István: Egy hadi festő emlékei 1914 – 1918, Bp. 1933. *“ Böhm – Ermolli Ligetit ajánlotta, bár azt mondta, Kirbachnak kevésbé fog tetszeni, mert nagyon ’vázlatosan’ dolgozik.”* 141.p.
238	-<1915	**Böhm – Ermolli tábornok** kaolin öntvény, 30 cm Felirat elől a talapzaton: v. BÖHM – ERMOLLI J. üregben belül : Zsolnay – Pécs Hadtörténeti M. Ltsz.:0102/Szo, (KGy 4822)
239	=1915	**Anton von Haus** ***(1851 – 1917) admirális*** gpsz., 51 cm J.hátul: LIGETI-915 Ligeti Gábor, Balatonlelle
240	-<1915	***Sellőgyerekek teknőccel (Csorgókút díszítő szobra) a Gellért fürdőbe*** fehér majolika, 80 cm ***Fővárosi Fürdőigazgatóság , Bp. Gellért fürdő, férfi termál, kis fülke*** *Megjegyzés: A szálloda terve Hegedüs Ármin és Sebestyén Artúr valamint Sterk Izidor 1906-os pályázati terveinek egyesítéséből 1907-re készült el. Az építkezések 1911-ben kezdődtek és 1918-ban nyitották meg a fürdőt. A L.M. által tervezett, fehér mázas, barna hajú majolika figurák zöld teknőccel. Megsérülhettek, mert a máz nem mindenhol tűnik eredetinek.* *Adattár:* Műszaki kiviteli terv a csorgókútra, 1915. V. 3., M=1:10 (JPM K.O./A.: 4470 tétel: Sellőgyerekek teknőccel, Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 16., Sáros fürdő építkezései) *Irodalom:* A Szent Gellért gyógyfürdő és szálloda, Bp. 1918.
241	-<1915	*Kisfiú teknőccel (Csorgókút díszítő szobra) a Gellért fürdőbe* fehér majolika, 100 cm Fővárosi Fürdőigazgatóság , Bp. Gellért fürdő, férfi termál, nagy fülke

		Adattár: (JPM K.O./A.: Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 16. 4470 tétel utal arra, hogy a nagy fülke 4498. tételszámon volt nyilvántartva, ez azonban ma már nincs meg. *Irodalom:* lsd. 174.
242	=1916	*Katona (Albrecht főherceg?)* (1897-1956) Patinázott gpsz. ,67 cm J. a talapzat tetején: LIGETI 916 /WIEN MNG Ltsz.:81.54.-N Átvétel a Nemzeti Múzeumtól *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Blelle: Albrecht bejegyzése, Wien, 1916. XII. 1 – én. *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavasz kiáll.1917., br. *Irodalom:* Gyöngyössy Nándor: L.M (Képzőműv. 1928. 13. Sz. 195.p.) *Fotó:* Katona (Albrecht főherceg) MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 21131 *Rep.:* Képzőműv. 1928. 13. Sz. 196.p
243	=1916	*József Ferenc főherceg I.* festett gpsz. J. MNG Ltsz.:81.53.-N *Adattár:* L.M. emlékkönyve, József Ferenc főherceg bejegyzése, Karsztfennsík, 1916. IV. (Hagyaték, Balatonlelle)
244	=1916	**Br. Hazai Samu *(1851- 1942) vezérezredes, honvédelmi miniszter*** gpsz., 36 cm J.: - 916 I. LIGETI MIKLÓS Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 17.959 *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Hazai Samu bejegyzése, é.n., h.n. (Hagyaték, Balatonlelle)
245	=1916	Br. Hazai Samu *(1851- 1942) vezérezredes, honvédelmi miniszter* br. Mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Sajtóhadiszállás kiáll. 1916. 06. Kat.sz.: 385.; Mücs., OMKT Tavaszi kiáll. 1917. Kat.23.sz.8.
246	=1916	**Anton von Haus *(1851 – 1917) admirális*** gpsz., 35 cm J.: VIRIBUS UNITIS – 916 II. LIGETI Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 17.960 *Fotó:* Haus tengernagy, gpsz. MNG SZ.O. poz. 5039
247	-<1916	**Anton von Haus *(1851 – 1917) admirális***

		mrv. ,76 cm J.n Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 19.032
248	=1916	**Anton von Haus** ***(1851 – 1917) admirális*** br. ,75 cm J. hátul b.: Viribus unitis 916 II. Ligeti Hadtörténeti M. Ltsz.:0042/Szo (KGY 4805)
249	1916.k.	**Plakett Anton von Haus** ***(1851 – 1917) admirális*** **mellképével** fémöntvény, egyoldalas 128 x 104 mm Felirat autogram:HAUS ADM. 1914/1916 *Megjegyzés: Az plakett elkészítésében Telcs Ede müködött közre.* *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. Tételsz.:3378
250	=1916	**József főherceg I.** festett gpsz. 51,5 cm J. hátán: KARSZT-PLATON VII.HADTEST-/ 916. II. LIGETI- MNG Ltsz.:81-53-N Átvétel a Nemzeti Múzeumtól
251	=1916	**József főherceg II.** Carrarai mrv., 62 cm ***J.*** Hadtörténeti Múzeum, Ltsz.:0032 /Szo (KGY 4803) *Adattár:* L.M. emlékkönyve, József főherceg bejegyzése, Karsztfennsík, 1916. II. 17 – én. (Hagyaték, Balatonlelle) *Kiállítás:* . Műcs. OMKT Tavaszi kiáll.1917. Kat.23.sz.3.
252	=1916	**Háborús plakett József főherceg mellképével** br. Öntvény, egyoldalas, 132 x 92 mm Felirat balra: 1914/1916 Felirat jobbra: JÓZSEFFHGH *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. tételsz.:3374
253	=1916	**Háborús érem József főherceg mellképével** préselt fém, egyoldalas, 37,5 x 27 mm Felirat balra: 1914/1916 Felirat jobbra autogram: JÓZSEFFHGH *Megjegyzés: Az előzővel egyező ábrázolás.* *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. tételsz.:3373
254	-<1916	**József főherceg emlékművének (vázlata) terve** gpsz. mérete azonosítatlan lappang.

		Fotó: Ltsz.: 5017 József főherceg emlékmű tervének részlete MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5016 József főherceg emlékmű terve MNG SZ.O. poz.
255	=1916	**József Ferenc főherceg II.** patinázott gpsz. 51,5cm J. hátul: KARSZT-PLATON VII. HADTEST –916.II.- LIGETI – MNG Ltsz.:81.53.-N *Adattár:* L.M. emlékkönyve, József Ferenc főherceg bejegyzése, Karsztfennsík, 1916. IV.; (Hagyaték, Balatonlelle) *Rep.:* Ism. Ú. 1929. k.L:M. szobrai (MTA-MKCS-Lyka hagyaték)
256	=1916	*József Ferenc főherceg II.* br. lappang *Kiállítás:* Mücs.; OMKT Tavaszi kiáll., 1917. Kat.23.sz.6.; Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925. III. hó, Kat.12.sz.184.; Exposition Internacionale Barcelona, 1929. Kat.sz.:286;. Ernst Múzeum CXVIII. Kiállítása, 1931. Kat.sz.:175. (mgt) *Fotó:* József Ferenc főherceg (Hagyaték, Balatonlelle)
257	=1916	**Krobatin Sándor** ***(1849 – 1933) hadügyminiszter*** gpsz., 30 cm J. Hadtörténeti M. Ltsz.:0110/Szo (KGY 4824)
258	=1916	**Alexander von Krobatin** gpsz. 33,5 cm J.: WIEN – 916 V. K.u.K KRIEGSMINISTERIUM LIGETI Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 17.955
259	<1916	**Alexander von Krobatin** br., 55 cm J.:WIEN – 916 V. im K.u.K. KRIEGSMINISTERIUM Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: BI 25.389 *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll. 1917. Kat.23. sz.10.
260	=1916	**Friedrich Georgi (1852 – 1926)** ***osztrák honvédelmi miniszter*** br. ,72 cm J.:WIEN –906 (sic!) IN MINISTERIUM FÜR LANDESVERTEIDIGUNG LIGETI Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: KBI 627 *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavasz kiáll. 1917. Kat.23.sz.12. br. *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Friedrich Georgi bejegyzése, Wien, 1916. V. 23 – án. (Hagyaték, Balatonlelle)

261	=1916	***Jenő főherceg*** *gpsz., 37 cm* *Felirat hátul a köpenygalléron: COM. SÜD – WEST FRONT* *J. elől a talapzaton: - 916 LIGETI –* *Hadtörténeti M. Ltsz.:0105/Szo (KGY 4823)* *A szoborra erősített vaslemezen felírat: ERZHERCOG EUGEN/ HADIKIÁLLÍTÁSI SPORTÜNNEP/ 1917 X. 21./ GR. SZÉCHENYI LÁSZLÓ TISZTELETDIJA*
262	=1916	**Eugen Ferdinand Pius Erzherzog von Österreich (1863 – 1954)** br. ,84 cm J.: COM. SÜD – WEST FRONT -916 LIGETI Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: KBI 1.962
263	=1916	Frigyes főherceg br., 28 cm felirat elől: Erzherzog FRIDRICH J. hátul: LIGETI ’916 Ligeti Gábor tulajdona, Balatonlelle <u>*Kiállítás:*</u> N. Szalon Sajtóhadiszállás kiállítása, , 1916. 06. Kat.sz.: 380.; OMKT Tavaszi kiáll. 1917. Kat.23.sz.11.
264	1914-16	**Béke kút (Pálosok kútja)** Szürke mrv., kő, 7 m ***Felírat az oszlopon: NAGY SZÍVED FÉNYÉVEL/ LELKED BÉKÉJÉVEL/ HAJOLJ A VIHARRA ÉGI TRÓNUSODBÓL/ TEKINTS A MAGYARRA/ ISTEN FIAD ELŐTT KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK/ MERT HA NEM CSELEKSZEL, EGY LÁBIG ELVESZÜNK/ MAGYARORSZÁG ÉDES HAZÁNKRÓL/ NE FELEDKEZZ MEG SZEGÉNY MAGYAROKRÓL*** Felírat a kút káváján: MINDEN REMÉNYÜNK CSAK TE VAGY/ SZENT SZŰZ ANYÁNK, OH EL NE HAGYJ! Építészek: Tőry Emil és Pogány Móric Leleplezés:1916. október 8. Eredeti elhelyezés: Bp. un. Kispapok kertje, Lósy Imre u. oktogonja Másodlagos felállítás:1935-ben Bp. Központi Papnevelő Intézet (rk Hittudományi Akadémia) udvara, Papnövelde u. 5-7. <u>Megjegyzés</u>: Eredetileg a magyar alapítású pálos rend tiszteletére szánták a kutat. A két térdelő szerzetes Rott Nándor veszprémi püspök illetve Robitsek József esztergomi kanonok arcvonásait hordozza. Amikor a háború elején a Monarchia csapatai elfoglalták Czestochowát, akkor változik meg a kút jelentése és kap háborús felhangot. A mű

		valószínű a leleplezésnél jóval korábban került felállításra, de csak 1916-ban nyeri el az első hadiemlék státuszát. A kompozíció főcsoportja megegyezik Madonna a gyermek Jézussal I. (Czestochowai Madonna, Pálosok Fekete Madonnája) c. művel. (*Irodalom:* Liber, 1934. 308-309.pp.; Medvey 1939. 76.p.; Szöllősy-Szilágyi-Hadházy, 1987 kat. 90. sz.: 176.; Emlékkönyv, melyet kiadott a Pesti Központi Papnövelde az egykori üdülőhelyén épült kis lakásoknak szánt bérházak és s Szűz Mária Béke kútjának felavatása alkalmából 1911-1916, Bp. 1917.; Gyöngyössy Nándor: L.M. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.); -ó.-s.:A Béke kútja (M. Mérnök és Ép. Egylet közlönye, 1916. X. 5. 281.p.; Palóczi Antal: A béke kútja (Épip.-Épműv., 1916. X. 22. 255.p.); Lechner Jenő: A "Béke kútja" a Központi Papnevelő Intézet udvarán. (Római Katolikus Egyházközségek Tudósítója, 1935. 4 sz. 11.p.); NN.: Az újjászületett központi szeminárium, N. Újs. 1935. X. 18.
265	1916.k.	Horthy Miklós *sorhajóhadnagy* br., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés:1927-ben a lengyel Képzőművészeti Társaság Varsóban Mention Honorable díjjal tüntette ki.* *Adattár:* NN.: L.M. kitüntetése. Ism. újs. (MTA-MKI/A: MDK-C-I-17-Lyka hagyaték) *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1919/1920. Kat.sz.105.; Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925.III. hó, Kat.12.sz.183.; Velence, 1926.; Varsó, 1927.; Exposicion Internacionale Barcelona, S. de Hungria, 1929. Kat.sz.:285. *Irodalom:* N.N.: A fejedelmi modellek szobrásza, (Délibáb, 1932. 24. évf. 52. sz. XII. 24. 15 17.pp.) *Rep.:*A kormányzó, Új I. 1925. I.köt. 296.p.
266	1916. k.	**Rudolf Stöger-Steiner *közös hadügyminiszter* mellképes plakettje** fémöntvény, egyoldalas, 186 x 120 mm Felirat lent: RUDOLF V: STÖGER-STEINER/ K. U. K KRIEGSMINISTER J.: L u B Heeresmuseum, Bécs, régi Ltsz.: NI 70.144. *Megjegyzés: Berán Lajossal közösen készítette.* *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. tételsz.:3377
267	1916. k.	**Rudolf Stöger-Steiner *közös hadügyminiszter* mellképes plakettje** vert fém, egyoldalas hadijelvény, 65 x 45 mm Felirat lent: RUDOLF V: STÖGER-STEINER/ K. U. K KRIEGSMINISTER J.: L u B MNG Ltsz.:55.644-P *Megjegyzés: Előzővel azonos ábrázolás.*

		Irodalom: L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. tételsz.:3376
268	=1917	**Br. Szurmay Sándor *(1860 – 1945) altábornagy*** gpsz., 110 cm J.hátul: LIGETI Lgeti Gábor tul., Balatonlelle
269	=1917	**Br. Szurmay Sándor *(1860 – 1945) altábornagy*** br., 77 cm J. hátul, középen: LIGETI MIKLÓS 1917 IV. Hadtörténeti M. Ltsz.:0041/Szo (KGY 4805) *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Szurmay bejegyzése, Bp. 1917. V. 25 – én. (Hagyaték, Balatonlelle)
270		
	=1917	Rohr Ferenc vezérezredes Azonosítatlan lappang *Adattár:* L.M. emlékkönyve, Rohr bejegyzése, Bp.1917. VI. 12 – én. (Hagyaték, Balatonlelle)
271	=1917	IV. Károly király mellszobra **gpsz., 89 cm** J. hátul a bal vállon: LIGETI MIKLÓS –917 Hadtörténeti M. Ltsz.:0036/Szo (KGY4804)
272	=1917	IV. Károly király mellszobra **gpsz., 94 cm** J. a bal vállon: LIGETI MIKLÓS –917 BTM F.K. Ltsz.:24.434. Schmidt Miksa gyűjteményéből származik.
273	=1917	IV. Károly király mellszobra mrv., 90,4 cm MNG Ltsz.:5055 Vétel 1917-ben a Képzőművészeti Társulattól *Kiállítás:* Műcs. OMKT Tavaszi kiáll.1917; Nemzeti Sz. Új művészcsoport I. kiáll. 1917..Kat.sz. 30.; Műcs. Sajtóhadiszállás kiáll. 1918. Kat.sz.:119; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz.186. mrv. *Irodalom:* N.N.:A király szobra (Élet, 1917. 347 – 348.p.) *Rep.:*195.p.; Élet, 1917. III.25. 295.p.
274	=1917	IV. Károly király mellszobra **br., 84 cm** J. hátul: LIGETI MIKLÓS Hadtörténeti M.Ltsz.:0043/Szo (KGY4805) *Kiállítás:* Mücs. OMKT Tavaszi kiáll. 1917. Kat.23.sz.1.

275	=1917	I. Károly, Ausztria császárának mellszobra **br., 89 cm** J.: LIGETI MIKLÓS -917 **Heeresmuseum, Bécs, Régi Ltsz.:KBI 624**
276	1917. k.	Ligeti Ferenc, *a szobrász fia* gpsz., 40 cm J.n. Ligeti Gábor, Balatonlelle
277	-<1917	Pilonfő I. (Csókolózó gyermekek) - 2db a Gellért fürdőbe fehér majolika, 100 cm Megjegyzés: Fővárosi Fürdőigazgatóság , Bp. Gellért fürdő, férfi termál. A belső bejáratot szemből nézve a bal oldali pilonon és a zuhanyozó bejárat szintén bal oldali pilonján ugyanaz a csoport van. *Adattár:* Gellért fürdő és szálló iratai. Tervrajzok gyűjteménye 1911-1947. (Főv. Lev. XI./1543.; Férfi termál 1:6.d/30. 1. Magasföldszinti alaprajz (1:50) 1913. VII.1.: *A termálokban a kutak helye kijelölve.*; 2.d/1167. 1. (1:20) 1913. Mozaikburkolás, színezett. *A kisfiú kút még nem teknőcös, de a tervező határozott szándékáról tanúskodik.* 6.d/129. Termál medence grees burkolatának terve, (1:10), 1914. júl.11.; Műszaki kiviteli terv az egész pilonra 1917. jan. 20., M=1:10 (JPM K.O./A.: 4520 tétel: Pilonfő I. (Csókolózó gyermekek), Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 16., Sáros fürdő építkezései) *Irodalom:* Lsd. 174. ; Hegedüs Ármin: A Gellért fürdő és szálló építésének története (Főv. Hírl. 1927. III. 30. 5.p.); N.N.: (rh.)(Ép. ip. Ép. Műv. 11. sz. 1919. VII. 84.p.); *Fotó:* Gellért fürdő, férfi termál Egyik oldal BTM Kiscell, poz.Ltsz.:78/1753.2. Másik oldal BTM Kiscell, poz. Ltsz.:31.112/2. 1949;Ltsz.:561/1949
278	-<1917	Pilonfő II. (Gyermekpár) - 2db a Gellért fürdőbe fehér majolika, 100 cm *Megjegyzés: Fővárosi Fürdőigazgatóság , Bp. Gellért fürdő, férfi termál. A belső bejáratot szemből nézve a jobb oldali pilonon és a zuhanyozó bejárat szintén jobb oldali pilonján ugyanaz a csoport.* *Adattár*: Pilonfő II. (Gyermekpár) Műszaki kiviteli terv az egész pilonra 1917. Jan. 20., M=1:10 (JPM K.O./A.: 4520 tétel: Pilonfő I. (Csókolózó gyermekek), Zsolnay Gyár, Terrakotta fazonkönyvek 16., Sáros fürdő építkezései) *Irodalom:* Lsd.174.
279	-<1918	Adria Biztosító Rt épületének homlokzatán díszítőszobrok puciscei mrv. Bp. Deák tér 2.

		Elpusztult *Megjegyzés: Az épület Pogány Móric, Tőry Emil és elsősorban az irodájukban dolgozó Willem Kasnicka tervei alapján épült 1914-1918 között. Az épület a II. világháború alatt kiégett. A szobrok megmaradtak, de az épületet ezek nélkül állították helyre Lauber László vezetésével. A feltehetően összesen tíz szobor konzolokon állt, mindegyik kontraposztos, főként akt figura volt. Ligeti mellett Telcs Ede készítette őket. A Deák F. u. felől indulva a Deák tér, Erzsébet tér, Miatyánk u. felé haladva a következő szobrok álltak. Ligeti: Szavatosság (férfi mozdonnyal), Ligeti: Elérési biztosítás (nő dobozzal), Ligeti: Szállítmánybiztosítás (Merkur), Telcs: Üvegbiztosítás (nő korsóval), Telcs: Betörés biztosítás (Férfi libával), Ligeti: Hozomány biztosítás (nő értéktárgyakkal), Telcs: Jégbiztosítás (női figura), Telcs: Tűz biztosítás (Szt. Flórián), Ligeti: Lét biztosítás (Párka vágja a fonalat), Telcs: Balesetbiztosítás (sebét kötöző férfi). 2004-ben az eredeti szimbolikus figurák tartalmának, attribútumainak megőrzésével új faragványok kerültek a homlokzati konzolokra.* *Irodalom:* Medvey – Csányi 1939. 45-46. p.; Zakariás G. Sándor: Budapest, Bp. 1961. 97.p. *Fotó:* Adria Biztosító homlokzat díszítő szobrai BTM Kiscell, poz. Ltsz.:62.153. BTM Kiscell, neg. Ltsz.: 268 BTM Kiscell, poz. Ltsz.:63.380.2. BTM Kiscell, neg. Ltsz.:1859 BTM Kiscell, poz. Ltsz.:17.708/30 BTM Kiscell, neg. Ltsz.:5517 *Adria Biztosító épülete, díszoromzat*
280	>- 1919	Luczenbacher Pityu képmása mrv. Lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1919/1920., Kat.sz.187.
281	-<1919	A debreceni 39. sz. gyalogezred zászlótartója, kisminta br., mérete azonosítatlan elpusztult *Megjegyzés: A nagy méretű művet tanítványa, Debreczeni Tivadar készítette.* *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1919/1920. Kat.sz.186., Eger, N. Szalon, 1927. Kat.sz.:136.
282	>- 1920	Krisztus sírbatétele III. festetlen, mázas terrakotta; 65 x 90 x 40 cm J. a talapzat b. oldalán: LIGETI Ligeti Gábor tul., Balatonlelle *Megjegyzés: Feltehetően ennek vagy egy azonos , másik, de színezett terrakotta példánynak a reprodukciója jelenik meg 1931-ben a Képzőművészet c. folyóiratban. Ennek a kompozíciónak nincs tömör háttere, csak áttör ellentétben a márvány domborművel.* Lsd.69. tétel. *Adattár:* Wien-i magyar kiállítás műtárgyainak jegyzéke, 1937 (MTA-

		MDK-C-I-5/3410-12/13) *Kiállítás:* Eger, N. Szalon kiáll. 1927. Kat.sz.:135. színes terrakotta; Bécs, Magyar kiállítás, 1937.Kat.sz.:13. színes terrakotta *Rep.:* Krisztus sírbatétele, Képzőműv. 1931.93.p.
283	>-1922	Elek Pál *kereskedő* síremléke fehér mrv., 195 cm talapzat: kő J.j.l.: LIGETI MIKLÓS felirat a kő talapzaton elől, középen: MALOMSZEGI / ELEK PÁL / 1858-1914 / MALOMSZEGI / ELEK PÁLNÉ / GARAY ARANKA / 1863-1927 ; balra: ELEK FERENC / 1886-1963; Bp. Kerepesi temető (11-1-4) **Megjegyzés: 1922-ben a Szinyei Társaság díját kapta.** *Adattár:* L.M. önéletrajzi kérdőív, (MTA-MKI/A.: MKCS-C-I-57/78. 1-4) *Kiállítás:* Műcs. OMKT Jubileumi kiáll. 1922. V.-VI. hó; Kat. 13.sz.166., gpsz. *Irodalom:* Gyöngyössy Nándor: L.M. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.) *Rep.:* Elek Pál síremléke, Új I. 31. Évf. 4.sz. 1925. XI. 1. , címlap; Elek Pál síremléke, Kő és Műkő, 1925.10. sz. 2.p. ; Elek Pál síremléke, Képzőműv. 1928. 13. sz. 190.p; Elek Pál síremléke, Új M.o. Vasárnapja, 1935. XI. 3.
284	>-1923	Krisztus keresztlevétele Nem azonosítható *Megjegyzés: Feltételezhető, hogy azonos a Krisztus sírbatétele c. kompozíció egyik példányával.* **Kiállítás:** ***N. Szalon, Benczúr Társaság kiáll. 1923. Kat.sz.:137.***
285	>-1923	Ülő női akt (Női alak) Nem azonosítható Lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Benczúr Társaság kiáll. 1923. Kat.sz.:138.
286	1924-28	A Sorg család síremléke mrv., 180 cm J.a talapzaton j.l.: LIGETI MIKLÓS; a talapzat jobb oldalán: FISCHER ANTAL Felirat a talapzaton elől: SORG ANTALNÉ SORG ANTAL GÁSPÁR KÁROLYNÉ / SZÜL. DURA RÓZA/ (1868-1948) (1862-1924) / (1874 – 1924) / NŐVÉRE / GÁSPÁR KÁROLY LEGIFJ. SORG ANTAL / (1858-1935) (1926 – 1943) Kerepesi temető (27/2-1-14) *Megjegyzés: Sorg Antal (1868 1948) építőmester, vállalkozó, közreműködött a martonvásári Dreher kastély felújításában.* *Adattár:* Sorg Antal Építőipari RT. iratai 1902-1948, (Főv. Lev. XI./834 /72,20 fm) *Rep.:* Sorg síremlék, Új I. 1929. 45.sz. XI. 3. 554.p.

287	>-1925	Horthy Miklós II. gpsz. lappang Rep.: Ism. Újság, Hagyaték, Balatonlelle
288	>-1925	Ábránd br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925. III. hó, Kat.12.sz. 188.
289	1913-25	**Terv női és férfialakkal** Kisplasztikai gipszvázlat, mérete azonosítatlan lappang *Fotó:* Terv MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4988
290	>-1925	Jelinek Lajos családi sírboltja Kő, mérete azonosítatlan Felirat: JELINEK MICI 1894-1900 / JELINEK HENRIK GIDA 1902-1918 / BRÓDY ÁRMIN 1804 – 1882 / BRÓDY ÁRMINNÉ / DENNHOFER BERTA 1833-1901 / LÁNGELMÉJÚ MŰVÉSZ FIUNK ÉLT 16 ÉVET Bp. Kerepesi temető *Fotó:* Síremlékek (Jelinek, Fleissig) MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5038
291	>-1925	G.H.K.-né mellszobra mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925.III. hó, Kat.12.sz.185.
292	>-1925	J.G.B.-né úrhölgy mellszobra br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925.III. hó, Kat.12.sz.187.
293	>-1925	L.A.-né színezett mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Műcs. Benczúr Társaság kiáll. 1925.III. hó, Kat.12.sz.186
294	>-1925	Kertész K. Róbert (1876-1951)építész, államtitkár mellszobra mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Szinyei Társaság által díjazott művészek kiáll. 1925. Kat.sz.123. *Rep.:* Kertész K. Róbert, ism. újs. kivágat (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17, Lyka hagyaték)

295	=1925	**Végh Károly síremléke, (Krisztus sírbatétele)** Anyaga, mérete azonosítatlan J. j.l.: LIGETI 925 Bp. Kerepesi temető (11/1-1-4) Megjegyzés:*Kompozíciója megegyezik a terézvárosi plébániatemplomon elhelyezett domborművel.*
296	=1926	Kern S. Ferenc síremléke aranyozott br. dmb., 57 x 40 cm J.a bronzon j. l.: LIGETI MIKLÓS / -926 talapzat, keret: haraszti mészkő, 250 cm felirat: KERN S. FERENC /1846 – 1905 / KERN S. FERENCNÉ / SZÜL. FAUSER IRMA / 1859- 1923 Kerepesi temető (11-1/a-73) *Megjegyzés: Kern S. Ferenc L.M. apósa volt. A síremlékbe a Házi oltár c. domború van befoglalva.* *Kiállítás:* Mücs. OMKT Téli kiáll. 1929/1930. Kat.sz. 176. Házi oltár; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll.1931. Kat.sz.177. br. Házi oltár címen. *Fotó:* Kálvária MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5041
297	>-1926	Házi oltár anyaga, mérete azonosítatlan *Megjegyzés: A domború kompozíciója díszíti Kern S. Ferenc síremlékét. Feltehetően több példány készült belőle.* **Kiállítás: *Műcs. OMKT Téli kiáll. 1929/1930*.**
298	-< 1926	A Bolla család domborműves síremléke mrv., 155 x 100 cm Keretező oszlop mrv. borítású J.j.l. az oszlopon: LIGETI Felirat: BOLLA MIHÁLY BOLLA MIHÁLYNÉ / 1850 –1916 SOÓS KAMILLA (1859-1926) / DR. : BOLLA ISTVÁN (1900-1945) / DR. BOLLA ISTVÁNNÉ / HEUSZLER SÁRA/ 1903 - 1945 Kerepesi temető (20/1-1-86) *Fotó:* Bolla család síremléke MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5037
299	=1926	Vasvári Pál emléktábla br. ,∅ 50 cm J.j. a váll felett: LIGETI Felirat a táblán: VASVÁRI PÁL / A márciusi ifjúság szónoka a szabad- /ságharc vértanúja e helyről hirdette / 1848. március 15-én a magyar feltámadást / 1826 1926 / Emelte Budapest székesfőváros és a / magyar társadalom áldozatkészségéből / A VASVÁRI PÁL KÖR Bp. MNM külső lépcsőjének bal oldali támfalának belső oldalán. Leleplezés: 1927 március 27. *Adattár:* Eredeti meghívó a leleplezésre (MTA-MKI-Lyka hagyaték) *Irodalom:* N.N.: Leleplezték a Nemzeti Múzeum kertjében a Vasvári

		Pál emlékművet. *L.M. műve a lépcső oldalán.* (N. Újs. 1927. III. 29.); Liber 1934. 470.p.; Medvey-Csányi 1939. 70. 122. p.; Rajna 1989. 311.p. 5985. Tétel *Rep.:* Vasvári emléktábla, Új. I. 1927.1sz. 371.p.
300	>-1926	Dr. Ádám Géza mellszobra br ., 40 cm lappang *Kiállítás:* Műcs. OMKT Őszi kiáll. 1926.Kat.9.sz.116.; Ernst M. CVXIII. Csop. kiáll. 1931. Kat.sz.:195. Mgt.
301	=1926	Hősi emlékmű, Tatabánya Azonosítatlan, elpusztult ***N.N.: (rh.) Tatabánya hatvanegy hősi halottjának emlékművet állított.* József főherceg leplezi le. L.M.-t nem említik.** ***(Az Est, 1926. IX. 7.); N.N.: Hősök emléke.* Tatabányán szeptember 5-én leplezik le L.M. hősi emlékművét, amely Körmendi Frim műtermében készült.** ***(N. újs. 1926. VIII. 31.)***
302	>-1927	Békeangyal br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Benczúr Társaság kiáll. 1927. Kat.sz.: 85.
303	>-1927	"Ezer virággal szórta rám a tavaszt" gpsz., mérete azonosítatlan J.b. oldalon: Ligeti Miklós Felirat elől: "Ezer virággal szórta rám a tavaszt" ***Lappang*** *Fotó:* "Ezer virággal szórta rám a tavaszt" MNG SZ.O. poz. Ltsz.:4989
304	>-1927	Idill mrv., mérete azonosítatlan *Kiállítás:* N. Szalon, Benczúr Társaság kiáll. 1927. Kat.sz.:86. *Irodalom:* N.N.: (rh.) *Angyalos kompozíció.* (Az Est, 1927. XII. 11.)
305	=1927	*id. dr. Korányi Frigyes báró (*1827-1913) *mellszobra* mrv. ,100 cm talapzat: mrv. 120 cm J. a büsztön j. l.: LIGETI- -927 Felirat a talapzaton elől: DR. KORÁNYI FRIGYES Korányi szanatórium, Bp. Pihenő u.1. *Megjegyzés: A műnek egykor a Parlamenti Múzeumban lévő bronz példányát beolvasztották.* *Irodalom:* Rajna 1989. 376.p. 7456. tétel
306		
	>-1927	**Hősi emlékmű terve angyallal** gpsz., mérete azonosítatlan

		lappang *<u>Megjegyzés:</u> A mű fotóról ismert. A fotó hátoldalán eredeti elfogadási bizonylat van. Bizonylati sz.:1185. A tervet elfogadták és kivitelezve 24.000 pengőt ér. Feltehetően megegyezik a Békeangyal c. munkával.* <u>Fotó:</u> Hősi emlékmű terve angyallal MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5013 1927 <u>Rep.:</u> Hősi emlékmű terve, Képzőműv., 1924.2.sz. 4.p.
307	>-1927	**Hősi emlékmű terve katonákkal** gpsz., mérete azonosítatlan felirat a talapzaton elől: 1914-1918 lappang *<u>Megjegyzés:</u> A mű fotóról ismert. A fotót a művész saját kezűleg írta alá, és a hátoldalán a következő szöveg olvasható: M. Orsz. Képzőművészeti Tanács Hősi emlékművének Bíráló Bizottsága 1186. Sz. Tárgyaltatott 1927. Márc.8. ; Elfogadtatott megrendelés esetén a minta felmutatandó. Aláírók: előadó: Tihamér, elnök: Kertész K., a belügy megbizottja: dr. Tresánszky* <u>Fotó:</u> Hősi emlékmű terve MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5015
308	>-1927	**Hősi emlékmű terve családdal** gpsz., mérete azonosítatlan lappang felirat nagy kőkereszten: 1914-1918 *<u>Megjegyzés:</u> A mű fotóról ismert. A fotó hátoldalán eredeti elfogadási bizonylat. 1400. sz. terv.* <u>Fotó:</u> Hősi emlékmű terve MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5014 1927
309	>-1927	**Hősi emlékmű terve lovas katonával** gpsz. ,mérete azonosíthatatlan lappang <u>Rep.:</u> Ligeti terve, Újság, 1927. VIII. 19. (Hagyaték, Balatonlelle)
310		<u>Hősi emlékmű (vázlata?) terve irredenta felírattal</u> gpsz., mérete azonosítatlan Felirat a talapzatra fektetett lapon: HISZEK MAGYARORSZÁG / FELTÁMADÁSÁBAN / 1914 -1918 / TRIANON Lappang. <u>Fotó:</u> Hősi emlékmű terve MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 12936 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 2622
311		**Hősi emlékmű terve lovakkal** gpsz., mérete azonosítatlan lappang. *Halott férfiakat megbokrosodott lovak taposnak. A megfogalmazás*

		barokkos, romantikus, szenvedélyekkel fűtött. Kérdéses, biztos, hogy Ligetié a terv ? *Fotó:* Hősi emlék terve lovakkal MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5009
312	>-1928	*Testvérkék (Enyelgés)* mrv., mérete azonosítatlan J.n. Borbíró Nándor tulajdona (egykor Bp. Stefánia u. 20.) *Kiállítás:* : Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz.188. mrv.; Műcs. KMT A gyermek a művészetben, 1940. *Irodalom*: Gyöngyössy Nándor: L.M. (Képzőműv. 1928. 13. sz. 195.p.) *Rep.:* Testvérkék , Új I. 1928.II. 669.p.
313	=1928	Pucher István és családja síremléke br., 210 cm talapzat: mészkő J.j.l. a bronz talapzaton: LIGETI MIKLÓS / 1928; bal oldalon: KRAUSZ FERENC BRONZÖNTÉS BUDAPEST Felirat a kövön középen: BAGOSI PUCHER ISTVÁN?? CSALÁD / BAGOSI PUCHER ISTVÁN 1866-1938 / FELESÉGE HOVAI PFEIFFER MÁRIA 1871-1953 / HLATKY SCHLICHTE MÁTYÁS 1913-1987; Bp. Kerepesi temető (20-1-10) *Megjegyzés: A Pucherek Pest megyei földbirtokos család volt. Egyik hősi emlékműtervének angyalalakját mintázza a síremlékre.* *Rep.:* Pucher síremlék, Új.I. 1929.XI. 3. 554. p
314	=1929	A Korányi család síremléke br., 200 cm talapzat: haraszti mészkő J. b. a bronzban: LIGETI MIKLÓS Felírat a kőtalapzaton: TOLCSVAI BONIS SÁMUEL (1810-1879)/ TOLCSVAI BONIS SÁMUELNÉ/ SZ. NAGYRÉTI DARVAS MARGIT (1814-1900)/ TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI FRIGYES (1828-1913)/ TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI FRIGYESNÉ/ SZ. BONIS MALVIN (1841-1926)/ IFJ. TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI SÁNDOR (1899-1932)/ IFJ.TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI FRIGYES (1869-1932) / TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI SÁNDOR (1866-1944)/ TOLCSVAI BÁRÓ KORÁNYI ERZSÉBET (1900-1993) Bp. Kerepesi temető (árkád jobb 46)
315	>-1929	Anyai szeretet br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* OMKT Téli kiáll. Műcs. 1929/30. Kat6.sz.166.; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 168. br.; Műcs. KMT A gyermek a művészetben, 1940.; Műcs. A Benczúr Társaság jubileumi kiállítása, 1942. Kat.sz.66.br.

316	>-1929	Síremlék terve ***Nem azonosítható*** *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1929/1930. Kat.sz.198.
317	>-1929	A Pintér család síremléke mrv., 215 cm J. a talapzaton j.l.: LIGETI MIKLÓS; a talapzat j. oldalán: FISCHER A. Felirat a talapzaton elől: PINTÉR GYULA CSALÁDJA Bp. Kerepesi temető (35-1-1) *Rep.:* Pintér síremlék, Új I. 1929. 45.sz. XI. 3. 554.p.
318	=1929	**Gr. Tisza István emlékművének pályázati terve** gpsz., mérete azonosítatlan Egykor a Parlamenti Múzeumban, 1945-ben megsemmisült. *Megjegyzés: A Tisza István Emlékbizottság elnöke, Berzeviczy Albert 1928 tavaszán indított sikeres gyűjtést. 1928 őszén kiírták a pályázatot 14 művész meghívásával. A kiírás szerint a kivitelezés összege 400.000 pengő, a szobor tervezett helyszíne a Kossuth tér északi oldala Dél felé tekintő figurával. L.M. Lechner Jenő építésszel pályázott közösen. A pályázatot Zala, Orbán és Foerk Ernő terve nyerte. Az emlékművet 1934-ben állították fel, majd 1945-ben lebontották.* *Adattár:* L.M. terve 3000 pengős jutalomban részesült a pályázaton, (L.M. önéletrajzi kérdőív, MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17/895 1-2, Lyka hagyaték) *Irodalom:* Liber 1934. 438.p. (*Nem tér ki L.M.-re*); Szőllőssy 1692-1945.; 198?, 316. tétel; Rajna 1989. 178.p. 3161. tétel; N.N.: (rh) (Képzőm. 1928. 110-111.p.); Komor János: A Tisza szobor pályázata. *A Műcsarnokban a helyzet változatlan. Tisza konzervatív, de még ezt sem tudják visszaadni.* (Vállalk. Lapja, 49. Évf. 1929. VI. 19. 4-5.p.); Rabinovszky Máriusz: Tisza emlékműve. Pályázati kiállítás. *".. dilettantizmus dúl a legjobb nevű, hivatalos és magános megrendelésekkel legjobban elhalmozott szobrászaink körében." L. M. fő erénye az egyszerűség, ám naturalizmusa sivár.* (Nyugat, 1929. 2. Félév, 61-62.p.) ; Gy.N.: A gróf Tisza István pályázat tanulságai (Képzőműv. 1929. 131.p.);N.N.: Tisza István pályaművek kiállítása a Műcsarnokban. *Zala – Orbán terve nyerte a pályázatot* (P.H. 1929. VI. 15. 11.p.); N.N.: Tisza István pályaművek kiállítása a Műcsarnokban (P.H. 1929. VI. 16.); N.N.: Gróf Tisza István emlékműve. *L.M. pályaműve az országgyűlési múzeumba kerül. Csak a hét legjobb kerül oda, de csak L.M.-t említi.* (P.H. 1929. VII.3.); *Fotó:* Gr. Tisza István terv MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5044 1929
319	= 1929	Kántorné, mint Sappho br.,66 cm J.a hátoldalon: Ligeti 1929

		Felirat elől a talapzaton: KÁNTORNÉ - SAPPHO MNG Ltsz.:56.425-N. ***Korábban a Fővárosi Képtár tulajdona (Ltsz.: 2019)*** *Megjegyzés: Kántor Gerzsonné sz. Engelhart Anna (1791-1854) színésznő.* **Kiállítás:** ***Műcs. OMKT Téli kiáll. 1929/1930.Kat.sz.167.; Bp. Székesfőváros tulajdona; Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 166. br.; Műcs. Budapest székesfőváros újabb szerzeményei 1924-1931., 1932. Kat.sz.:135. Bp. tul.*** *Irodalom:* Gergely István: Budapest székesfőváros legújabb szerzeményeinek kiállítása (Képzőműv. 1932. 52. Sz. 152. p.); N.N.: Harminc szobor útra kél a főváros raktáraiból. *A szobor a Horváth kertbe kerül.* (Új M-ság, 1937. VI. 6.) *Rep.:* Kántorné, mint Sappho, kat. 1929/1930
320	>- 1929	Kántorné, mint Sappho br. 53 cm ***J. bal vállon hátul: LIGETI M.*** ***Ligeti Gábor, Balatonlelle*** *Megjegyzés: Az előző szobor kissé módosított változata.*
321	>-1929	**Alexa képmása** mrv. Életnagyságú felirat elől: ALEXA *Kiállítás:* Műcs. OMKT Téli kiáll. 1929/1930. *Rep.:* Alexa képmása, Új I. 1930 I.köt. 137.p. (Lyka H.)
322	1920- as évek	Rakovszky I*stván* (*1858-1931) legitimista politikus, országgyűlési képviselő* portréja zöldre patinázott gpsz., 42,5 cm J. hátul a vállon: Ligeti 9… MNG Ltsz.:52.904. ***Átvétel a Parlamenti Múzeumtól 1950-ben.*** *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1039. tétel
323	1920- as évek	Gr. Zichy János *politikus* képmása zöldre patinázott gpsz. 38 cm MNG Ltsz.:55.801. Átvétel az Országos Történeti Múzeum Parlamenti Múzeumától (Hiv.sz.:863-16-7/954-863-03-197/55.) *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1054. tétel Gr. Zichy János (1868-1944) 1910-1913-ig oktatási miniszter, 1918-ban miniszterelnök.
324	1929-30	Lechner Ödön szoborpályázat terve Lappang *Irodalom:* Liber 439.p. *Három fordulója volt.* N.N.:(rh.) (Műv. 1929.XI. 16.); Lyka Károly:Lechner szobra. *Eredmény nélkül zárult a pályázat.* (Új I. 1929. Dec. 12. II. köt. 676.p.);Y.E.: A Lechner szobor pályázat csődje. *L.M. műve a két kis épületmodellt kezében tartó*

		allegorikus figurával szép gondolat, jó mintázás, de végleges megoldásra nem alkalmas. (B.H. 1930. IV.11. I. melléklet); ea.: A Lechner Ödön szobor pályázat. *44 beküldött terv a II. pályázaton. L.M. Cser K. és Farkas Béla munkáját emelték ki.* (Ú. 1930. IV. 11.); N.N.: (rh.) *L.M. tervét a zsűri díjazta.* (E.K. 1930. IV.10.); S.A.: A Lechner – szobor kálváriája. *A Lechner Társaság kezdeményezte. Kétszer írták ki. Végül Farkas Béla nyerte meg. Szobrát kiöntötték már, de elhelyezése bizonytalan.* (Vállalk. Lapja, 1933. No. 87-88. 3.p.) M.V.: Lechner Ödön szobrának leleplezése alkalmából. (M. Iparműv. 1936. 97.p.)
325	>-1930	**Az Eötvös József Gimnázium hősi emlékműve** br., mérete azonosítatlan J.j.l.: LIGETI M. Leleplezés: 1930 Bp. Eötvös József Gimnázium *Irodalom:* Erdődy K. – Bodnár Gy.:Emlékkönyv a Budapest székesfővárosi IV. kerületi községi Eötvös József reáliskola 75. Jubileuma…., Bp. 1931
326	1930. k.	Strallendorf Brunóné Krail Irma síremléke br. 117 cm talapzat: haraszti kő J. a talapzaton elől j.l.: LIGETI M. Felirat: STRALLENDORF BRUNÓNÉ / 1846-1916 / EZT AZ EMLÉKET / A MAGYAR NÉPNEVELÉS CÉLJÁRA TETT / NEMESLELKŰ ÉS ÁLDOZATKÉSZ ALAPÍTVÁNYÁÉRT / NEMZET HÁLÁJA JELÉÜL / EMELTE / A MAGYAR KIRÁLYI VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI / MINISZTÉRIUM Kerepesi temető (20-1-4) *Megjegyzés: Az Eötvös Gimnázumban is van egy példány bronzból az iskola I. világháborús emlékeként. Zavaró, hogy van, ahol Strahlendorfer Béláné nevén ismertették a síremléket.* *Kiállítás:* Műcs. Klebersberg Kúnó emlékkiáll. 1933. II.-III. hó, Kat.29.sz.7.
327	=1930	Krisztus Carrarai mrv., 200 cm J. talapzaton j.l.: LIGETI MIKLÓS / 930 felirat: ÉN VAGYOK A FELTÁMADÁS ÉS AZ ÉLET / JÁNOS 11:25 Martonvásár, Katolikus temető, Dréher mauzóleum *Kiállítás:* Műcs. Szent Imre kiáll. 1930. Kat. 9.sz.79. *Irodalom:* N.N.: (rh.) (Képzőműv. 1930. 32.sz. 167.p.) *Rep.:* Krisztus, Képzőműv. 1930. 32.sz. 166.p.
328	1929-31	Rózsavölgyi Gyula síremléke br. 190 cm talapzat: műkő J. a talapzaton elől j.l.: LIGETI MIKLÓS felirat a bronz koszorún: BUDAPEST KÖZÖNSÉGE; a kövön: RÓZSAVÖLGYI GYULA /UDVARI TANÁCSOS /

		ALPOLGÁRMESTER / RÓZSAVÖLGYI GYULÁNÉ / DR. BELLONI DEZSŐNÉ / SZ. RÓZSAVÖLGYI ILONA / DR. NEMERE BÉLA / DR. NEMERE BÉLÁNÉ / RÓZSAVÖLGYI ERZSÉBET megrendelés: 1929 leleplezés: 1931 Bp. Kerepesi temető (10/1-1-17) *Fotó:* Rózsavölgyi Gyula síremléke MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5007
329	=1931	Turul (A 34. Gyalogezred emlékoszlopa) Szikszó br. 12 m haraszti mészkő oszlopon 1931. október 11.-én leplezték le. ***Elpusztult 1945-ben.*** *Megjegyzés: Az 1991-ben felújított emlékmûvet Pócsik István ennek alapján készítette.* *Adattár:* www.onga.hu
330	>-1931	Pekár Gyula nem azonosítható *Megjegyzés: A szobor alapján L.M. maga készített szatirikus vázlatot, mely 2000-ben került árverésről Ligeti Gábor tulajdonába.*
331	>-1931	**Tevan Andorné arcképe** br., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Feltehető Tevan Andor (1889-1955) könyvkiadó feleségének a portréja.* *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931. *Rep.:* Teván Andorné arcképe, Képzőmûv. 1931. 92.p.
332	>-1931	Dréher Annie Anyaga, mérete azonosítatlan Lappang **Kiállítás:** ***Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931. Kat.sz.:185.***
333	>-1931	Magdolna főhercegnő mrv., mérete azonosítatlan J. ***MNG*** Vétel Miklós Lászlónétól az MNG-ben *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931.
334	>-1931	Tőry Tiborné Mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931. Kat.sz.:187. mgt. mrv.
335	>-1931	**Goldberger Leó *(1878-1945) gyáros* arcképe**

		lappang *Kiállítás:* Ernst M. CVIII.??? Csop. kiáll. 1931. Mgt. *Rep.:* Goldberger Leó arcképe, Képzőműv. 1931. 92.p.
336	>-1931	Balás Béla lappang *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931. Kat.sz.:169. Mgt.
337	>-1931	Éva mrv., mérete azonosítatlan *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csoport kiáll. 1931. Kat.sz. 196.mrv..
338	>-1931	Fleissig Sándor Lappang *Kiállítás:* Ernst M. CXVIII. Csop. kiáll. 1931. Kat.sz.:171.
339	>-1931	Szinyei Merse Pál *(1845-1920 festőművész* mellszobra Fehér mrv,. 58 x 30,5 cm Talapzat: szürke erezetű mrv. Felirat a talapzaton elől: SZINYEI MERSE PÁL J.n. MNG Ltsz.:6859 Ajándék 1935-ben (Hiv.sz.:1935/480) **Megjegyzés: A bártfai szobor klasszicizálóbb változata.(Ellentmondás: a Szépművészeti Múzeum 1934-ben már szerepeltette az új szerzemények között, míg a szerzés ideje ebben az esetben 1935. Feltehetően különböző időpontokban több példány készült belőle.** **Kiállítás:** ***Ernst M. CXVIII. Csop. Kiáll. 1931., Kat.sz.: 178.; Ernst M. Szépművészeti M. Magyar művészképmások, 1931. Kat.sz.: 58.; Ernst.M. CXXXI. Csop. kiáll. 1932. Kat.sz.: 13.; Szépművészeti M. Balló Ede emlékkiáll., 1938., Kat.sz.: 11.*** *Irodalom:* MNG Állagj. 1959. 1053. Tétel *Fotó:* Szinyei Merse Pál MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 13991 MNG SZ.O. neg. Ltsz.:22970
340	>-1931	***Dessewffy Aurél* (1846-1928) országgyűlési képviselő *büsztje*** vas, 50 cm Egykor a Parlamenti Múzeumban. elpusztult *Kiállítás:* Ernst M. L.M. kiáll. 1931. *Megjegyzés: Dessewffy Aurél ~ Emil fia, a főrendiház elnöke, 1906-1910 között országgyűlési képviselő.* *Irodalom:* Háborús műtárgyvesztesség V. füzet, Bp. é.n. 759. tétel;
341	>-1931	**Érem Dessewffy Aurél portréjával** vert br., kétoldalas, ∅ 60.3 mm Felirat előlapon körbe: AURELIUS E. COM. DESSEWFFY; lent:

		1846-1928 Felirat a hátoldalon: IN MEMORIAM / JUDICIS CURIAE AURELII / E. COM. DESSEWFFY DE / ARCA REI AGRARIAE / IN HUNGARIA MUTIS / PROMOVENDAE PRESIDIS / PER XXXXIIII ANNOS / OPTIME MERITI J.előlapon b. középen monogram:LM. Iparműv. M. *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. Tételsz.:3375 *Repr.:* U.o. XXXII. Képtábla
342	=1931	**A Pesti Magyar Kereskedelmi B.T.S.E . érme** vert br. kétoldalas, ∅ 50 mm Felirat előlapon körbe: PESTI MAGYAR KERESKEDELMI B.T.S.E ., lent:190?- 1931 Névfelirat hely hátoldalon. J. előlapon j. monogram: L.M. *Irodalom:* L. Huszár und B. Procopius: Medaillen- und Plakettkunst in Ungarn, Bp. 1932. Tételsz.:3379
343	>-1932	Síremlék nem azonosítható *Kiállítás:* Műcs. OMKT 1932. II.-III. hó.
344	=1932	Telcs Ede (*1872 –1948) szobrász* mellszobra br. 62 cm ***J.hátul: LIGETI-932*** Türr István Múzeum, Baja , Ltsz.:69.4. *Kiállítás:* Műcs. Nemzeti képzőművészeti kiáll. 1933.Kat.sz.381. *Fotó:* Telcs Ede MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4187 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 1060
345	>-1932	Hatvany Ferencné báróné mellszobra anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* Ernst M. CXXXI. Jubileumi kiáll. 1932. V. hó, Kat.20.
346	>-1933	Ugron Gábor *(1880 – 1960) politikus* egész alakos portréja br., mérete azonosítatlan Egykor a Parlamenti Múzeum tulajdona, lappang. *Megjegyzés: Ugron 1917-ben belügyminiszter volt. Az Operabarátok Egyesületének és az OMKT-nak elnöke (1933), a Munkácsy Céh tiszteletbeli tagja.* *Kiállítás:* Műcs. Nemzeti képzőművészeti kiáll. 1933. Kat.sz.:382. br. *Rep.:* M.Műv., 1933. 5. Sz. 155.p.
347	>-1933	Csók István festőművész portréja br. ,mérete azonosítatlan

		lappang *Kiállítás*: Műcs. Nemzeti képzőműv. kiáll. 1933. Kat.sz.383.
348	=1933	Háborús műszaki emlékmű terve gpsz,. mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Az Országos Háborús Emlékmű Bizottság 1933-ban indított mozgalmat az emlékmű felállítására. L.M. tervét megvették 700 pengőért.* *Irodalom:* N.N.: Eldőlt a műszaki emlékmű – pályázat. *70 terv érkezett. I. (2000 P) helyezett: Márton Ferenc – Siklódy Lőrinc* (P.N. 1933. XII.12. 13.p.); (Vállalk. Lapja, LIV.évf. 1933. XII. 14. 5.p.) Liber 1934. 440.p *Fotó:* Műszaki emlékmű pályázati terve MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5036
349	-<1933	Fleissig Endre síremléke Kő, mérete azonosítatlan Felírat: FLEISSIG ENDRE (1900-1933) / MINDIG A VÉGTELEN ÁLL ELŐTTÜNK J.j.l.: LIGETI Bp. Kerepesi temető, 1/47-1-13 *Megjegyzés:* A dombormű a felszálló Ikaroszt ábrázolja. *Fotó:* Fleissig Endre síremléke MNG SZ.O. poz. Ltsz.:5047 MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 18795
350	>-1933	Sándor Erzsi Lakmé szerepében mérete, anyaga azonosítatlan lappang v. elpusztult *Megjegyzés: A megrendelő művésznőnek nem nyerte el a tetszését a mű, ezért másik szobrásszal készíttetett portrét magáról.* *Rep.:* Lakmé – Sándor Erzsi színésznő portréja, Színházi. Élet. XXIII. Évf. 5 sz. 1933.I. 22-28. 33.p.
351	>-1934	Győzelem utáni pihenés mrv., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Sportművészeti kiáll. 1934. V. hó, Kat. sz.: 78. mrv. *Irodalom:* N.N.: (rh.) *Pihenő figurát ábrázol és a Sportművészeti Kiállításon szerepelt a Nemzeti Szalonban.* (Mao-ság, 1934. V. 20.)
352	>-1934	**Scitovszky Béla *(1878 – 1959),* mellszobra** br. mérete azonosítatlan Egykor a Parlamenti Múzeumban volt, 1945 után beolvasztották. *Megjegyzés: Scitovszky Béla i 1926 – 1932 között belügyminiszter volt.* *Kiállítás:* Műcs. Nemzeti képzőműv. kiáll. 1934.Kat.5.sz.20. mgt. *Fotó:* Scitovszky Béla portréja MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4190

		MNG SZ.O. neg. Ltsz.:1056
353	>-1934	Pakots József (1877 – 1933) író, országgyűlési képviselő domborműves emléktáblája Lappang *Megjegyzés:* *Egykor a Balatonszabadi Gyermeküdülő falán volt.* *Rep.:* Pakots József emléktáblája, Esti Kurír, 1934. VIII. 28
354	=1934	Br. Perényi Zsigmond (*1870 – 1946) koronaőr* gpsz., 39,5 cm J. hátul: LIGETI 934; a talapzaton hátul: Perényi Zs MNG Ltsz.:81.55.-N Átvétel a Nemzeti Múzeumtól *Megjegyzés:* *Perényi a M.Nemzeti Szövetség országos elnöke volt.* *Fotó:* Br. Perényi Zsigmond MNG SZ.O. neg. Ltsz.: 2015
355	-< 1934	*Asbóth Jenő Oszkár (1858-1934) atléta síremléke* Anyaga és mérete azonosítatlan Bp. Kerepesi temető 46-1-83 *Irodalom:* Tóth Vilmos: A Kerepesi úti temető I-II., Budapesti Negyed (VII: évf). 1999/2. 449. Tétel
356	>-1934	Gaál Gaszton politikus Mérete, anyaga azonosítatlan lappang
357	-<1935	Erdey Grúz László síremléke br. dmb,. 116 x 71 cm sírkő: haraszti mészkő J. a bronzon j.l.: LIGETI felirat: EGERBEGYI / ERDEY GRÚZ LÁSZLÓ / † 1935 Kerepesi temető (48/2-1-19) .
358	1932-35	**Déryné *Széppataky-Schenbach Róza (1793-1872)színésznő* emlékműve** ruskicai mrv. mérete azonosítatlan (nem életnagyság) talapzat: haraszti mészkő Egykor a budai Horváth-kertben elpusztult 1945-ben *Megjegyzés:* *A szoborra 1935-ben nagy aranyérmet kapott.* *A Kántorné szoborral együtt a Horváth-kertbe, a színészek tervezett ligetébe helyezték el. A mű kisméretű változatát a mai napig sokszorosítja a herendi porcelángyár. Herczeg Ferenc 1907-ben írt színművet Déryné ifjasszony címmel. A szerepet Bajor Gizi alakította a 20-as évek végén a 30-as évek elején a Nemzeti Színházban. Feltehetően ő szolgált mintául a szoborhoz.* *Kiállítás :* Műcs. Nemzeti képzőművészeti kiállítás, Kat.10. sz.159.

		Irodalom: Liber 443.p.; N.N. : (rh.)Bajor Gizi Déryné szerepében (Új. I. 1928. 487.p.) Ruzicska Ilona: A magyar porcelán, Bp. Officina, 1943. 28-29.pp.
359	= 1936	Haditengerészeti emlékmű terve (Horthy Miklós híd pályázat) gpsz., mérete azonosítatlan lappang *Megjegyzés: Magas árboc tövében Horthy Miklóst a Novara fedélzetén ábrázolja* **Irodalom:** ***N.N.: Döntött a tengerészeti emlékmű bizottsága. (Mo – szág, 1936 XII. 5. 9.p.); Szőllőssy 1692-1945, 1987. 155.p. 364. tétel; Rajna 1989. 347.p. 7002.tétel (Az 1937-ben felállított mű Szentgyörgyi István tervei alapján készült, 1945-ben elpusztult.)*** *Fotó:* Horthy Miklós híd pályázat MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5049 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5050
360	=1936	Bandholz tábornok emlékműve br. 240 cm J. j.oldal. :LIGETI MIKLÓS Talapzat: kő Bp. Szabadság tér Leleplezés: 1936.aug. 23-án Lebontották: 1949 Újra felállítás: 1989 *Megjegyzés: Harry Hill Bandholz, amerikai tábornok megakadályozta 1919-ben, hogy a román csapatok kifosszák a Nemzeti Múzeumot, és a kincseket Romániába szállítsák.* *Irodalom:* N.N.: (rh.) (Új M-ság Vasárnapja, 1936. IV. 12.); Paizs Ödön: Amikor Bandholz tábornok….. (P.N. 1936. VIII.9.p.); N.N.: Leleplezik Bandholz tábornok szobrát. (P.N.1936. VIII. 25. 13.p.); N.N.: (rh.) *Boros Jenő amerikai ezredes kitüntetése azért, hogy Bandholznak szobrot állítanak. (*P.N. 1936. VIII. 29.); N.N.: (rh.) *Bandholz tábornok özvegye. A M. Vilászövetségének támogatásával utazik Mao-ra. L.M. kis modellt ígér neki. Az újság szájába adja, hogy Trianon miatt a vígság mögött szomorúak az emberek. Horthy fogadta fél órára. (*P.N. 1937. IX. 15.) Medvey – Csányi 1939. 49. 121.p.; Szőllőssy 1692-1945, 1987. 146.p. 338. tétel; Potó János: Az emlékeztetés helyei (Emlékművek és politika), Bp. 2003. 90 – 99. p. *Rep.:* Az Est hármas könyve; 1936. 420.p.
361	>-1936	**Bandholz tábornok emlékművének kis mintája** gpsz. J. MNG Ltsz.:56.225-N
362	=1936	Bandholz tábornok emlékművének kis mintája br., 83,5 cm J. a talapzat j.o.: LIGETI MIKLÓS / 1936 MNG Ltsz.: 81.52.-N

		Átvétel a MNM-tól *Kiállítás:* Műcs. OMKT IV. Nemzetközi képzőműv. kiáll. 1937. Kat. 6sz.33. br.
363	-<1936	**Az amerikai nagykövet feleségének büsztje** gpsz., életnagyságú A talapzaton elől felirat: Hats Lappang. *Fotó:* Az amerikai nagykövet neje gpsz. MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 4188 MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 1051
364	1933-37	Tüzéremlékmű kő, 700 x 1900 cm A II. világháborúban megsérült, lebontották 1959-ben. Leleplezés: 1937. X. 17. *Megjegyzés: Volt az emlékműnek egy másolata, feltehetően gipszben a Ludovikán, amely ma ismeretlen helyen van vagy elpusztult.* *Adattár:* Meghívó az emlékmű ünnepélyes leleplezésére. (MTA-MKI-MDK-C-I-17- Lyka hagyaték) *Irodalom:* Medvey 20.p.; Hadházy- Szilágyi- Szöllőssy Kat.sz. 349.; N.N. (rh.):A tüzér emlékműpályázat eredménye. *L.M. nyerte meg , a II díjat Orbán A. - Siklódy és a III. díjat Vass Viktor terve kapta.* (Képzőműv. 1933. 235.p.); A képzőműv. év eseményei. Az emlékmű első pályázatán I. díjat nyert. (P.H. 1935. Évi nagy naptára, 169.p.) N.N. (rh.):Új hősi emlékmű készül (P.N. 1937.V.23.11.p.); N.N. (rh.): Vasárnap leplezik le a hősi halált halt tüzérek emlékművét. *Kozma Ferenc ny. altábornagy kezdeményezésére a felállításhoz szükséges összeget tartalékos tüzérek adták össze.* (P.N.1937. X.15. 4.p.); Bálint Lajos: A székesfőváros legújabb szobrai (Műv. 1937. II. évf. 10. sz.126.p.) *Fotó:* Tüzéremlékmű első pályaterve Agyag MNG SZ.O. poz. Ltsz.: 5024 *Repr.:* Ma.o. 1933.X.8. Tüzéremlékmű képekkel (N. újs. képes melléklete, 1937.VII.18.)
365	>-1937	Balló Ede *(1859 – 1936) festőművész* br., mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* N. Szalon, Arckép kiáll. Balló Ede emlékére, 1937. X. hó, Kat.sz.:84. Szépművészeti M. tul.
366	>-1937	***Tasnádi Nagy András* kormánypárti politikus *portréja*** Lappang *Kiállítás:* Műcs. Nemzeti Képzőműv. Kiáll. 1937. Kat.5.sz.14.
367	=1938	**Madách szobor pályázati terve (töredék)** Gpsz., 40 cm

		J.n. Ligeti Gábor tul., Balatonlelle *Irodalom:* Erdélyi Árpád: A Madách szobor pályázat.*150 terv érkezett be. 10 tevet kiválasztott a zsüri köztük Ligetiét és 5 tervet díjazott.* (Műv. 1938. 16./17. sz. 59-60.pp.); N.N.: A Madách szobor pályázat sorsa*. Szűkebb pályázatot hirdettek.* (Ú. 1938. III. 9. 4.p.); Lyka Károly: Madách szobrászai (P.H. 1938. III. 9.); Elek A.: Madách szobra (A Pesti Városháza, 1938. 3.sz. 9.p.) N.N.: (rh.) Végleg elintéződött a Madách szobor pályázat ügye (P.H. 1938. X. 15. 15.p.); N.N. (rh.) Kisfaludy Stróbl Zsigmond kapott megbízást a Madách szobor kivitelezésére (Magy.-ság, 1938. X. 19.) *Repr.:* Madách szobor pályázat (P.N. 1938. X.23.)
368	>-1939	Góthné Kertész Ella *színésznő (1878 – 1936)*síremléke mrv., mérete azonosítatlan Felirat: "Enyhe szellővé leszek és úgy cirógatlak téged/ Ablakodon bevilágít mosolyom a szobádba / Míg alszol, elpihenek a kebleden / És ott rejtezem majd a két szemed világában / Egész valódban ott rejtezem majd a lelkedben." Leleplezés:1939 márc.26. Bp. Farkasréti temető, 6. parcella *Megjegyzés: Góthné Kertész Ella, színésznő (1878 – 1936) Góth Sándor színművész felesége. 1897-ben végezte a színi akadémiát, 1897-98-ban a Nemzetiben, majd 1903-tól a Vígszínházban játszott. (Magyar Színházművészeti Lexikon, 1994.; 260.p)* *Rep.:* Góthné Kertész Ella síremléke, Az Est, 1939. III. 24. 8.p.
369	>-1940	Pihenés mrv. ,mérete azonosítatlan nem azonosítható *Megjegyzés: Feltehetően, a Győzelem utáni pihenéssel azonos.* *Kiállítás:* Régi Műcs. A magyar művészetért, 1940. II. hó, Kat.sz.: 502. mrv.
370	>-1942	Szeretet Br., mérete azonítatlan Lappang *Kiállítás:* Műcs. KMT Őszi kiáll. 1942.
371	>-1943	Maróthy Jenő síremléke Nem azonosítható *Megjegyzés: Maróthy Jenőné, sz. Heim Mária Ligetiék rokona volt.* *Irodalom:* N.N.: (rh.) (P.H. 1943. X. 14. és X.19.)
372	-<1945	*Zala György (1858-1937) szobrászművész síremléke* Anyaga és mérete azonosítatlan Bp. Kerepesi temető (34/1-48) **Medgjegyzés: L.M. egy korai domborművét helyezték el 1945 után.**

		Liget Miklós adat hiányában besorolhatatlan művei
373		Fatörzs Kisplasztika, mérete ismeretlen. Lappang *Megjegyzés: Lehet, hogy a Tudás fájának egy változata.* *Adattár:*1951-ben Mautner Zoltán tulajdona volt. (Rózsaffy Dezső jegyzéke, MTA-MKI-MDK-C-I-13/80/1-3/68)
374		**Ligetkúthy Iván síremléke** Anyaga, mérete azonosítatlan Felszámolták Korábban: Bp.Kerepesi temető (36/2-2-39)
375		M.B. úrhölgy portréja Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Kiállítás:* A N. Szalon III. temesvári kiáll. Kat.sz.:373. Mgt.
376		**Hevesi Ödön *közgazdász* síremléke** kő, mérete azonosítatlan J.n. Bp. Kerepesi temető, a jobb árkádsor és az út között. *Megjegyzés: A szobor függőleges halott Krisztust ábrázolja.*
377		**Fuvolás lány rajza** p.c., 270 x 400 mm J.j.l.: Ligeti L.M. tul. Rákospalota
378		Perczel Dezsőné mellszobra Anyaga, mérete azonosítatlan lappang *Adattár:* L.M. életrajza említi. (MTA-MKI/A.: MDK-C-I-17/895. 1-2. Lyka hagyaték)

Megjegyzések az ouevre katalógushoz

A katalógus a kutatás jelenlegi állapotát tükrözi.
A ma is biztosan meglévő művek címe vastag betűvel van jelölve. A fotóról ismerteket aláhúzással jelöltük. A forrásokból ismert, de meglévő tárgyakkal nem azonosítható műveket aláhúzatlanul hagytuk. A közölt reprodukciók forrása a Fotó vagy a Reprodukció címszó alatt található, de nem adtuk meg közvetlenül. Bár valószínű, hogy a csak fotóról ismert művek jelentős része már szintén megsemmisült, de csak ott jeleztük a pusztulást, ahol ezt források megerősítik. A művekhez csak válogatott bibliográfiát csatoltunk, hangsúlyt fektetve a mű első megjelenését bizonyító adatokra. A bibliográfiái adatok megadásánál az elérhetőséget tekintettük alapvetőnek, így pl. folyóiratok esetén az évfolyamszámot nem mindig tüntettük fel. A műveket a nyilvánosságra kerülés (kiállítás,

újságcikkben említés, felavatás) alapján rendeztük kronlogikus sorrendbe, a szobor ideájának felmerülését ezen belül jeleztük. A replikákat ott, ahol erről biztos tudomásunk van, vagy ahol
nincs forrásunk az azonosításra, külön műként kezeltük. A méretek meghatározása néhol lehetetlen volt, mert a források nem adnak erre támpontot, vagy a meglévő művek (pl. síremlékek) megmérhetetlenek voltak, így az azonosítatlan kifejezéssel jeleztük a hiányt.
A művek, főleg portrék címében dőlt betűkkel jeleztük a címhez közvetlenül nem tartozó, kiegészítő adatokat.

Rövídítések jegyzéke

L.M.	Ligeti Miklós

Intézmények:

Műcs.	Műcsarnok
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
MNG	Magyar Nemzeti Galéria
MNG SZ.O.	Magyar Nemzeti Galéria, Szoborosztály
Szépműv. Múz.	Szépművészeti Múzeum
Ernst M.	Ernst Múzeum
N. Szalon	Nemzeti Szalon
Iparműv. M.	Iparművészeti Múzeum
MTA-MKI/ Kutatóintézet	Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti
OMKT	Országos Magyar Képzőművészeti Társulat
MUMOK	Muzeumok Országos Központja
Főv. Levélt.	Fővárosi Levéltár

Könyvek, katalógusok:

Liber	Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Bp., kiadó nélkül, 1934
Medvey	Medvey Lajos: Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez, Mérnökök nyomdája, Bp., 1939

Hadházy-Szilágyi- Szöllőssy Budapest köztéri szobrai 1692-1945, Szerk: Szöllőssy Ágnes, Szilágyi András, Hadházy Levente, Budapest Galéria kiállítási katalógusa, 1987.

Rajna	Rajna György: Budapest köztéri szobrainak katalógusa, Bp. Budapesti Városszépítő Egyesület, 1989
MNG Állagj.	A Magyar Nemzeti Galéria állagjegyzéke

Újságok, folyóiratok:

Művtört. Ért.	Művészettörténeti Értesítő
M.Géniusz	Magyar Géniusz
Műcs.	Műcsarnok
Műv.	Művészet
Képzőműv.	Képzőművészet

M. Művészet	Magyar Művészet
V.U.	Vasárnapi Újság
Új I.	Új Idők
M. Iparm.	Magyar Iparművészet
Épip. Ép.műv.	Építőipar – Építő művészet
Vállalk. Lapja	Vállalkozók Lapja
M.o.-ság	Magyarország
N.újs.	Nemzeti Újság
O.V.	Ország Világ
P.N.	Pesti Napló
P.H.	Pesti Hírlap
Magy.-ság	Magyarság
Ú.	Újság
B.H.	Budapesti Hírlap
E.K.	Esti Kurír
B.N.	Budapesti Napló
Ism. újs.	Ismeretlen újság (A hagyatékban őrzött cikkgyűjtemény újságkivágatairól sok helyen lemaradtak a pontos adatok.)

Egyéb rövidítések:

kiáll.	kiállítás
köt.	Kötet
füz.	Füzet
N.N.	név nélkül
(rh.)	rövid hír
szerk.	szerkesztette
p.	oldalszám
>-	adott időpontban vagy előtte
-<	adott időpontban vagy utána
=	adott időpontban
k.	adott időpont körül
Kat.00sz.00:	katalógus oldalszáma, és tételszám
Kat.sz.:00	katalógus tételszáma
Hiv.sz.:	hivatkozási szám
J.	jelzés
j.	jobbra
b.	balra
l.	lent
f.	fent
p.	papír
c.	ceruza
tul.	tulajdona
mgt.	magántulajdon
br.	bronz
mrv.	márvány
dmb	dombormű
é.n.	évszám nélkül
gpsz.	gipsz
h.n.	hely megjelölése nélkül
Poz.	Fotó száma /pozitív/

Neg. Fotó száma /negatív/
Repr.: reprodukálva
Ltsz. Leltári szám

Tartalomjegyzék

1.Bevezető

2.Mérték vagy jelmez . Szobrászi hitvallás egy “dekadens “ korban (Ligeti Miklós *Faun és Venus* c. domborművének ikonográfiai - ikonológiai nézőpontból történő elemzése, különös tekintettel a faun figura jelentésére.)

3. Tanulmányok Budapesttől Párizsig /Pályakezdés, iskolák, hatások /

4. Efemer művek a tömegszórakoztatás szolgálatában (A Pokol c. körkép épületének szobrászati díszítése és Hungária szobra II. Vilmos, német császár magyarországi látogatásának a tiszteletére feldíszített fővárosban)

5. Egy szobrász társasági élete és a társaság portréi

6. Szobrok megrendelés nélkül

7. Átkelés a Kapun /Ligeti síremlékszobrászata a XIX. és XX. század fordulójának halál-értelmezése tükrében. /

8.Nagy emberek névtelen hősök (Ligeti, mint emlékműszobrász)

9. A kritika kereszttűzében

10. Néhány szó a keramikusról

11. Összefoglaló

Függelék

12. Ligeti Miklós életrajza a dokumentumok tükrében

13.Bibliográfia

14. Művek jegyzéke és képek

[1] Fülep Lajos: Magyar művészet, Bp. Corvina 1971. 173.
[2] W.Hofmann: A földi paradicsom, Bp. Képzőművészeti Kiadó, 1987. 255.
[i] A temetõkben sajnos nem mindig volt módomban a méretek tisztázása.
[ii] Itt például két elveszettnek hitt mûvével a Bestia kúttal és a Testvérkék c. szoborral találkoztam.

[iii] Történt ez annak ellenére, hogy a család tisztában volt azzal, hogy az életmû feltárásán évek óta dolgozom.

[1] Megjegyzendő, hogy a saját kezûleg aláírt életrajz néhány tévedést is tartalmaz.; Mûvészéletrajzok, Szobrászmûvész; MTA – MKCS - C-T-57/78-1-4

[2] A mûvész unokájának Ligeti Gábornak a szíves közlése.

[3] Miklós Lászlóné sz. Ligeti Mária, a mûvész leányának szíves közlése 1994-ben.

[4] Tahi Antal (Pest, 1855- Bp.1902) budai rajztanár, 1878-ban végzett a Mintarajztanodában (Ld.: Lyka Károly: mûvészet és közönség a századfordulón, 2. kiad. 1982. 80.p.), majd 1885-86-ban Munkácsy tanítványa .(Ld.: Tahi Antal önéletrajza, MTA - MKI - MDK -C - I – 17/ 1755).

[5] Ism. Újs.: Rövid riport a mûvésszel; MTA - MKI - Varjú hagyaték,

[6] A budai alapfokú iskolák fennmaradt értesítõit áttekintve egyetlen Löwy Mór nevû tanulót találtam a II. Medve utcai polgáriban, aki korban kb. megegyezik a szobrásszal. Az értesítõ tanúsága szerint az iskolát 1880-tól látogató Löwy Mór közepes tanuló volt és a rajz tantárgyból sem mutatott kiemelkedõ teljesítményt. (Ld.: A budapesti II. kerületi Községi nyilvános 6 osztályú polgári fiú-iskola Értesítõje az 1883-1884 tanév végével. Szerk.: Lengyel Sándor, Pesti Könyvnyomda R.T., Bp. 1884)

[7] O.M.K. Iparművészeti Iskola Értesítõje, 1889/90. 2. p. Bevezetõ: Jelszó: Egészség, mûveltség, gazdagság. Idézik Trefort Ágostont, aki szerint a cél '...a hazai iparosok mûízlésének magasabb igények kielégítésére alkalmas készültségének fejlesztését s egyúttal fogyasztó közönség hajlamainak a külföldi gyártmányoktól a hazai termékekre való visszatérését óhajtotta elõmozdítani.' (U.o.23.p.)

[8] Mátrai Lajos György (1850-1906) Három évig Kauser József kõfaragónál tanult, majd épületszobrászként dolgozott Bécsben, Párizsban, Münchenben. 1880-tól élt Pesten, amikor Trefort kinevezte az iskolába. (Ld.: Papp Sándor: Mátrai Lajos György, in.: O.M.K. Iparmûvészeti Iskola Értesítõje 1905-06. Szerk.: Fittler Kamill, Bp., 1906)

[9] O.M.K. Iparmûvészeti Iskola Értesítõje 1887-1897, Szerk.: Keleti Gusztáv, Bp. 1897

[10] O.M.K. Iparmûvészeti Iskola Értesítõje 1888-1889, Bp. 1889; (Ld. még: O.M.K. Iparmûvészeti Iskola Évkönyve 1880-1930 , az intézet ötvenéves fennállása alkalmából, Szerk.: Helbing Ferenc, Bp. 86.p.)

[11] F.L. (Fabinyi Lili): Szobrászmûvészet - Kerámia; Ismeretlen újs.1925./31.sz. (Hagyaték, Balatonlelle)

[12] A mûvész unokájának Ligeti Gábornak a szíves közlése.
Az oktatásra vonatkozó cikkek: Mezei Ottó: A O.M.K. Iparmûvészeti Iskola (1880-1944) oktatási rendszere és forrásai. Mûvtört. Ért. 1975. XXIV. évf. 1. sz. 37-54. pp. és Keleti Gusztáv: A képzõmûvészeti oktatás külföldön és feladatai hazánkban, Buda, 1870

[13] Ld.: 1 jegyzet, továbbá Életrajzi adatokra vonatkozó kérdõív 1920-ból (MNG.A. Ltsz.:20472/1980)

[14] Edmund Hellmer

[15] Csókássy István: A mû és alkotója, Bp. 1933., 22-23.pp.

[16] A M.K.O. Mintarajziskolának és rajztanárképzõnek Értesítõje 1890-1891, Bp. 1891

[17] U.o. 1891-1892

[18] Önéletrajzában római katolikusnak vallja magát. Ld.: 1 jegyzet.

[19] Életrajz (MTA -MKI - MDK - C –I/895. 1-2. Lyka hagyaték)

[20] A M.K.O. Mintarajziskolának és Rajztanárképzõnek Értesítõje 1892-93, Bp. 1893

[21] Denys Pierre Puech (1852-1942) francia szobrász, Jouffroy, Falguiere, Chapu tanítványa, 1921-tõl a római francia akadémia igazgatója. (Ld.: D.P. kállítása: Musée des Beaux-Arts Denys Puech, Rodez 1992. 12. 24.-1993. 8.30.; katalógus 1993)

[22] Mûvészi Ipar, 1894. 100. p.

[23] MTA MKI-MDK-C-I./895 1-2 Lyka- hagyaték

[24] Ligeti Gábor közlése. Késõbb L.M. és Herczeg Ferenc Csillag Terkán (sz. Stern 1862 - 1925, 1879-tól a Nemzeti Színház naivája, játszik Herczeg színmûvében, A dolovai nábob leányában) vesztek volna össze, bár nincs utalás Herczeg önéletírásában, hogy gyengédebb szálak fûzték volna a színésznõhöz.

[25] Herczeg Ferenc emlékezései, Szépirodalmi, 1985. 238.pp.

[26] Herczeg id. mû, 243.p.

[27] Herczeg id. mû 278-287 p.

[28] Herczeg id. mû 298.p.

[29] Feszty Masa - Ijjas Antal: Feszty Árpád élete és mûvészete, MTA-MDK forráskiadványai III., Múzeumi Ismeretterjesztõ Központ Propaganda Osztálya, é.n.

[30] Feszty Masa - Ijjas Antal id. mû, l23.p.

[31] MTA-MK CS-C-I-44/408

[32] MTA - MKCS-C-I-80/152-161, 78(?) Az OMKT Közleményei 1897. évre XXIV. sz.

[33] Nn.: (rh.): Fleischl Károly és Ligeti Miklós kardpárbaja, B.H. 1897. 252. sz. ??

[34] Magyarország, 1897. 3.18., 9.p. MTA-MKI-Rózsa Miklós hagyatéka

[35] OMKT Kézbesítõ könyve, a levél tartalma ismeretlen, MTA-MDK-C-I-3/694-51

[36] MNG Adattár (Ltsz.. 22485/1986)

[37] Wlassics Gyula: A párizsi kiállítás kitüntetései, Mûcsarnok, 1900, 326-327 pp.

[38] L.M. levele K. Lippich Elekhez, 1900 jan., Várkertbazár; OSZK Kézirattár Levelestára, 1927 és 37. sz./1.

[39] Tóth Béla levele L.M.-hez, Bp. 1900. XI. 15., (Hagyaték, Balatonlelle)

[40] Lázár Béla: Tizenhárom magyar festõ, Bp. 1912. Mihalik Dániel 142.p.

[41] Rippl Rónai József levele Rippl Rónai Ödönhöz 1901. jan. 2. (másolat); MTA-MKCS-C-I-36/466-1 (Lázár Béla hagyatéka)

[43] Mûcs. 1901./11.sz. 175.p.

[44] Gábor István: Egy régi épület új élete, Budapest, 1971./9.sz. 18-20.pp.

[45] Nn.: (rh.) Jótékony ünnep Gyõrött, B.H. 1902.8.27.

[46] Petr Wittlich: Česká secese, Párizs, Odeon, 1982 Rejstrik p.n.

[47] Ism. Újs. Nn.:(rh.) Rodin Budapesten (Hagyaték, Balatonlelle)

[48] Ism. Újs. Nn.:(rh.): A prágai Rodin kiállítás (Hagyaték, Balatonlelle)

[49] Romváry Ferenc: Pécs szobrai, Pécs, 1982; 27-32. pp.

[51] Nn.:Frühjahrs-Ausstellung im Künstlerhaus, Pester Lloyd, 1904. máj. 4. (Hagyaték, Balatonlelle)

[52] Nn.:(rh.): A téli tárlat megnyitása, B.H. 1904. 11.16.

[55] L,M. levele K. Lippich Elekhez, jan. 10.; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz/4.

[53] Mûv., 1904, 406. p. Az érem a MNG Adattárában (Ltsz.:21036/1981)

[54] dr. Lázár Béla: A római díj reliefje, M.N. Mûvészeti rovat, 1904. ápr.2. (Hagyaték, Balatonlelle)

[57] Nn.:(rh.):- A Fészek lakomája, B.H. 1904. nov. 16. (Hagyaték, Balatonlelle)

[58] dr. Nagy Mór: A halasi kurucz -szobor, Kiskunhalas, 1904

[59] L.M. levele K. Lippich Elekhez, jan. 10.; OSZK Kézirattár Levelestára 927. év. 37. sz./6.

[60] L.M. levele K. Lippich Elekhez, 1905(?) febr. 10. Wien, Hotel Erzherzog Carl, OSZK Kézirattár Levelestára 927. év 37.sz./7.

[61] L.M. levele K. Lippich Elekhez, szept. 3., Tiszadob; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./8.

[62] L.M. levele K. Lippich Elekhez, szept. 23. OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37 sz./9.

[63] Nn.:(rh.): Egy bravúros vállalkozás, Színház és Élet, 1905. 4.9. (Hagyaték, Balatonlelle) Pázmán Ferenc felvétele

[64] Nn.:(rh.) Szobrászmûvészek körébõl, P.H. 1905.10.28. (Hagyaték, Balatonlelle)

[65] Fotók a Szalon Újságban 1905.9. hó (Hagyaték, Balatonlelle)

[66] L.M. levele K. Lippich Elekhez, márc. 9.; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./10.

[67] Mûv. 1907, 70.p.

[68] MTA MKCS-C-I-36/529 (Lázár Béla hagyatéka)

[69] MNG Adattár Ltsz.:4384

[70] L.M. levele Tóth Bélához, 1906; OSZK Kézirattár Levelestára, Fond 129/241.

[71] L.M. lapja K. Lippich Eleknek, máj.; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./12.

[72] L.M. lapja K. Lippich Eleknek, máj.; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./11

[72 a] L.M. levele ismeretlenhez, kelt: 1907. május 2., MNG –A- 1706/1923

[72 b] Férfi képmás, bronzöntvény, egyoldalas plakett, 133 x 103 mm, J.b.f.:V, j.f.: M., b.l.:19, j.l.: 24; Székesfehérvár, Városi Képtár – Deák Gyűjtemény, Ltsz.:94.303.1.

[73] Ld.:1 jegyzet

[74] Ld.:1 jegyzet

[75] Soós Gyula: Damkó József (monográfia) MTA-MKCS-C-I-37/108-3, 3.p

[76] L.M. levele Szalay Józsefhez, jun.3., Stefánia u. 20.; OSZK Kézirattár Levelestára, 1959. 97.sz.

[77] Vállalk. Közl., 1908. 10. I4., 8.p.

[78] Ld.: 1 jegyzet

[79] Nn.: A mûvész háza és más munkásságok, A Ház, 1908. I./4 sz 77-78 és 85-88 pp. Két külsõ felvétel és két belsõ a hallról. Itt látható az ’1848’ c. gipsz, Rudolf, Anonymus, Andrássy Tivadar portré. Az épület ma is áll. 1945 után ebben volt Kisfaludy Stróbl mûterme.

[80] Pesti Futár, ?? 4.28. (Hagyaték, Balatonlelle)

[81] Mûcs. 1908.10.15.

[82] Nyomtatott esküvõi meghívó, OSZK Kézirattár Levelestára

[83] Képeslapja Nil-Dapsy Gizella írónõhöz Szeghalomra, bélyegz.:1909. jún. 8.; OSZK Kézirattár Levelestára 1949 év 135. sz.

[84] Egyetértés Vasárnapja, 1909.5.30. (Hagyaték, Balatonlelle)

[85] L.M. levele K.Lippich Elekhez okt. 10., Stefánia u. 20.; OSZK Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./l4.

[86] L.M. levelei K.Lippich Elekhez nov. 6. (2db), Stefánia u. 20.;OSZK kézirattár levelestára, 927. év 37.sz./15 és 16.

[87] Rózsa Miklós: A Mûvészház története (1909-ben alakult, elsõ kiállítása a Váci u. 3-ban, késõbb az egykori gr. Zichy Jenõ Múzeumot alakították át a Rózsa u-ban Vágó László tervei szerint.); MTA-MKI Adattár 163. fond

[88] Vegyes mûvészlevelek, L.M. ismeretlenhez ,191l. márc. 20.; MTA MDK-C-I(?)-10/2625

[89] Charles J. Mulligan tells of European Trip, American Stone Trade, 1912.1. 5. (Hagyaték, Balatonlelle)

[90] Lázár Béla naplója, 1912, MTA-MKCS-C-T-44/227-16

[92] L.M. levele K.Lippich Elekhez, ápr.; OSZK. Kézirattár Levelestára, 927. év 37.sz./17.

[93] Önéletrajzi kérdõív 1914 márciusából (MTA - MKI -MDK - C - I – 17/896, Lyka hagyaték); továbbá életrajza, in: Karczag Vilmos: A magyar állam élete, Bp. 1932. 694-695 pp.

[94] F.L. (Fabinyi Lili): Szobrászmûvészet – Kerámia Ism. Ú. (Társaság?) 1925/31.sz.

[95] ??; Építõ Ip. 1913. 421.p.

[96] A 30 000 K-s pénzre és két szoborra 4 meghívott mûvész van: Markup, Szentgyörgyi, Kisfaludy és Tóth István. Tóth csinálja Kossuthot, Kisfaludy Horváthot. Telcs, aki Szentgyörgyit akarta Horváthhoz juttatni, plágiummal vádolja Kisfaludyt., P.N. 1913. 7.8.5.p.

[97] Mûv. 1914, 87. p.

[98] Soós Gyula: Zsákodi Csiszér János (kézirat) 1952.; MTA-MKCS-C-I-37/238-6

[100] Az Est, 1917. 4. 27.

[101] L.M. képeslapja Miklós Andornak, ápr. 30., OSZK Kézirattár Levelestára, V.281./53./1962.

[102] L.M. lapja Lykának 1917. ápr. 29. MTA-MKCS-MDK-I-17/896

[103] MTA-MKCS-C-I-44/34 (Lázár Béla hagyatéka)

[104] M. Ip. 1919 I. melléklet I.p. Az elnök Alpár Ignác, Választmányi tagok: L.M. Árkay A., Csányi Károly, Fieber Henrik, Gaul Károly, Ifj. Gonda Béla, Gróh István, Hajts Jakab,

Hauswirth Ödön, Hikisch Rezsõ, Hosszú István, Jungfer József, Kozma Lajos, Mihalik Gyula, Nádai Pál, Nádler Róbert, Róth Miksa, Szablya-Frischauf Ferenc, Vajda Zsigmond, Szalai Emil, Szontagh Aranka, Végh Gyula, Víg Albert, Györgyi Kálmán igazgató.

[105] M. Ip. 1919. II. melléklet.I.p.

[106] Nn.: Kerámiai telepet terveznek a régi lóversenytér nagy tribünjébõl; A Nap, 1925. 9. 25. (Hagyaték, Balatonlelle)

[107] Csókássy István: A mû és alkotója, Bp. 1933. 22-23.pp.

[108] F.L.(Fabinyi Lili): Szobrászmûvészet- kerámia; Ism Ú. 1925./31. sz. (Hagyaték, Balatonlelle)

[109] Ligeti Gábor szíves közlése

[110] Lux Terka: Magyar gyárak, P.H. 1923. jún. 10. (Hagyaték, Balatonlelle)

[111] Csáji Attila festõmûvész - aki hosszú évtizedek óta Gömb u.-i lakos - szíves közlése.

[112] Ld.: l jegyzet

[113] Ld:: l jegyzet

[114] Ld.: 1 jegyzet

[115] Nn.: Kerámiák; M.Ip.1922. 33.p.

[116] Nn.:(rh) A magyar iparmûvészek sikere a monzai kiállításon, P.N. 1923.9.30.

[117] M.Iparm. 1924, 37.p.

[118] RabinovszkyMáriusz: Mûvészeti életünk pangásáról (eredetileg Nyugat, 1929. jún. 1.) in.: u.õ: Két korszak határán , Corvina, 1965. p.
[119] P.H. 1925.12.20.

[120] Csókássy István: A mû és alkotója; Bp. 1933., 22-23.pp. és Fabinyi cikk!

[121] (Tamás): Ha én akkor ...(riport), Ism. ú. 1930-as évek 75. p.; (Hagyaték, Balatonlelle)

[122] Ld.: 1 jegyzet.

[123] M. Iparm., 1927. 86.p. Az érem a MNG Adattárában (Ltsz.: 21036/1981)

[124] Nn.:(rh) L.M. kitüntetése, Ism. Ú. 1927. l2.hó, (Ld.:MTA MKI-Lyka hagyaték)

[125] M. Hírl. 1930.2.9. Az érem a MNG Adattárában (Ltsz:: 21036/1981)

[126] Nn.: A Hõsök Emlékét Megörökítõ Országos Szövetség közgyûlése, Képzõmûv. 3. évf./27. sz. 1929. 53.p.

[127] Nn.: rh., B.H. 1930.2.23. Sz. Kürthy Katalin szíves közlése szerint nincs L.M. mû a múzeumban.

[128] (Hagyaték, Balatonlelle)

[129] Magyar Képzõmûvészek Egyesülete, Jegyzõkönyvek, összeáll.: Thomas Antal, fõtitkár.; MTA-MDK-C-I-4/18

[130] Magy. Képzõmûvészek Orsz. Szövetsége, Alakuló közgyûlés; MTA-MDK-C-I-4/74 , 1932. máj. 25-én kelt Déry Béla aláírással szöveg, amely szerint 3-3 mûvészeti csoportból áll szakáganként. Festõ A elnök: Nagy Sándor, B:Iványi Grünwald, C:Márffy Ödön; Szobrászok A elnök:Pásztor János (ide Martinelly), B:Telcs (ide Róna, L.M.); C: Beck Ö. Fülöp; MTA-MDK-C-I 30/65

[131] A Munkácsy Céh tisztikara, választmánya és bizottsági tagjainak névsora, 1933. jún.; MTA-MDK-C-I-2/490 (Elnök:Márk Lajos, Alelnök: Glatz, Iványi, szobor:Sidló, Fõtitkár: Sz. Gyenes Lajos, Igazgató:Dr. Lázár Béla, a szobrászati választmány tagjai:L.M., Róna, Kisfaludy, Kallós, Pásztor)

[131/a] N.N.: Társulatunk…. (M. Iparmûv.1933. 211.p.)

[132] Újs. 1934.6. 5. és Ld:: l jegyzet

[134] Képzõmûv. 1934. 187.p.

[135] L.M. levele ismeretlen fõszerkesztõhöz, júl.7.; OSZK Kézirattár Levelestára, 1942. év 7.sz.

[136] Délibáb, 1935.5.25. IX. évf. 22. sz. 3.p.

[138] MTA-MDK-C-I-5/1203 1935-bõl

[139] Meghívó az O. M. Iparmûvészeti Társulat 50. jubiláris közgyûlésére, MTA-MDK-C-I-5/9319. (Elnök dr. vitéz József Ferenc kir. herceg, tiszteletbeli alelnök: Szablya-Frischauf Ferenc, alelnök Seenger Béla ügyvezetõ alelnök: Szablya János.)

[140] Nem tudni, hogy részt vett-e a kiállításon L.M. MTA-MKCS-I-l40/12.9.p.

[141] Nn.: (rh): L.M. kitüntetése, P.N. 1936. 6.4., 12.p.

[142] L.M. képeslapja Rónay Máriának, szept. 21. OSZK Kézirattár Levelestára, Fond 31/53, V.907/122/1963

[143] Magyar Képzõmûvészek Országos Szövetségének szavazólapja. (Eszerint elnök: Róna, Glatz, szakosztályi elnökök: Márk, Márffy, Nagy Sándor, L.M., Beck Ö., Telcs) MTA-MDK-C-I-30/63

[144] Jegyzõkönyv a Madách szobor 1936. jún.-5-i felülbirálatáról; MTA-MDK-C-I-1/5239

[145] Nn.: (rh.): L.M. kapta a nagy állami aranyérmet. Az érem a MNG Adattárában (Ltsz.:21036/1981)

[146] Nn.: L.M. és gróf Zichy István afférjáról; P.N. 1937. dec. 17.

[147] A Munkácsy Céh jegyzõkönyve 1937. márc. 30.; MTA-MDK-C-I-2/488

[148] Jelentés az Orsz. Iparegyesület 1937-38 évi mûködésérõl, MTA MDK-C-I-32/2378/5.

[150] Magyar Otthon kiállítás kat. MTA-MDK-C-I-32/2720 a/3.

[151] A mûvész unokájának, LigetiGábornak szíves közlése.

[152] Nemz. Ú. 1944. dec. 12. Kedd; N.n.: (rh.): Ligeti Miklós a kiváló szobrász vasárnap elhunyt.

[154] M. Képzõmûvészek Egyesületének pénztárkönyve/33. Szobrászok; MTA-MDK-C-4(?)/Ltsz.n.

[155] Nn.: (rh.): Orsz. Képzõmûv. Tanács ülést tartott és Andrássy Gyula lett bátyja, Tivadar helyett az elnök. Igazgató: Benkõ Kálmán, helyettese: Zala, Szoborbiz. elõadó: Zala, helyettese: L.M.; B.H. 1906. 4.28. Képzõmûv. (Hagyaték, Balatonlelle)

[156] A Nemzeti Szalon Almanachja (Képzõmûv. Lex.), szerk: Déry Béla, Bányász László, Margitay Ernõ; Elõszó: gr. Andrássy Gyula; Bp. Légrády Testvérek, 1912

[157] A Munkácsy Céh, Benczúr u. 7.; MTA-MDK-C-I-3/465, 477,482

[158] A Benczúr Társaság reprezentatív kiállításának katalógusa, 1936 Nemzeti Szalon, L.M. ezen a kiállításon nem vett részt. (Társaság elnöke: Dudits Andor, céljuk: mûvész béke.)

[159] Magy. 1929.12.19.

[160] Domokos Ferenc, Életrajzi Kérdõív, MNG Adattár 498/120

[161] Chroniqueur: Egy magyar mûvész karrierje Romániában; Képzõmûv. 1932. jún. 137-138.pp.

[162] Levél Dr. Procopius Béla ny. rendk. követ és megh. miniszternek, 1929 12.1.; MTA-MDK-C-I-10/1152

[163] Nn.: Zilzer Hajnalka kerámiái; M. Iparmûv. Krónika rovat, 1919. 33. p.

[164] RubletzkyGéza adatszolgáltatása; MTA-MDK-C-I-l7/1585 (Lyka hagyaték) és MTA-MKCS-C-I-98/2

[165] Debreczeny Tivadar szobrászmûvész levele Szigeti Istvánhoz, 1956. jún. 5-én; MTA-MDK-C-I-/39

[166] Nn: Pesti szobrászok; Délibáb, 1939. szept. 16. XIII. évf.